

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

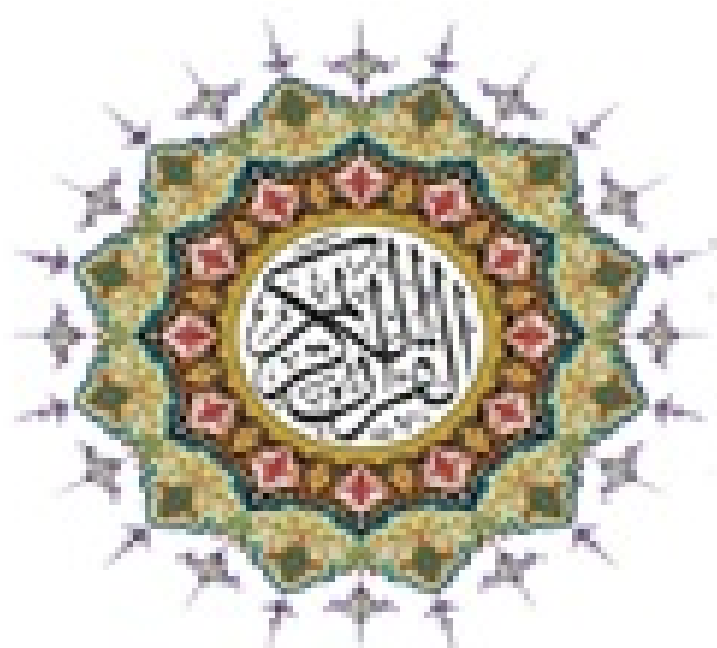
گامی

عمران
علیه السلام

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

علم مفاهیم شناسی در قرآن

جلد ۱۰۲

رسول ملکیان اصفهانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

علم مفاهيم شناسي در قرآن سري جديد جلد 102

نويسنده:

رسول ملكيان اصفهاني

ناشر چاپي:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۳۷	علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد ۱۰۲
۳۷	مشخصات کتاب
۳۷	۱- منت
۳۷	۱- آثار منت
۳۹	۲- آثار منت بر محمد(صلی الله علیه و آله)
۳۹	۳- اجتناب از منت
۴۰	۴- اهمیت اجتناب از منت در انفاق
۴۱	۵- پاداش بی منت
۴۲	۶- پاداش بی منت مؤمنان
۴۳	۷- روزی بی منت
۴۳	۸- سرزنش منت
۴۴	۹- عفو بی منت
۴۵	۱۰- مسلمانان و منت
۴۵	۱۱- منت بر انسان
۴۶	۱۲- منت بر انسان ها
۴۷	۱۳- منت بر بنی اسرائیل
۴۷	۱۴- منت بر بهشتیان
۴۹	۱۵- منت بر جن
۴۹	۱۶- منت بر حاضران عمره القضا
۴۹	۱۷- منت بر خدا
۴۹	۱۸- منت بر سلیمان(ع)
۵۰	۱۹- منت بر محمد(صلی الله علیه و آله)
۵۲	۲۰- منت بر مسلمانان صدر اسلام

۵۳	۲۱- منت بر موسی(ع)
۵۳	۲۲- منت بر مؤمنان
۵۵	۲۳- منت خدا
۵۵	۲۴- منت در انفاق
۵۶	۲۵- نهی از منت بر محمد(صلی الله علیه و آله)
۵۷	۲۶- یوسف(ع) و منت
۵۸	۲- منحرفان
۵۸	۱- منحرفان
۶۱	۲- اضلال منحرفان
۶۲	۳- اطاعت از منحرفان
۶۲	۴- تجاوز کاری منحرفان جنسی
۶۲	۵- ترک پیروی از منحرفان
۶۲	۶- تمایلات منحرفان
۶۴	۷- حقارت منحرفان
۶۴	۸- خطر پیروی از منحرفان
۶۴	۹- روسیاهی منحرفان
۶۶	۱۰- روش برخورد با منحرفان جنسی
۶۶	۱۱- زمینه تنبه منحرفان
۶۶	۱۲- زمینه هدایت منحرفان
۶۶	۱۳- زبان دنیوی منحرفان
۶۸	۱۴- ضعف منحرفان
۶۸	۱۵- کیفر دنیوی منحرفان
۶۸	۱۶- محرومیت منحرفان
۶۸	۱۷- منحرفان در جهنم
۷۰	۱۸- منحرفان در قیامت
۷۱	۱۹- منحرفان و قرآن

- ۲۰- منحرفان و مؤمنان ۷۲
- ۲۱- نظارت بر منحرفان ۷۲
- ۲۲- هدایت ناپذیری منحرفان ۷۲
- ۲۳- هشدار به منحرفان ۷۲
- ۲۴- هلاکت منحرفان ۷۳
- ۳- منذران ۷۵
- ۱- پرسش درباره منذران ۷۵
- ۲- منذران امت های پیشین ۷۵
- ۳- منذران پس از هود(ع) ۷۵
- ۴- منذران قبل از هود(ع) ۷۵
- ۵- منذران قوم عاد ۷۷
- ۶- منذران معاصر هود(ع) ۷۷
- ۷- نقش منذران ۷۷
- ۸- {منذران پیشین} ۷۹
- ۴- منعم ۸۰
- ۱- آثار غفلت از منعم ۸۰
- ۲- اهمیت ذکر منعم ۸۰
- ۳- حقوق منعم ۸۰
- ۴- زمینه ذکر منعم ۸۲
- ۵- شکر منعم ۸۲
- ۶- عدم تعقل در منعم ۸۳
- ۵- منفعت ۸۴
- ۱- آثار منفعت طلبی ۸۴
- ۲- آثار منفعت طلبی انسان ۸۶
- ۳- آثار منفعت طلبی منافقان ۸۶
- ۴- امیدواری به منفعت رسانی موسی(ع) ۸۷

- ۵- پندار منفعت رسانی به خدا ۸۸
- ۶- تشخیص منفعت ۸۸
- ۷- توقع منفعت از منافقان ۸۹
- ۸- جلب منفعت ۹۰
- ۹- شرایط جلب منفعت ۹۰
- ۱۰- معبودان باطل و جلب منفعت ۹۱
- ۱۱- معبودان باطل و منفعت رسانی ۹۲
- ۱۲- منشأ منفعت ۹۲
- ۱۳- منفعت انفاق ۹۴
- ۱۴- منفعت ایمان ۹۴
- ۱۵- منفعت به خود ۹۴
- ۱۶- منفعت رسانی بت ها ۹۶
- ۱۷- منفعت رسانی خدا ۹۶
- ۱۸- منفعت رسانی در ولی ۹۶
- ۱۹- منفعت رسانی معبود راستین ۹۷
- ۲۰- منفعت رسانی معبودان باطل ۹۸
- ۲۱- منفعت شکر نعمت ۹۸
- ۲۲- منفعت طلبی اشراف ۹۸
- ۲۳- منفعت طلبی انسان ۱۰۰
- ۲۴- منفعت طلبی اهل مدین ۱۰۲
- ۲۵- منفعت طلبی جادوگران فرعون ۱۰۴
- ۲۶- منفعت طلبی در تبلیغ ۱۰۴
- ۲۷- منفعت طلبی دنیاطلبان ۱۰۴
- ۲۸- منفعت طلبی فرعون ۱۰۴
- ۲۹- منفعت طلبی مشرکان ۱۰۵
- ۳۰- منفعت طلبی مشرکان صدر اسلام ۱۰۶

- ۳۱- منفعت طلبی مشرکان مکه ۱۰۶
- ۳۲- منفعت طلبی منافقان ۱۰۸
- ۳۳- منفعت طلبی منافقان صدراسلام ۱۰۸
- ۳۴- منفعت عمل ۱۱۰
- ۳۵- منفعت هدایت ۱۱۰
- ۳۶- آثار منفعت طلبی ۱۱۰
- ۳۷- آثار منفعت طلبی انسان ۱۱۲
- ۳۸- آثار منفعت طلبی منافقان ۱۱۳
- ۳۹- منفعت طلبی اشراف ۱۱۴
- ۴۰- منفعت طلبی انسان ۱۱۴
- ۴۱- منفعت طلبی اهل مدین ۱۱۸
- ۴۲- منفعت طلبی جادوگران فرعون ۱۱۸
- ۴۳- منفعت طلبی در تبلیغ ۱۱۸
- ۴۴- منفعت طلبی دنیاطلبان ۱۱۸
- ۴۵- منفعت طلبی فرعون ۱۲۰
- ۴۶- منفعت طلبی مشرکان ۱۲۰
- ۴۷- منفعت طلبی مشرکان صدر اسلام ۱۲۰
- ۴۸- منفعت طلبی مشرکان مکه ۱۲۲
- ۴۹- منفعت طلبی منافقان ۱۲۲
- ۵۰- منفعت طلبی منافقان صدراسلام ۱۲۴
- ۶- منکر ۱۲۵
- ۱- آثار اجتماعی نهی از منکر ۱۲۵
- ۲- آثار امر به منکر ۱۲۵
- ۷- منی ۱۷۹
- ۱- تبدیل منی به علقه ۱۷۹
- ۲- خلقت از منی ۱۷۹

- ۳- شگفتی خلقت از منی ۱۷۹
- ۴- مکان پیدایش منی ۱۸۱
- ۵- مکان خروج منی ۱۸۱
- ۶- نقش منی ۱۸۱
- ۸- مواعظ ۱۸۶
- ۱- بی تأثیری مواعظ لوط(ع) ۱۸۶
- ۲- بی تأثیری مواعظ موسی(ع) ۱۸۶
- ۳- بی تأثیری مواعظ همنشین باغدار متکبر ۱۸۶
- ۴- ذکر مواعظ بنی اسرائیل ۱۸۶
- ۵- ذکر مواعظ لقمان ۱۸۸
- ۶- رعایت مواعظ خدا ۱۸۸
- ۷- زمینه قبول مواعظ ۱۸۸
- ۸- عبرت از مواعظ خدا ۱۸۹
- ۹- عمل به مواعظ خدا ۱۹۰
- ۱۰- فلسفه مواعظ خدا ۱۹۰
- ۱۱- قبول مواعظ خدا ۱۹۰
- ۱۲- قبول مواعظ خیرخواهان ۱۹۲
- ۱۳- قبول مواعظ واعظان ۱۹۲
- ۱۴- مواعظ ابراهیم(ع) ۱۹۲
- ۱۵- مواعظ انبیا ۱۹۲
- ۱۶- مواعظ انجیل ۱۹۴
- ۱۷- مواعظ تورات ۱۹۴
- ۱۸- مواعظ جادوگران فرعون ۱۹۶
- ۱۹- مواعظ خدا ۱۹۶
- ۲۰- مواعظ زبور ۱۹۸
- ۲۱- مواعظ سوره هود ۱۹۸

- ۱۹۹ ----- ۲۲- مواعظ شعيب(ع)
- ۲۰۰ ----- ۲۳- مواعظ صالح(ع)
- ۲۰۰ ----- ۲۴- مواعظ قرآن
- ۲۰۱ ----- ۲۵- مواعظ لقمان
- ۲۰۴ ----- ۲۶- مواعظ محمد(صلى الله عليه و آله)
- ۲۰۵ ----- ۲۷- مواعظ مؤمن آل فرعون
- ۲۰۶ ----- ۲۸- مواعظ هود(ع)
- ۲۰۶ ----- ۲۹- مهمترين مواعظ لقمان
- ۲۰۷ ----- ۳۰- وضوح مواعظ قرآن
- ۲۰۸ ----- ۳۱- آثار اخروی موعظه پذیری
- ۲۰۸ ----- ۳۲- آثار استماع موعظه
- ۲۰۸ ----- ۳۳- آثار اعراض از موعظه
- ۲۰۹ ----- ۳۴- آثار رد موعظه انبيا
- ۲۱۰ ----- ۳۵- آثار قبول موعظه
- ۲۱۰ ----- ۳۶- آثار موعظه
- ۲۱۲ ----- ۳۷- آثار موعظه پذیری
- ۲۱۲ ----- ۳۸- آثار موعظه های خدا
- ۲۱۲ ----- ۳۹- آداب موعظه
- ۲۱۲ ----- ۴۰- اجتناب از ترشویی با موعظه پذیران
- ۲۱۴ ----- ۴۱- اجتناب از هدایت موعظه پذیران
- ۲۱۴ ----- ۴۲- احترام موعظه پذیران
- ۲۱۴ ----- ۴۳- احتمال تاثیر موعظه
- ۲۱۴ ----- ۴۴- استفاده از موعظه
- ۲۱۶ ----- ۴۵- اهمیت قبول موعظه
- ۲۱۶ ----- ۴۶- اهمیت موعظه
- ۲۱۶ ----- ۴۷- اهمیت موعظه انسان ها

- ۴۸- برهان در موعظه ۲۱۷
- ۴۹- بهترین موعظه ۲۱۸
- ۵۰- بی اعتنای به موعظه ۲۱۸
- ۵۱- بی تأثیری موعظه بر قوم عاد ۲۱۸
- ۵۲- بی تأثیری موعظه بر کافران ۲۱۸
- ۵۳- بی تأثیری موعظه بنی اسرائیل ۲۲۰
- ۵۴- بی نیازی از موعظه ۲۲۰
- ۵۵- تشخیص موعظه پذیران ۲۲۰
- ۵۶- تمرکز ذهن در موعظه ۲۲۲
- ۵۷- تهییج عواطف در موعظه ۲۲۲
- ۵۸- رد موعظه عاقل اصحاب الجنه ۲۲۲
- ۵۹- روش شناسی در موعظه ۲۲۲
- ۶۰- روش موعظه ۲۲۳
- ۶۱- زمینه استفاده از موعظه های خدا ۲۲۴
- ۶۲- زمینه قبول موعظه ۲۲۴
- ۶۳- زمینه موعظه پذیری ۲۲۶
- ۶۴- سرزنش معروضان از موعظه ۲۲۶
- ۶۵- شرایط تأثیر موعظه ۲۲۸
- ۶۶- شرایط تأثیر موعظه انبیا ۲۲۸
- ۶۷- شرایط حضور در مجلس موعظه ۲۲۸
- ۶۸- شرایط موعظه ۲۳۰
- ۶۹- صورت اخروی موعظه پذیران ۲۳۰
- ۷۰- عبرت از موعظه ۲۳۲
- ۷۱- عوامل بی تأثیر موعظه بر قوم عاد ۲۳۲
- ۷۲- عوامل موعظه ۲۳۲
- ۷۳- عوامل موعظه ناپذیری ۲۳۳

- ۷۴- فضایل موعظه پذیران - ۲۳۴
- ۷۵- فواید موعظه - ۲۳۴
- ۷۶- قبول موعظه - ۲۳۴
- ۷۷- محبت در موعظه - ۲۳۶
- ۷۸- منشأ تأثیر موعظه - ۲۳۶
- ۷۹- موارد موعظه - ۲۳۶
- ۸۰- موانع تأثیر موعظه - ۲۳۶
- ۸۱- موانع موعظه - ۲۳۷
- ۸۲- موعظه انسان ها - ۲۳۸
- ۸۳- موعظه بنی اسرائیل - ۲۳۹
- ۸۴- موعظه به قارون - ۲۴۰
- ۸۵- موعظه به مکذبان آیات خدا - ۲۴۰
- ۸۶- موعظه به منازعان قصه داود(ع) - ۲۴۰
- ۸۷- موعظه به منافقان - ۲۴۱
- ۸۸- موعظه به مؤمنان - ۲۴۲
- ۸۹- موعظه به نوح(ع) - ۲۴۲
- ۹۰- موعظه پذیران - ۲۴۳
- ۹۱- موعظه پذیران در قیامت - ۲۴۴
- ۹۲- موعظه پذیران فرعونیان - ۲۴۴
- ۹۳- موعظه پذیری رهبری - ۲۴۴
- ۹۴- موعظه پذیری عبدالله بن ام مکتوم - ۲۴۴
- ۹۵- موعظه خدا - ۲۴۶
- ۹۶- موعظه در تبلیغ - ۲۴۷
- ۹۷- موعظه در دعوت - ۲۴۸
- ۹۸- موعظه فرعون - ۲۴۹
- ۹۹- موعظه قرآن - ۲۵۰

- ۱۰۰- موعظه کافران - ۲۵۰
- ۱۰۱- موعظه گری قرآن - ۲۵۰
- ۱۰۲- موعظه متقین - ۲۵۰
- ۱۰۳- موعظه محمد(صلی الله علیه و آله) - ۲۵۲
- ۱۰۴- موعظه ناپذیری بنی اسرائیل - ۲۵۲
- ۱۰۵- موعظه ناپذیری مشرکان - ۲۵۲
- ۱۰۶- موعظه ناپذیری مشرکان صدراسلام - ۲۵۴
- ۱۰۷- موعظه ناپذیری منافقان - ۲۵۴
- ۱۰۸- موعظه های خدا - ۲۵۴
- ۱۰۹- موعظه های داود(ع) - ۲۵۶
- ۱۱۰- مهربانی در موعظه - ۲۵۶
- ۱۱۱- نقش موعظه - ۲۵۶
- ۱۱۲- نورانیت اخروی موعظه پذیران - ۲۵۸
- ۱۱۳- نیاز به موعظه - ۲۵۸
- ۱۱۴- هدایت موعظه ناپذیران - ۲۵۸
- ۱۱۵- اجتناب از ترشویی با موعظه پذیران - ۲۵۹
- ۱۱۶- اجتناب از هدایت موعظه پذیران - ۲۶۰
- ۱۱۷- احترام موعظه پذیران - ۲۶۰
- ۱۱۸- تشخیص موعظه پذیران - ۲۶۰
- ۱۱۹- صورت اخروی موعظه پذیران - ۲۶۰
- ۱۲۰- فضایل موعظه پذیران - ۲۶۲
- ۱۲۱- موعظه پذیران - ۲۶۲
- ۱۲۲- موعظه پذیران در قیامت - ۲۶۲
- ۱۲۳- موعظه پذیران فرعونیان - ۲۶۳
- ۱۲۴- نورانیت اخروی موعظه پذیران - ۲۶۴
- ۹- موجودات - ۲۶۵

- ۱- آثار تسبیح موجودات ۲۶۵
- ۲- آثار تعقل در موجودات ۲۶۵
- ۳- آثار تنوع رنگ موجودات ۲۶۵
- ۴- آثار تنوع موجودات ۲۶۵
- ۵- آثار خلقت ابتدایی موجودات ۲۶۷
- ۶- آثار خلقت موجودات ۲۶۷
- ۷- آثار ذکر انقیاد موجودات ۲۶۷
- ۸- آثار ذکر خضوع موجودات ۲۶۹
- ۹- آثار ذکر فرجام موجودات ۲۶۹
- ۱۰- آثار ذکر موجودات ۲۶۹
- ۱۱- آثار مطالعه در موجودات مادی ۲۶۹
- ۱۲- آثار مطالعه موجودات ۲۷۱
- ۱۳- آثار نیازمندی موجودات ۲۷۱
- ۱۴- آسانی خلقت موجودات ۲۷۱
- ۱۵- آغاز موجودات ۲۷۱
- ۱۶- آمار موجودات ۲۷۳
- ۱۷- آمیزش موجودات ۲۷۳
- ۱۸- اتقان موجودات ۲۷۵
- ۱۹- اتکای موجودات ۲۷۵
- ۲۰- اجل موجودات ۲۷۵
- ۲۱- احاطه بر موجودات ۲۷۵
- ۲۲- ادراک موجودات ۲۷۷
- ۲۳- اذکار موجودات ۲۷۷
- ۲۴- ارزش موجودات ۲۷۷
- ۲۵- ازدیاد موجودات ۲۷۷
- ۲۶- استحاله شمارش موجودات ۲۷۹

۲۷۹	۲۷- استعاده از موجودات
۲۷۹	۲۸- استمرار خلقت موجودات
۲۷۹	۲۹- اشتقاق موجودات
۲۸۰	۳۰- اطاعت موجودات
۲۸۱	۳۱- اطلاعات موجودات
۲۸۱	۳۲- اعاده موجودات
۲۸۱	۳۳- اقرار اخروی موجودات
۲۸۲	۳۴- اقسام موجودات
۲۸۳	۳۵- انقیاد موجودات
۲۸۷	۳۶- انقیاد موجودات آسمان ها
۲۸۷	۳۷- اهداف حرکت موجودات
۲۸۷	۳۸- اهل بصیرت و تنوع رنگ موجودات
۲۸۷	۳۹- بازگشت موجودات به حالت اول
۲۸۹	۴۰- بازگشت موجودات به حالت پیشین
۲۸۹	۴۱- بانک اطلاعات موجودات
۲۹۰	۴۲- بدهت نیازمندی موجودات
۲۹۱	۴۳- بدترین موجودات
۲۹۲	۴۴- برتری انسان بر موجودات
۲۹۳	۴۵- بزرگترین موجودات
۲۹۳	۴۶- بقای موجودات
۲۹۴	۴۷- بهترین موجودات
۲۹۵	۴۸- بی شماری موجودات
۲۹۷	۴۹- بی نظیری خالق موجودات
۲۹۷	۵۰- بی نظیری موجودات
۲۹۷	۵۱- پاکی موجودات
۲۹۹	۵۲- پرسش از موجودات

- ۵۳- پیدایش حیات از موجودات بی جان ۲۹۹
- ۵۴- پیدایش موجودات بی جان از جانداران ۲۹۹
- ۵۵- تأثیرپذیری موجودات طبیعت ۳۰۰
- ۵۶- تأمین روزی موجودات ۳۰۱
- ۵۷- تأمین غذای موجودات ۳۰۱
- ۵۸- تأمین نیاز موجودات ۳۰۱
- ۵۹- تأمین نیازهای مادی موجودات ۳۰۱
- ۶۰- تأمین نیازهای معنوی موجودات ۳۰۳
- ۶۱- تأمین نیازهای موجودات ۳۰۳
- ۶۲- تاریخ پیدایش موجودات زنده ۳۰۵
- ۶۳- تبدیل موجودات ۳۰۵
- ۶۴- تبدیل موجودات به خاک ۳۰۵
- ۶۵- تجلی خدا بر موجودات ۳۰۵
- ۶۶- تجمع موجودات ۳۰۶
- ۶۷- تحولات موجودات ۳۰۷
- ۶۸- تحیر اخروی موجودات ۳۰۷
- ۶۹- تحیر موجودات آسمان ۳۰۷
- ۷۰- تحیر موجودات زمین ۳۰۸
- ۷۱- تداوم تسبیح موجودات ۳۰۹
- ۷۲- تدبیر موجودات ۳۰۹
- ۷۳- تدبیر موجودات فضا ۳۱۱
- ۷۴- ترجیح موجودات بر خدا ۳۱۱
- ۷۵- ترس اخروی موجودات ۳۱۱
- ۷۶- ترس اخروی موجودات آسمان ها ۳۱۲
- ۷۷- ترس از موجودات ۳۱۳
- ۷۸- ترس موجودات ۳۱۳

- ۳۱۳ ۷۹- ترس موجودات آسمان ها
- ۳۱۵ ۸۰- تساوی حقوق موجودات
- ۳۱۵ ۸۱- تساوی موجودات
- ۳۱۵ ۸۲- تسبیح موجودات
- ۳۲۱ ۸۳- تسبیح موجودات زمین
- ۳۲۱ ۸۴- تسخیر موجودات
- ۳۲۳ ۸۵- تسخیر موجودات آسمان ها
- ۳۲۳ ۸۶- تعقل در خلقت موجودات
- ۳۲۳ ۸۷- تعقل در زوال موجودات
- ۳۲۵ ۸۸- تعقل در موجودات
- ۳۲۵ ۸۹- تعلیم موجودات
- ۳۲۵ ۹۰- تعلیم موجودات با شعور
- ۳۲۶ ۹۱- تغییر موجودات
- ۳۲۷ ۹۲- تغییر ناپذیری موجودات
- ۳۲۷ ۹۳- تفاوت استعداد موجودات
- ۳۲۸ ۹۴- تفدیه موجودات
- ۳۲۹ ۹۵- تفکر در تنوع موجودات
- ۳۲۹ ۹۶- تفکر در ملکوت موجودات
- ۳۲۹ ۹۷- تفکر در موجودات
- ۳۳۰ ۹۸- تفکر در موجودات زمین
- ۳۳۱ ۹۹- تقدیر موجودات
- ۳۳۱ ۱۰۰- تکامل تدریجی موجودات
- ۳۳۲ ۱۰۱- تکامل خلقت موجودات
- ۳۳۳ ۱۰۲- تکلم اخروی موجودات
- ۳۳۳ ۱۰۳- تکلم موجودات
- ۳۳۵ ۱۰۴- تکلم موجودات آسمانی

- ۱۰۵- تکلیف موجودات ۳۳۵
- ۱۰۶- تمایز خدا و موجودات ۳۳۵
- ۱۰۷- تنوع رنگ موجودات ۳۳۵
- ۱۰۸- تنوع موجودات ۳۳۷
- ۱۰۹- تنوع موجودات آفرینش ۳۳۷
- ۱۱۰- تنهایی اخروی موجودات باشعور ۳۳۷
- ۱۱۱- توحید عبادی موجودات ۳۳۷
- ۱۱۲- توحید موجودات ۳۳۹
- ۱۱۳- ثبوت موجودات در کتاب مبین ۳۳۹
- ۱۱۴- ثمره موجودات ۳۳۹
- ۱۱۵- جایگاه خزاین موجودات ۳۴۰
- ۱۱۶- جبر موجودات ۳۴۱
- ۱۱۷- جهل به موجودات ۳۴۱
- ۱۱۸- جهل موجودات ۳۴۱
- ۱۱۹- حاکم موجودات ۳۴۱
- ۱۲۰- حاکم موجودات فضا ۳۴۳
- ۱۲۱- حرکت موجودات ۳۴۳
- ۱۲۲- حسابرسی از موجودات باشعور ۳۴۴
- ۱۲۳- حسن خلقت موجودات ۳۴۵
- ۱۲۴- حشر اخروی موجودات ۳۴۵
- ۱۲۵- حشر موجودات ۳۴۶
- ۱۲۶- حشر موجودات آسمان ۳۴۷
- ۱۲۷- حشر موجودات آسمان ها ۳۴۷
- ۱۲۸- حشر موجودات باشعور ۳۴۷
- ۱۲۹- حقانیت پیدایش موجودات ۳۴۹
- ۱۳۰- حقانیت خلقت موجودات ۳۴۹

- ۳۴۹ ۱۳۱- حقیقت موجودات
- ۳۵۰ ۱۳۲- حمد اخروی موجودات
- ۳۵۱ ۱۳۳- حمد موجودات
- ۳۵۱ ۱۳۴- حیات اخروی موجودات
- ۳۵۲ ۱۳۵- حیات موجودات
- ۳۵۳ ۱۳۶- خالق موجودات
- ۳۵۹ ۱۳۷- خالق موجودات آسمان
- ۳۵۹ ۱۳۸- خالق موجودات فضا
- ۳۶۱ ۱۳۹- خبثت موجودات
- ۳۶۱ ۱۴۰- خدا و موجودات
- ۳۶۱ ۱۴۱- خدانشناسی موجودات
- ۳۶۳ ۱۴۲- خزاین موجودات
- ۳۶۴ ۱۴۳- خضوع آثار موجودات
- ۳۶۵ ۱۴۴- خضوع اخروی موجودات
- ۳۶۵ ۱۴۵- خضوع موجودات
- ۳۶۵ ۱۴۶- خلقت ابتدایی موجودات
- ۳۶۷ ۱۴۷- خلقت تدریجی موجودات
- ۳۶۷ ۱۴۸- خلقت سایه دار
- ۳۶۷ ۱۴۹- خلقت موجودات
- ۳۷۷ ۱۵۰- خلقت موجودات سایه دار
- ۳۷۷ ۱۵۱- خلقت موجودات ظریف
- ۳۷۷ ۱۵۲- درک انقیاد موجودات
- ۳۷۷ ۱۵۳- درک سجده موجودات
- ۳۷۹ ۱۵۴- درک نیازمندی موجودات
- ۳۷۹ ۱۵۵- دعای موجودات
- ۳۷۹ ۱۵۶- دعوت به شناخت موجودات

- ۳۸۰ ۱۵۷- دلایل اعاده موجودات
- ۳۸۱ ۱۵۸- دلایل خلقت موجودات
- ۳۸۱ ۱۵۹- دلایل عبودیت موجودات
- ۳۸۱ ۱۶۰- دلایل عجز موجودات
- ۳۸۳ ۱۶۱- دلایل مملوکیت موجودات
- ۳۸۳ ۱۶۲- دلایل مملوکیت موجودات آسمان ها
- ۳۸۳ ۱۶۳- ذکر عجز موجودات
- ۳۸۳ ۱۶۴- ذکر نیازهای موجودات
- ۳۸۵ ۱۶۵- ذلت اخروی موجودات
- ۳۸۵ ۱۶۶- راز موجودات
- ۳۸۵ ۱۶۷- راه ارتباط خدا با موجودات
- ۳۸۶ ۱۶۸- روابط موجودات
- ۳۸۷ ۱۶۹- روزی موجودات
- ۳۸۸ ۱۷۰- روش شناخت موجودات
- ۳۸۹ ۱۷۱- زمینه پیدایش موجودات
- ۳۸۹ ۱۷۲- زمینه تسبیح موجودات
- ۳۸۹ ۱۷۳- زمینه تکامل موجودات
- ۳۹۰ ۱۷۴- زمینه حشر موجودات
- ۳۹۱ ۱۷۵- زمینه خلقت موجودات
- ۳۹۱ ۱۷۶- زمینه درک حیات موجودات
- ۳۹۱ ۱۷۷- زمینه ظهور موجودات
- ۳۹۲ ۱۷۸- زمینه هدایت موجودات
- ۳۹۲ ۱۷۹- زندگی موجودات
- ۳۹۲ ۱۸۰- زوال مالکیت موجودات
- ۳۹۲ ۱۸۱- زوال موجودات
- ۳۹۲ ۱۸۲- زوجیت موجودات

- ۱۸۳- زیبایی موجودات ۳۹۵
- ۱۸۴- سجده موجودات ۳۹۶
- ۱۸۵- سجده موجودات آسمان ها ۳۹۷
- ۱۸۶- سرگرمی با موجودات ۳۹۹
- ۱۸۷- سرنوشت موجودات ۳۹۹
- ۱۸۸- سقوط موجودات فضا ۳۹۹
- ۱۸۹- سلطه بر موجودات ۴۰۱
- ۱۹۰- سلطه بر موجودات آسمان ها ۴۰۱
- ۱۹۱- سوگند به موجودات ۴۰۱
- ۱۹۲- سوگند به موجودات در تاریکی ۴۰۱
- ۱۹۳- سوگند به موجودات زمینی ۴۰۳
- ۱۹۴- سهولت خلقت موجودات ۴۰۳
- ۱۹۵- شریفترین موجودات ۴۰۵
- ۱۹۶- شعور اخروی موجودات ۴۰۵
- ۱۹۷- شعور موجودات ۴۰۶
- ۱۹۸- شمارش موجودات ۴۱۱
- ۱۹۹- شناخت موجودات آفرینش ۴۱۲
- ۲۰۰- صعود موجودات زمینی ۴۱۳
- ۲۰۱- صفات موجودات ۴۱۳
- ۲۰۲- ضعف موجودات ۴۱۳
- ۲۰۳- طول عمر موجودات ۴۱۳
- ۲۰۴- ظاهر موجودات ۴۱۴
- ۲۰۵- عبادت موجودات ۴۱۵
- ۲۰۶- عبرت از تنوع موجودات ۴۱۵
- ۲۰۷- عبرت از زندگی موجودات ۴۱۶
- ۲۰۸- عبرت از زوجیت موجودات ۴۱۷

- ۲۰۹- عبرت از موجودات ۴۱۷
- ۲۱۰- عبودیت موجودات ۴۱۷
- ۲۱۱- عبودیت موجودات آسمان ها ۴۱۷
- ۲۱۲- عجز اخروی موجودات ۴۱۹
- ۲۱۳- عجز از خلقت موجودات ۴۲۰
- ۲۱۴- عجز از فهم تسبیح موجودات ۴۲۱
- ۲۱۵- عجز موجودات ۴۲۱
- ۲۱۶- عجز موجودات هنگام عذاب ۴۳۵
- ۲۱۷- عرضه موجودات بر آدم(ع) ۴۳۵
- ۲۱۸- عرضه موجودات بر ملائکه ۴۳۶
- ۲۱۹- عظمت خلقت موجودات آسمانی ۴۳۷
- ۲۲۰- علم به موجودات ۴۳۷
- ۲۲۱- علم به موجودات آسمانی ۴۳۸
- ۲۲۲- علم حضوری موجودات ۴۳۹
- ۲۲۳- علم خدا به موجودات ۴۳۹
- ۲۲۴- عمر طولانی موجودات ۴۴۱
- ۲۲۵- عمل موجودات ۴۴۲
- ۲۲۶- عوامل ازدیاد موجودات ۴۴۳
- ۲۲۷- عوامل حیات موجودات ۴۴۳
- ۲۲۸- عوامل مؤثر در احیای موجودات ۴۴۳
- ۲۲۹- عوامل مؤثر در موجودات ۴۴۵
- ۲۳۰- فرجام موجودات ۴۴۵
- ۲۳۱- فرجام موجودات آسمان ۴۴۹
- ۲۳۲- فرجام موجودات زمین ۴۴۹
- ۲۳۳- فرعون و مربی موجودات ۴۵۱
- ۲۳۴- فرعونیان و مربی موجودات ۴۵۱

۴۵۱	۲۳۵- فلسفه تسبیح موجودات
۴۵۲	۲۳۶- فلسفه تمایز موجودات
۴۵۳	۲۳۷- فلسفه خلقت موجودات
۴۵۳	۲۳۸- فناپذیری موجودات
۴۵۵	۲۳۹- فواید تنوع رنگ موجودات
۴۵۵	۲۴۰- فهم تسبیح موجودات
۴۵۵	۲۴۱- فهم حمد موجودات
۴۵۷	۲۴۲- قانونمندی خلقت موجودات
۴۵۷	۲۴۳- قانونمندی خلقت موجودات فضا
۴۵۷	۲۴۴- قانونمندی فرجام موجودات
۴۵۸	۲۴۵- قانونمندی موجودات
۴۵۹	۲۴۶- قوای ادراکی موجودات زنده
۴۵۹	۲۴۷- قیاس خدا با موجودات
۴۵۹	۲۴۸- قیاس موجودات با خدا
۴۶۱	۲۴۹- کتاب علم موجودات
۴۶۱	۲۵۰- کثرت موجودات آسمان ها
۴۶۱	۲۵۱- کمال موجودات
۴۶۳	۲۵۲- کیفیت پیدایش موجودات
۴۶۳	۲۵۳- کیفیت تسبیح موجودات
۴۶۳	۲۵۴- کیفیت خلقت موجودات
۴۶۵	۲۵۵- کیفیت دعای موجودات
۴۶۵	۲۵۶- گواهی موجودات
۴۶۵	۲۵۷- مالک موجودات
۴۷۳	۲۵۸- مالک موجودات آسمان
۴۷۴	۲۵۹- مالک موجودات آسمان ها
۴۷۵	۲۶۰- مالک موجودات آسمانی

- ۴۷۶ ----- ۲۶۱- مالک موجودات زمین
- ۴۷۷ ----- ۲۶۲- مالک موجودات فضا
- ۴۷۸ ----- ۲۶۳- مثل موجودات
- ۴۷۹ ----- ۲۶۴- محافظت از موجودات
- ۴۷۹ ----- ۲۶۵- محافظت از موجودات فضا
- ۴۸۰ ----- ۲۶۶- محدوده علم موجودات
- ۴۸۱ ----- ۲۶۷- محدودیت موجودات
- ۴۸۱ ----- ۲۶۸- محدودیت موجودات باشعور
- ۴۸۱ ----- ۲۶۹- مخلوقیت موجودات
- ۴۸۳ ----- ۲۷۰- مدبر موجودات فضا
- ۴۸۳ ----- ۲۷۱- مدت خلقت موجودات فضا
- ۴۸۳ ----- ۲۷۲- مدح خالق موجودات
- ۴۸۵ ----- ۲۷۳- مدح موجودات
- ۴۸۵ ----- ۲۷۴- مراتب کمال موجودات
- ۴۸۵ ----- ۲۷۵- مراتب موجودات
- ۴۸۵ ----- ۲۷۶- مراحل پیدایش موجودات
- ۴۸۶ ----- ۲۷۷- مراحل خلقت موجودات
- ۴۸۷ ----- ۲۷۸- مربی موجودات
- ۴۸۸ ----- ۲۷۹- مربی موجودات آسمان ها
- ۴۸۹ ----- ۲۸۰- مربی موجودات فضایی
- ۴۸۹ ----- ۲۸۱- مرگ موجودات
- ۴۹۱ ----- ۲۸۲- مرگ موجودات آسمان
- ۴۹۱ ----- ۲۸۳- مطالعه در موجودات
- ۴۹۱ ----- ۲۸۴- مطالعه فواید موجودات
- ۴۹۱ ----- ۲۸۵- مطالعه موجودات
- ۴۹۲ ----- ۲۸۶- مطالعه موجودات آسمان ها

۴۹۳	۲۸۷- مطالعه موجودات زمین
۴۹۳	۲۸۸- مقهوریت موجودات
۴۹۴	۲۸۹- ملکوت موجودات
۴۹۵	۲۹۰- مملوکیت موجودات
۴۹۵	۲۹۱- منافع موجودات
۴۹۷	۲۹۲- منشأ بقای موجودات
۴۹۷	۲۹۳- منشأ پیدایش موجودات
۴۹۸	۲۹۴- منشأ تأمین نیازهای موجودات
۴۹۹	۲۹۵- منشأ تبدیل موجودات
۴۹۹	۲۹۶- منشأ تسخیر موجودات
۵۰۰	۲۹۷- منشأ تکلم موجودات
۵۰۱	۲۹۸- منشأ تمایز موجودات
۵۰۱	۲۹۹- منشأ تنوع موجودات
۵۰۱	۳۰۰- منشأ حیات موجودات
۵۰۲	۳۰۱- منشأ خلقت موجودات
۵۰۳	۳۰۲- منشأ رفع عیب در موجودات
۵۰۴	۳۰۳- منشأ رفع نقص در موجودات
۵۰۵	۳۰۴- منشأ روزی موجودات
۵۰۵	۳۰۵- منشأ زوجیت موجودات
۵۰۵	۳۰۶- منشأ صورتگری موجودات
۵۰۵	۳۰۷- منشأ عجز موجودات
۵۰۷	۳۰۸- منشأ قدرت موجودات
۵۰۷	۳۰۹- منشأ مرگ موجودات
۵۰۷	۳۱۰- منشأ نقص موجودات
۵۰۷	۳۱۱- موجودات آسمان
۵۰۹	۳۱۲- موجودات آسمان ها

۵۱۰	۳۱۳- موجودات آفرینش
۵۱۲	۳۱۴- موجودات با شعور
۵۱۵	۳۱۵- موجودات با شعور آسمان
۵۱۵	۳۱۶- موجودات با شعور آسمان ها
۵۲۳	۳۱۷- موجودات با شعور زمین
۵۲۳	۳۱۸- موجودات برتر
۵۲۳	۳۱۹- موجودات بی سایه
۵۲۴	۳۲۰- موجودات پلید
۵۲۵	۳۲۱- موجودات پنهان
۵۲۵	۳۲۲- موجودات در قیامت
۵۲۵	۳۲۳- موجودات دریایی
۵۲۷	۳۲۴- موجودات زمین
۵۲۹	۳۲۵- موجودات زنده آسمان ها
۵۳۱	۳۲۶- موجودات ساکن
۵۳۱	۳۲۷- موجودات غیر آسمانی
۵۳۱	۳۲۸- موجودات غیر زمینی
۵۳۲	۳۲۹- موجودات غیر آسمانی
۵۳۳	۳۳۰- موجودات فضا
۵۳۵	۳۳۱- موجودات فضایی
۵۳۵	۳۳۲- موجودات قبل از آدم(ع)
۵۳۷	۳۳۳- موجودات قبل از انسان
۵۳۷	۳۳۴- موجودات مادی
۵۳۷	۳۳۵- موجودات مادی آسمان ها
۵۳۷	۳۳۶- موجودات متحرک
۵۳۹	۳۳۷- موجودات مخرب در طبیعت
۵۳۹	۳۳۸- ناپایداری حیات موجودات

- ۳۳۹- ناپایداری موجودات ۵۳۹
- ۳۴۰- نامتناهی بودن موجودات ۵۳۹
- ۳۴۱- نامهای موجودات ۵۴۱
- ۳۴۲- نزول موجودات آسمانی ۵۴۱
- ۳۴۳- نشانه های مملوکیّت موجودات باشعور ۵۴۲
- ۳۴۴- نطق موجودات ۵۴۳
- ۳۴۵- نقش موجودات ۵۴۳
- ۳۴۶- نقش موجودات آسمان ها ۵۴۷
- ۳۴۷- نقش نام موجودات ۵۴۷
- ۳۴۸- نقص موجودات ۵۴۷
- ۳۴۹- نگرانی اخروی موجودات ۵۴۹
- ۳۵۰- نیازمندی موجودات ۵۴۹
- ۳۵۱- نیازهای معنوی موجودات ۵۵۱
- ۳۵۲- نیازهای معنوی موجودات باشعور ۵۵۱
- ۳۵۳- نیازهای موجودات ۵۵۱
- ۳۵۴- نیازهای موجودات فضا ۵۵۵
- ۳۵۵- وابستگی موجودات ۵۵۵
- ۳۵۶- وارث موجودات ۵۵۵
- ۳۵۷- ولایت بر موجودات ۵۵۶
- ۳۵۸- ولایت بر موجودات آسمان ها ۵۵۷
- ۳۵۹- ویژگیهای حشر موجودات باشعور ۵۵۷
- ۳۶۰- ویژگیهای حیات موجودات ۵۵۷
- ۳۶۱- ویژگیهای مالکیّت موجودات ۵۵۹
- ۳۶۲- ویژگیهای موجودات ۵۵۹
- ۳۶۳- هدایت موجودات ۵۶۰
- ۳۶۴- هدفداری خلقت موجودات ۵۶۱

- ۳۶۵- هدفداری موجودات ۵۶۳
- ۳۶۶- هلاکت موجودات ۵۶۳
- ۱۰- موحدان ۵۶۴
- ۱- موحدان ۵۶۴
- ۲- آرامش موحدان ۵۷۰
- ۳- آرزوی اخروی موحدان ۵۷۱
- ۴- آرمان موحدان ۵۷۲
- ۵- آزادی موحدان ۵۷۲
- ۶- آموزش موحدان ۵۷۳
- ۷- اتکای موحدان ۵۷۴
- ۸- احتضار موحدان ۵۷۴
- ۹- احسان موحدان ۵۷۴
- ۱۰- اختلاف مشرکان با موحدان ۵۷۵
- ۱۱- اختلاف موحدان با مشرکان ۵۷۶
- ۱۲- اختیار اخروی موحدان ۵۷۶
- ۱۳- ازدیاد نعمت بر موحدان ۵۷۷
- ۱۴- استقامت موحدان ۵۷۸
- ۱۵- استقلال موحدان ۵۷۸
- ۱۶- الگوی موحدان ۵۷۸
- ۱۷- امنیت اخروی موحدان ۵۸۰
- ۱۸- امنیت موحدان ۵۸۰
- ۱۹- امیدواری موحدان ۵۸۰
- ۲۰- اندوه اخروی موحدان ۵۸۲
- ۲۱- اهتمام موحدان به معنویات ۵۸۲
- ۲۲- اهمیت استقامت موحدان ۵۸۲
- ۲۳- ایمان موحدان ۵۸۳

- ۵۸۴ ۲۴- برتری موحدان بر کافران
- ۵۸۴ ۲۵- برتری موحدان بر مشرکان
- ۵۸۴ ۲۶- بشارت به موحدان
- ۵۸۶ ۲۷- بشارت پیروزی موحدان
- ۵۸۶ ۲۸- بینش موحدان
- ۵۸۶ ۲۹- پاداش موحدان
- ۵۸۸ ۳۰- پیشگامی موحدان
- ۵۸۸ ۳۱- تبلیغ موحدان
- ۵۸۸ ۳۲- ترس اخروی موحدان
- ۵۸۸ ۳۳- ترس موحدان
- ۵۹۰ ۳۴- تشبیه موحدان
- ۵۹۰ ۳۵- تفضل بر موحدان
- ۵۹۰ ۳۶- تقوای موحدان
- ۵۹۱ ۳۷- تقویت روحیه موحدان
- ۵۹۲ ۳۸- تکلیف موحدان
- ۵۹۲ ۳۹- تواضع موحدان
- ۵۹۲ ۴۰- حامی اخروی موحدان
- ۵۹۳ ۴۱- حامی دنیوی موحدان
- ۵۹۴ ۴۲- حامی موحدان
- ۵۹۴ ۴۳- حق پذیری موحدان
- ۵۹۵ ۴۴- حقوق موحدان
- ۵۹۶ ۴۵- حمایت از موحدان
- ۵۹۶ ۴۶- خداترسی موحدان
- ۵۹۶ ۴۷- خدمتگزاری موحدان
- ۵۹۶ ۴۸- خواسته های موحدان
- ۵۹۸ ۴۹- دشمنان موحدان

- ۵۰- رضایت موحدان ۵۹۹
- ۵۱- زمینه تکامل موحدان ۶۰۰
- ۵۲- سرور موحدان ۶۰۰
- ۵۳- سعادت اخروی موحدان ۶۰۰
- ۵۴- شرک ستیزی موحدان ۶۰۰
- ۵۵- صفات موحدان ۶۰۲
- ۵۶- عبرت موحدان ۶۰۲
- ۵۷- عقیده موحدان ۶۰۳
- ۵۸- عوامل اندوه موحدان ۶۰۴
- ۵۹- عوامل ترس موحدان ۶۰۴
- ۶۰- عوامل تقویت موحدان ۶۰۴
- ۶۱- عوامل دلداری موحدان ۶۰۶
- ۶۲- فرجام موحدان ۶۰۶
- ۶۳- فضایل اخروی موحدان ۶۰۶
- ۶۴- فضایل موحدان ۶۰۸
- ۶۵- قدرت موحدان ۶۱۰
- ۶۶- کرامت اخروی موحدان ۶۱۰
- ۶۷- کمی موحدان ۶۱۱
- ۶۸- کمی موحدان قوم ابراهیم ۶۱۲
- ۶۹- کمی موحدان قوم نوح ۶۱۲
- ۷۰- کیفر موحدان در دوران اصحاب کهف ۶۱۲
- ۷۱- مثل موحدان ۶۱۳
- ۷۲- مجادله با موحدان ۶۱۴
- ۷۳- محمد(صلی الله علیه و آله) و موحدان ۶۱۴
- ۷۴- مراد از موحدان ۶۱۴
- ۷۵- مسؤلیت پذیری موحدان ۶۱۶

- ۶۱۶-.....مسؤولیت موحدان ۷۶
- ۶۱۷-.....مشرکان و موحدان ۷۷
- ۶۱۸-.....مصونیت موحدان ۷۸
- ۶۱۸-.....معاش نیکوی موحدان ۷۹
- ۶۱۸-.....مقامات موحدان ۸۰
- ۶۲۰-.....منازعه مشرکان با موحدان ۸۱
- ۶۲۰-.....منازعه موحدان ۸۲
- ۶۲۰-.....موانع اندوه موحدان ۸۳
- ۶۲۱-.....موانع ترس موحدان ۸۴
- ۶۲۲-.....موحدان انسان های نخستین ۸۵
- ۶۲۲-.....موحدان اهل مدین ۸۶
- ۶۲۲-.....موحدان در بهشت ۸۷
- ۶۲۴-.....موحدان در جهاد ۸۸
- ۶۲۴-.....موحدان در سختیها ۸۹
- ۶۲۵-.....موحدان در قیامت ۹۰
- ۶۲۶-.....موحدان قوم نمود ۹۱
- ۶۲۶-.....موحدان قوم عاد ۹۲
- ۶۲۶-.....موحدان مدین ۹۳
- ۶۲۸-.....موحدان و شرک ۹۴
- ۶۲۸-.....موحدان و کافران ۹۵
- ۶۲۸-.....میزبان موحدان ۹۶
- ۶۲۸-.....نجات موحدان ۹۷
- ۶۳۰-.....نزول ملائکه بر موحدان ۹۸
- ۶۳۰-.....نشانه های موحدان ۹۹
- ۶۳۰-.....نعمتهای اخروی موحدان ۱۰۰
- ۶۳۰-.....نعمتهای موحدان ۱۰۱

- ۱۰۲- نیازهای معنوی موحدان ۶۳۱
- ۱۰۳- وعده به موحدان ۶۳۲
- ۱۰۴- ویژگیهای موحدان ۶۳۲
- ۱۰۵- هجرت موحدان ۶۳۲
- ۱۰۶- هدایت پذیری موحدان ۶۳۴
- ۱۰۷- هدایت موحدان ۶۳۴
- ۱۰۸- هشدار به موحدان ۶۳۴
- ۱۰۹- هماهنگی تعالیم موحدان ۶۳۵
- ۱۱۰- یاور موحدان مهاجر ۶۳۶
- ۱۱- مورچگان ۶۳۷
- ۱- اوامر ملکه مورچگان قصه سلیمان(ع) ۶۳۷
- ۲- تکلم ملکه مورچگان قصه سلیمان(ع) ۶۳۷
- ۳- تکلم مورچگان ۶۳۷
- ۴- رهبری در مورچگان ۶۳۹
- ۵- سپاه سلیمان(ع) در سرزمین مورچگان ۶۳۹
- ۶- سرزمین مورچگان قصه سلیمان(ع) ۶۳۹
- ۷- سلیمان(ع) در سرزمین مورچگان ۶۳۹
- ۸- شعور مورچگان ۶۴۱
- ۹- مدیریت در مورچگان ۶۴۱
- ۱۰- هشدار ملکه مورچگان قصه سلیمان(ع) ۶۴۱
- ۱۲- مؤاخذه ۶۴۲
- ۱- آثار مؤاخذه دنیوی انسان ها ۶۴۲
- ۲- آثار مؤاخذه دنیوی ظالمان ۶۴۲
- ۳- تهدید به مؤاخذه ۶۴۲
- ۴- حتمیت مؤاخذه مفتریان به خدا ۶۴۴
- ۵- ذکر مؤاخذه اخروی مشرکان ۶۴۴

- ۶- ذکر مؤاخذه مشرکان ۶۴۴
- ۷- سهولت مؤاخذه مشرکان ۶۴۶
- ۸- عوامل مؤاخذه اخروی ۶۴۶
- ۹- عوامل مؤاخذه فرعون ۶۴۶
- ۱۰- عوامل مؤاخذه مشرکان ۶۴۶
- ۱۱- مصونیت از مؤاخذه اخروی ۶۴۶
- ۱۲- ملاک مؤاخذه اخروی انسان ۶۴۸
- ۱۳- ملاک مؤاخذه اخروی انسان ها ۶۴۸
- ۱۴- ملاک مؤاخذه اخروی جن ۶۴۸
- ۱۵- مؤاخذه ابلیس ۶۴۸
- ۱۶- مؤاخذه اخروی اغواگران ۶۵۰
- ۱۷- مؤاخذه اخروی انسان ۶۵۰
- ۱۸- مؤاخذه اخروی انسان ها ۶۵۲
- ۱۹- مؤاخذه اخروی جن ۶۵۴
- ۲۰- مؤاخذه اخروی جنیان ۶۵۴
- ۲۱- مؤاخذه اخروی جنیان گمراه ۶۵۴
- ۲۲- مؤاخذه اخروی دشمنان خدا ۶۵۴
- ۲۳- مؤاخذه اخروی زنده بگوری دختران ۶۵۶
- ۲۴- مؤاخذه اخروی زنده بگوری فرزندان ۶۵۶
- ۲۵- مؤاخذه اخروی سوگندشکنان ۶۵۶
- ۲۶- مؤاخذه اخروی شیاطین ۶۵۶
- ۲۷- مؤاخذه اخروی ظالمان ۶۵۸
- ۲۸- مؤاخذه اخروی عهدشکنان ۶۵۸
- ۲۹- مؤاخذه اخروی فرعونیان ۶۵۸
- ۳۰- مؤاخذه اخروی کافران ۶۵۹
- ۳۱- مؤاخذه اخروی گمراهان ۶۶۰

- ۳۲- مؤاخذه اخروی مستضعفان - ۶۶۱
- ۳۳- مؤاخذه اخروی مستکبران - ۶۶۲
- ۳۴- مؤاخذه اخروی مشرکان - ۶۶۲
- ۳۵- مؤاخذه اخروی مکذبان قرآن - ۶۶۴
- ۳۶- مؤاخذه اخروی هدایت ناپذیران - ۶۶۴
- ۳۷- مؤاخذه ادعای بی برهان - ۶۶۴
- ۳۸- مؤاخذه اقوام پیشین - ۶۶۶
- ۳۹- مؤاخذه انسان - ۶۶۶
- ۴۰- مؤاخذه بر بخل - ۶۶۶
- ۴۱- مؤاخذه بر عقیده - ۶۶۶
- ۴۲- مؤاخذه بر کفران نعمت - ۶۶۷
- ۴۳- مؤاخذه بر مال دوستی - ۶۶۸
- ۴۴- مؤاخذه جمعی در قیامت - ۶۶۸
- ۴۵- مؤاخذه جنیان - ۶۶۸
- ۴۶- مؤاخذه خائنان - ۶۶۹
- ۴۷- مؤاخذه خطاکاران - ۶۷۰
- ۴۸- مؤاخذه در قیامت - ۶۷۰
- ۴۹- مؤاخذه دنیوی فرعون - ۶۷۴
- ۵۰- مؤاخذه شدید محمد(صلی الله علیه و آله) - ۶۷۴
- ۵۱- مؤاخذه شرک افعالی - ۶۷۶
- ۵۲- مؤاخذه ظالمان - ۶۷۶
- ۵۳- مؤاخذه قبل از اتمام حجت - ۶۷۶
- ۵۴- مؤاخذه کافران - ۶۷۶
- ۵۵- مؤاخذه کافران محارب - ۶۷۸
- ۵۶- مؤاخذه گناهکار - ۶۷۸
- ۵۷- مؤاخذه گواهی بی برهان - ۶۷۹

- ۶۸۰ - ۵۸- مؤاخذه متجاوزان
- ۶۸۰ - ۵۹- مؤاخذه مرفهان
- ۶۸۰ - ۶۰- مؤاخذه مسؤولان مقصر
- ۶۸۱ - ۶۱- مؤاخذه مشركان
- ۶۸۲ - ۶۲- مؤاخذه مشركان در قیامت
- ۶۸۲ - ۶۳- مؤاخذه مضمولان نعمت
- ۶۸۲ - ۶۴- مؤاخذه ممنوع
- ۶۸۲ - ۶۵- مؤاخذه منافقان
- ۶۸۲ - ۶۶- مؤاخذه مؤمنان
- ۶۸۴ - ۶۷- مؤاخذه هارون(ع)
- ۶۸۴ - ۶۸- مؤاخذه های خدا
- ۶۸۶ - ۶۹- مؤاخذه یهود
- ۶۸۷ - درباره مرکز

مشخصات کتاب

نام کتاب: علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد 102

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی - 1400 ش

ناشر دیجیتال: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ص: 1

1- منت

1- آثار منت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 264 - 2,4,5,9,10

2 - منت و آزار، باطل کننده صدقات

یا ایها الذین امنوا لا تبطلوا صدقاتکم باليمنّ و الاذی

4 - منت و آزار و ریای در عمل، موجب از بین رفتن طاعات و نتایج اعمال نیک آدمی

لا تبطلوا صدقاتکم باليمنّ و الاذی کالذی ینفق ماله رئا الناس

5 - همانندی انفاق توأم با منت و آزار مؤمنان، با انفاق همراه با ریای کافران

یا ایها الذین امنوا .. کالذی ینفق ماله رئا الناس و لا یؤمن بالله

انفاق مؤمنان آنگاه که با منت و آزار توأم شود، همانند انفاق کافرانی است که با ریا باشد.

9 - مثل انفاق کنندگان از روی منت و آزار و ریا، همچون صخره صافی است که بر روی آن قشر خاکی باشد و بذرهایی در آن افشاند
شود و ناگهان، رگباری تند بر آن رسد و همه خاک ها را بشوید و آن سنگ را کشت ناپذیر کند.

فمثله کمثل صفوان علیه تراب فاصابه و ابل فترکه صلداً لا یقدرون علی شیء مما کسبوا

10 - بی ثمر بودن انفاق های همراه با منت و آزار و یا ریا

فمثله كمثل صفوان .. لا يقدرّون على شيء مما كسبوا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - بقره - 2 - 266 - 3, 1

1 - تشبيه انفاق كمنده از روى مَنّت و آزار و رياء ، به صاحب بوستانى از خرما و انگور كه جوى ها در پاى درختانش جارى و هر گونه ميوه اى دهد و خود پير شده و فرزندانى ناتوان داشته باشد و ناگهان ، گردبادى آتشنا به آن بوستان افتد و آنرا بسوزاند .

ايوّد احدكم ان تكون له جنّه .. و اصابه الكبر .. نار فاحترقت

3 - آزار و رياء و مَنّت ، موجب از بين رفتن انفاق مى گردد ؛ به گونه اى كه نه مال انفاق شده و نه آثار با بركت آن را بتوان تدارك كرد .

لا تبطلوا صدقاتكم بالمن .. ايوّد احدكم ان تكون له جنّه .. فاحترقت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - بقره - 2 - 270 - 6

6 - ترك انفاق و يا انفاق را به رياء و مَنّت و آزار آلودن و نيز انفاق كردن از خبايث و عمل نكردن به نذر ، ستمگرى است .

ص: 1

لا تبطلوا صدقاتكم بالمنّ والاذى .. انفقوا من طيّبات ... و ما للظالمين من انصا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 6 - 3

3- منت نهادن و چشم داشت داشتن در انفاق ها و عطایا ، از مصادیق اخلاق و اوصاف پلید و آلوده

و الرجز فاهجر . و لاتمنن تستکثر

برداشت یاد شده، از مناسبت عطف جمله «لاتمنن تستکثر» به «و الرجز فاهجر» استفاده می شود.

2- آثار منت بر محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 17 - 6

6- منت نهادن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به منزله منت نهادن بر خداوند است .

یمنّون علیک .. بل الله یمنّ علیکم

اعراب، بر پیامبر(صلی الله علیه و آله) منت می نهادند؛ ولی خداوند پاسخ آنان را به گونه ای داده است که گویی آنان بر او منت نهاده اند.

3- اجتناب از منت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 6 - 4

4- دوری از منت نهادن و زیاد شمردن عطایا و خدمات خود ، از شرایط بایسته برای رهبران و مبلغان جامعه اسلامی و تأثیرگذار در موفقیت آنان

و لاتمنن تستکثر

اهمیت اجتناب از منت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 6 - 1

1- پرهیز از منت نهادن در انفاق و بخشش ، توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و لاتمنن

4- اهمیت اجتناب از منت در انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 6 - 1

ص: 2

1 - پرهیز از منت نهادن در انفاق و بخشش ، توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و لاتمنن

5- پاداش بی منت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 8 - 2,4

2 - خداوند در پاداش دادن به مؤمنان نیک کردار ، هیچ گونه منتی بر آنان نخواهد گذاشت .

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ

برداشت بالا مبتنی بر این نکته است که «ممنون» از ماده «منت» اشتقاق یافته باشد.

4 - همراه بودن ایمان و عمل صالح ، شرط بهرهوری از اجر بی حساب و بی منت الهی

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 3 - 3,5

3 - پاداش خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) پاداشی است بی منت .

وإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ

5 - هدایت و تبلیغ دین و تحمل سختی ها و ناگواری های برخاسته از آن ، دارای پاداشی بزرگ ، روز افزون و بی منت

وإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ

برداشت یاد شده، به سبب این نکته تردیدناپذیر است که اجر بزرگ پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به جهت رسالت او و تحمل سختی های آن (از جمله تحمل تهمت های ناروا همچون تهمت جنون و ..) می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 25 - 8

8 - خداوند در قیامت ، مؤمنان را با یادآوری مکرر پاداش های خویش ، آزار نداده و بر آنان منت نخواهد گذاشت .

لهم أجر غير ممنون

در معانی «مَنْ» آورده اند که: منت گذاشتن بر کسی، به این است که احسان به او را بزرگ شمرده و به آن فخر کنند و درباره اش سخن را آغاز و تکرار کنند تا آن جا که شخص را متنفّر سازند. (لسان العرب)

6- پاداش بی منت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تین - 95 - 6 - 8

8 - پاداش مؤمنانِ دارای عمل صالح ، پاداشی بی منت و به دور از محاسبه و محدودیت

فلهم أجر غير ممنون

در «قاموس» آمده است که «غیر ممنون»؛ یعنی، بدون محاسبه و صاحب «مصباح» می گوید: «منتت علیه مناً»؛ یعنی،

ص: 3

آنچه از نیکی ها برای کسی انجام داده ای، بر او شماره کردی. «راغب» در «مفردات»، این کار را منت زبانی و امری نکوهیده خوانده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تین - 95 - 7 - 5

5 - دستیابی مؤمنان دارای عمل صالح به پاداش بی منت و پایان ناپذیر، حقیقتی انکارناپذیر و غیر قابل تکذیب است.

فما یکذبک بعد بالذین

چنانچه «دین» به معنای جزا باشد (مفردات)، از مصادیق بارز آن اجری خواهد بود که در آیه قبل، به مؤمنان بشارت داده شد.

7- روزی بی منت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 4 - 8

8 - روزی مؤمنان دارای عمل صالح در قیامت، از هرگونه رنج و منتی به دور است.

الذین ءامنوا .. أولئک لهم ... رزق کریم

مقصود از رزق کریم - چنان که در روح المعانی آمده است - روزی بی رنج و بی منت است؛ زیرا روزی ها یا با تلاش خود انسان ها به دست می آید که همراه با زحمت است و یا از سوی دیگران می رسد که نوعاً توأم با نوعی منت می باشد؛ ولی روزی خدا چنین نیست.

8- سرزنش منت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 264 - 11

11 - انفاق های آمیخته با ریا و همراه با منت و اذیت، نوعی کفر است.

یا ایها الذین امنوا .. و الله لا یهدی القوم الکافرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 272 - 3

3 - دلجویی خداوند از پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای رفع نگرانی و ناراحتی وی از انفاق آلوده به ریا و منت و آزار برخی از مسلمانان

لیس علیک ہدیہم

9- عفو بی منت

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 4

16- « قال الرضا (ع) في قول الله عزّوجلّ: « فاصفح الصفح الجميل » قال: العفو من غير عتاب؛

از امام رضا(ع) درباره سخن خداوند «فاصفح الصفح الجميل» روایت شده است که حضرت فرمود: مراد عفو و گذشت بدون سرزنش است».

10- مسلمانان و منت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 17 - 2

2- ساحت مسلمانان واقعی ، دور از منت نهادن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) به سبب اسلامشان

قالت الأعراب ءامناً .. یمنون علیک أن أسلموا

11- منت بر انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 70 - 7

7- امتنان خدا بر آدمیان به خاطر بهره مند کردن آنان از کرامت انسانی و نیز ذخیره های معیشتی دریا و خشکی

ولقد کرّمنا بنی ءادم و حملنهم .. و رزقنهم من الطّیّبیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 20 - 11

11 - منت گزاری خداوند بر انسان ، به خاطر قرار دادن منافع طبیعت در خدمت وی

ألّم تروا أنّ الله سخّر لکم ما فی السموت و ما فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 55 - 1

1 - امتنان خداوند بر خلق ، به خاطر قرار دادن پاداش هایی چون نعمت های بهشت برای ایشان

متكین علی فرش . . . فبأیء الآء ربكما تكذبان

12- منت بر انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 11 - 1

1 - امتنان الہی بر خلق ، به خاطر قرار دادن انواع میوه ها در زمین ، برای آنان

و الأرض وضعها للأنام . فیها فکھه

ص: 5

واژه «فاکبه» بر مطلق میوه - از هر نوع باشد - اطلاق می شود (قاموس المحيط).

13- منت بر بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 52 - 5

5 - امتنان خدا بر بنی اسرائیل به خاطر آمرزش گناه گوساله پرستی ایشان

ثم عفونا عنکم من بعد ذلک

روشن است که عفو از گناه پس از ارتکاب آن است. بنابراین «من بعد ذلک» بیانگر زمان آمرزش نخواهد بود؛ بلکه اشاره به این معنا دارد که: بنی اسرائیل استحقاق آمرزش را نداشت، ولی مع ذلک خداوند بر آنان تفضل کرده و گناهمشان را بخشود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 5 - 3,4

3 - نجات از حکومت بسیار خشن و بی رحم فرعون ، امتنانی بزرگ و نعمتی گران سنگ از سوی خدا به بنی اسرائیل بود .

ونريد أن نمنّ علی الذین استضعفوا فی الأرض

«نمنّ» از ریشه «منّه» مشتق شده است و «منّه» به نعمت سنگین گفته می شود (مفردات راغب).

4 - قرار دادن بنی اسرائیل در مسند امامت و پیشوایی خلق ، نمود دیگر از امتنان الهی بر آنان

أن نمنّ علی الذین استضعفوا فی الأرض ونجعلهم أئمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 6 - 2

2 - بیرون آوردن بنی اسرائیل از محرومیت و فقر و قرار دادن امکانات دنیوی (سرزمین مستقل ، قدرت و مکت) در اختیار آنان ، نمودی دیگر از امتنان الهی بر آنها

ونريد أن نمنّ . . . ونمکن لهم فی الأرض

14- منت بر بهشتیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - امتنان الهی بر مؤمنان بهشتی ، با زدودن یاد تلخ لغزش های دنیوی از خاطره آنان *

و یكفّر عنهم سیئاتهم

با توجه به این که مسأله تکفیر سیئات پس از ورود مؤمنان به بهشت مطرح شده است - در حالی که رتبه تکفیر، قبل از مرحله ورود به بهشت است - احتمال می رود که مراد از تکفیر در این جا، بخشش گناهان نباشد؛ بلکه پوشاندن گناهان مورد نظر باشد؛ به گونه ای که بهشتیان دیگر از آن پس، با به یاد آوردن لغزش های گذشته شرمنده و مکدر نشوند.

ص: 6

15- منت بر جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 55 - 1

1 - امتنان خداوند بر خلق، به خاطر قرار دادن پاداش هایی چون نعمت های بهشت برای ایشان

متکین علی فرش . . . فبأیء آلاء ربکما تکذبان

16- منت بر حاضران عمره القضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 25 - 5

5- امتنان الهی بر شرکت کنندگان در « عمره القضا » ، با یادآوری ممانعت مکیان از ایشان در سفر حدیبیه *

هم الذین کفروا و صدّوکم عن المسجدالحرام و الهدی معکوفاً

برداشت بالا بدان احتمال است که آیه شریفه خطاب به مؤمنانی باشد که در سال هفتم هجری (یک سال پس از صلح حدیبیه) برای انجام عمره وارد مسجدالحرام شدند. در چنین شرایطی خداوند، موقعیت دشوار گذشته رابه یاد ایشان آورد تا نعمت ها را از یاد نبرند.

17- منت بر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 17 - 6

6 - منت نهادن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به منزله منت نهادن بر خداوند است .

یمنون علیکم . . . بل الله یمن علیکم

اعراب، بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) منت می نهادند؛ ولی خداوند پاسخ آنان را به گونه ای داده است که گویی آنان بر او منت نهاده اند.

18- منت بر سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 39 - 2

2- امتنان خداوند بر سلیمان (ع)، به خاطر اعطای حکومت عظیم و بی نظیر به ایشان

هذا عطاؤنا

19- منت بر محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 7

3- امتنان الهی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) به سبب ایجاد الفت در قلب مؤمنان نسبت به یکدیگر

و ألف بین قلوبهم . . . ما ألفت بین قلوبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 74 - 4

4- امتنان خدا بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به خاطر مصون داشتن او از کمترین لغزش در انجام رسالت خویش

و لولا أن ثبتتک لقد کدت ترکن إلیهم شیئاً قليلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 87 - 6

6- امتنان خداوند بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) به خاطر تثبیت مفاهیم وحی در قلب او

و لئن شئنا لنذهبنّ . . . إن فضله کان علیک کبیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 1 - 1

1- امتنان خدا بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به خاطر فتحی بزرگ و نمایان

إنا فتحنا لک فتحاً مبیناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 17 - 2، 1

1 - منت گذاری بی جای اعراب بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به سبب اسلام آوردن خود

یمتون علیک أن أسلموا

2- ساحت مسلمانان واقعی ، دور از منت نهادن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) به سبب اسلامشان

قالت الأعراب ءامنّا . . . یمتون علیک أن أسلموا

20- منت بر مسلمانان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 4 - 1

1 - امتنان خداوند بر مؤمنان صدر اسلام به خاطر آرامش بخشیدن به قلب آنان در شرایط سخت و بحرانی

هو الذى أنزل السكينة فى قلوب المؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 7 - 1

1 - امتنان خداوند بر مؤمنان صدر اسلام ، سبب حضور شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) در میان آنان

ص: 8

و اعلموا أنّ فيكم رسول الله

تقدم «فیکم» بر «رسول الله» حصر را می رساند و تذکر به این موضوع، خود نوعی امتنان است.

21- منت بر موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 18 - 3 - 1

1 - موضع گیری فرعون، در قبال دعوت موسی (ع) با به رخ کشیدن دوران سرپرستی خویش بر او

قال ألم نربک فینا ولیداً

«تربیه» (مصدر «نربی») به معنای پروریدن است. «ولید» به نوزاد و نیز به کودکی گفته می شود که از وقت ولادتش زمانی زیادی نگذشته باشد؛ وگرنه طفل گفته می شود. «لبث» (مصدر «لبثت») به معنای ماندن و درنگ کردن است؛ یعنی، فرعون گفت: آیا تو را از کودکی در میان خود نپروریدم [مگر] سالهایی چند از عمرت را پیش ما نماندی.

3 - تلاش فرعون در جهت بی اساس جلوه دادن رسالت موسی (ع)، از طریق به رخ کشیدن گذشته زندگی او

قال ألم نربک فینا ولیداً .. سنین

22- منت بر مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 7

7 - امتنان الهی بر مؤمنان، با رساندن ایشان به غنایم خیبر و کوتاه ساختن دست دشمنان از آنان

فعبّل لکم هذه و کفّ أیدی الناس عنکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 24 - 2

2 - منت نهادن خداوند بر مؤمنان، به خاطر مصون ماندن از گزند مشرکان، با وجود حضور در قلب سرزمین آنان

و هو الذی کفّ أیدیهم عنکم .. بیطن مکه

مراد از «بطن مکه» محل صلح حدیبیه است که سرزمینی نزدیک به مکه می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 8 - 4

4 - امتنان الهی بر مؤمنان ، به سبب افکنندن محبت ایمان و بیزاری از کفر در قلب آنان

ولكن الله حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ... وَكَرِهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ... فَضلاً من الله ونع

ص: 9

23- منت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 63 - 3

3 - امتنان الهی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) به سبب ایجاد الفت در قلب مؤمنان نسبت به یکدیگر

و ألف بین قلوبهم .. ما ألفت بین قلوبهم

24- منت در انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 6 - 3

3 - منت نهادن و چشم داشت داشتن در انفاق ها و عطایا، از مصادیق اخلاق و اوصاف پلید و آلوده

و الرجز فاهجر . و لاتمنن تستکثر

برداشت یاد شده، از مناسبت عطف جمله «لاتمنن تستکثر» به «و الرجز فاهجر» استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 6 - 1, 2

1 - به رخ کشیدن انفاق اموالی انبوه و مباهات به آن، ورد زبان قلدر مآبان گردنکش

يقول أهلكم مالاً لبدًا

«يقول» مضارعی است که استمرار را می رساند. فاعل آن کسی است که در آیه قبل، به «فریفته قدرت خویش» توصیف شده است. «لبدًا»؛ یعنی، انباشته (مفردات راغب). مفاد آیه شریفه این است که گوینده این سخن، اهل انفاق بوده است؛ ولی به دلیل تقاخر یا ریاکاری و یا اتلاف نامیدن انفاق، مورد مذمت قرار گرفته است و یا این که او به دروغ، ادعای انفاق می کند. آیه بعد نیز با این احتمال ها سازگار است.

2 - افتخار به بذل و بخشش ها و خودنمایی در تأمین نیازمندی های مالی جامعه، مذموم و مورد نکوهش خداوند است .

يقول أهلكم مالاً لبدًا

در آیه شریفه مورد مصرف اموال مشخص نشده است؛ ولی به قرینه آیات بعد (فكّ رقبه أو إطعام ..) می توان گفت: مراد هزینه کردن آن، در مصارف عمومی است.

25- نهی از منت بر محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 17 - 4

4- مسلمانان ، مورد نهی الهی از منت نهادن اسلام خویش بر پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قل لا تمّنوا علیّٰ إسلامکم

منت

ص: 10

26- یوسف (ع) و ممت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 65 - 5

5- فرزندان یعقوب به وی خاطر نشان کردند که عزیز مصر (یوسف) بدون آگاهی ایشان و بدون کمترین امتنانی ، بضاعت آنان را بازگردانده است .

هذه بضعتنا ردت إلینا

آوردن فعل «رُدَّت» به صورت مجهول و یاد نکردن از فاعل آن برای رساندن این معناست که باز گرداننده به گونه ای عمل کرده که ما متوجه او نشویم و احساس کوچکی و شرمندگی نکنیم.

ص: 11

2- منحرفان

1- منحرفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 160 - 10، 9، 7

7 - یهودیان مردمانی بسیار منحرف و رویگردان از راه خدا

و بصدّهم عن سبیل اللّٰه کثیراً

کلمه «صدأ» می تواند به معنای بازداری و نیز به معنای اعراض باشد. برداشت فوق بر اساس احتمال دوم است، چنانچه برداشت پیش بر مبنای احتمال اول بود.

9 - انحراف عمیق یهود از راه خدا و بازداری مردمان از پیوستن به آن ، موجب تحریم نعمت های پاکیزه و حلال بر آنان

حرّمنا علیهم طیبیت أحلت لهم و بصدّهم عن سبیل اللّٰه کثیراً

ظاهراً کلمه «بصدّهم» عطف بر «بظلم» است، یعنی «بظلم من الذین هادوا و بصدّهم حرّمنا علیهم». گفتنی است که تکرار باء در «بصدّهم» اشاره به این دارد که بازداری آنان از راه خدا نیز می تواند نقش مستقلی در تحریم داشته باشد.

10 - یهود ، ظالمانی منحرف و بسیار اغواگر

فبظلم من الذین هادوا حرّمنا .. و بصدّهم عن سبیل اللّٰه کثیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 167 - 2، 1

1 - کافران بازدارنده از راه خدا ، منحرفانی سخت گمراه

إنّ الذین کفروا و صدوا عن سبیل اللّٰه قد ضلّوا ضلّلاً بعیداً

عطف جمله «صدوا...» بر جمله «کفروا» بدون تکرار «الذین» دلالت بر این دارد که مجموع دو صفت کفر و بازداری از راه خدا، ضلالت بعید است.

2 - اهل کتاب به دلیل کفرشان به قرآن و انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و بازداری مردمان از پیوستن به اسلام ، منحرفانی سخت گمراه

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلًّا بَعِيدًا

از مصادیق مورد نظر برای «الذین کفروا . . .» به قرینه آیات پیشین (153 به بعد) آن گروه از اهل کتاب هستند که رسالت پیامبر(صلی الله علیه و آله) را نپذیرفتند و قرآن را وحی الهی ندانستند؛ و مراد از «سبیل الله» به دلیل آیات گذشته دین اسلام است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 59 - 10

10 - بیشتر یهودیان و مسیحیان ، مردمانی منحرف و بریده از تعالیم آسمانی خویش

ص: 12

وإن اکثرکم فسقون

«فاسق» غالباً به کسی گفته می شود که به برخی از آیین خویش و یا به تمامی آن پایبند نباشد. (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 8 - 16

16 - اکثریت مشرکان صدر اسلام ، مردمی فاسق و بیرون از مسیر حق بودند .

و اکثرهم فسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 30 - 11

11 - پندار فرزند داشتن خدا ، انحراف از مسیر حق بوده و معتقدان به آن ، گرفتار لعن و نفرین خدا خواهند بود .

و لا یدینون دین الحق . . . و قالت الیهود عزیز ابن اللہ . . . قتلهم اللہ انی یؤفکو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 84 - 14

14 - منافقان ، مردمی فاسق و منحرف از مسیر حق

إنهم کفروا . . . فسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 15 - 8

8- کافرانی که در برابر بینات و برهان های روشن انبیا لجاجت کرده و در مقابل آنان ایستادند ، مردمانی جبّار و منحرف بودند .

وقال الذین کفروا لرسلم لئخرجکم . . . و خاب کلّ جبّار عنید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 6 - 11

11 - شرک ، آیینی انحرافی و مشرکان مردمانی منحرف از راه راست

أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهُ وَحْدٌ فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ

2- اضلال منحرفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 105 - 3,6

3 - منحرفان در کمین برای گمراه سازی اهل ایمان

لا یضرکم من ضل إذا اهدیتکم

6 - منحرفان ، ناتوان از گمراه سازی مسلمانانی که به تعالیم قرآن پایبند بوده و از دستورات پیامبر (صلی الله علیه و آله) پیروی کنند .

ص: 13

لا يضرکم من ضل إذا اهتديتم

برداشت فوق بر این اساس است که حرف «لا» در «لا یضرکم» نافییه باشد.

3- اطاعت از منحرفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 48 - 21

21 - پیروی از تمایلات منحرفان ، زمینه انحراف از حق

و لا تتبع اهواءهم عما جاءك من الحق

4- تجاوزکاری منحرفان جنسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 7 - 2

2 - مردان بی عفت (مردانی که غرایز جنسی خود را به جز از طریق ازدواج یا تملک کنیز ، ارضا می کنند) سرآمد تجاوزکاران اند

فمن ابتغى . . . فأولئك هم العادون

«أولئك» مبتدا و «العادون» خبر است و «هم» ضمیر فصل و مفید حصر می باشد؛ یعنی، بیانگر این معنا است که مضمون مسند (العادون) تنها برای مسندالیه (أولئك) ثابت است و نه غیر آن. بنابراین معنای جمله یاد شده چنین است: تنها آنان تجاوز کارانند. گفتنی است که ضمیر «هم» می تواند مبتدا و «العادون» خبر آن و جمله «هم العادون» خبر برای «أولئك» باشد. در این صورت «ال» در «العادون» بیانگر این است که: انسان هایی که با عنوان تجاوزکاران می شنیدید مصداق های آن انسان ها اینان اند.

5- ترک پیروی از منحرفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 150 - 8

8 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) از پیروی تمایلات منحرفان باید بر حذر باشد.

و لا تتبع اهواء الذين كذبوا بآيتنا

6- تمایلات منحرفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 48 - 19.21

ص: 14

19 - قضاوت بر اساس احکام الهی در گرو پرهیز از تمایلات و هواهای نفسانی منحرفان

فاحکم بینهم بما أنزل الله و لا تتبع اهواءهم

نهی «لا تتبع» پس از «فاحکم» برای تفهیم این معناست که در صورت تبعیت از خواسته دیگران، قضاوت بر اساس احکام الهی میسر نیست.

21 - پیروی از تمایلات منحرفان ، زمینه انحراف از حق

و لا تتبع اهواءهم عما جاءك من الحق

7- حقارت منحرفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 15 - 2

2 - ظالمان و منحرفان از حق ، مردمی حقیر و فاقد ارزش های انسانی در پیشگاه خداوند

و أمّا القسطنون فكانوا لجهنم حطبًا

«حطب»، به معنای چوب خشک و هیزم است. تشبیه ظالمان و منحرفان از حق به آن، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

8- خطر پیروی از منحرفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 150 - 9

9 - خطر پیروی از تمایلات منحرفان و بدعتگذاران در کمین مؤمنان است.

و لا تتبع أهواء الذين كذبوا بآيتنا

گر چه «لا تتبع ..» خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است، ولی روی سخن در حقیقت با همه مؤمنان است.

9- روسپاهی منحرفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 42 - 1

1 - کسانی در قیامت روسیاه و تیره رخسارند که کفرپیشه و منحرف بوده و بی باکانه در گناه پیش رفته اند .

أولئك هم الكفرة الفجرة

فعل «فجر»، در مورد کسی گفته می شود که سر خود را پایین انداخته و بی مبالا پیش می رود؛ «فجور» در اصل به معنای انحراف از حق است و در معنای تاختن به سوی کارهای غیرمجاز نیز استعمال می شود. (لسان العرب)

ص: 15

10- روش برخورد با منحرفان جنسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 2 - 8

8- لزوم برخورد قاطع و بدون ترحم با مرتکبان فساد جنسی و شکنندگان حریم عفت و حیا

الزانیه و الزانی فاجلدوا. .. و لاتأخذکم بهما رأفه فی دین الله

11- زمینه تنبه منحرفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 5 - 8

8 - وجود زمینه بیداری و هدایت در تمامی انسان ها ، حتی منحرفان ستیزه گر

أفنزرب عنکم الذکر صفحاً أن کنتم قوماً مسرفین

از این گفته که مخالفت شدید مشرکان، مانع از ادامه نزول وحی بر آنان نخواهد شد، استفاده می شود که در تمامی انسان ها، زمینه هدایت و تأثیر پذیری از وحی وجود دارد.

12- زمینه هدایت منحرفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 5 - 8

8 - وجود زمینه بیداری و هدایت در تمامی انسان ها ، حتی منحرفان ستیزه گر

أفنزرب عنکم الذکر صفحاً أن کنتم قوماً مسرفین

از این گفته که مخالفت شدید مشرکان، مانع از ادامه نزول وحی بر آنان نخواهد شد، استفاده می شود که در تمامی انسان ها، زمینه هدایت و تأثیر پذیری از وحی وجود دارد.

13- زیان دنیوی منحرفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 15 - 5

5- هر جَبَّار منحرفی دچار خسارت دنیوی است .

و خاب کلّ جَبَّار عنید

«خاب» در لغت به معنای «خسر» و «عنید» به معنای عدول کننده از درستی آمده است.

ص: 16

14- ضعف منحرفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 105 - 6

6 - منحرفان ، ناتوان از گمراه سازی مسلمانانی که به تعالیم قرآن پایبند بوده و از دستورات پیامبر (صلی الله علیه و آله) پیروی کنند .

لا یضرکم من ضل إذا هتدیتم

برداشت فوق بر این اساس است که حرف «لا» در «لا یضرکم» نافیه باشد.

15- کیفر دنیوی منحرفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 25 - 14

14 - انحراف از حق و تجاوز به حقوق دیگران در محیط مسجد الحرام ، گناهی است بس بزرگ و کج روان و ستم کاران باید در انتظار کیفر سخت دنیوی باشند .

و من یرد فیه بالحد بظلم نذقه من عذاب أليم

برداشت یاد شده بر این اساس است که مقصود از «عذاب أليم» کیفر دنیوی نیز باشد.

16- محرومیت منحرفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 6 - 8

8 - فاسقان و منحرفان از حق ، محروم از هدایت و غفران الهی

إنّ الله لا یهدی القوم الفسقین

17- منحرفان در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 16 - 2, 1

1- جبّاران منحرف ، علاوه بر هلاکت دنیوی ، در آخرت نیز گرفتار جهنّم می شوند .

و خاب کلّ جبّار عنید . من ورائه جهنّم

2- به جبّاران منحرف ، در جهنّم ، آبی چرکین و متعفن نوشانده می شود .

من ورائه جهنّم ویسقی من ماء صدید

«صدید» به معنای چرکی است که بین گوشت و پوست به وجود می آید. این واژه در نوشیدنیهای جهنّمیان استعمال می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 17

1- جبّاران منحرف ، آب چرکین جهنّم را جرعه جرعه با کراهت تمام خواهند نوشید .

یسقی من ماء صدید . یتجرّعه و لایکاد یسیغه

«إساعه» به معنای ریختن شراب در حلق است. بنابراین مراد از «لایکاد یسیغه» این است که آنان نمی خواهند به چنین نوشیدنی نزدیک شوند.

2- تشنگی شدید جبّاران منحرف در جهنّم به حدی است که علی رغم کراهت و بی میلی شدید ، از آب چرکین خواهند نوشید .

یسقی من ماء صدید . یتجرّعه و لایکاد یسیغه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 40 - 4

4 - منحرفان از راه توحید ، گرفتار آتش دوزخ خواهند بود .

إِنَّ الَّذِينَ يَلْحَدُونَ .. أَمَّنْ يَلْقَى فِي النَّارِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 15 - 1

1 - ظالمان و منحرفان از حق ، همیزم جهنم اند .

وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا

18- منحرفان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 42 - 1

1 - کسانی در قیامت روسیاه و تیره رخسارند که کفرپیشه و منحرف بوده و بی باکانه در گناه پیش رفته اند .

أُولَئِكَ هُمُ الْكُفْرَةُ الْفَجْرَةُ

فعل «فجر»، در مورد کسی گفته می شود که سر خود را پایین انداخته و بی مبالا پیش می رود؛ «فجور» در اصل به معنای انحراف از

حق است و در معنای تاختن به سوی کارهای غیرمجاز نیز استعمال می شود. (لسان العرب)

19- منحرفان و قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 99 - 5

5 - تنها فاسقان (منحرفان)، قرآن و دلایل روشن آن را نپذیرفته و بدان کافر می شوند.

و ما یکفر بها إلا الفسقون

ص: 18

20- منحرفان و مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 105 - 6

6 - منحرفان ، ناتوان از گمراه سازی مسلمانانی که به تعالیم قرآن پایبند بوده و از دستورات پیامبر (صلی الله علیه و آله) پیروی کنند .

لا یضرکم من ضل إذا هتدیتم

برداشت فوق بر این اساس است که حرف «لا» در «لا یضرکم» نافیه باشد.

21- نظارت بر منحرفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 40 - 1

1 - خداوند ، ناظر و مراقب اعمال کژاندیشان و تحریف گران آیات الهی است .

إنّ الذین یلحدون فیء آیتنا لایخفون علینا

«الحاد» (مصدر «یلحدون») به معنای میل و انحراف است. منظور از آیات در «یلحدون فی آیاتنا» آیه های قرآن کریم و یا دلایل و نشانه های ربوبیت خدا در جهان است که در صورت دوم الحاد در آیات به معنای نگاه استقلالی به آیات و غفلت از جنبه نشانه بودن آنها خواهد بود.

22- هدایت ناپذیری منحرفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 6 - 3

3 - یقین به تأثیر ناپذیری منحرفان ، مجوز ترک تبلیغ و ارشاد ایشان

فما تغن النذر . فتولّ عنهم

23- هشدار به منحرفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 34 - 6

6- هشدار و تهدید الهی نسبت به جوامع منحرف و زشتکردار

قل إنما حرم ربي الفواحش... ولكل أمه أجل

24- هلاکت منحرفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 19

1- جباران منحرف ، علاوه بر هلاکت دنیوی ، در آخرت نیز گرفتار جهنم می شوند .

و خاب کلّ جبار عنید . من ورائه جهنم

ص: 20

3- مندران

1- پرسش درباره مندران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 8 - 3

3 - پرسش سرزنش آمیز نگهبانان دوزخ از کافران دوزخی ، درباره آمدن پیامبر و اخطار دهنده الهی برای آنان

سألهم خزنتها ألم یأتکم نذیر

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که استفهام در «ألم یأتکم...» توییخی و تقریعی باشد.

2- مندران امت های پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 72 - 1

1 - فرستاده شدن انسان های اندازگر و هشداردهنده در میان امت های پیشین از سوی خداوند

و لقد أرسلنا فیهم منذرین

3- مندران پس از هود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 21 - 11

11- وجود اندازگرانی قبل و بعد از هود (ع) و همزمان با وی ، در میان قوم عاد *

و قد خلت النذر من بین یدیه و من خلفه

در صورتی که واژه «النذر» شامل مطلق اندازگران شود - چه نبی و چه غیر نبی - احتمال می رود مراد آیه شریفه این باشد که تنها هود(ع) اندازگر قوم عاد نبود؛ بلکه قبل از او نیز اندازگرانی آمدند و حتی در زمان او هم موحدانی بودند که مشرکان را انذار می کردند.

4- مندران قبل از هود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11- وجود انذارگرانی قبل و بعد از هود (ع) و همزمان با وی ، در میان قوم عاد *

وقد خلت النذر من بین یدیه و من خلفه

در صورتی که واژه «النذر» شامل مطلق انذارگران شود - چه نبی و چه غیر نبی - احتمال می رود مراد آیه شریفه این باشد که تنها هود(ع) انذارگر قوم عاد نبود؛ بلکه قبل از او نیز انذارگرانی آمدند و حتی در زمان او هم موحدانی بودند که مشرکان را انذار می کردند.

5- منذران قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11- وجود انذارگرانی قبل و بعد از هود (ع) و همزمان با وی ، در میان قوم عاد *

وقد خلت النذر من بین یدیه و من خلفه

در صورتی که واژه «النذر» شامل مطلق انذارگران شود - چه نبی و چه غیر نبی - احتمال می رود مراد آیه شریفه این باشد که تنها هود(ع) انذارگر قوم عاد نبود؛ بلکه قبل از او نیز انذارگرانی آمدند و حتی در زمان او هم موحدانی بودند که مشرکان را انذار می کردند.

6- منذران معاصر هود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11- وجود انذارگرانی قبل و بعد از هود (ع) و همزمان با وی ، در میان قوم عاد *

وقد خلت النذر من بین یدیه و من خلفه

در صورتی که واژه «النذر» شامل مطلق انذارگران شود - چه نبی و چه غیر نبی - احتمال می رود مراد آیه شریفه این باشد که تنها هود(ع) انذارگر قوم عاد نبود؛ بلکه قبل از او نیز انذارگرانی آمدند و حتی در زمان او هم موحدانی بودند که مشرکان را انذار می کردند.

7- نقش منذران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- غفلت و بی خبری مردم در آغاز بعثت و اجداد آنان در جاهلیت، ناشی از نبودن پیامبر و منذر الهی در میان آنها بوده است.

ما أنذرءاباؤهم فهم غفلون

برداشت یاد شده بر این اساس مبتنی است که «ما» در «ما أنذر» نافی و جمله «فهم غافلون» متفرع بر نفی انذار باشد؛

ص: 22

یعنی، انذار نشدنشان موجب غفلت آنان گردید.

10 - « عن أبي بصير عن أبي عبد الله (ع) . . . قال : و سألته عن قول الله « لتنذر قوماً ما أنذر أبأؤهم فهم غافلون » قال : لتنذر القوم الذين أنت فيهم كما أنذر أبأؤهم فهم غافلون عن الله و عن رسوله و عن وعيده . . . » ;

ابوبصیر گوید: از امام صادق(ع) درباره سخن خداوند: «لتنذر قوماً ما أنذر أبأؤهم فهم غافلون» سؤال کردم، فرمود: مقصود این است: تا انذار کنی گروهی را که در میان آن ها هستی، همان گونه که پدرانشان انذار شدند که اینان از خدا و از رسول او و از وعیدهای خدا غافل اند. . .».

منذران پیشین

8- {منذران پیشین}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 56 - 1

1 - قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، بیم دهنده ای از زمره بیم دهندگان گذشته تاریخ

هذا نذير من النذر الأولى

«هذا» هم می تواند به پیامبر(صلی الله علیه و آله) و هم به قرآن اشاره داشته باشد. در برداشت بالا، هر دو احتمال رعایت شده است.

ص: 23

1- آثار غفلت از منعم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 48 - 9

9 - غفلت از سرچشمه اصلی نعمت ها (خداوند) امری ناشایست و زمینه ساز غرور و سرمستی است .

و إِنَّا إِذَا أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَحَرَبْنَا بِهَا

با توجه به تکرار ضمیر «نا»، می توان استفاده کرد که خداوند غفلت و فراموشی از مبدأ اصلی نعمت ها را، مورد سرزنش قرار داده است.

2- اهمیت ذکر منعم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 39 - 2

2 بر خورداران نعمت ، باید به مبدأ یگانه نعمت آفرین ، توجه داشته باشند و از دل بستگی به نعمت ها و غفلت از یاد خدا ، پرهیز کنند .

و لَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتِكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لَاقُوهُ إِلَّا بِاللَّهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 16 - 10

10 - لزوم توجه انسان به خدایی بودن نعمت ها و امکانات ، در اوج توانمندی و اقتدار

و أوتينا من كلِّ شيءٍ إِنْ هَذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمَبِينُ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که سلیمان در اوج شکوه و اقتدارش، تصریح می کند که همه امکانات و برخورداریهایش تفضلی است که از جانب خدا به او رسیده است و از جهت استحقاق ذاتی او نیست.

3- حقوق منعم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 37 - 10

10 - ولّی نعمت کسی شدن ، حق امر و نهی کردن به آن شخص را ایجاد می کند .

و إذا تقول للذی . . . و أنعمت علیه أمسک علیک زوجک و اتق الله

4- زمینه ذکر منعم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 83 - 5

5- برخورداری از نعمت ها ، مقتضی توجه انسان به نعمت آفرین و شکر و سپاس اوست نه روی برتافتن از او .

و إذا أنعمنا علی الإنسن أعرض و ثنا بجانبه

توصیف حالات انسان به هنگام برخورداری از نعمتهای الهی، دارای لحنی آمیخته به نکوهش است چنین بیانی صرفاً برای گزارش نیست و بلکه ترغیب انسانها به ادای حق منعم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 13 - 1,2

1 - بهره‌وری انسان از موهبت های طبیعی (کشتی و حیوانات) ، زمینه ساز توجه وی به نعمت دهنده بودن خداوند

جعل لکم من الفلک و الأنعم . . . لتستوا علی ظهوره ثم تذکروا نعمه ربکم إذا استوی

2 - توجه به آفریننده نعمت ها ، به دنبال بهره‌وری از آن ، امری طبیعی و فطری است .

لتستوا علی ظهوره ثم تذکروا نعمه ربکم إذا استویتم علیه

5- شکر منعم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 19

19- سپاس‌گزاری در برابر نعمت دهنده حقیقی ، لازمه کمال عقل و اندیشه

حتّی إذا بلغ أشده . . . قال ربّ أوزعنی أن أشکر نعمتک

از این که خداوند اولین بازتاب وصول انسان به مرحله کمال عقلی (40 سالگی) را گرایش انسان به شکر منعم حقیقی دانسته است، مطلب یاد شده به دست می آید.

6- عدم تعقل در منعم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 12 - 13

13- بهره گیری از نعمت های دنیوی و نیندیشیدن به آفریننده آن ، شیوه ای حیوانی است . *

و الذین کفروا یتمتّعون و یأکلون کما تأکل الأنعم

برداشت بالا- بدان احتمال است که تشبیه کافر به حیوان، از آن جهت باشد که حیوان هنگام بهره گیری از موهبت های طبیعی، به پدیدآورنده آن نمی اندیشد.

ص: 25

1- آثار منفعت طلبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 44 - 39

39 - سودجویی و طمعورزی ، از عوامل نادیده گرفتن احکام الهی و حکم نکردن بر اساس آن

یحکم بها . . . و لاتشتروا بایتی ثمناً قليلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 76 - 9

9 - دفع زیان و جلب منفعت ، انگیزه ای برای پرستش

اتعبدون من دون الله ما لایملک لکم ضراً و لانفعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 106 - 26

26 - دستیابی به منافع مادی و یا نفع رسانی به خویشاوندان ، نمی تواند مجوز پایمال سازی حقوق دیگران باشد .

لانشتری به ثمناً و لو کان ذا قربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 91 - 2

2- منفعت پرستی ، حرام خواری ، تعصب و قوم گرایی عامل های بازدارنده مردم مدین از اندیشه کردن در تعالیم شعیب (ع) و فهمیدن آنها

قالوا یشعيب ما نفقه كثيراً مما تقول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 49 - 3,4

3- اندیشه سودجویانه ، مانع از پذیرش حق است .

و إذا دعوا إلى الله ورسوله ليحكم بينهم إذا فريق منهم معرضون . وإن يكن لهم الح

4- اندیشه سودجویانه ، از نشانه های نفاق و اوصاف منافقان

و إذا دعوا إلى الله ورسوله ليحكم بينهم إذا فريق منهم معرضون . وإن يكن لهم الح

ص: 26

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 27 - 3

3 - نقد طلبی و نداشتن دوراندیشی ، ریشه دلبستگی به دنیا و بی اعتنایی به حیات اخروی

إِنَّ هَؤُلَاءِ يَجِبُونَ الْعَاجِلَةَ وَيَذْرُونَ وِرَاءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيلًا

به کارگیری واژه «عاجله» (از ماده «عجله») جای «الدنيا»، می رساند که نقد بودن متاع دنیا و امکان دستیابی سریع تر به آن، نقش عمده ای در دلبسته شدن انسان به دنیا دارد.

2- آثار منفعت طلبی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 11 - 6

6 - بهره جستن از خصلت نفع طلبی انسان ها ، از روش های قرآن برای تشویق آنان به کار های خیر و انفاق در راه خداوند

من ذا الذی یقرض الله .. فیضعفه له

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 17 - 6

6 - بهره جستن از خصلت نفع طلبی و خیرجویی انسان ها ، از روش های قرآن برای تشویق آنان به انفاق و انجام کار های خیر

وأنفقوا خیرًا لأنفسکم .. إن تقرضوا الله قرصًا حسنًا یضعفه لکم

3- آثار منفعت طلبی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 49 - 2

2 - اندیشه سودجویانه منافقان ، مانع از مراجعه آنان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای داوری به حق میان آنان بود .

وإذا دعوا إلى الله ورسوله لیحکم بینهم إذا فریق منهم معرضون . وإن یکن لهم الح

از این که منافقان داوری پیامبر (صلی الله علیه و آله) را قبول نمی کردند و تنها در صورتی به آن تن می دادند که این داوری به نفع آنان بود، می توان به دست آورد که عدم پذیرش آنان در آغاز و قبول آنان به وقت سودمند دانستن آن برای خویش، ناشی از اندیشه سودجویانه آنان

بود.

4- امیدواری به منفعت رسانی موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 9 - 11

11 - همسر فرعون ، خواستار نگه داری موسی (ع) با امید به منتفع شدن از خدمات وی ، یا برگزیدن او به فرزندى خویش

ص: 27

عسی أن ینفعنا أو نتخذہ ولداً

5- پندار منفعت رسانی به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 132 - 16,17

16 - خداوند ، در تکلیف بندگان به نماز ، برای خود سودی در نظر نداشته و به فکر تأمین رزق و آذوقه برای خود نبوده است .

وأمر أهلك بالصلوة .. لانس - لک رزقاً

مفاد جمله «لانسئلک رزقاً» ممکن است این باشد که ما با فرمان نماز، نمی خواهیم از تو رزقی را طلب کنیم و نیاز خود را بر آورده سازیم.

17 - توجه به نیاز همه بندگان به خداوند در تأمین معاش ، از میان برنده پندار بهره بردن خداوند از عبادت بندگان است .

لانس - لک رزقاً نحن نرزقک

در برداشت یاد شده جمله «نحن نرزقک» به منزله تعلیل برای جمله قبل است؛ یعنی، چون رزق تو به دست ما تأمین می شود، پس روشن است که ما در فرمان نماز، در پی کسب روزی از جانب تو نیستیم.

6- تشخیص منفعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 188 - 4,5

4 - انسان ها ، حتی پیامبران ، ناتوان از شناسایی سود و زیان خویش هستند .

قل لأملک لنفسی نفعاً ولا ضراً

با توجه به آیه قبل - که آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) را از زمان قیامت نفی می کرد - و نیز جمله بعد - که درباره آگاهی نداشتن پیامبر (صلی الله علیه و آله) از غیب است - می توان گفت جمله «لأملک .. » ناظر به تمکن علمی به نفع و ضرر نیز می باشد. بنابراین «لأملک» اشاره به این معنا نیز دارد که انسان ناتوان از شناسایی منافع و مضار خویش است.

5 - آدمی تنها به خواست خداوند به سود و زیان خویش آگاه می شود .

قل لأملک لنفسی نفعاً ولا ضراً إلا ما شاء الله

7- توقع منفعت از منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 4 - 7

7 - انتظار سود و فایده، از جانب منافقان برای دین و مردم، بی مورد است.

کأثم خشب مسنده

«خشب مسنده» به چوب هایی گفته می شود که در کناری گذاشته شده و به کار صاحب آن نمی آید؛ یعنی، نه به درد

ص: 28

سقف می خورد، نه به درد دیوار و نه. . .

8- جلب منفعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 188 - 2, 1

1 - انسان ها ، حتی پیامبران ، بجز در سایه مشیت خدا ، نه بر جلب منفعت توانایی دارند و نه بر دفع ضرر

قل لأملک لنفسی نفعاً ولا ضراً إلا ما شاء الله

«ملک» به معنای توانایی و تمکن داشتن است. کلمه «لنفسی» می تواند قرینه بر این باشد که مراد از توانایی بر منفعت، توان جلب منفعت، و مقصود از تمکن بر ضرر، توانایی بر دفع ضرر است.

2 - انسان ها در صورت مشیت الهی ، توانا بر جلب منفعت و یا دفع ضرر از خویش خواهند شد .

قل لأملک لنفسی نفعاً ولا ضراً إلا ما شاء الله

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از «ما» موصوله در «إلا ما شاء الله» تمکن بر نفع و ضرر باشد. بر این مبنا استثنا، استثنای متصل است و معنای آیه چنین می شود: من توانایی بر نفع و ضرر خویش ندارم، مگر خداوند به من توانایی بخشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 106 - 3

3 - جلب منفعت و دفع ضرر ، از انگیزه های عبادت و پرستش است .

و لاتدع من دون الله ما لا ینفعک ولا یضرک

9- شرایط جلب منفعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 188 - 3

3 - تنها سود و زیانی که مشیت الهی بر انجام آن باشد ، تحقق می یابد .

قل لأملک لنفسی نفعاً ولا ضراً إلا ما شاء الله

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از «ما» در «إلا ما شاء الله» نفع و ضرر باشد، نه تمکن بر آن. بر این مبنا آیه چنین معنا می شود

من تمکنی بر نفع و ضرر خویش ندارم، ولی نفع و ضرری که خداوند بخواهد به من خواهد رسید.

10- معبودان باطل و جلب منفعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 3 - 4

4 - معبود های مشرکان ، ناتوان از جلب هرگونه سود و نفعی برای خویش و دفع ضرر و زیان از خود

ءالهه.. لا یملکون لأنفسهم ضرراً ولا نفعاً

ص: 29

11- معبودان باطل و منفعت رسانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 38 - 6,9

6 - ناتوانی معبود های ادعایی مشرکان ، از رساندن سود به انسان ها و یا دفع گزند از آنان و نیز مقهور بودنشان در برابر اراده و قدرت خداوند ، با اندک تأمل و دقت نظر روشن می شود .

قل أفرئتم ما تدعون من دون الله إن أرادني الله . . . برحمة هل هنّ ممسكت رحمة

طرح مسأله ناتوانی معبودها در قالب استفهام و سؤال، می تواند گویای حقیقت یاد شده باشد.

9 - مشرکان ، معتقد به حاجت دادن معبودهایشان و رساندن سود به انسان ها و برطرف کردن گزند از آنان

أفرئتم ما تدعون من دون الله إن أرادني الله بضراً . . . برحمة هل هنّ ممسكت رحمت

مقصود از «دعاء» در «ماتدعون»، حاجت بردن و استعانت جستن است.

12- منشأ منفعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 5

5 - خداوند یگانه، توانا بر رساندن نفع و ضرر به آدمیان، شایسته پرستش است.

قل أندعوا من دون الله ما لا ينفعنا ولا يضرنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 18 - 6

6 - سود و زیان آدمیان ، تنها در دست خداوند است .

و يعبدون من دون الله ما لا يضرهم ولا ينفعهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 106 - 2,4

2 - هیچ معبودی به جز خداوند ، قادر بر رساندن سود و زیان به آدمیان نیست .

و لاتدع من دون الله ما لا ینفعک و لا یضرک

4 - سود و زیان آدمیان ، تنها به دست خداوند است .

و لاتدع من دون الله ما لا ینفعک و لا یضرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 11 - 10

10 - تحقّق حتمی اراده الهی ، در صورت تعلّق اراده او به سود و زیان آدمی

قل فمن یملک لکم من الله شیئاً إن أراد بکم ضرّاً أو أراد بکم نفعاً

ص: 30

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 21 - 3,4

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مالک نفع و ضرر و سود و زیان مردمان نیست .

قل إني لا أملك لكم ضرراً ولا رشداً

4 - سود و زیان و هدایت شدن و یا گمراه گشتن انسان ها ، تنها به دست خداوند است .

قل إني لا أملك لكم ضرراً ولا رشداً

آیه بعد - که در آن از ناتوانی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر خداوند مطرح شده است - قرینه است بر این که اعلام مالک نبودن پیامبر (صلی الله علیه و آله) نسبت به سود و زیان و هدایت شدن و گمراه گشتن انسان ها، بیانگر انحصار این مالکیت برای خداوند است.

13- منفعت انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 16 - 9

9 - انفاق کردن مال ، به نفع خود انسان است .

و أنفقوا خيراً لأنفسكم

14- منفعت ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 7 - 7

7 - نفع و ضرر « ایمان و کفر » و « شکر و ناسپاسی » ، دامنگیر خود انسان ها است ؛ نه خداوند .

إن تكفروا فإن الله غني عنكم .. و إن تشكروا يرضه لكم

15- منفعت به خود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 92 - 6

6- بازتاب و منافع هدایت پذیری انسان ، تنها متوجه خود او است .

فمن اهتدی فإتّما بهتدی لنفسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 50 - 9

9- فایده هدایت شدن ، به خود هدایت شده بازمی گردد .

إن ضللت فإتّما أضلّ علی نفسی و إن اهتدیت فبما یوحی الّی ربّی

ص: 31

به قرینه مقابله، (إِنْ ضَلَلْتَ فَإِنَّمَا أَضِلُّ..) از ذکر «فلها» در «إِنْ اهْتَدَيْتَ» چشم پوشی شده و به منشأ هدایت پرداخته شده است. این مسأله دلالت می کند که هدایت فایده دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 41 - 9

9- منفعت و بهره هدایت ، تنها متوجه خود هدایت یافتگان است .

فمن اهتدى فلنفسه

16- منفعت رسانی بت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 73 - 1

1 - یادآوری ابراهیم (ع) به قوم خویش ، مبنی بر ناتوانی بت ها در رساندن سود یا زیان به انسان ها

أَوْ يَنْفَعُونَكُمْ أَوْ يُضِرُّونَ

17- منفعت رسانی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 38 - 7

7- قدرت گسترده و اراده مطلق خداوند ، در رساندن سود و زیان و رحمت و نعمت به انسان ها

قُلْ أَفَرَأَيْتُمْ .. إِنْ أَرَادَنِيَ اللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّيهِ أَوْ أَرَادَنِي بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَاتُهَا

18- منفعت رسانی در ولی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 16 - 11

11- تنها کسی شایسته ولایت و سرپرستی است که بر نفع رسانی و دفع ضرر توانا باشد .

لَا يَمْلِكُونَ لَأَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا

19- منفعت رسانی معبود راستین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 89 - 4

4- قدرت بر پاسخ گویی و اجابت خواسته ها و توان نفع و ضرر رسانی ، از جمله ویژگی های لازم برای معبود حقیقی است .

ص: 32

أفلا يرون ألا يرجع إليهم قولاً ولا يملك لهم ضرراً ولا نفعاً

«برگرداندن قول»، مفهومی است که شامل اجابت دعا نیز می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 73 - 3

3- لازمه معبود راستین، در دست داشتن عوامل و اسباب سود و زیان انسان

أو ينفعونكم أو يضرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 38 - 11

11 - موجود ناتوان از رساندن سود به انسان ها و برطرف کردن گزند از وی، شایسته پرستش نیست.

قل أفرءيتم ما تدعون من دون الله... هل هنّ كسفت ضرّه... برحمة هل هنّ ممسكت

20- منفعت رسانی معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 42 - 1

1 - در روز قیامت معبود های مشرکان، نمی توانند هیچ سود و زبانی را برای کسی عهده دار شوند.

فاليوم لا يملك بعضكم لبعض نفعاً ولا ضرراً

21- منفعت شکر نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 7 - 7

7- نفع و ضرر «ایمان و کفر» و «شکر و ناسپاسی»، دامنگیر خود انسان ها است؛ نه خداوند.

إن تكفروا فإنّ الله غنيّ عنكم... وإن تشكروا يرضه لكم

22- منفعت طلبی اشراف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 36 - 3

3 - تلاش اشراف برای سوق دادن افکار عمومی ، در جهت منافع و باور های خویش

هیئات هیئات لما توعدون

ص: 33

23- منفعت طلبی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 271 - 6

6 - بهره گیری قرآن از نفع طلبی انسان ، برای عمل به نیکیها

و ان تخفوها و تؤتوها الفقراء فهو خير لكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 272 - 18

18 - بهره گیری قرآن از خصلت نفع طلبی انسان ها ، در تشویق آنان به اعمال نیک

و ما تنفقوا من خیر فلا نفسکم . . . و ما تنفقوا من خیر یوفّ الیکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 94 - 19

19 - تکیه بر سرشت سودجوی انسان و جهت دادن به آن ، از روش های قرآن برای تربیت

تبتغون عرض الحیوه الدنیا فعند الله مغانم کثیره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 134 - 4

4 - استفاده از گزینه سودخواهی و پاداش طلبی انسان ها برای نیل آنان به سعادت ، از روش های تربیتی قرآن

من کان یرید ثواب الدنیا فعند الله ثواب الدنیا و الآخره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 165 - 4

4 - توجه انبیا به منفعت خواهی و خطرگریزی انسان در انتخاب روش هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 6,8

6 - بهره گیری قرآن از حس منفعت خواهی انسان و گریز از ضرر برای تبلیغ توحید و معارف الهی

قل أندعوا من دون الله ما لا ينفعنا ولا يضرنا

8 - استفاده مثبت و سازنده از گزینه جلب منفعت، روشی در تبلیغ دین

قل أندعوا من دون الله ما لا ينفعنا ولا يضرنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 21 - 4

4 - سوء استفاده شیطان از خصیصه کمال طلبی و منفعت جویی انسان برای گمراه سازی ایشان

وقاسمهما إني لكما لمن الناصحين

ص: 34

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 6 - 2

2 - انسان ها ، موجوداتی اند که در پی کسب منافع و سود برای خودشان اند .

و من جهد فإتما يجهد لنفسه

ذکر بازگشت دستاورد تلاش هرکس به خود او، نشان دهنده این حقیقت است که انسان ها، دارای چنین روحیه ای هستند و خداوند، به منظور تحریک و تشویق آنها، از آن روحیه، استفاده کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 49 - 1

1 - انسان ، موجودی خستگی ناپذیر در طلب خیر و منافع خویش

لايسئم الإنسان من دعاء الخير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 18 - 8

8 - بهره جستن از خصلت نفع طلبی انسان ها ، از روش های قرآن برای تشویق آنان به کار های خیر و انفاق در راه خداوند

وأقرضوا الله . . . يضعف لهم ولهم أجر كريم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 38

38 - بهره جستن از خصلت نفع طلبی انسان ها ، از روش های قرآن برای تشویق آنان به انفاق در راه خدا و انجام دادن کار های خیر

و ءاتوا الزكوه . . . و ما تقدّموا لأنفسكم من خير تجدوه عند الله هو خيراً و أعظم

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که خداوند، با یادآوری پاداش بزرگ و فراوان، ایجاد انگیزه نموده و از خصلت نفع طلبی انسان ها بهره جسته است.

24 - منفعت طلبی اهل مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 91 - 2

2- منفعت پرستی ، حرام خواری ، تعصب و قوم گرایی عامل های بازدارنده مردم مدین از اندیشه کردن در تعالیم شعیب (ع) و فهمیدن آنها

قالوا يشعيب ما نفقه كثيرًا مما تقول

ص: 35

25- منفعت طلبی جادوگران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 41 - 4

4 - ساحران عصر فرعون ، قشری سودجو و دنیاگرا

أئنّ لنا لأجرًا إن كُنا نحن الغلبين

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که ساحران یا موسی(ع) را حق می دانستند و یا باطل؛ در هر دو صورت درخواست مزد و پاداش در برابر احیای حق و یا نابودی آن، بیانگر سودجویی و دنیامداری است.

26- منفعت طلبی در تبلیغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 93 - 9

9 - مبلغان دین باید خیرخواه مردم و نصایح خویش را به منافع شخصی آمیخته نسازند .

و نصحت لکم

27- منفعت طلبی دنیاطلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 42 - 12

12- توجه دنیاگرایان به خدا ، برای منافع و مطامع مادی آنان است . *

و أحيط بثمره ... و هي خاويه على عروشها و يقول يلبتني لم أشرك برّبي أحدًا

احتمال دارد که تأسّف مرد مغرور سرمایه از دست داده، بر شرک خویش، نه از آن رو باشد که به قبح ذاتی شرک پی برده، بلکه از آن رو باشد که چرا شرک ورزیده تا منافع اش تهدید و سرمایه اش نابود شد.

28- منفعت طلبی فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 9 - 10

10 - تلاش آسپه در برانگیختن خوی منفعت طلبی و غریزه فرزندخواهی فرعون

عسی أن ینفعنا أو نتّخذہ ولداً

29- منفعت طلبی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 36

5- مشرکان به امید جلب منفعت و دفع ضرر از خویش ، به بت پرستی روی آورده بودند .

و يعبدون من دون الله ما لا ينفعهم ولا يضرهم

یادآوری بی تأثیر بودن معبودها از سودرسانی و دفع ضرر از پرستندگانشان، می تواند گویای این حقیقت باشد که مشرکان، به همین انگیزه به بت پرستی و شرک روی آورده بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 23 - 9

9- مشرکان ، مردمی خودبین ، هواپرست و منفعت طلب

ألكم الذکر وله الأئى . . . إن يتبعون إلا الظنّ و ما تهوى الأنفس

با توجه بدین نکته که حتی شرک مشرکان، برخاسته از هواپرستی و منفعت خواهی آنان است، مطلب بالا استفاده می شود. گفتنی است که در آیه «ألكم الذکر...»، نمودی از این خودبینی ارائه شده است.

30- منفعت طلبی مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 9 - 6

6- شرک پیشگان صدر اسلام ، به خاطر تأمین و حفظ منافع مادی خود ، مردم را از گرویدن به اسلام و سلوک راه خدا باز می داشتند .

اشتروا بأيت الله ثمناً قليلاً فصدوا عن سبيله

آیه فوق - به قرینه آیات قبل درباره مشرکان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 18 - 3

3- جلب سود و دفع زیان ، انگیزه شرک پیشگان عصر بعثت در پرستش خدایان پنداری خود

و يعبدون من دون الله ما لا يضرهم ولا ينفعهم

31- منفعت طلبی مشرکان مکه

3- مشرکان مکه ، با درخواست معجزه ، درصدد بهانه جویی و دستیابی به منافع خویش بودند نه کشف حقایق پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و لقد صرّفنا للناس فی هذا القرآن من کلّ مثل فأبى أكثر الناس إلاّ کفورًا . و قا

از اینکه مشرکان برای شناخت حقایق پیامبر (صلی الله علیه و آله) راههای گوناگون موجود را رها کرده و ایمان خود را منحصر به برآوردن پیشنهادهای محدودی، کردند که بیشتر منافع مادی اشان را تأمین می کرد، مطلب فوق قابل استفاده است.

32- منفعت طلبی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 17 - 2

2 - منافقان در سایه اظهار ایمان، در تلاش برای منفعت جویی و رهایی یافتن از مشکلات اجتماعی هستند.

مثلهم کمثل الذی استوقد ناراً.. ذهب اللہ بنورهم

از اینکه منافقان به کسی که در تاریکی آتش ناپایداری می افروزد تشبیه شده اند این معنا به دست می آید که: کافر در جامعه ایمانی با مشکلات اجتماعی روبروست و خود را ناچار می بیند که تظاهر به ایمان کند تا از مشکلات برهد؛ ولی دیری نمی پاید که خداوند او را رسوا می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 141 - 3,4

3 - رسیدن به دنیا و تأمین منافع شخصی، تعیین کننده خط مشی منافقان در برقراری روابط دوستی و اجتماعی است.

الذین یتربصون بکم .. ألم نستحوذ علیکم

4 - شرکت منافقان در جنگ، تنها برای تأمین منافع شخصی و سهمی شدن در غنایم جنگی است.

الذین یتربصون بکم فإن کان لکم فتح من اللہ .. و نمنعکم من المؤمنین

ظاهراً مراد از جمله «الم نکن معکم» شرکت در جهاد و همراهی مسلمانان در جنگ است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 49 - 6

6 - منافقان، تنها در چارچوب منافع خویش به دین روی می آورند و در برابر فرمان های خدا و رسول او، مطیع و منقاد می شوند.

و إذا دعوا إلى اللّٰه ورسوله ليحكم بينهم إذا فريق منهم معرضون 0 و إن یکن لهم الح

33- منفعت طلبی منافقان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 49 - 1

1 - منافقان صدر اسلام، تنها در صورتی که داوری پیامبر (صلی الله علیه و آله) به نفع آنان بود، به آن تن می دادند.

وإن یکن لهم الحقّ یأتوا إلیه مذعنین

«اذعان» به معنای «انقیاد» و «مذعنین» به معنای «منقادین» (فرمان برداران و اطاعت کنندگان) است.

ص: 38

34- منفعت عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 55 - 8

8 - سود و زیان عمل هر کس ، تنها به خود وی بازمی گردد .

لنا عملنا و لکم عملکم

35- منفعت هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 108 - 6

6 - منفعت و بهره هدایت ، تنها متوجه خود هدایت یافتگان است .

فمن اهتدی فإنما یهتدی لنفسه

منفعت طلبی

36- آثار منفعت طلبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 39

39 - سودجویی و طمعورزی ، از عوامل نادیده گرفتن احکام الهی و حکم نکردن بر اساس آن

یحکم بها... و لاتشتروا بایتی ثمناً قليلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 76 - 9

9 - دفع زیان و جلب منفعت ، انگیزه ای برای پرستش

اتعبدون من دون الله ما لایملک لکم ضراً و لانفعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

26 - دستیابی به منافع مادی و یا نفع رسانی به خویشاوندان ، نمی تواند مجوز پایمال سازی حقوق دیگران باشد .

لانشتری به ثمناً و لو کان ذاقربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 91 - 2

2- منفعت پرستی ، حرام خواری ، تعصب و قوم گرایی عامل های بازدارنده مردم مدین از اندیشه کردن در تعالیم شعیب (ع) و فهمیدن آنها

قالوا یشعیب ما نفقه کثیراً مما تقول

ص: 39

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 49 - 3,4

3 - اندیشه سودجویانه ، مانع از پذیرش حق است .

و إذا دعوا إلى الله ورسوله ليحكم بينهم إذا فريق منهم معرضون . وإن يكن لهم الح

4 - اندیشه سودجویانه ، از نشانه های نفاق و اوصاف منافقان

و إذا دعوا إلى الله ورسوله ليحكم بينهم إذا فريق منهم معرضون . وإن يكن لهم الح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 27 - 3

3 - نقد طلبی و نداشتن دوراندیشی ، ریشه دلبستگی به دنیا و بی اعتنایی به حیات اخروی

إن هؤلاء يحبون العاجله و يذرون وراءهم يوماً ثقیلاً

به کارگیری واژه «عاجله» (از ماده «عجله») جای «الدنيا» ، می رساند که تقد بودن متاع دنیا و امکان دستیابی سریع تر به آن، نقش عمده ای در دلبسته شدن انسان به دنیا دارد.

37- آثار منفعت طلبی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 11 - 6

6 - بهره جستن از خصلت نفع طلبی انسان ها ، از روش های قرآن برای تشویق آنان به کار های خیر و انفاق در راه خداوند

من ذا الذی یقرض الله .. فیضعفه له

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 17 - 6

6 - بهره جستن از خصلت نفع طلبی و خیرجویی انسان ها ، از روش های قرآن برای تشویق آنان به انفاق و انجام کار های خیر

وأنفقوا خیراً لأنفسکم .. إن تقرضوا الله قرصاً حسناً یضعفه لکم

38- آثار منفعت طلبی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 49 - 2

2- اندیشه سودجویانه منافقان ، مانع از مراجعه آنان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای داوری به حق میان آنان بود .

و إذا دعوا إلى الله ورسوله ليحكم بينهم إذا فريق منهم معرضون . وإن يكن لهم الح

از این که منافقان داوری پیامبر (صلی الله علیه و آله) را قبول نمی کردند و تنها در صورتی به آن تن می دادند که این داوری به نفع آنان بود، می توان به دست آورد که عدم پذیرش آنان در آغاز و قبول آنان به وقت سودمند دانستن آن برای خویش، ناشی از اندیشه

ص: 40

سودجویانه آنان بود.

39- منفعت طلبی اشراف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 36 - 3

3 - تلاش اشراف برای سوق دادن افکار عمومی ، در جهت منافع و باور های خویش

هیئات هیئات لما توعدون

40- منفعت طلبی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 271 - 6

6 - بهره گیری قرآن از نفع طلبی انسان ، برای عمل به نیکیها

و ان تخفوها و تؤتوها الفقراء فهو خیر لکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 272 - 18

18 - بهره گیری قرآن از خصلت نفع طلبی انسان ها ، در تشویق آنان به اعمال نیک

و ما تنفقوا من خیر فلا نفسکم . . . و ما تنفقوا من خیر یوفّ الیکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 94 - 19

19 - تکیه بر سرشت سودجوی انسان و جهت دادن به آن ، از روش های قرآن برای تربیت

تبتغون عرض الحیوه الدنیا فعند الله مغنم کثیره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 134 - 4

4- استفاده از گزینه سودخواهی و پاداش طلبی انسان ها برای نیل آنان به سعادت ، از روش های تربیتی قرآن

من كان يريد ثواب الدنيا فعند الله ثواب الدنيا و الآخرة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 165 - 4

4- توجه انبیا به منفعت خواهی و خطرگریزی انسان در انتخاب روش هدایت

رسلا مبشرین و منذرین

ص: 41

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 6,8

6 - بهره گیری قرآن از حس منفعت خواهی انسان و گریز از ضرر برای تبلیغ توحید و معارف الهی

قل أندعوا من دون الله ما لا ينفعنا ولا يضرنا

8 - استفاده مثبت و سازنده از گزینه جلب منفعت، روشی در تبلیغ دین

قل أندعوا من دون الله ما لا ينفعنا ولا يضرنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 21 - 4

4 - سوء استفاده شیطان از خصیصه کمال طلبی و منفعت جویی انسان برای گمراه سازی ایشان

وقاسمهما إني لكما لمن الناصحين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 6 - 2

2 - انسان ها ، موجوداتی اند که در پی کسب منافع و سود برای خودشان اند .

و من جهد فإتّما يجهد لنفسه

ذکر بازگشت دستاورد تلاش هرکس به خود او، نشان دهنده این حقیقت است که انسان ها، دارای چنین روحیه ای هستند و خداوند، به منظور تحریک و تشویق آنها، از آن روحیه، استفاده کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 49 - 1

1 - انسان ، موجودی خستگی ناپذیر در طلب خیر و منافع خویش

لايسئم الإنسان من دعاء الخير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - بهره جستن از خصلت نفع طلبی انسان ها ، از روش های قرآن برای تشویق آنان به کار های خیر و انفاق در راه خداوند

وَأَقْرَضُوا اللَّهَ . . . يَضْعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 38

38 - بهره جستن از خصلت نفع طلبی انسان ها ، از روش های قرآن برای تشویق آنان به انفاق در راه خدا و انجام دادن کار های خیر

وَأَتُوا الزَّكَاةَ . . . وَ مَا تَقَدَّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که خداوند، با یادآوری پاداش بزرگ و فراوان، ایجاد انگیزه نموده و از خصلت نفع طلبی انسان ها بهره جسته است.

ص: 42

41- منفعت طلبی اهل مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 91 - 2

2- منفعت پرستی، حرام خواری، تعصب و قوم گرایی عامل های بازدارنده مردم مدین از اندیشه کردن در تعالیم شعیب (ع) و فهمیدن آنها

قالوا يشعيب ما نفقه كثيرًا مما تقول

42- منفعت طلبی جادوگران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 41 - 4

4- ساحران عصر فرعون، قشری سودجو و دنیاگرا

أئنّ لنا لأجرًا إن كُنا نحن الغلبين

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که ساحران یا موسی (ع) را حق می دانستند و یا باطل؛ در هر دو صورت درخواست مزد و پاداش در برابر احیای حق و یا نابودی آن، بیانگر سودجویی و دنیامداری است.

43- منفعت طلبی در تبلیغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 93 - 9

9- مبلغان دین باید خیرخواه مردم و نصایح خویش را به منافع شخصی آمیخته نسازند .

و نصحت لکم

44- منفعت طلبی دنیا طلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 42 - 12

12- توجه دنیاگرایان به خدا، برای منافع و مطامع مادی آنان است . *

و أحيط بثمره . . . و هي خاويه على عروشها و يقول يلىتنى لم أشرك برّى أحدًا

احتمال دارد که تأسف مرد مغرور سرمایه از دست داده، بر شرک خویش، نه از آن رو باشد که به قبح ذاتی شرک پی برده، بلکه از آن رو باشد که چرا شرک ورزیده تا منافع اش تهدید و سرمایه اش نابود شد.

ص: 43

45- منفعت طلبی فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 9 - 10

10 - تلاش آسبیه در برانگیختن خوی منفعت طلبی و غریزه فرزندخواهی فرعون

عسی أن ینفعنا أو تتخذه ولداً

46- منفعت طلبی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 55 - 5

5 - مشرکان به امید جلب منفعت و دفع ضرر از خویش ، به بت پرستی روی آورده بودند .

و یعبدون من دون الله ما لاینفعهم و لایضرهم

یادآوری بی تأثیر بودن معبودها از سودرسانی و دفع ضرر از پرستندگانشان، می تواند گویای این حقیقت باشد که مشرکان، به همین انگیزه به بت پرستی و شرک روی آورده بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 23 - 9

9 - مشرکان ، مردمی خودبین ، هواپرست و منفعت طلب

ألكم الذکر و له الأُنثی . . . إن یتبعون إلا الظنّ و ما تهوی الأنفس

با توجه بدین نکته که حتی شرک مشرکان، برخاسته از هواپرستی و منفعت خواهی آنان است، مطلب بالا استفاده می شود. گفتنی است که در آیه «ألكم الذکر...»، نمودی از این خودبینی ارائه شده است.

47- منفعت طلبی مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 9 - 6

6 - شرک پیشگان صدر اسلام ، به خاطر تأمین و حفظ منافع مادی خود ، مردم را از گرویدن به اسلام و سلوک راه خدا باز می داشتند .

اشتروا بأيت الله ثمناً قليلاً فصدوا عن سبيله

آیه فوق - به قرینه آیات قبل درباره مشرکان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 18 - 3

3 - جلب سود و دفع زیان ، انگیزه شرک پیشگان عصر بعثت در پرستش خدایان پنداری خود

و يعبدون من دون الله ما لا يضرهم ولا ينفعهم

ص: 44

48- منفعت طلبی مشرکان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 90 - 3

3- مشرکان مکه ، با درخواست معجزه ، درصدد بهانه جویی و دستیابی به منافع خویش بودند نه کشف حقایق پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و لقد صرّفنا للناس فی هذا القرآن من کلّ مثل فلیأی أكثر الناس إلاّ کفورًا . و قا

از اینکه مشرکان برای شناخت حقایق پیامبر (صلی الله علیه و آله) راههای گوناگون موجود را رها کرده و ایمان خود را منحصر به برآوردن پیشنهادهای محدودی، کردند که بیشتر منافع مادی اشان را تأمین می کرد، مطلب فوق قابل استفاده است.

49- منفعت طلبی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 17 - 2

2- منافقان در سایه اظهار ایمان ، در تلاش برای منفعت جویی و رهایی یافتن از مشکلات اجتماعی هستند .

مثلهم کمثل الذی استوقد ناراً . . . ذهب اللّٰه بنورهم

از اینکه منافقان به کسی که در تاریکی آتش ناپایداری می افروزد تشبیه شده اند این معنا به دست می آید که: کافر در جامعه ایمانی با مشکلات اجتماعی روبروست و خود را ناچار می بیند که تظاهر به ایمان کند تا از مشکلات برهد؛ ولی دیری نمی پاید که خداوند او را رسوا می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 141 - 3،4

3- رسیدن به دنیا و تأمین منافع شخصی ، تعیین کننده خط مشی منافقان در برقراری روابط دوستی و اجتماعی است .

الذین یتربّصون بکم . . . ألم نستحوذ علیکم

4- شرکت منافقان در جنگ ، تنها برای تأمین منافع شخصی و سهمیم شدن در غنایم جنگی است .

الذین یتربّصون بکم فإن کان لکم فتح من اللّٰه . . . و نمنعکم من المؤمنین

ظاهراً مراد از جمله «الم نكن معكم» شرکت در جهاد و همراهی مسلمانان در جنگ است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 49 - 6

6 - منافقان ، تنها در چارچوب منافع خویش به دین روی می آورند و در برابر فرمان های خدا و رسول او ، مطیع و منقاد می شوند .

و إذا دعوا إلى الله ورسوله ليحكم بينهم إذا فريق منهم معرضون 0 وإن يكن لهم الح

ص: 45

50- منفعت طلبی منافقان صدراسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 49 - 1

1 - منافقان صدراسلام، تنها در صورتی که داوری پیامبر (صلی الله علیه و آله) به نفع آنان بود، به آن تن می دادند.

وإن یکن لهم الحقّ یأتوا إلیه مذعنین

«اذعان» به معنای «انقیاد» و «مذعنین» به معنای «منقادین» (فرمان برداران و اطاعت کنندگان) است.

ص: 46

1- آثار اجتماعی نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 41 - 4

4- برخورداری جامعه اسلامی از حمایت و نصرت خدا، در گرو اقامه نماز، پرداخت زکات، امر به معروف و نهی از منکر است.

الذین ان مکّنّهم فی الأرض... ونهوا عن المنکر

2- آثار امر به منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 16,22

16 - ترویج زشتی ها و فساد (منکر) و پیشگیری از تحقق نیکی ها و ارزش ها و نیز امتناع از انفاق، نشانه های غفلت از خدا

یأمرون بالمنکر و ینهون عن المعروف و یقبضون أیدیهم نسوا الله

22 - ترویج زشتی ها، پیشگیری از نیکی ها و امتناع از انفاق، جرم و موجب عذاب حتمی

نعذب... مجرمین... یأمرون بالمنکر و ینهون عن المعروف و یقبضون أیدیهم

آیه شریفه، بیانگر خصوصیات مجرمانی است که در آیه پیشین آمده است.

آثار ترک نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 79 - 6,5

5 - ترک نهی از منکر و بی اعتنایی به رواج فساد در جامعه موجب گرفتار شدن به لعنت خدا و پیامبران

لعن الذین کفروا... ذلک بما عصوا و کانوا یعتدون. کانوا لایتنهون

6 - ترک نهی از منکر عامل روی آوری جوامع به کفرپیشگی

لعن الذین کفروا... ذلک بماعصوا و کانوا یعتدون. کانوا لایتنهون

در آیه قبل تجاوز و تعدی موجب گرفتار شدن به کفر و لعنت الهی دانسته شد و آیه مورد بحث ترک نهی از منکر را مصداقی بارز برای تعدی و تجاوز شمرده بنابراین ترک نهی از منکر عامل گرایش مردمان به کفر و گرفتار شدن به لعنت الهی است.

ص: 47

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 80 - 10,15

10 - عصیان ، تجاوزگری و ترک نهی از منکر ، زمینه ساز پذیرش ولایت کافران و طرح دوستی با آنان *

ذلک بما عصوا و كانوا یعتدون .. . كانوا لایتنهون ... یتولون الذین کفروا

بدان احتمال که مضمون آیه مورد بحث یعنی پذیرش ولایت مشرکان، نتیجه اعمال ناپسندی باشد که در آیات قبل درباره بنی اسرائیل بیان شد.

15 - عصیان ، تجاوزگری و ترک نهی از منکر ، موجب سخط و غضب خداوند

ذلک بما عصوا و كانوا یعتدون .. . كانوا لایتنهون عن منکر ... سخط الله علیهم

«ماقدمت لهم انفسهم» می تواند اشاره به تمامی رفتارهای ناروایی باشد که در این آیه و آیات قبل بیان شد. قابل ذکر است که در این صورت «ان سخط الله» مضافی همانند موجبات در تقدیر دارد یعنی «موجبات سخط الله».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 82 - 10

10 - « عن ابی سعید الخدری قال : سئل رسول الله (صلی الله علیه و آله) عن قول الله « إذا وقع القول علیهم أخرجناهم دابّة من الأرض تکلمهم » قال إذا ترکوا الأمر بالمعروف و النهی عن المنکر و جب السخط علیهم ;

از ابی سعید خدری روایت شده که از رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) درباره سخن خدا «إذا وقع القول علیهم أخرجناهم دابّة من الأرض تکلمهم» سؤال شد، فرمود: زمانی که امر به معروف و نهی از منکر را ترک کنند، غضب خدا بر آنان محقق می گردد».

آثار نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 105 - 2

2 - دعوت به نیکی ها ، امر به معروف و نهی از منکر ، مانع بروز تفرقه و اختلاف در جامعه

و لتکن منکم امّہ یدعون الی الخیر . . . و لا تكونوا کالذین تفرّقوا

جمله «لا تكونوا .. .»، احتمالا بیان نتیجه آیه قبل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 106 - 3

3 - اعتصام به ریسمان الهی ، دعوت به نیکی ها ، امر به معروف و نهی از منکر ، موجب روسفیدی در قیامت

و اعتصموا بحبل اللّٰه .. و لتکن منکم امّہ یدعون الی الخیر و یأمرون بالمعروف و ی

به مقتضای ارتباط با آیات قبل، سفیدرویی می تواند پاداش نیکیهای مذکور در آیات قبل باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 107 - 2,4

2 - اعتصام به حبل اللّٰه ، دعوت به نیکی ها و امر به معروف و نهی از منکر ، موجب استغراق در رحمت جاودانه الهی

و اعتصموا بحبل اللّٰه .. و لتکن منکم امه یدعون الی الخیر و یأمرون بالمعروف ...

ص: 48

به مقتضای ارتباط این آیه و آیات پیشین، روسفیدی می تواند نتیجه اعمال نیک یاد شده در آیات قبل باشد.

4 - تمسک کنندگان به ریسمان الهی و دعوت گران به خیر ، امرکنندگان به معروف و نهی کنندگان از منکر ، روسفیدان در قیامت و مستغرق در رحمت جاودانه الهی

و اعتصموا بحبل اللّٰه .. یدعون الی الخیر و یأمرون بالمعروف ... اما الذین ابیضت

مستفاد از ارتباط میان این آیه و آیات قبل .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 110 - 8

8 - ایمان مصلحان (امرکنندگان به معروف و نهی کنندگان از منکر) به خداوند ، شرط اعتلای جامعه

کنتم خیر امه .. و تؤمنون باللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 111 - 8

8 - تأثیر ایمان به خدا و امر به معروف و نهی از منکر ، در شکست ناپذیری مؤمنان در برابر هجوم دشمنان دین

کنتم خیر أمّہ أخرجت للناس تأمرون بالمعروف .. و إن یقتلوکم یولّوکم الابدبار

وحدت خطاب در «کنتم خیر ..» و «یقاتلوکم»، بیانگر برداشت فوق است. یعنی آن دسته شکست نمی خورند که امرکننده به معروف و ... باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 114 - 10

10 - صالح شدن انسان ها ، در گرو ایمان به خدا ، معاد ، امر به معروف و نهی از منکر (اصلاح دیگران) و شتاب در کار های نیک است

یؤمنون باللّٰه .. و اولئک من الصالحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 120 - 9

9- ناتوانی جبهه کفر در برابر جامعه ایمانی، آنگاه که مؤمنان به دستور های الهی (امر به معروف و نهی از منکر) عمل کنند .

کنتم خیر امه .. لن یضروکم الا اذی و ان یقتلوکم یولوکم الادبار ... ضربت عل

در برداشت فوق، تقوا به معنای عمل به دستورات الهی گرفته شده که خداوند در آیات پیش به برخی از آنها (امر به معروف، ایمان واقعی و ..) اشاره کرده است. یعنی آنگاه کید دشمنان بی اثر است که تقوا داشته باشند و به دستورات الهی عمل کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 165 - 12

12 - نهی از منکر مایه رهایی یافتن از عذاب های تعیین شده برای جوامع گنهکار است .

أنجینا الذین ینھون عن السوء و أخذنا الذین ظلموا بعذاب بئیس

ص: 49

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 71 - 21

21 - امر به معروف ، نهی از منکر ، اقامه نماز ، پرداخت زکات و اطاعت از خدا و رسولش ، عامل جلب رحمت ویژه الهی

يأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ .. أَوْلَيْكَ سِيرِ حَمِهِمُ اللَّهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 10

10 - نهی از منکر و بازداري مردمان از فساد ، مایه نجات و رهایی از عذاب های الهی است .

إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ

احکام نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 21 - 14

14 - خطر کشته شدن در راه عدالتخواهی ، مانع از جواز امر به معروف و مبارزه با منکر نیست .

و يَقْتُلُونَ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ

زیرا لحن آیه ، ستایش و مدح نسبت به کشته شدگانی است که امرکنندگان به معروف در مسیر عدالتخواهی هستند .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 34 - 6

6 - امر به معروف و نهی از منکر ، در صورتی که احتمال تأثیر در آن نباشد ، واجب نیست .

و لَا يَنْفَعُكُمْ نَصْحِي إِنْ أَرَدْتَ أَنْ أَنْصَحَ لَكُمْ إِنْ كَانَ اللَّهُ يَرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 7

7 - وجوب نهی از منکر در ادیان پیشین

فلولا كان من القرون من قبلكم أولوا بقية ينهون عن الفساد

ارزش نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 114 - 4

4 - ایمان به خدا و روز واپسین ، امر به معروف و نهی از منکر و شتاب ورزیدن به کار های نیک ، ملاک ارزش و شایستگی (صالح بودن)
(

یؤمنون . . . یسارعون فی الخیرات و اولئک من الصالحین

ص: 50

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 41 - 3

3 - اقامه نماز، پرداخت زکات، امر به معروف و نهی از منکر، ارزش های محوری در جامعه اسلامی

من ينصره... الذين إن مكَّنهم في الأرض... ونهوا عن المنكر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 17 - 12

12 - نماز و امر به معروف و نهی از منکر و صبر، از زیربنایی ترین ارزش ها است.

إن ذلك من عزم الأمور

بنابراین که «ذلک» اشاره به کلّ محتوای سخن لقمان در این آیه باشد، مشارالیه «ذلک»، جملات «أقم... و أمر... و أنه...» است و «عزم» مصدر و به معنای مفعولی، و «عزم الأمور» اضافه صفت به موصوف است؛ یعنی، «الأمر المعزوم». امر معزوم به هدف شایسته ای گویند که لازم است بر آن دست یافت.

اهمیت نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 207 - 15

15 - کشته شدگان در راه امر به معروف و نهی از منکر، مصداق خریداران رضایت خداوند در برابر ایثار جان

و من الناس من یشری نفسه

امیرالمؤمنین (ع): ان المراد بالآیه الرجل الذی یقتل علی الأمر بالمعروف و النهی عن المنکر.

مجمع البیان، ج 2، ص 535؛ تفسیر صافی، ج 1، ص 241.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 21 - 14

14 - خطر کشته شدن در راه عدالتخواهی ، مانع از جواز امر به معروف و مبارزه با منکر نیست .

و يقتلون الذين يأمرون بالقسط

زیرا لحن آیه، ستایش و مدح نسبت به کشته شدگانی است که امرکنندگان به معروف در مسیر عدالتخواهی هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 104 - 11، 1

1 - ضرورت وجود جمعی از اهل ایمان ، برای دعوت به خیر و امر به معروف و نهی از منکر

و لتكن منكم ائمه .. عن المنكر

بنابراینکه «من» در «منکم»، تبعیضیه باشد.

11 - نقش بنیادین دعوت به خیر و امر به معروف و نهی از منکر ، در رستگاری جامعه

و لتكن منكم ائمه .. و اولئك هم المفلحون

بنابراینکه مشارالیه «اولئك» جامعه اسلامی باشد؛ یعنی تنها خود امرکنندگان به معروف و نهی کنندگان از منکر رستگار

ص: 51

نیستند، بلکه افراد جامعه بخاطر وجود چنین افرادی بهره مند از رستگاری هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 114 - 3

3 - اهمیت خاص امر به معروف و نهی از منکر

یأمرون بالمعروف و ينهون عن المنکر

پس از ذکر ایمان به خدا و قیامت، عنوان کردن امر به معروف و نهی از منکر، بیانگر اهمیت ویژه آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 63 - 6,9

6 - مسؤولیت ویژه عالمان دین ، در نهی از منکر و پیشگیری از انحرافات جامعه

لولا ینهیهم الربنیون و الاحبار عن قولهم الاثم و اكلهم السحت

بنابر اینکه نهی از منکر و بازداری دیگران از گناه مسؤولیت همگانی باشد، اعتراض خداوند به عالمان که نهی از منکر را ترک کردند، حکایت از مسؤولیت خاص آنان در انجام این وظیفه دارد.

9 - وظیفه نهی از منکر حتی در صورت گستردگی گناه در جامعه ، وظیفه ای ضروری و ثابت

و تری کثیراً منهم یسرعون فی الاثم .. لولا ینهیهم الربنیون و الاحبار

سرزنش خداوند از عالمان یهود و نصارا به خاطر ترک نهی از منکر با وجود آلودگی افراد زیادی از اهل کتاب به گناه، دلالت می کند که آن تکلیف در چنین صورتی نیز برداشته نمی شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 79 - 1,3

1 - بی اعتنایی گروهی از بنی اسرائیل به وظیفه الهی نهی از منکر و بی تفاوتی آنان در برابر فساد جامعه خویش

کانوا لایتناھون عن منکر فعلوه

«لایتناھون» یعنی همدیگر را باز نمی داشتند و نهی نمی کردند.

3 - نهی از منکر وظیفه ای ضروری بر عهده همگان

کانوا لایتاهون عن منکر فعلوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 69 - 7,8

7 - مسلمانان در همنشینی با کافران و مشرکان بی طرف باید با تذکر آنان را از مغلطه و استهزای در اسلام و قرآن بر حذر دارند. *

و ما علی الذین یتقون من حسابهم من شیء و لکن ذکری لعلهم یتقون

8 - حفظ قداست قرآن و اسلام و بازداشتن دیگران از یاوه سرایی و تخطئه و استهزای آن، وظیفه مسلمانان است.

و ما علی الذین یتقون . . . و لکن ذکری لعلهم یتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 80 - 4

ص: 52

4- بازداشتن مردم از فحشا و لواط ، مهمترین و مهمترین وظیفه لوط در رسالت های خویش

و لوطاً إذ قال لقومه أتأتون الفحشه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 157 - 14،18

14 - فرمان به کار های شایسته و برحذر داشتن از کار های ناروا (امر به معروف و نهی از منکر) از وظایف اساسی پیامبر (صلی الله علیه و آله) و از اهداف رسالت او

یأمرهم بالمعروف و ینهیهم عن المنکر

18 - امر به معروف و نهی از منکر ، حلال دانستن پاکیزه ها و حرام شمردن ناپاکی ها ، از علامت های موجود در تورات و انجیل برای شناسایی پیامبر اسلام

الذی یجدونه .. یأمرهم بالمعروف ... و یحل لهم الطیب و یحرم علیهم الخبیث

جمله های «یأمرهم و ..» حال برای ضمیر مفعولی در «یجدونه» است و لذا می رساند که مفاد این جمله ها به عنوان صفات پیامبر موعود در تورات و انجیل بیان شده است. بر این اساس می توان گفت که از اهداف بیان این ویژگیها در تورات و انجیل، راهنمایی اهل کتاب است به اموری که باید در شناسایی پیامبر موعود در نظر داشته باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 164 - 15

15 - پرهیزکنندگان از فساد در صورتی که برای بازداری جامعه از گناه تلاش نکنند ، در پیشگاه خداوند مسؤولند .

قالوا معذره إلی ربکم و لعلهم یتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 165 - 10

10 - نهی از منکر از مصادیق موعظه است .

لم تعظون .. الذین ینهون عن السوء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- امر به معروف و نهی از منکر، مهمترین وظیفه مؤمنان و بارزترین مشخصه جامعه اسلامی

و المؤمنون و المؤمنات .. یأمرون بالمعروف و ینهون عن المنکر

از اینکه در رأس همه کارها و ارزشها، از امر به معروف و نهی از منکر یاد شده است، اهمیت برتر آن استفاده می شود.

8- امر به معروف و نهی از منکر، از وظایف اجتماعی همگانی و مشترک میان زنان و مردان

و المؤمنون و المؤمنات بعضهم أولیاء بعض یأمرون بالمعروف و ینهون عن المنکر

9- امر به معروف و نهی از منکر، وظیفه ای همیشگی و دائمی است نه تکلیفی مقطعی .

یأمرون بالمعروف و ینهون عن المنکر

برداشت فوق از به کارگیری فعل مضارع (یأمرون و ینهون) که مفید استمرار است، به دست می آید.

27- از امام حسین (ع) روایت شده . . . و به امیرالمؤمنین (ع) نیز نسبت داده شده که فرمودند: . . . خدا می فرماید: . . . « المؤمنون

و المؤمنات بعضهم أولیاء بعض یأمرون بالمعروف و ینهون عن المنکر » فبدء الله بالامر بالمعروف و النهی عن

المنکر فریضه منه لعلمه بأن ها إذا ادیت و اقیمت استقامت الفرائض کل ها هین ها و صعب ها . . . ;

.. «مردان و زنان با ایمان ولی (و یار و یاور) یکدیگرند و امر به معروف و نهی از منکر می کنند». خداوند [قبل از نماز و زکات] از امر به معروف و نهی از منکر آغاز کرد؛ زیرا می دانست اگر این دو فریضه عملی گردد همه فرایض - آسان و مشکل آن - پابرجا می شود».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 112 - 12

12 - ستایش خداوند و حرکت در مسیر او و رکوع و سجود و امر به معروف و نهی از منکر، از جلوه های بارز عبادت پروردگار *

التَّابُونَ الْعَبْدُونَ . . . و النَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ

برداشت فوق بدان احتمال است که «الحامدون السائحون . . .» از باب ذکر خاص بعد از عام (العابدون) و بیانگر اهمیت و ویژگی این صفات باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 6

6- لزوم نهی از منکر و بازداري مردمان از فساد ها و گناهان

فلولا كان . . . أولوا بقیه ینهون عن الفساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 71 - 12

12- سکوت در برابر منکرات و بی تفاوتی در رخداد های زیان بار برای مردم، به دور از خوی و منش موسی (ع) بود .

أخرقتها لتغرق أهلها لقد جئت شيئاً إمرأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 41 - 5

5- نماز، زکات، امر به معروف و نهی از منکر، مهم ترین تکالیف دینی

أقاموا الصلوة . . . و نهوا عن المنکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 17 - 10

10 - اقامه نماز و امر به معروف و نهی از منکر و صبر ، از فرمان های بس مهم خداوند است .

أقم الصلوه . . . إنَّ ذلک من عزم الأُمور

«عَزَمَ» ممکن است به معنای «تصمیم قطعی و جزمی» باشد که در این صورت، «عزم» به خداوند اسناد داده می شود. صاحب کشف، چنین معنایی را اختیار کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 20 - 9

ص: 54

9- لزوم نهی از منکر و حمایت از دین و مبلغان دینی ، به وقت ضرورت و نیاز

و جاء من أقصا المدینه رجل یسعی

نقل داستان حبیب نجار، می تواند هشدار می به همه مؤمنان باشد که مانند او به دفاع از دین و دینداران بپردازند.

بنی اسرائیل و نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 79 - 8

8- ترک نهی از منکر از اعمال زشت و ناپسند گروهی از بنی اسرائیل

کانوا لایتناھون .. لبئس ما کانوا یفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 80 - 7

7- بنی اسرائیل همکیشان خود را از پذیرش ولایت کافران و دوستی با آنان نهی نمی کردند .

لایتناھون عن منکره فعلوه .. تری کثیراً منهم یتولون الذین کفروا

آیه مورد بحث بیان مصداقی است از «منکر» که در آیه قبل مطرح شده بود.

بی توجهی به نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 79 - 10

10- لعن شدن گروهی از بنی اسرائیل به سبب تأثیرناپذیری آنان در برابر نهی از منکر و نیز گروه ناهی از منکر به سبب همنشینی با

گنهکاران

لعن الذین کفروا من بنی اسرائیل .. کانوا لایتناھون عن منکر فعلوه

از حضرت علی(ع) روایت شده: ... و لما وقع التقصیر فی بنی اسرائیل جعل الرجل منهم یری اخاه علی الذنب فینھاه فلاینھی فلا یمنعه
ذلک من ان یکون اکیله و جلیسه و شریبه حتی ضرب اللہ عزوجل قلوب بعضهم ببعض و نزل فیهم القرآن حیث یقول عزوجل «لعن الذین

کفروا من بنی اسرائیل ... کانوا لایتناھون عن منکر فعلوه ...»

ثواب الاعمال مترجم، ص 597، ح 3؛ نورالثقلین، ج 1، ص 660، ح 312.

پاداش نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 15

15 - بهشت جاودان ، بوستان های پوشیده از درخت ، خانه های دلپذیر و خشنودی خدا ، پاداش الهی به مؤمنان در برابر امر به معروف و نهی از منکر ، اقامه نماز ، پرداخت زکات و اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

و المؤمنون و المؤمنات ... یأمرون بالمعروف ... و یطیعون الله و رسوله ... وعد الل

ص: 55

تارکان نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 165 - 5

5 - ترک کنندگان نهی از منکر در میان یهودیان ایله ، بی اعتنا به تذکار موعظه گران (لزوم نهی از منکر)

فلما نسوا ما ذکروا به

ضمیر در «نسوا» و «ذکروا» به تجاوزگران و نیز به ترک کنندگان نهی از منکر برمی گردد. تذکری که به ترک کنندگان نهی از منکر داده شد، همان است که از جمله «معذره الی ربکم» فهمیده می شود. یعنی مصلحان به آنان تفهیم کردند که شما نیز باید نهی از منکر کنید، و گرنه مسؤول هستید؛ اما آنان همچنان بی تفاوت ماندند.

تارکان نهی از منکر ایله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 164 - 1,4,6,8,11

1 - یهودیان ساکن در ایله متشکل از سه گروه بودند : تجاوزگران فاسق ، صالحان موعظه گر و نهی کننده از منکرات ، تارکان نهی از منکر

إذ قالت أمه منهم لم تعظون قوماً

مقصود از موعظه، به دلیل «الذین ینهون عن السوء» در آیه بعد، نهی از منکر است.

4 - تارکان نهی از منکر در میان یهودیان ایله ، به موعظه گران اعتراض کردند و عمل آنان (نهی از منکر) را نابجا شمردند .

لم تعظون قوماً

6 - اطمینان به هلاکت متجاوزان ایله و یا گرفتاری آنان به عذابی سخت ، بهانه تارکان نهی از منکر برای سکوت خویش در برابر آنان و مایه نابجا شمردن عمل موعظه گران (نهی از منکر)

لم تعظون قوماً اللّٰه مهلکهم أو معذبهم عذاباً شديداً

8 - داشتن عذر در پیشگاه خداوند و نیز امید به پرهیز تجاوزگران از تجاوز خویش ، پاسخ موعظه گران یهود به اعتراض تارکان نهی از منکر

قالوا معذره الی ربکم و لعلهم یتقون

«معذره» مصدر و به معنای حجت داشتن است. این کلمه مفعولٌ له برای فعل مقدر «نعظهم» می باشد ; یعنی آنان را موعظه می کنیم تا در پیشگاه خدا حجت و عذر داشته باشیم.

11 - داستان مناظره دو گروه پرهیزکننده از صید ماهی در میان یهودیان (موعظه گران و تارکان نهی از منکر) داستانی آموزنده و شایان به یاد داشتن . *

إذ قالت أمه منهم لم تعظون .. قالوا معذره إلی ربکم

برداشت فوق مبتنی بر این است که «إذ قالت .. » متعلق به فعل محذوف «اذکر» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 166 - 6

6 - ترک کنندگان نهی از منکر از میان مردم ایله ، به بوزینه تبدیل نشدند .

ص: 56

فلما عتوا عن ما نهوا عنه قلنا لهم كونوا قردة

عنوان «ما نهوا عنه» شامل ترک نهی از منکر نمی شود. به خلاف عنوان «ما ذکروا به» در آیه قبل که شامل ترک نهی از منکر نیز هست.

تاریخ نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 77 - 13

13 - رواج اخلاق خیرخواهی و امر به معروف و نهی از منکر، در میان مردم عصر موسی

و ابتغ فیما یتیک الله الدار الآخرة و لاتنس نصیبک من الدنيا و أحسن

ترک نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 105 - 3

3 - سرانجام ترک دعوت به نیکی ها و ترک امر به معروف و نهی از منکر، تفرقه و اختلاف در جامعه

و لتکن منکم امه یدعون . . . و لا تکنوا کالذین تفرقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 106 - 4

4 - دعوت نکردن به خیر و ترک امر به معروف و نهی از منکر، موجب روسیاهی در قیامت

یدعون الی الخیر و یأمرون بالمعروف و ینهون عن المنکر . . . و تسودّ وجوه

به مقتضای ارتباط با آیات قبل، روسیاهی می تواند کیفر گناهان مذکور در آن آیات باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 63 - 11

11 - ترک نهی از منکر از سوی عالمان دینی، مایه شکل گیری جامعه با چهره ای زشت و ناپسند

لبس ما کانوا یصنعون

برداشت فوق بر این مبناست که مراد از «ما»ی موصوله، جامعه اهل کتاب باشد؛ یعنی عالمان یهود و نصارا - با ترک نهی از منکر - جامعه بدی را می سازند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 79 - 4,8,9

4 - ترک نهی از منکر، نمونه ای بارز از تجاوزگری بنی اسرائیل

و کانوا یعتدون. کانوا لایتناهون

جمله «کانوا لایتناهون» تفسیر جمله «کانوا یعتدون» و یا بیان مصداقی بارز از آن می باشد.

8 - ترک نهی از منکر از اعمال زشت و ناپسند گروهی از بنی اسرائیل

ص: 57

كانوا لا يتناهون .. لبئس ما كانوا يفعلون

9- ترک نهی از منکر عملی زشت و ناپسند

كانوا لا يتناهون .. لبئس ما كانوا يفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 80 - 8,16

8 - لزوم نظارت عمومی جامعه ایمانی بر صحنه روابط خارجی و بازداشتن مؤمنان از پذیرش ولایت کافران و پیوند های مودت آمیز با آنان

كانوا لا يتناهون عن منكر .. تری كثيراً منهم يتولون الذين كفروا

16 - جاودانگی عذاب بنی اسرائیل به خاطر عصیان گری، تجاوزپیشگی، ترک نهی از منکر، و پذیرش ولایت کافران

ذلك بما عصوا و كانوا يعتدون. كانوا لا يتناهون ... وفي العذاب هم خلدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 164 - 16

16 - حق ناپذیری فاسقان مجوّز ترک نهی از منکر نیست .

لم تعظون قوماً اللّٰه مهلكهم .. قالوا معذرة إلى ربكم و لعلمهم يتقون

موعظه گران یهود دو دلیل برای نهی از منکر اقامه کردند: داشتن عذر در پیشگاه خدا (معذره إلى ربكم)، احتمال تأثیر (لعلمهم يتقون). مقتضای سخن آنان این است که نبود احتمال تأثیر نمی تواند مجوّز ترک نهی از منکر باشد و عذر پذیرفته شده ای نخواهد بود.

جرم امر به منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 9

9 - شیوه منافقان، ترویج امور زشت و منکر و پیشگیری از تحقق معروف (ارزش ها و نیکی ها)

المنفقون و المنفقت .. يأمرن بالمنكر و ينهون عن المعروف

حق نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 71 - 4,5

4 - امر به معروف و نهی از منکر ، حقی است برخاسته از شأن ولایت و سرپرستی عموم مؤمنان به یکدیگر .

و المؤمنون و المؤمنات بعضهم أولیاء بعض یأمرون بالمعروف و ینهون عن المنکر

5 - امر به معروف و نهی از منکر ، تبلور ولایت و محبت جامعه ایمانی نسبت به یکدیگر

و المؤمنون و المؤمنات بعضهم أولیاء بعض یأمرون بالمعروف و ینهون عن المنکر

ص: 58

خشونت در نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 19 - 13

13 - امر به معروف و نهی از منکر، با روش ناهنجار و داد و فریاد، نفرت انگیز و دارای تأثیر منفی است.*

و امر بالمعروف و انه عن المنکر . . . و اغضض من صوتک إن أنکر

احتمال دارد سفارش به روی نگرداندن از مردم و نیز رعایت اعتدال در رفتار و کاستن از صدا، پس از توصیه به امر به معروف و نهی از منکر، به این منظور باشد که در انجام امر به معروف و نهی از منکر، باید موازین یاد شده رعایت گردد و گرنه، همان گونه که صدای الاغ برای گوش ها ناهنجار است امر به معروف و نهی از منکر بدون رعایت موازین اخلاقی هم اثر منفی دارد.

دعوت به نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 17 - 1

1 - اهتمام به برپایی نماز و امر به معروف و نهی از منکر و شکیبایی در بلا ها، از مواظب لقمان به پسر خویش بود.

بینی أقم الصلوه . . . و اصبر علی ما أصابک

روش نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 19 - 13

13 - امر به معروف و نهی از منکر، با روش ناهنجار و داد و فریاد، نفرت انگیز و دارای تأثیر منفی است.*

و امر بالمعروف و انه عن المنکر . . . و اغضض من صوتک إن أنکر

احتمال دارد سفارش به روی نگرداندن از مردم و نیز رعایت اعتدال در رفتار و کاستن از صدا، پس از توصیه به امر به معروف و نهی از منکر، به این منظور باشد که در انجام امر به معروف و نهی از منکر، باید موازین یاد شده رعایت گردد و گرنه، همان گونه که صدای الاغ برای گوش ها ناهنجار است امر به معروف و نهی از منکر بدون رعایت موازین اخلاقی هم اثر منفی دارد.

زمینه ترک نهی از منکر

13 - ترک نهی از منکر در برابر ستمگران ، از سوی علمای اهل کتاب ، به انگیزه حفظ منافع شخصی - تأمین شده از ناحیه آن ستمگران -
و یا ترس از تهدیداتشان

لولا ینهیهم الربنیون و الاحبار

از امام حسین(ع) در توضیح آیه فوق روایت شده: ... و انما عاب الله ذلك عليهم لانهم كانوا يرون من الظلمه الذين بين اظهرهم المنكر و
الفساد فلا ینهونهم عن ذلك رغبه فیما كانوا ینالون منهم و رهبه مما یحذرون ...

تحف العقول، ص 137؛ بحار الانوار، ج 100، ص 79، ح 37.

ص: 59

سختیهای نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 17 - 8،13

8 - امر به معروف و نهی از منکر، مشکلاتی در پی دارد که باید آنها را تحمل کرد.

و أمر بالمعروف و انه عن المنکر و اصبر علی ما أصابک

احتمال دارد دستور به صبر پس از سه فرمان اقامه نماز و امر به معروف و نهی از منکر، همانند آن سه، فرمانی عام باشد و احتمال دارد فرمانی ویژه و مربوط به امر به معروف و نهی از منکر باشد. در صورت دوم، نشان می دهد که امر به معروف و نهی از منکر، مشکلاتی به همراه دارد که باید آن را تحمل کرد.

13 - « فی مجمع البیان » و اصبر علی ما أصابک « من المشقه و الأذی فی الأمر بالمعروف و النهی عن المنکر عن علی (ع) ;

در مجمع البیان از امام علی (ع) درباره «و اصبر علی ما أصابک» روایت شده: در برابر سختی ها و اذیت هایی که در راه امر به معروف و نهی از منکر می بینی، بردبار باش.»

شرایط نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 44 - 11

11 - امام صادق (ع) فرموده اند: « من لم ینسلخ عن هواجسه و لم یتخلص من آفات نفسه و شهواتها و لم یدخل فی کنف اللّٰه و امان عصمته لایصلح له الأمر بالمعروف و النهی عن المنکر . . . قال تعالی « أتأمرون الناس بالبر و تنسون أنفسکم » . . . ;

کسی که از خاطرات نفسانی جدا نشود و از آفتهای نفس و شهوتهای آن خلاص نگردد و در کنف رحمت، امان و حفظ خدا داخل نشود، سزاوار نیست امر به معروف و نهی از منکر کند . . . خدای تعالی فرموده است: آیا شما مردم را به خ---وبی امر می کنید و خود را فرموده می کنید؟ ...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 63 - 7

7 - آشنایی عمیق با احکام دین و معارف الهی، از شرایط ضروری برای نهی کنندگان از منکر

لولا ینهیهم الربنیون و الاحبار

بدان احتمال که نام بردن عالمان دین برای اشاره به این باشد که نهی از منکر تنها وظیفه آشنایان به احکام الهی، است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 34 - 6

6- امر به معروف و نهی از منکر، در صورتی که احتمال تأثیر در آن نباشد، واجب نیست.

و لا ینفعکم نصحی إن أردت أن أنصح لکم إن کان الله یرید أن ینویکم

ص: 60

صبر در نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 17 - 8،13

8 - امر به معروف و نهی از منکر، مشکلاتی در پی دارد که باید آنها را تحمل کرد.

و أمر بالمعروف و انه عن المنکر و اصبر علی ما أصابک

احتمال دارد دستور به صبر پس از سه فرمان اقامه نماز و امر به معروف و نهی از منکر، همانند آن سه، فرمانی عام باشد و احتمال دارد فرمانی ویژه و مربوط به امر به معروف و نهی از منکر باشد. در صورت دوم، نشان می دهد که امر به معروف و نهی از منکر، مشکلاتی به همراه دارد که باید آن را تحمل کرد.

13 - « فی مجمع البیان » و اصبر علی ما أصابک « من المشقه و الأذى فی الأمر بالمعروف و النهی عن المنکر عن علی (ع) ;

در مجمع البیان از امام علی (ع) درباره «و اصبر علی ما أصابک» روایت شده: در برابر سختی ها و اذیت هایی که در راه امر به معروف و نهی از منکر می بینی، بردبار باش».

عذاب تارکان نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 165 - 4

4 - خداوند حتی آن گروه از یهودیان ایله را که خود صالح بودند، ولی متجاوزان را موعظه نکردند، به عذابی شدید گرفتار ساخت.

أنجینا الذین ینھون عن السوء و أخذنا الذین ظلموا بعذاب بئس

در آیه قبل در مقام تقسیم یهودیان ایله از نظر عملکرد، آنان را به سه گروه تقسیم کرد و آیه مورد بحث در مقام بیان سرنوشت آنان است و ایشان را در دو گروه قرار داده است. این مقایسه نشان می دهد که خداوند ترک کنندگان نهی از منکر را از گروه ظالمان (الذین ظلموا) شمرده است.

عذر ناهیان از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 164 - 14

14 - تنها مصلحان و نهی کنندگان از منکر در جوامع فسادپیشه، دارای عذری قابل قبول در پیشگاه خداوند هستند.

لم تعظون قوماً .. قالوا معذره إلی ربکم

عمومیت نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 164 - 13

13 - تلاش برای اصلاح جامعه و نهی از منکر ، امری لازم بر عهده همگان

قالوا معذره إلی ربکم و لعلهم یتقون

ص: 61

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 71 - 8

8 - امر به معروف و نهی از منکر ، از وظایف اجتماعی همگانی و مشترک میان زنان و مردان

و المؤمنون و المؤمنات بعضهم أولياء بعض يأمرون بالمعروف و ينهون عن المنکر

فرجام تارکان نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 165 - 11

11 - ترک کنندگان نهی از منکر ، شریک جرم گنهکاران و دارای سرنوشتی همسان با آنان هستند .

أنجینا الذین ینهون عن السوء و أخذنا الذین ظلموا بعذاب بئس

فسق امر به منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 21

21 - ترویج زشتی ها (منکر) ، پیشگیری از کار های نیک ، امتناع از انفاق و غفلت از یاد خدا ، فسق واقعی است .

یأمرون بالمنکر و ینهون عن المعروف و یقبضون أیدیهم نسوا الله .. إن المنفقین هم

فلسفه نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 164 - 8,12

8 - داشتن عذر در پیشگاه خداوند و نیز امید به پرهیز تجاوزگران از تجاوز خویش ، پاسخ موعظه گران یهود به اعتراض تارکان نهی از منکر

قالوا معذره إلی ربکم و لعلهم یتقون

«معذره» مصدر و به معنای حجت داشتن است. این کلمه مفعولاً له برای فعل مقدر «نعظهم» می باشد ؛ یعنی آنان را موعظه می کنیم تا در پیشگاه خدا حجت و عذر داشته باشیم.

12 - نهی از منکر وسیله ای برای بازسازی مردم از گناهان

و لعلهم یتقون

کمی ناهیان منکر در اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 8،11

8- در میان امت های هلاک شده پیشین ، تنها اندکی از آنان از فساد و تباهی به دور بوده و مردم را از گناه و فساد نهی می

ص: 62

کردند .

فلولا كان .. أولوا بقيه ينهون عن الفساد في الأرض إلا قليلاً

11- ناهیان از منکر در میان اقوام هلاک شده پیشین به دلیل اندک بودنشان ، نتوانستند جامعه خویش را از فساد و تباهی بازدارند .

إلا قليلاً ممن أنجينا منهم

جمله «إلا قليلاً ..» به قرینه «أنجيناهم» دلالت می کند که خداوند ناهیان از فساد را که در برخی از جوامع بودند نجات داد و جامعه ایشان را به عذاب هلاک کرد. بنابراین آن صاحب خردان نتوانسته بودند جامعه خویش را از فساد بازدارند و لذا عذاب بر جامعه آنان نازل شد.

کیفر ترک نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 165 - 9

9 - ترک نهی از منکر و سکوت در برابر منحرفان و فسق و ستمگری ، دارای کیفری شدید است .

أنجينا الذين ينهون عن السوء و أخذنا الذين ظلموا بعذاب بئس

گناه تارکان نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 164 - 9

9 - اصلاحگران ایله سکوت در برابر گناه را ناروا شمرده و تارکان نهی از منکر را در پیشگاه خدا معذور نمی دانستند .

قالوا معذره إلى ربكم و لعلهم يتقون

ظاهر اقتضا می کرد که موعظه گران بگویند «ربنا» (پروردگاران)، نه «ربکم» (پروردگار شما). این جا به جایی اشاره به این حقیقت دارد که خداوند پروردگار شما نیز هست و باید در برابر او عذری داشته باشید و بدانید که اگر نهی از منکر نکنید، معذور نیستید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 165 - 11

11 - ترک کنندگان نهی از منکر ، شریک جرم گنهکاران و دارای سرنوشتی همسان با آنان هستند .

أُنَجِّينَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوْءِ وَأُخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ

مراتب نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 68 - 5

5 - ترک سخن و مجادله با مغالطه گران یاوه گو درباره قرآن، روشی در بازداشتن آنان از این عمل ناپسند و مرتبه ای در نهی آنان از این منکر است.

ص: 63

يخوضون في آيتنا فأعرض عنهم حتى يخوضوا في حديث غيره

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

5 - انعام - 6 - 69 - 5

5 - فلسفه تحریم همنشینی با یاوه گویان مغالطه گر در آیات الهی، بازداشتن آنها از این عمل ناپسند است.

فلا تتعد بعد الذکری... و ما علی الذین یتقون من حسابهم من شیء و لکن ذکری لعلهم یت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

5 - انعام - 6 - 70 - 3,6

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه دار بی اعتنایی به کسانی که آیین آنها بازی و سرگرمی است.

و ذر الذین اتخذوا دینهم لعبا و لهوا

6 - رها کردن و بی اعتنایی به کسانی که دین خدا را بازیچه و سرگرمی انگاشته اند، وظیفه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان است.

و ذر الذین اتخذوا دینهم لعبا و لهوا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

11 - طه - 20 - 44 - 4

4 - با وجود احتمال تأثیر گفتار در بازداشتن مردم از منکرات، نباید به ستیز عملی و برخورد با زور اقدام کرد.

فقولا له قولاً لیئلاً لعلّه یتذکر او یخشی

از حرف «لعل» می توان چنین فهمید که تا امید به تأثیر گفتار نرم وجود دارد، درگیر شدن و اقدام عملی برای ترک منکر جایز نیست.

معروف دانستن منکر

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

1 - بقره - 2 - 13 - 10

10 - منکر شمردن معروف ها و معروف دانستن منکرات، از ویژگی های منافقان

إذا قیل... و إذا قیل لهم ءامنوا... قالوا أنؤمن کما ءامن السفهاء

از اینکه فساد را اصلاح گری می شمردند و ایمان را سفاقت می پندارند، برداشت فوق به دست می آید.

منافقان و امر به منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 17، 9

9 - شیوه منافقان، ترویج امور زشت و منکر و پیشگیری از تحقق معروف (ارزش ها و نیکی ها)

المنفقون و المنفقت . . . یأمرون بالمنکر و ینهون عن المعروف

17 - ترویج زشتی ها و فساد (منکر) و پیشگیری از تحقق نیکی ها و ارزش ها و فراموشی خدا و فرمان های او، از عملکرد ها و اوصاف

منافقان

ص: 64

المنفقون . . . يأمرون بالمنكر و ينهون عن المعروف و يقبضون أيديهم نسوا الله

منكر دانستن معروف

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

1 - بقره - 2 - 13 - 10

10 - منكر شمردن معروف ها و معروف دانستن منكرات ، از ویژگی های منافقان

إذا قيل . . . و إذا قيل لهم ءامنوا . . . قالوا أنؤمن كما ءامن السفهاء

از اینکه فساد را اصلاح گری می شمردند و ایمان را سفاهت می پندارند، برداشت فوق به دست می آید.

موارد منكر

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

14 - لقمان - 31 - 19 - 7

7 - خشونت و درشتی در سخن گفتن با مردم ، عملی بسیار زشت است .

و اغضض من صوتك إن أنكر الأصوت لصوت الحمير

در آیه، به جای کاربرد تشبیه، از استعاره استفاده شده است. آوردن استعاره به جای تشبیه، برای مبالغه در مذمت و بیان ناهنجاری و مستهجن بودن آن است.

موارد نهی از منكر

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

5 - انعام - 6 - 69 - 9، 5

5 - فلسفه تحریم همنشینی با یاهو گویان مغالطه گر در آیات الهی، بازداشتن آنها از این عمل ناپسند است.

فلا تقعد بعد الذکری . . . و ما علی الذین یتقون من حسابهم من شیء و لکن ذکری لعلهم یت

9 - قال أبو جعفر (ع): لما نزلت «فلا تقعد بعد الذکری مع القوم الظالمین» قال المسلمون: کیف نضنع إن کان کلما استهزهء المشرکون بالقرآن قمنّا و ترکناهم فلاندخل إذا المسجد الحرام و لانطوف بالبيت الحرام فأنزل الله تعالی «و ما علی الذین یتقون من حسابهم من شیء» و أمرهم بتذکیرهم و تبصیرهم ما استطاعوا.

امام باقر(ع) فرمود: چون آیه «فلا تقعد بعد الذکری مع القوم الظالمین» نازل شد، مسلمانان گفتند: حال که هرگاه مشرکان، قرآن را مسخره کنند، باید برخیزیم و از آنان دوری کنیم، در نتیجه هیچگاه نباید وارد مسجدالحرام شده و طواف خانه خدا را بجا آوریم، پس چه کنیم؟ در این هنگام خداوند آیه «و ما علی الذین یتقون من حسابهم من شیء و لکن ذکری» را نازل کرد و در آن به مسلمانان دستور داد که، کافران را متذکر نموده و در حد توان، آنان را با موعظه بیدار کنند.

ناهیان از منکر ایله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 164 - 10، 3، 1

ص: 65

1 - یهودیان ساکن در ایله متشکل از سه گروه بودند : تجاوزگران فاسق ، صالحان موعظه گر و نهی کننده از منکرات ، تارکان نهی از منکر

إذ قالت أمه منهم لم تعظون قوماً

مقصود از موعظه، به دلیل «الذین ینهون عن السوء» در آیه بعد، نهی از منکر است.

3 - موعظه گران یهود در آبادی ایله ، همکیشان خویش را از نافرمانی خدا (شکستن احکام روز شنبه) برحذر می داشتند .

لم تعظون قوماً

10 - باور مصلحان یهود به ربوبیت خداوند بر بندگان ، وادارکننده ایشان به تلاش برای اصلاح جامعه و بازداري منحرفان از گناه و تجاوز

قالوا معذره إلی ربکم

برداشت فوق از آوردن اسم «رب» استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 165 - 1

1 - یهودیان متخلف در آبادی ایله ، به نصایح و مواعظ مصلحان و نهی کنندگان از منکر اعتنا نکردند و آن را به فراموشی سپردند .

فلما نسوا ما ذکرنا به

ناهیان از منکر و افساد اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 11

11 - ناهیان از منکر در میان اقوام هلاک شده پیشین به دلیل اندک بودنشان ، نتوانستند جامعه خویش را از فساد و تباهی بازدارند .

إلاّ قليلاً ممن أنجینا منهم

جمله «إلاّ قليلاً...» به قرینه «أنجیناهم» دلالت می کند که خداوند ناهیان از فساد را که در برخی از جوامع بودند نجات داد و جامعه ایشان را به عذاب هلاک کرد. بنابراین آن صاحب خردان نتوانسته بودند جامعه خویش را از فساد بازدارند و لذا عذاب بر جامعه آنان نازل شد.

ناهیان منکر در اقوام پیشین

4- امت های هلاکت شده پیشین ، فاقد جمعیتی از مصلحان دلسوز و بازدارنده مردم از فساد و تباهی

فلولا كان من القرون من قبلكم أولوا بقية ينهون عن الفساد

از معانی «بقیه» فضل و نیکی است. در تفسیر کشاف آمده: فلانی از «بقیه القوم» است؛ یعنی، از نیکان آنان است. بنابراین «أولوا بقیه»؛ یعنی، نیکان و دارندگان فضل که به مناسبت مورد به مصلحان دلسوز تعبیر شد. لولا به معنای «چرا نه» می باشد و مفاد جمله «فلولا...» این است که: چرا در میان امتهای پیش از شما گروهی از مصلحان دلسوز نبودند که آن امتها را

ص: 66

از فساد و تباهی باز دارند؟.

نجات ناهیان از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 9

9- خداوند ، تنها صالحان ناهی از منکر را از عذاب های نازل شده بر امت های پیشین ، نجات داد .

إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ

«منهم» قید برای «قلیلاً» است و ضمیر در آن به «القرون» باز می گردد و «من» در «ممن = من مَنْ» بیانیه است بنابراین «إِلَّا قَلِيلًا . . .»؛ یعنی، مگر اندکی از جوامع گذشته که در آنها صاحب خردانی ناهی از فساد بودند همانها که نجاتشان دادیم.

نجات ناهیان از منکر ایله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 165 - 3

3 - خداوند از میان یهودیان ایله تنها مصلحانِ نهی کننده از منکر را از گرفتار شدن به عذاب رهایی بخشید .

أَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ

نهی از منکر در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 164 - 1,3

1 - یهودیان ساکن در ایله متشکل از سه گروه بودند : تجاوزگران فاسق ، صالحان موعظه گر و نهی کننده از منکرات ، تارکان نهی از منکر .

إِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا

مقصود از موعظه، به دلیل «الذین ینهون عن السوء» در آیه بعد، نهی از منکر است.

3 - موعظه گران یهود در آبادی ایله ، همکیشان خویش را از نافرمانی خدا (شکستن احکام روز شنبه) برحذر می داشتند .

لم تعظون قوماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 7

7- وجوب نهی از منکر در ادیان پیشین

فلولا كان من القرون من قبلكم أولوا بقية ينهون عن الفساد

نهی از منکر در ایله

ص: 67

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 164 - 3,4

3 - موعظه گران یهود در آبادی ایله ، همکیشان خویش را از نافرمانی خدا (شکستن احکام روز شنبه) برحذر می داشتند .

لم تعظون قوماً

4 - تارکان نهی از منکر در میان یهودیان ایله ، به موعظه گران اعتراض کردند و عمل آنان (نهی از منکر) را نابجا شمردند .

لم تعظون قوماً

نهی از منکر در بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 79 - 1

1 - بی اعتنایی گروهی از بنی اسرائیل به وظیفه الهی نهی از منکر و بی تفاوتی آنان در برابر فساد جامعه خویش

كانوا لا يتناهون عن منكر فعلوه

«لا يتناهون» یعنی همدیگر را باز نمی داشتند و نهی نمی کردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 77 - 13

13 - رواج اخلاق خیرخواهی و امر به معروف و نهی از منکر ، در میان مردم عصر موسی

و ابتغ فیما ءاتیک اللہ الدار الآخره و لاتنس نصیبک من الدنیا و احسن

نهی از منکر در دوران لقمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 17 - 3

3 - نماز و امر به معروف و نهی از منکر ، از زمره تعالیم شریعت عصر لقمان بود .

بینی أقم الصلوه و أمر بالمعروف و انه عن المنکر

نهی از منکر مجاهدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 112 - 2

2 - توبه ، عبادت ، حمد ، تلاش در راه بندگی ، رکوع ، سجود ، امر به معروف و نهی از منکر و حفظ حدود الهی ، از صفات مجاهدان راه خدا

إن الله اشترى من المؤمنين .. التّبتون ... والحفظون لحدود الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 41 - 2

ص: 68

2- اقامه نماز، پرداخت زکات، امر به معروف و نهی از منکر، از بارزترین ویژگی های یاران خدا و پیکارکنندگان راه دین او

الذین إن مکّرهم... و نهوا عن المنکر

نهی از منکر مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 112 - 8

8- پایداری بر رکوع و سجده و امر به معروف و نهی از منکر، از ویژگی های مؤمنان راستین

الركعون السجودون الأمر بالمعروف و الناهون عن المنکر

نهی از منکر هارون(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 16

16- هارون (ع)، در غیاب موسی (ع)، وظیفه ارشاد، هشدار، امر به معروف و نهی از منکر را به نحو وافی انجام داد.

و لقد قال لهم هرون من قبل یقوم... فأتبعونی و أطیعوا امری

و جوب نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- مائده - 5 - 63 - 5

5- لزوم نهی از منکر و مقابله با انحرافات جامعه

لولا ینهیهم الربینون و الاحبار عن قولهم الاثم و اکلهم السحت

منکرات

آثار اجتماعی منکرات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 18

18 - جامعه های آلوده به فحشا و منکرات ، از فضل و رحمت خدا محروم اند .

لاَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ . . . و لولا فضل الله عليكم و رحمته ما زكى منكم من أحد أب

آثار اجتناب از منکرات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 16

16 - رشد و طهارت انسان در گرو مخالفت با شیطان و اجتناب از فحشا و منکرات است .

ص: 69

لا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ... فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ

آثار منكرات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 11

11 - ناسازگاری ایمان با پیروی از شیطان و ارتکاب فحشا و منكرات

يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ... فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ

برداشت فوق، به خاطر این نکته است که خداوند پیش از نهی از فحشا و منكرات، مسلمانان را با وصف ایمان مورد خطاب قرار داد.

اصلاح منكرات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 63 - 10

10 - سکوت عالمان یهود و نصارا در برابر منكرات جامعه خویش، بسیار زشت و ناپسند

لبس ما كانوا يصنعون

ظاهراً مراد از ضمیر در «كانوا» و «يصنعون»، «ربانیون» و «احبار» می باشد نه توده اهل کتاب؛ قابل ذکر است که در برداشت فوق مراد از «ما»ی موصوله، سکوت عالمان اهل کتاب در برابر گناهان دانسته شده است.

تشویق به استقامت در منكرات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عصر - 103 - 3 - 11

11 - تبلیغ اعتقادات حق و ترغیب دیگران به مقاومت در برابر منكرات، خصلتی ستوده و مایه کامیابی انسان

لَفِي خَسْرٍ إِلَّا الَّذِينَ... تَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ

زمینه منكرات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - شیطان، دارای راه های متعدد و وسایل گوناگون برای کشاندن انسان ها به فحشا و منکرات است .

لا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ

برداشت فوق، از جمع آمدن «خطوات» استفاده می شود.

7 - نتیجه و ره آورد پیروی از شیطان، فرو افتادن در منجلاب زشتی ها و ناپسندی ها (فحشا و منکرات) است .

و من يتَّبِعِ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ

ص: 70

2- مبارزه لوط با برنامه های ضد اخلاقی قوم خویش موجب طرح پیشنهاد اخراج وی و همراهانش از دیارشان

و لوطاً إذ قال لقومه .. قالوا أخرجوهم

پیشنهاد اخراج لوط از یکسو به مبارزات وی مرتبط شده است؛ زیرا جمله «إلا أن قالوا ..» در پاسخ تبلیغات و هدایتگریهای لوط ایراد گردیده است؛ و از سوی دیگر این پیشنهاد با جمله «انهم ...» تعلیل شده است. بنابراین تصمیم قوم لوط به اخراج وی و همراهانش به دو علت بوده است: یکی مبارزه وی با فسادها و دیگری پاک زیستن وی و همراهانش.

4- لوط در پاک زیستی و تنزه از اعمال زشت و مبارزه با کردار های ناپسند، دارای همگامان و یارانی متعدد بود.

و ما كان جواب قومه إلا أن قالوا أخرجوهم من قريبتكم إنهم أناس يتطهرون

ضمایر جمع در جمله «اخرجوهم ..» و نیز آوردن کلمه «اناس»، حکایت از آن دارد که گروهی از مردم به لوط گرویده بودند و چون تصمیم بر اخراج لوط و یارانش در پی اعتراضهایی که در آیه قبل مطرح شد، گرفته شده، معلوم می شود مؤمنان به لوط وی را در مبارزه با فسادها و مفسدان یاری می کردند.

4- لوط (ع)، برای بازداشتن قوم اش از کردار زشت، با آنان به مبارزه برخاست.

أنتکم لتأتون الرجال و .. رب انصرنی علی القوم المفسدین

طلب نصرت از خدا بر ضد قوم مفسد، برای بیان این است که لوط(ع) با آنان به مبارزه برخاست و در مبارزه اش، نیاز به امداد الهی داشت.

5- لوط (ع) در مبارزه اش با کردار های زشت قوم خود، تنها بود.

قال رب انصرنی علی القوم المفسدین

ضمیر مفعولی «نی» در دعای لوط(ع)، حکایت از تنهایی آن حضرت در مبارزه با فحشا می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 17

17 - هیچ کس بیرون از مشیت خدا و بدون برخورداری از فضل و رحمت او، قادر بر مخالفت با شیطان و اجتناب از فحشا و منکرات نیست .

لا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ... وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَدًا

منکرات در بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 79 - 7، 2

ص: 71

2- رواج فساد و منکرات در بین بنی اسرائیل

کانوا لایتناهون عن منکر فعلوه

استمرار ترک نهی از منکر که از جمله «کانوا لایتناهون» به دست می آید، حکایت از استمرار و رواج کارهای ناشایست در بین بنی اسرائیل دارد.

7- بنی اسرائیل مردمانی آلوده به منکرات و گستاخ در برابر منهیات و محرمات دین

کانوا لایتناهون عن منکر فعلوه

بدان احتمال که «لایتناهون» به معنای «لاینتهون» باشد یعنی بنی اسرائیل دست از کار زشت بر نمی داشتند و به نهیها و هشدارها ترتیب اثر نمی دادند.

منکران آیه تبلیغ

منکران آیه تبلیغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- مائده - 5 - 67 - 15

15 - منکران و مخالفان پیام ویژه خداوند در «آیه تبلیغ»، مردمانی کافر

بلغ ما أنزل إليك .. إن الله لایهدی القوم الکفرین

از مصادیق مورد نظر برای کافران - به قرینه صدر آیه - کسانی هستند که آن پیام ویژه را که به منزله تمامی رسالت الهی است، منکر شوند.

منکران انبیا

آسایش منکران انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- اعراف - 7 - 95 - 8

8- تحلیل سختی های بیدارکننده و هدفدار به حوادثی برخاسته از عوامل طبیعی و بدون هدف، تحلیل نادرست منکران رسالت پس از رسیدن به رفاه و آسایش

قالوا قد مسءاباءنا الضراء و السراء

پوچی تلاش منکران انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 98 - 5

5 - زندگی و تلاش منکران رسالت ، سراسر بازیچه و بی ثمر در سعادت آنان است .

أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا ضَحَىٰ وَ هُمْ يَلْعَبُونَ

می توان گفت مراد از «لَعَب» در «يلعبون» اشتغال به امور دنیوی و تلاش برای رفع نیازهای مادی است که چون در مسیر حق و هدف تعیین شده برای انسان نمی باشد، از آن به «بازی کردن» تعبیر شده است.

ص: 72

پوچی زندگی منکران انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 98 - 5

5 - زندگی و تلاش منکران رسالت ، سراسر بازیچه و بی ثمر در سعادت آنان است .

أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا ضَحَىٰ وَ هُمْ يَلْعَبُونَ

می توان گفت مراد از «لَعْب» در «يلعبون» اشتغال به امور دنیوی و تلاش برای رفع نیازهای مادی است که چون در مسیر حق و هدف تعیین شده برای انسان نمی باشد، از آن به «بازی کردن» تعبیر شده است.

کیفر منکران انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 115 - 5

5 - منکران رسالت انبیا ، پس از مشاهده معجزات درخواستی ، سزاوار عذابی سهمگین

فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدَ مَنكُم فَانِيْ اَعْدَبُهٗ عَذَابًا لَا اَعْدَبُهٗ اَحَدًا

منکران حق

همنشینی با منکران حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 140 - 19

19 - لزوم پرهیز از همنشینی با منکران و تکذیب گران حق و بدگویی کنندگان نسبت به حقگرایان

إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتَ اللَّهِ يَكْفُرُ بِهَا وَيَسْتَهْزِئُ بِهَا

امام رضا(ع) درباره آیه فوق فرمود: اذا سمعت الرجل يجحد الحق و يكذب به و يقع في اهله فقم من عنده و لاتقاعده.

1- تبدیل منی به علقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 38 - 2

2 - مرحله اصلی شکل گیری فرزند ، پس از علقه شدن (تبدیل منی به خون بسته) است .

ألم یک نطفه . . . ثمّ کان علقه

«فاء» در «فخلق» برای ترتیب است. مترتب کردن خلقت انسان بر «علقه» - با آن که «علقه» جزئی از مراحل آفرینش بشر است - می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

2- خلقت از منی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق - 86 - 6 - 2

2 - جسم انسان ، از آبی آفریده شده است که از مرد و زن یکباره تخلیه شده و از ظرف خود بیرون می جهد .

ماء دافق

این احتمال وجود دارد که مراد از «ماء دافق»، نطفه مرد و تخمک زن - هر دو - باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق - 86 - 8 - 2

2 - آفرینش انسان از منی ، برهان قدرت خداوند بر معاد و تجدید حیات انسان است .

خلق من ماء . . . یخرج . . . إله علی رجعه لقادر

3- شگفتی خلقت از منی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق - 86 - 6 - 3

3- آفرینش انسان از آب ، شگفت انگیز و نشانه قدرت خداوند بر معاد است .

علیها حافظ .. خلق من ماء دافق

ص: 74

برداشت یاد شده، با توجه به ارتباط این آیه با جمله «إِنَّهُ عَلِيٌّ رَجَعَهُ لِقَادِرٍ» در آیات بعد است.

4- مکان پیدایش منی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق - 86 - 7 - 1

1 - محل پیدایش نطفه مرد (منی) ، بین تیره پشت و استخوان های قفسه سینه قرار دارد .

یخرج من بین الصلب و الترائب

«صلب»؛ استخوانی است که از قسمت بالای پشت، نزدیک گردن شروع شده و تا دنبالچه (که جای آن در انسان در جایگاه دم در حیوانات است) ادامه یافته است (قاموس). «تربه» (مفرد «ترائب»); یعنی، بالاترین استخوان قفسه سینه که زیر چانه قرار گرفته است (نهایه ابن اثیر). تمام اهل لغت آن را جای گردن بند از قفسه سینه می دانند (لسان العرب). برخی آن را به تمام استخوان های قفسه سینه و گروهی به چهار استخوان از سمت راست و چهار استخوان از سمت چپ اطلاق می کنند (قاموس). خروج نطفه از آن محل، ممکن است به اعتبار تغذیه کیسه منی از آن جا باشد.

5- مکان خروج منی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق - 86 - 7 - 6

6 - « دخل أبوحنيفة على الصادق (ع) قال (ع) ... انّ المنى ... يخرج من جميع الجسد ... فقال أبوحنيفة : كيف يخرج من جميع الجسد و الله يقول : « يخرج من بين الصلب و الترائب » ؟ قال أبو عبد الله (ع) فهل قال : لا يخرج من غير هذين الموضعين ؟ ... »

ابوحنیفه خدمت امام صادق (ع) رسید، حضرت فرمود: ... منی ... از تمامی جسد خارج می شود ... ابوحنیفه عرض کرد: چطور از تمامی بدن خارج می شود؛ در حالی که خداوند می فرماید: «یخرج من بین الصلب و الترائب»؟ امام صادق (ع) فرمود: آیا خدا فرموده است که از غیر این دو موضع خارج نمی شود؟».

6- نقش منی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 8 - 1,2,3

1 - خداوند ، نسل انسان نخستین را ، از طریق آبی پست و بی مقدار تداوم بخشید .

ثمّ جعل نسله من سلله من ماء مهين

2- تکوّن وجود انسان ، تنها با بخشی از آب منی است .

و جعل نسله من سلله من ماء مهين

«سالله» در لغت به معنای «جدا شده و کنده شده» است و مراد از «ماء مهين» منی است و «من» در «من ماء..» برای تبعيض و جزئيت است.

ص: 75

3 - تداوم نسل انسان ، با آبی پست (منی) ، نمونه عزت و علم و تدبیر الهی است .

اللّٰه الذی . . . و بدأ خلق الإنسن من طین . ثمّ جعل نسله من سلله من ماء مهین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 58 - 1,2,3,4

1 - فرایند پیدایش انسان از منی در رحم ، شایان مطالعه و تأمل

أفرئیتم ما تمنون

مراد از «امناء» (مصدر «تمنون») ریختن منی در رحم است؛ یعنی، آیا به منی - که آن را به صورت نطفه در رحم زن می ریزید - اندیشیده اید؟

2 - توجه به کیفیت پیدایش انسان از منی در رحم ، آسان کننده مسأله پذیرش معاد و توانایی خداوند بر احیای مجدد مردگان

أفرئیتم ما تمنون

روی سخن در آیه شریفه با منکران معاد است و مفاد آن چنین می باشد: اگر شما به کیفیت پیدایش انسان از نطفه - که در رحم می ریزید - توجه می کردید، در قدرت و توانایی خداوند بر آفرینش مجدد انسان تردید نمی کردید و به انکار معاد نمی پرداختید.

3 - منی و نطفه مرد ، عنصر اصلی و مادی پیدایش انسان در رحم

أفرئیتم ما تمنون

4 - تشویق منکران معاد از سوی خداوند ، به مطالعه در فرایند پیدایش انسان از منی

أفرئیتم ما تمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 59 - 2,3

2 - نقش منحصر به فرد خداوند ، در ایجاد و آفرینش انسان از منی در رحم

أفرئیتم ما تمنون . . . أم نحن الخلقون

3 - آفرینش انسان از منی در رحم ، جلوه ای از عظمت و قدرت بی مانند خداوند

به کارگیری ضمیر متکلم مع الغیر (نحن) در مسأله آفرینش انسان از منی در رحم، بیانگر عظمت آفرینش انسان و جلوه ای از قدرت برتر آفریننده آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 74 - 2

2 - آفرینش انسان از منی ، بر آوردن دانه ها از دل خاک و رشد و نمو دادن آن ، فرو فرستادن باران از آسمان و ایجاد درخت آتش زنه برای بیابان گردان ؛ بیانگر مبرّا بودن ساحت او از نقص و کاستی

أفءیتم ما تمنون .. فسبّح باسم ربّک العظیم

تفریع «فسبّح» بر مطالب آیات پیشین، نشانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 76

1 - نطفه (منی) ، مبدأ و آغاز تکوین انسان

ألم یک نطفه من منی یمنی

3 - تکوین انسان از مایه ای ناچیز (منی) ، از نشانه های قدرت خداوند بر برپایی قیامت

ألم یک نطفه من منی یمنی

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که این آیه در سلسله آیاتی قرار دارد که درصدد بیان مسأله معاد و اثبات آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نقش اصلی نطفه و منی مرد ، در تعیین جنسیت *

ألم یک نطفه من منی یمنی . . . فجعل منه الزوجین الذکر و الأنثی

ضمیر در «منه الزوجین . . .» به «منی» باز می گردد. بر این اساس می توان گفت: احتمالاً این نطفه مرد است که زوجین (مرد و زن) را پدید می آورد و جنسیت فرزند را تعیین می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - منی (نطفه مرد) ، عنصر اصلی در آفرینش جسم انسان

خلق من ماء دافق

«دَفَقَ الماء»؛ یعنی، آب به شدت ریخت؛ این فعل به صورت لازم و متعدی استعمال می شود؛ برخی تنها متعدی بودن آن را پذیرفته و «دافق» را به معنای «مدفوق» یا «ذی دفق» معنا کرده اند (مصباح). آب جهنده گرچه می تواند بر منی مرد و تخمک زن تطبیق کند؛ زیرا هر دو از کیسه منی در مرد و تخمدان در زن بیرون می جهند؛ ولی انصراف عرفی آن به نطفه مرد است.

8- مواعظ

1- بی تأثیری مواعظ لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 167 - 2

2 - خیره سری و مقاومت قوم لوط ، در برابر نصیحت های وی

قالوا .. لتكوننّ من المخرجين

2- بی تأثیری مواعظ موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 8

8 - بنی اسرائیل ، به رغم اندرز های موسی (ع) ، از اذیت و آزار آن حضرت دست برنداشتند .

يقوم لم تؤذونني ... فلما زاغوا

جمله «فلما زاغوا» بیانگر آن است که بنی اسرائیل، به جای پذیرش نصیحت های موسی (ع)، بر اذیت های خویش نسبت به آن حضرت پای فشردند.

3- بی تأثیری مواعظ همنشین باغدار متکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 42 - 2

2- نصایح مرد مؤمن ، در ثروت مند گرفتار کبر و غرور ، بی تأثیر بود .

وأحيط بثمره

روشن است که اگر مرد ثروت مند، به نصایح مرد مؤمن گوش فرا می داد، گرفتار نابودی اموال و سرمایه خود نمی شد.

4- ذکر مواعظ بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - رفتار ناصحانه قوم قارون با وی ، امری شایان توجه و یادآوری است .

إذ قال له قومه لا تفرح

«إذ» در محل نصب و مفعول برای فعل محذوف است؛ یعنی، «اذکروا إذ قال له قومه ..».

5- ذکر مواعظ لقمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 13 - 1

1 - مواعظ لقمان به پسرش ، شایسته یادآوری است .

و إذ قال لقمن لابنه و هو يعظه

بنابراین احتمال که «إذ» متعلق به «أذكر» مقدر باشد، این نکته به دست می آید.

6- رعایت مواعظ خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 2 - 15

15 - رعایت احکام و موعظه های الهی ، نشانه تقوایشگی است .

ذلکم یوعظ به .. و من یتق الله يجعل له مخرجًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 4 - 11

11 - رعایت احکام و موعظه های الهی ، نشانه تقوایشگی است .

والّئى یسنن من المحیض .. فعدّتهنّ ثلثه أشهر ... و من یتق الله يجعل له من أ

7- زمینه قبول مواعظ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 46 - 20

20 - تقوایشگی ، شرط بهره مندی از هدایت و پند و اندرز

هدی و موعظه للمتقین

8- عبرت از مواظ خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 79

13- تنها موعظه پذیران، از توصیه ها و مواعظ الهی پند خواهند گرفت .

ذلک ذکری للذکرین

زمخشری در کشف «ذکری» را به موعظه و «ذاکرین» را به پندپذیران معنا کرده است.

9- عمل به مواعظ خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 2 - 10، 9

9 - ایمان به خدا و روز قیامت، مقتضی پذیرش موعظه های الهی و عمل به آنها است .

ذلکم یوعظ به من کان یؤمن بالله و الیوم الآخر

توصیف موعظه شدگان، به ایمان آورندگان به خدا و روز قیامت، اشاره به مطلب یاد شده دارد.

10 - پذیرش موعظه های الهی و عمل به آنها، نشانه ایمان به خدا و روز قیامت است .

ذلکم یوعظ به من کان یؤمن بالله و الیوم الآخر

10- فلسفه مواعظ خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 17

17- موعظه های خداوند، به منظور بیدار ساختن عقل و فطرت انسانهاست .

إن الله یأمر بالعدل . . . وینهی عن الفحشاء ... یعظکم لعلکم تذكرون

«تذکر» (از ماده تذکرون) به معنای یادآوری چیزی است که فراموش شده باشد. بنابراین تذکر به مواعظ الهی، حاکی است که این موعظه ها از اموری است که بشر بدون تعلیم وحی به آن رسیده است و در واقع امری است فطری و عقلانی؛ ولی انسانها آنها را به فراموشی سپرده اند که توسط وحی به آنان یادآوری می شود.

11- قبول مواعظ خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ایمان به خدا و روز قیامت، مقتضی پذیرش موعظه های الهی و عمل به آنها است.

ذَلِكُمْ يوعِظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

توصیف موعظه شدگان، به ایمان آورندگان به خدا و روز قیامت، اشاره به مطلب یاد شده دارد.

10 - پذیرش موعظه های الهی و عمل به آنها، نشانه ایمان به خدا و روز قیامت است.

ذَلِكُمْ يوعِظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

ص: 80

12- قبول مواعظ خیر خواهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 79 - 9

9- ضرورت محبت به خیرخواهان جامعه و پذیرش پند ها و نصایح آنان

و لکن لاتحبون النصحین

13- قبول مواعظ واعظان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 79 - 10

10 - محبت آدمی به نصیحت کنندگان در پی دارنده پذیرش سخنان ایشان است .

نصحت لکم و لکن لاتحبون النصحین

اقتضای کلام این بود که پس از «نصحت لکم» گفته شود: «و لکن لا تطیعون» و یا «لا تسمعون»، ولی به جای آن «لا تحبون . . .» آورده شد تا اشاره باشد به علت عدم پذیرش، یعنی: لا تحبون النصحین لکی تسمعوا لهم، یا: «لکی تطیعوهم».

14- مواعظ ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 45 - 1

1- ابراهیم (ع) در اندرز خود به آزر، عذاب سخت الهی را در کمین پرستشگران بت ها خواند و وی را به آن هشدار داد .

إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَمَسَّكَ عَذَابُ مِنَ الرَّحْمَنِ

نکره آوردن «عذاب» بر عظمت آن دلالت دارد. و «مَسَّ» (مصدر «یمسک») - چنانچه در مفردات راغب آمده است - در باره هرگونه آزاری که به انسان برسد، استعمال می شود.

15- مواعظ انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 63 - 11، 12

11 - مردم وظیفه دار باور به انذار های پیامبران و پرهیز از گرفتار آمدن به عذاب های الهی

لیندرکم ولتتقوا

12 - پذیرش معارف دین و باور به اندرز های پیامبران ، زمینه ساز گرایش به تقوا و پرهیزگاری است .

لیندرکم ولتتقوا

ص: 81

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 44 - 5

5 - پند و اندرز به مردم و هشدار دادن به آنان در باره فرجام کردار ناروا ، از رسالت های پیامبران

لعلّه يتذکر أو يخشى

«تذکر» مطاوعه «تذکیر» است و در «قاموس» آمده که «تذکیر»، به معنای موعظه کردن است.

16- موعظ انجیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 46 - 19

19 - تنها تقوایپیشگان بهره مند از هدایت ها و اندرز های انجیل هستند . *

فیه هدی و نور . . . هدی و موعظه للمتقین

مقتضای جمله «فیه هدی» این است که راه هدایت برای همه انسانها تبیین شده است. بنابراین «هدی للمتقین» می تواند به این معنا باشد که تنها اهل تقوا می توانند از آن هدایتها بهره مند شوند.

17- موعظ تورات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 46 - 18

18 - انجیل ، دارای هدایت ها پندهایی افزون بر تورات

فیه هدی و نور . . . فیه هدی و نور و مصداقاً لما بین یدیه من التوریه و هدی و موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 145 - 3,6

3 - الواح عطا شده به موسی (ع) ، دربردارنده پندهایی از هر چیز پندآموز

و کتبنا له فی الألواح من کل شیء موعظه

«موعظه» مفعول برای «کتبنا» و «من کل شیء» صفت برای «موعظه» است. مراد از «کل شیء»، به مناسبت مورد، هر چیز پندآموز است. بنابراین جمله «کتبنا له ...» یعنی: از هر چیز پندآموز موعظه ای را در الواح عطا شده به موسی نگاشتیم.

6- پند و موعظه ، از تعالیم اساسی تورات

و کتبنا .. موعظه و تفصیلاً

تقدیم «موعظه» بر «تفصیلاً» بیانگر این است که پندها و موعظه های تورات، نسبت به دیگر تعالیم آن، از جایگاه ویژه ای برخوردار بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 105 - 5

5- تورات ، کتاب یاد و یادآوری و پند و موعظه

ص: 82

من بعد الذکر

این برداشت، از آن جا است که بر تورات، اطلاقِ «ذکر» شده است.

18- مواعظ جادوگران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 72 - 16

16 - ساحران مؤمن با وجود تهدیدات فرعون، در صدد نصیحت و ارشاد و هدایت وی بودند.

ما جاءنا من البیت و الذی فطرنا فاقض ما أنت قاض إنما تقضی هذه الحیوه الدنیا

اشاره ساحران به بینات موسی (ع) و خالقیت خداوند و محدودیت قدرت فرعون، پس از موضع گیری خصمانه او، می تواند به منظور رام ساختن و پند و اندرز دادن به او باشد.

19- مواعظ خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 46 - 18، 15

15- پرهیز از عمل جاهلانه، پند و موعظه خداوند به حضرت نوح (ع)

إنی أعظک أن تکون من الجهلین

«موعظه» به معنای پنددادن و نصیحت کردن است. چنان چه متعلق آن رفتار و اخلاق پسندیده باشد، مفاد آن ترغیب به انجام دادن است و اگر متعلق آن رفتار و اخلاق ناپسند باشد، مفاد آن توصیه به انجام ندادن است.

18- خداوند، موعظه کننده پیامبران خویش

إنی أعظک أن تکون من الجهلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 114 - 11، 9

9- دستور اقامه نماز های یومیه، از مواعظ و پند های مهم خداوند است.

و أقم الصلوه... ذلک ذکری

مشارالیه «ذلک» می تواند همه دستورات و حقایقی باشد که در این آیه و دو آیه قبل بیان شده است. در برداشت فوق «ذلک ذکری» در ارتباط با «أقم الصلاة» معنا شده است. به کارگیری «ذلک» - که برای اشاره به دور است - در مشارالیه نزدیک، حاکی از عظمت و اهمیت آن مشارالیه می باشد.

11- لزوم پایداری بر دین، پرهیز از طغیان و سرکشی و تمایل نداشتن و تکیه نکردن بر ستمگران، از مواعظ و پند های مهم خداوند است

فاستقم كما أمرت . . . و لاتطغوا . . . و لاترکونوا إلی الذین ظلموا... ذلک ذکری للذکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 16

ص: 83

16- رعایت عدالت ، احسان ، ادای حق خویشاوندان و دوری از فحشا ، اعمال زشت و ستم ، از موعظه های خداوند به انسان است .

إن الله يأمر بالعدل . . . وینهی عن الفحشاء . . . یعظکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 2 - 8

8 - برخورد شایسته با زنان مطلقه ، ادای حق آنان و انتخاب دو شاهد عادل بر امر طلاق یا رجوع ، از موعظه های الهی به مردان و زنان مؤمن

لاتخرجنوهنّ من بیوتهنّ . . . و أقیموا الشّهده لله ذلکم یوعظ به

«ذلک» اشاره به مجموعه رهنموهای الهی در دو آیه این سوره است.

20- موعظ زبور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 105 - 4

4- زبور کتابی که حاوی پند ها و موعظه ها و یاد و یادآوری ها است .

و لقد کتبنا فی الزبور من بعد الذکر

برخی از مفسران «الذکر» را به یکی از معانی لغوی آن (تذکیر، موعظه، یاد و یادآوری) گرفته اند. در این صورت معنای آیه چنین می شود: در کتاب زبور پس از یک سلسله تذکرات و موعظه ها و یاد و یادآوری ها نوشتیم....

21- موعظ سوره هود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 120 - 10،11

10- سوره هود و داستان پیامبران مطرح شده در آن ، حاوی موعظه هایی ارجمند و مایه تذکار معارف و حقایق دینی است .

جاءک فی هذه الحق و موعظه و ذکرى

11- تنها مؤمنان از موعظ سوره هود سود می برند و متذکر حقایق و معارف الهی می شوند .

موعظه و ذکرى للمؤمنین

روشن است که سوره هود و داستانهای نقل شده در آن ، برای همگان موعظه و تذکار است. بنابراین لام در «للمؤمنین» لام انتفاع است و حکایت از آن دارد که تنها اهل ایمان از حقایق بیان شده در این سوره بهره می برند و از تذکارهای آن سود می جویند.

22- موعظ شعيب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 84

1 - موضع گیری خصمانه مردم آیکه در برابر نصیحت های شعیب (ع)

قالوا إنما أنت من المسحّرين

ضمیر فاعل در «قالوا» به «اصحاب الأيكة» باز می گردد. «إنّما» از ادوات قصر است؛ بنابراین جمله «إنّما أنت من المسحّرين» به تقدیر «ما أنت إلا من المسحّرين» می باشد. «مسحّر» نیز به کسی گفته می شود که به سختی افسون شده باشد.

23- مواظ صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - موضع گیری خصمانه ثمودیان در برابر نصیحت های صالح (ع)

قالوا إنما أنت من المسحّرين

چنان که گفته شد، «مسحّر» به کسی گفته می شود که به شدت گرفتار سحر و افسون شده است. این تهمت سخت، بیانگر عمق دشمنی ثمودیان با صالح (ع) است.

24- مواظ قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - بیان احکام الهی (لزوم پرهیز از رباخواری، پیروی از خدا و رسول و...)، روشنگر مردم و پندی برای تقوای پیشگان و هدایت کننده آنان

يا ايّها الذّين امنوا .. هذا بيان للنّاس و هدى و موعظه للمتّقين

برخی برآند که «هذا»، اشاره به کلیه مسائل و معارفی است که در آیات 130 تا 137 تبیین شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - قرآن، مایه پند انسان ها و بیداری از غفلت ها

وإذا ذكروا لا يذكرون

25- موعظ لقمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 13 - 4,5

4 - موعظه لقمان به پسرش درباره لزوم پرهیز از شرک ، نمودی از حکمت وی بود .

ص: 85

لقد آتينا لقمن . . . واذ قال لقمن لابنه ... لا تشرك بالله

اگر «اذ» متعلق به «آتينا» باشد، برداشت بالا به دست می آید.

5- توصیه به اجتناب از شرک، مهم ترین نصیحت لقمان به پسر خویش بود.

و اذ قال لقمن لابنه و هو يعظه بيني لا تشرك بالله

از آن جایی که نهی «لا تشرك» نخستین توصیه از وصایای لقمان به فرزندش است، استفاده می شود که آن، مهم ترین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 16 - 1

1 - تذکر به نظارت دقیق الهی بر اعمال انسان، از مواعظ لقمان به پسر خویش بود.

بینی إتها إن تک مثقال حبه . . . یأت بها الله

احتمال دارد که ضمیر «إتها» ضمیر قصه باشد و در نتیجه، مرجعی لازم نداشته باشد و احتمال دارد ضمیری باشد که مرجع آن، به قرینه سیاق، چیزی مانند «خصلت پسندیده و ناپسند» و یا «عمل خوب و بد» و مانند آن باشد. نکته بالا بنابر احتمال دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 17 - 1

1 - اهتمام به برپایی نماز و امر به معروف و نهی از منکر و شکیبایی در بلاها، از مواعظ لقمان به پسر خویش بود.

بینی أقم الصلوه . . . و اصبر علی ما أصابک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 18 - 5, 2, 1

1 - پرهیز از روی گرداندن متکبرانه از دیگران، از جمله رهنمود های لقمان به پسر خویش بود.

و لا تصعّر خدک للناس و لا تمش فی الأرض مرحاً

«صعّر» در لغت به معنای «متمایل کردن گردن به سوی است» و معنای باب تفعیل آن (تصعیر)، متکبرانه سرگرداندن و گردن فرازی کردن است (مفردات راغب).

2 - سفارش لقمان به پرهیز از منش متکبرانه و گردن فرازی کردن ، جلوه ای از حکمت او است .

ولقد آتينا لقمن الحكمة .. إذ قال ... ولا تصعّر خدك للناس

5 - لقمان به پسرش سفارش کرد که از سرمستی کردن در زمین ، پرهیز کند .

ولا تمش في الأرض مرحًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 19 - 4,5,3,1

1 - سفارش لقمان به پسر خویش ، برای رعایت اعتدال در راه رفتن

بینی . . . واقصد فی مشیک

«قصد» به معنای، حد میانی بین افراط و تفریط است (مفردات راغب) و نیز به معنای «اعتدال» است و «مشی»، انتقال از جایی به جایی است (مفردات راغب) که از آن، به «راه رفتن» تعبیر می شود.

3 - پرهیز از رفتارِ همراه با ذلت و خواری و نیز اجتناب از رفتارِ متکبرانه ، سفارش لقمان به پسر خویش است . *

ص: 86

یبنی . . . و اقصد فی مشیک

به قرینه آیه قبل - که در آن، از رفتار و یا راه رفتن متکبران نهی شده است - احتمال دارد مراد از «و اقصد فی مشیک» نهی از راه رفتن و یا رفتاری باشد که همراه با ذلت است.

4 - کاستن از طنین صدا ، از سفارش های لقمان به پسر خویش است .

و اغضض من صوتک

5 - توصیه لقمان به فرزندش ، برای رعایت اعتدال در رفتار و پرهیز از گفتار خشن ، نمودی از حکمت وی است .

و لقد آیتنا لقمن الحکمه . . . و اذ قال . . . و اقصد فی مشیک و اغضض من صوتک

26- مواظ محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 9 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور موعظه و زنده نگه داشتن تعالیم الهی در اذهان مردم

فذکر

«تذکیر» (مصدر «ذکر») به معنای موعظه کردن است (قاموس)، ذکر و حفظ به یک معنا است؛ جز این که حفظ به فراگیری نظر دارد و ذکر به حضور در ذهن. (مفردات)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 10 - 1

1 - کسانی که عظمت خداوند را احساس کرده و از او هراس دارند ، در پذیرش موعظه های پیامبر (صلی الله علیه و آله) درنگ نمی کنند .

سیدّگر من یخشی

«خشیت» ترسی است که آمیخته با احساس عظمت باشد (مفردات راغب). «سیدّگر» در اصل «سیتدگر» بوده است و حرف «سین» در آن بر نبود تائی و تأخیر در پذیرش تذکر دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور موعظه و زنده نگه داشتن یاد قیامت در خاطره ها و توجه دادن انسان ها، به قدرت خداوند

فذکر

«ذکر»، حالتی است در نفس انسان که او را بر محافظت از معارفی که فرا گرفته، توانا می سازد. این کلمه با «حفظ» به یک معنا است؛ جز این که اصل فراگیری «حفظ» و در خاطر حاضر داشتن، «ذکر» خوانده می شود (مفردات راغب)؛ بنابراین «ذکر»؛ یعنی، متوجه ساز و به ذهن آنان بیفکن. این واژه - چنانچه در قاموس آمده است - در معنای موعظه کردن نیز به کار می رود.

27- موعظ مؤمن آل فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 87

14 - نصیحت ها و هشدار های مؤمن آل فرعون ، نسبت به قتل موسی (ع) ، در فرعون بی تأثیر بود .

أقتلون رجلاً .. قال فرعون ما أريكم إلا ما أرى

28- موعظ هود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 136 - 1,5

1 - بی تأثیر خوانده شدن موعظه ها و اندرز های هود از سوی قوم عاد

قالوا سواء علينا أوعظت أم لم تكن من الوعظين

5 - موعظه و پنددهی ، روش تبلیغی حضرت هود (ع) در ارتباط با قوم عاد

قالوا سواء علينا أوعظت أم لم تكن من الوعظين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 137 - 1,6

1 - عادیان ، نصیحت های هود (ع) را تکرار شیوه مدعیان پیامبری در گذشته خوانده و آن را فاقد ارزش و اعتبار اعلام کردند .

إن هذا إلا خلق الأولين

واژه «خُلِقَ» به معنای شیوه و رفتار است. بنابراین «خلق الأولین»؛ یعنی، رفتار پیشینیان. گفتنی است که برداشت یاد شده بدان احتمال است که کلمه «هذا» اشاره به رفتار ناصحانه هود(ع) داشته باشد. بر این اساس مراد از «خلق الأولین» (شیوه پیشینیان)، شیوه پیامبران پیش از هود(ع) می باشد.

6 - تکیه و پافشاری قوم عاد بر سنت های نیاکانشان ، عامل رویارویی آنان با هود (ع) و رد کردن نصایح وی

إن هذا إلا خلق الأولين

29- مهمترین موعظ لقمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 13 - 5

5- توصیه به اجتناب از شرک ، مهم ترین نصیحت لقمان به پسر خویش بود .

و إذ قال لقمن لابنه و هو يعظه بيني لا تشرك بالله

از آن جایی که نهی «لاتشرک» نخستین توصیه از وصایای لقمان به فرزندش است، استفاده می شود که آن، مهم ترین است.

30- وضوح مواعظ قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 88

6- قرآن ، دربردارنده رهنمود ها و مواظ روشن و بدون ابهام برای مؤمنان

قد بیّننا لکم الایّات

موعظه

31- آثار اخروی موعظه پذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 39 - 3

3 - پاکی ، تذکر پذیری ، هدایت جویی و خداترسی ، چهره انسان را در قیامت خندان و شادمان خواهد ساخت .

لعلّه یزّکی . او یدّکر ... جاءک یسعی . و هو یخشی ... ضاحکه مستبشره

32- آثار استماع موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 12 - 4

4 - تأثیر بی بدیل و منحصر به فرد موعظه و پندآموزی ، از راه شنیدن و گفتوگوی شفاهی و حضوری

لنجعلها لکم تذکره و تعیها اذن وعیه

مطلب یاد شده از توأم آمدن مسأله پندآموزی (تذکره) و موضوع گوش شنوا (اُذن واعیه)، به دست می آید.

33- آثار اعراض از موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 7 - 7

7 - استقبال مردم از مجالس وعظ و ارشاد ، زمینه ساز تکلیف مبلغان به پذیرش آنان و روی گردانی مردم از آن مجالس ، مایه رفع تکلیف از ارشادگران است .

أن جاءه الأعمی ... لعلّه یزّکی ... من استغنی ... و ما علیک الاّ یزّکی

34- آثار رد موعظه انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 34 - 16

16- پذیرفتن نصیحت های پیامبران ، زمینه گرفتار شدن به کیفر های اخروی است .

و لا ینفعکم نصحی إن أردت أن أنصح لکم . . . هوربکم و إلیه ترجعون

ص: 89

از هدفهای بیان این حقیقت که نصیحت ناپذیران به خدا بازمی گردند، هشدار دادن آنان به عذابهای اخروی است.

35- آثار قبول موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 7 - 7

7 - استقبال مردم از مجالس وعظ و ارشاد، زمینه ساز تکلیف مبلغان به پذیرش آنان و روی گردانی مردم از آن مجالس، مایه رفع تکلیف از ارشادگران است.

آن جاءه الأعمى... لعله يزكى... من استغنى... و ما عليك ألا يزكى

36- آثار موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 58 - 14

14 - موعظه، روشی مفید برای دعوت مردم به نیکیها

ان الله نعمًا يعظكم به

چون خداوند بهترین پاداشها را برای تربیت برمی گزیند، معلوم می شود موعظه از روشهای بسیار مفید برای تربیت مردم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 3، 1

1 - وعظ و ارشاد دینی، زمینه ساز از میان رفتن غفلت ها است.

أويدّكر

ذکر و حفظ به یک معنا است؛ با این تفاوت که به اصل ذخیره سازی اطلاعات «حفظ» و به حاضر ساختن آن در قلب یا زبان - چه پس از فراموشی و چه بدون آن - «ذکر» می گویند (مفردات راغب). «ذکری» اسم مصدر «تذکیر» (تذکر دادن) است و به معنای «ذکر» و «تذکر» و نقیض نسیان نیز آمده است (لسان العرب). این کلمه در آیه - به قرینه «یدکر» - به معنای اثرپذیری از ذکر و برطرف شدن غفلت است که در مورد آیه شریفه، حضور ابن ام مکتوم در مجلس وعظ و ارشاد پیامبر (صلی الله علیه و آله)، می توانست آن را به دنبال داشته باشد.

3 - تذکرات دینی برای انسان، سودمند است و آموختن آن او را برای تزکیه آماده می سازد.

لَعَلَّه يَزَكِّي . أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرَى

«فاء» در «فتنفعه»، انتفاع را نتیجه تذکرپذیری قراردادده است؛ یعنی، چنانچه با حضور در مجلس پند و اندرز تذکر حاصل شود، نافع بودن آن حتمی است. ارتباط این آیه با آیه قبل، گویای این است که نافع بودن تذکر، در رساندن انسان به تزکیه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عصر - 103 - 3 - 10

ص: 90

10 - امر به معروف ، پنددهی و پندپذیری ، از خصلت های برجسته انسان های کامیاب

لفی خسر . إلاّ الذین ... تواصوا بالحقّ و تواصوا بالصبر

«تواصوا»، از باب تفاعل و بیانگر آن است که مؤمنان، در کنار توصیه به دیگران، از توصیه های آنان نیز بهره می برند.

37- آثار موعظه پذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 12

12 - بهره بردن از پند و اندرز دیگران و سودمندی آن به حال انسان ، در گرو داشتن روحیه ای پندپذیر و نصیحت خواه

أو يدّكر فتنفعه الذکری

«فاء» در «فتنفعه»، نافع بودن تذکر را فرع بر خورداری از روحیه تذکرپذیری ساخته است.

38- آثار موعظه های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 35 - 19

19 - خداوند ، هدایتگر مردم از طریق نزول آیات روشنگر ، تبیین سرگذشت امت های پیشین و موعظه و اندرزها

و لقد أنزلنا إلیکم ءایة مبینت و مثلاً من الذین خلوا من قبلکم و موعظه ... یهد

39- آداب موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 63 - 14

14 - موعظه باید به گونه ای باشد که در وجود شنونده کارگر افتد .

و قل لهم فی انفسهم قولاً بلیغاً

با توجه به این احتمال که «فی انفسهم» متعلق به «بلیغاً» باشد، معنای جمله چنین است: به آنان سخنی بگو که مؤثر در جان آنان باشد.

40- اجتناب از ترشروی با موعظه پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 11 - 1

1 - تأکید خداوند بر ضرورت ترک ترش رویی با اندرز خواهان ; هر چند آنان ، جسمی معلول داشته و از طبقات اشراف

ص: 91

نباشند .

کلاً

کلمه «کلاً» برای ممنوع ساختن وردّ مطالبی است که پیش از گفتن این کلمه، مطرح شده بود.

41- اجتناب از هدایت موعظه پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 11

11 - خودداری از ارشاد کسانی که در مسیر خودسازی قرار دارند و استتکاف از راهنمایی پندپذیران، کرداری نکوهیده و ناروا است .

عبس . . . و ما یدریک لعلّه یزّگی . او یدّگر

42- احترام موعظه پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 4

4 - فراگیران پند و اندرز، انسان هایی ارجمند و شایسته احترامی افزون تر از دیگران

و ما یدریک لعلّه . . . یدّگر

43- احتمال تاثیر موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 5

5 - احتمال تأثیرپذیری مردم از نصیحت ها، کافی در لزوم استقبال از آنان در مجالس پند و اندرز

لعلّه . . . یدّگر

44- استفاده از موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 125 - 15

15- بهره‌گیری از حکمت، موعظه نیکو و جدل بهترین در تبلیغ دین، روشی ابراهیمی است.

اتَّبِعْ مَلَّةَ إِبْرَاهِيمَ .. ادع إلى سبيل ربك بالحكمة و الموعظه الحسنه و جدلهم بالتي

ص: 92

45- اهمیت قبول موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 13

13 - پاکسازی خویش از آلودگی ها ، دارای اهمیتی بیشتر از آموختن پند و اندرز است .

لعلّه یزگی . او یذگر

تقدیم «تزکیه» بر «تذکر»، گویای برداشت یاد شده است.

46- اهمیت موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 3 - 1

1- هدف از نزول قرآن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، هشدار و توجه دادن به مردم ونصیحت کردن آنان است .

ما أنزلنا .. إلا تذکره لمن یخشی

استثنا در «إلا تذکره» منقطع است و «تذکره» مفعول له می باشد؛ یعنی ، «لکن أنزلنا للتذکره».

«تذکره» معنایی گسترده تر از «راهنمایی» و «نشانه دادن» دارد و هرچه را مایه توجه به چیزی گردد شامل می شود (مفردات راغب و به معنای «وعظ») نیز می آید (مصباح وقاموس).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 22 - 4

4 - اثر نبخشیدن پند و اندرز های دینی برای مردم ، تکلیف ابلاغ معارف الهی را ساقط نمی کند .

فذکر .. لست علیهم بمصیطر

آیه شریفه، بیانگر روگردانی برخی مردم، از تذکرات پیامبر (صلی الله علیه و آله) است و بیان می دارد که در این موارد، نباید معارف الهی را بر مردم تحمیل کرد. آیه قبل با توصیف پیامبر (صلی الله علیه و آله) به «تذکر دهنده»، آن حضرت را حتی در این موارد، به تذکر دادن مأمور ساخته است.

47- اهمیت موعظه انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 15

15- امر و نهی خداوند، در جهت موعظه آدمیان است .

إن الله يأمر... وینهی... یعظکم

48- برهان در موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 93

9- موعظه انسان ها با منطق و برهانی محکم ، برای توجه دادن آنان به توحید عملی حکیمانه است .

و لقد آتینا لقمن الحکمه ... إذ قال لقمن لابنه... لا تشرك بالله إنَّ الشرك لظل

49- بهترین موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 24 - 15

15 - توصیه به ایمان و عمل صالح و پرهیز از تجاوز به حقوق یکدیگر ، از بهترین رهنمود ها به بشر

و إنَّ کثیرًا من الخلطاء لیبغی . . . إلاّ الذین ءامنوا و عملوا الصلحت و قلیل ما

50- بی اعتنای به موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 165 - 2

2 - خداوند یهودیان متمرّد در آبادی ایله را پس از مداومت بر صید ماهی در روز شنبه و بی اعتنایی به مواعظ اصلاحگران به عذابی شدید گرفتار ساخت .

فلما نسوا ما ذکرنا به . . . أخذنا الذین ظلموا بعذاب بئیس

«بئیس» به معنای شدید است.

51- بی تأثیری موعظه بر قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 136 - 1

1 - بی تأثیر خوانده شدن موعظه ها و اندرز های هود از سوی قوم عاد

قالوا سواء علینا أوعظت أم لم تکن من الوعظین

52- بی تأثیری موعظه بر کافران

5- اعراض کافران از شنیدن کلام الهی و درک مفاهیم و معارف قرآنی ، دلیل بی توجهی آنان به رحمت گسترده الهی و متأثر نشدن از مواعظ پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قل من یکلؤکم . . . من الرحمن بل هم عن ذکر ربّهم معرضون

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «ذکر» قرآن باشد؛ زیرا یکی از نام‌ها و اوصاف قرآن کریم ذکر است.

53- بی تأثیری موعظه بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 78 - 1

1 - تأثیرناپذیری قارون در برابر اندرزهای قوم خویش

إذ قال له قومه لا تفرح... وابتغ فيما آتاك الله الدار الآخرة... قال إنما

54- بی نیازی از موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 5 - 1

1 - برخی از حاضران مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) در ماجرای ابن ام مکتوم، خود را از پند و اندرزهای الهی بی نیاز می دیدند و از فرجام خود نگرانی نداشتند.

أما من استغنى

به قرینه «جاءك» و «یخشی» - در آیات بعد - مراد از جمله «استغنى»، احساس بی نیازی نسبت به حضور در مجلس وعظ و ارشاد و نیز بی خطر دیدن عاقبت خویش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 6 - 2

2 - فرد خشمگین از حضور ابن ام مکتوم در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله)، تمام توجه خود را معطوف کسی ساخته بود که خود را از فراگیری آموزه های آن مجلس بی نیاز می دانست.

أما من استغنى . فأنت له تصدى

55- تشخیصی موعظه پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 8

8- کشف وجود روحیه پندپذیری در افراد ، برای همه کس مقدور نیست .

و ما یدریک لعلّه . . . یذکر

ص: 95

56- تمرکز ذهن در موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 13 - 6

6 - متمرکز ساختن ذهن مخاطب و شنونده، در موعظه و تبلیغ، امری لازم است.

و هو يعظه بيني

مخاطب قرار دادن فرزند، با «یا»ی ندا، هنگام موعظه، می تواند به منظور نکته یاد شده باشد تا موعظه، اثر خود را ببخشد.

57- تهییج عواطف در موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 13 - 3

3 - ضرورت آمیخته شدن نصیحت و هدایت کردن با محبت و تحریک احساس و عاطفه مخاطب

قال لقمن لابنه و هو يعظه بيني

مصغر آوردن «بُنی» برای مهرورزی و شفقت است و از آن، نکته یاد شده، استفاده می شود.

58- رد موعظه عاقل اصحاب الجنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 28 - 5

5 - باغداران یمنی، نصیحت و هشدار برادر عاقل و معتدل خود را درباره حق مستمندان و یاد خداوند نمی پذیرفتند.

قال أوسطهم ألم أقل لكم لولا تسبحون

59- روش شناسی در موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 125 - 12

12- رعایت روش نیک و مؤثر، از شرایط وعظ و خطابه

ادع . . . و الموعظه الحسنه

60- روش موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 13 - 3,6,9

3 - ضرورت آمیخته شدن نصیحت و هدایت کردن با محبت و تحریک احساس و عاطفه مخاطب

ص: 96

قال لقمن لإبنة و هو يعظه يبنّي

مصغّر آوردن «بُنّي» برای مهرورزی و شفقت است و از آن، نکته یاد شده، استفاده می شود.

6- متمرکز ساختن ذهن مخاطب و شنونده، در موعظه و تبلیغ، امری لازم است.

و هو يعظه يبنّي

مخاطب قرار دادن فرزند، با «یا»ی ندا، هنگام موعظه، می تواند به منظور نکته یاد شده باشد تا موعظه، اثر خود را ببخشد.

9- موعظه انسان ها با منطق و برهانی محکم، برای توجه دادن آنان به توحید عملی حکیمانه است.

و لقد آتینا لقمن الحکمه . . . إذ قال لقمن لإبنة... لا تشرك بالله إنّ الشرك لظلم

61- زمینه استفاده از موعظه های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 34 - 7

7- تقوایبشگی، زمینه بهره برداری از موعظه های الهی است.

و لقد أنزلنا . . . و موعظه للمتّقین

برداشت یاد شده، براین اساس است که «لام» در «للمتّقین» لام نتیجه و عاقبت باشد؛ یعنی، مواعظ الهی در نهایت بر تقوایبشگان اثر می گذارد و آنان زمینه لازم را برای پذیرش این مواعظ دارند.

62- زمینه قبول موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 17 - 3

3- ایمان و باور های دینی، زمینه ساز پذیرش پند ها و موعظه ها

يعظکم الله أن تعودوا لمثله أبداً إن كنتم مؤمنین

جواب محذوف جمله شرطیه «إن كنتم مؤمنین؛ اگر مؤمن هستید» می تواند جمله «فاتعظوا..» باشد. بر این اساس پیام آیه چنین خواهد شد: «اگر حقیقتاً ایمان دارید پس باید موعظه ها و پندهای الهی را پذیرا باشید».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- مداومت بر تصفیه درون و پاکسازی باطن ، مؤثر و سودمند در بهره گیری از مجالس پند و اندرز

أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى . وَ مَآدِرِيكَ لَعَلَّه يَزْكِي

فعل مضارع «يزكي» - نظير هر مضارع ديگري كه از حالت هاي شخص خبر دهد - بر استمرار دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2- امکان بهره گیری انسان از تذکرات و تعالیم دینی حتی در صورتی که خود را تزکیه نکرده باشد .

لَعَلَّه يَزْكِي . أَوْ يَذَّكَّرُ

ص: 97

حرف «أو» دلالت دارد که هرگاه یکی از دو ویژگی (ترکیه یا تذکر) محتمل باشد؛ باید شخصی را که می خواهد به مجلس وعظ و ارشاد وارد شود، پذیرفت و نباید او را تا پس از خودسازی و ترکیه از تذکرات دینی محروم کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 21 - 2

2 - تأمل در نشانه های قدرت خداوندی در پهنه هستی ، زمینه ساز پذیرش پند و اندرز های دینی است .

أفلا ينظرون إلی . . . فذکر

حرف «فاء»، فرمان به تذکر را بر آیات پیشین - که از نشانه های قدرت خداوند سخن گفته بود - تقریب کرده است؛ یعنی، «حال که چنین است به تذکر اقدام کن».

63- زمینه موعظه پذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 12

12 - بهره بردن از پند و اندرز دیگران و سودمندی آن به حال انسان ، در گرو داشتن روحیه ای پندپذیر و نصیحت خواه

أویذکر فتنفعه الذکری

«فاء» در «فتنفعه»، نافع بودن تذکر را فرع بر خورداری از روحیه تذکرپذیری ساخته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 11 - 2

2 - آیات قرآن ، راهنما و مایه غفلت زدایی و زمینه پندگیری و عبرت

کلاً إنها تذکره

مراد از ضمیر در «إنها»، آیات قرآن است که با توجه به بیان اوصاف آنها در آیات بعد، تصریح به مرجع ضمیر لزومی نداشته است. «تذکره» اعم از «دلالت» (راهنمایی) و «اماره» (نشانه) است و به هر چیزی که با آن تذکر حاصل شود، اطلاق می گردد (مفردات راغب). «تذکیر» (مرادف تذکره) به معنای موعظه کردن و «ذکری» (اسم مصدر آن) به معنای عبرت است (قاموس)؛ بنابراین مراد از «تذکره» بودن قرآن، راهنمایی، موعظه کردن و مایه عبرت بودن آن است.

64- سرزنش معرضان از موعظه

1 - کسانی که خود را از پند و اندرز های الهی بی نیاز می پندارند ، شایسته بذل توجه کامل از سوی ارشادگران و مبلغان نیستند .

فأنت له تصدّی

متصدی کسی است که با کشیدن سر و سینه خود به بالا ، در صدد دیدن چیزی برآید (لسان العرب). این تعبیر حاکی از

ص: 98

معطوف داشتن تمام توجه و عنایت، به سوی همنشین خود است.

65- شرایط تأثیر موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 34 - 10

10- مؤثر بودن نصیحت ها در آدمی ، در گرو توفیق و خواست خداوند است .

و لا ینفعکم نصحی . . . إن کان الله یرید أن یریکم

66- شرایط تأثیر موعظه انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 34 - 4

4- تعالیم و نصیحت های پیامبران ، در کسانی که خداوند خواهان گمراهی ایشان باشد ، بی تأثیر است .

و لا ینفعکم نصحی . . . إن کان الله یرید أن یریکم

«إن کان الله . . .» به منزله تعلیل برای «لا ینفعکم نصحی» است؛ یعنی ، چون خداوند گمراهی شما را خواسته است ، نصیحت من در شما تأثیری ندارد.

67- شرایط حضور در مجلس موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 3 - 2

2 - احتمال علاقه مندی افراد به تزکیه نفس ، کافی در لزوم احترام آنان و استقبال از حضورشان در مجالس وعظ و ارشاد

و ما یدریک لعلّه یزّکی

کلمه «لعلّ»، بر رجا و امیدواری دلالت دارد و جمله «لعلّه یزّکی» امید به وجود تزکیه را در لزوم پذیرش مستمعان کافی می داند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 5,7

5 - احتمال تأثیرپذیری مردم از نصیحت ها ، کافی در لزوم استقبال از آنان در مجالس پند و اندرز

لعلّه .. یذکر

7 - تنها کسانی شایسته حضور در مجالس وعظ و ارشادند ، که خود را در مسیر خودسازی قرار داده یا افرادی توصیه پذیر و نصیحت خواه باشند .

یزگی . اویذکر

ص: 99

68- شرایط موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 54 - 11

11 - اظهار مهربانی و عطوفت، پیش از انتقاد و نصیحت، امری شایسته و نیکوست.

يقوم انکم ظلمتم انفسکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 125 - 12

12- رعایت روش نیک و مؤثر، از شرایط وعظ و خطابه

ادع... و الموعظه الحسنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 4 - 80 - 6

6 - شایستگی فرد برای ترجیح او بر دیگران در پند و اندرز، به سلامتی کامل، بینایی و فعال بودن تمام قوای جسمی وی وابسته نیست.

ان جاءه الأعمى... و ما يدريك لعله... يدكر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 9 - 5

5 - لزوم موعظه و ارشاد مردم، مشروط به سودمند بودن آن است.

فذكر ان نفعت الذكري

«ذکری» اسم مصدر برای «تذکیر» است (قاموس)، این کلمه نسبت به کلمه «ذکر»، مبالغه بیشتری دارد. (مفردات) حرف «ان» یا برای اشتراط حقیقی به کار رفته است و یا مراد از آن تشکیک است. برداشت یاد شده ناظر به احتمال نخست است. گفتنی است که مراد از «نفع» در آیه شریفه، اعم از اتمام حجت است؛ بنابراین تذکری که اتمام حجت باشد دارای نفع بوده و فرمان «ذکر» شامل آن می شود؛ ولی در مورد کسانی که بر آنان اتمام حجت شده، شرط وجوب موعظه، تأثیرگذار بودن آن است.

69- صورت اخروی موعظه پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 38 - 2

2- انسان های پاک ، تذکرپذیر ، هدایت جو و خداترس ، در قیامت چهره ای نورانی خواهند داشت .

لَعَلَّ يَرْجَى . أُوذِّعُ ... جَاءَكَ يَسْعَى . وَهُوَ يَخْشَى ... وَجْهَ يَوْمَئِذٍ مُسْفَرٍ

ص: 100

70- عبرت از موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 12 - 4

4- تأثیر بی بدیل و منحصر به فرد موعظه و پندآموزی، از راه شنیدن و گفتوگوی شفاهی و حضوری

لنجعلها لكم تذکره و تعیها اذن و عیه

مطلب یاد شده از توأم آمدن مسأله پندآموزی (تذکره) و موضوع گوش شنوا (أذن واعیه)، به دست می آید.

71- عوامل بی تأثیر موعظه بر قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 137 - 6

6- تکیه و پافشاری قوم عاد بر سنت های نیاکانشان، عامل رویارویی آنان با هود (ع) و رد کردن نصایح وی

إن هذا إلا خلق الأولین

72- عوامل موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 66 - 8

8- تاریخ و سرگذشت امت ها، منبعی برای موعظه و عبرت گیری و درس آموزی

فجعلنها نکلا لما بین یدیها و ما خلفها و موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 231 - 16، 17

16 - خداوند به وسیله « کتاب » و « حکمت »، مردم را موعظه می کند.

و ما انزل علیکم من الكتاب و الحکمه یعظکم به

17 - قرآن، کتاب موعظه

من الكتاب و الحكمه يعظكم به

73- عوامل موعظه ناپذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 11 - 8

8 - فسادگری و نصیحت ناپذیری ، از نشانه های بیماری دل و اندیشه است .

فی قلوبهم مرض . . . و إذا قيل لهم لا تفسدوا فی الأرض قالوا إنما نحن مصلحون

ص: 101

74- فضایل موعظه پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 4

4- فراگیران پند و اندرز، انسان هایی ارجمند و شایسته احترامی افزون تر از دیگران

و ما یدریک لعلّه . . . یذکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 114 - 13

13- تنها موعظه پذیران، از توصیه ها و مواعظ الهی پند خواهند گرفت .

ذکر ذکری للذکرین

زمخشری در کشف «ذکری» را به موعظه و «ذاکرین» را به پندپذیران معنا کرده است.

75- فواید موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 9 - 5

5- لزوم موعظه و ارشاد مردم، مشروط به سودمند بودن آن است .

فذکر إن نفعت الذکری

«ذکری» اسم مصدر برای «تذکیر» است (قاموس)، این کلمه نسبت به کلمه «ذکر»، مبالغه بیشتری دارد. (مفردات) حرف «ان» یا برای اشتراط حقیقی به کار رفته است و یا مراد از آن تشکیک است. برداشت یاد شده ناظر به احتمال نخست است. گفتنی است که مراد از «نفع» در آیه شریفه، اعم از اتمام حجت است؛ بنابراین تذکری که اتمام حجت باشد دارای نفع بوده و فرمان «ذکر» شامل آن می شود؛ ولی در مورد کسانی که بر آنان اتمام حجت شده، شرط وجوب موعظه، تأثیرگذار بودن آن است.

76- قبول موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 21 - 4

4- قبول نصیحت ناصحان ، نشانه حکمت و دانایی است .

ءاتینه حکماً و علماً .. فاخرج إتی لك من النصحين . فخرج منها

ص: 102

77- محبت در موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 13 - 3

3- ضرورت آمیخته شدن نصیحت و هدایت کردن با محبت و تحریک احساس و عاطفه مخاطب

قال لقمن لابنه و هو يعظه بيني

مصعّر آوردن «بُني» برای مهرورزی و شفقت است و از آن، نکته یاد شده، استفاده می شود.

78- منشأ تأثیر موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 12 - 4

4- تأثیر بی بدیل و منحصر به فرد موعظه و پندآموزی، از راه شنیدن و گفتوگوی شفاهی و حضوری

لنجعلها لكم تذكرة و تعيها اذن وعيه

مطلب یاد شده از توأم آمدن مسأله پندآموزی (تذکره) و موضوع گوش شنوا (أذن واعيه)، به دست می آید.

79- موارد موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 165 - 10

10 - نهی از منکر از مصادیق موعظه است .

لم تعظون .. الذين ينهون عن السوء

80- موانع تأثیر موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 72 - 9

9- سرمستی و غفلت، مانع پذیرفتن نصیحت و خیراندیشی ناصحان

لعمرك إنهم لفي سكرتهم يعمهون

81- موانع موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 5 - 10

10 - استکبار و انحراف ، مانع از پذیرش نصیحت و خیرخواهی

ص: 103

و إذا قيل لهم... و رأيتهم يصدون و هم مستكبرون

82- موعظه انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 9 - 4

4 - هدف از نزول قرآن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، توجه دادن به مردم و نصیحت کردن آنان است .

سنقرئک .. فذکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 21 - 5، 4، 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور موعظه و زنده نگه داشتن یاد قیامت در خاطره ها و توجه دادن انسان ها ، به قدرت خداوند

فذکر

«ذکر» ، حالتی است در نفس انسان که او را بر محافظت از معارفی که فرا گرفته، توانا می سازد. این کلمه با «حفظ» به یک معنا است؛ جز این که اصل فراگیری «حفظ» و در خاطر حاضر داشتن، «ذکر» خوانده می شود (مفردات راغب)؛ بنابراین «ذکر»؛ یعنی، متوجه ساز و به ذهن آنان بیفکن. این واژه - چنانچه در قاموس آمده است - در معنای موعظه کردن نیز به کار می رود.

4 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به جز وظیفه موعظه و یادآوری ، مسؤولیتی ندارد و اجبار و اکراه مردم ، از وظایف او نیست .

إنما أنت مذكر

5 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مسؤول واکنش های مردم در برابر پند و اندرزهایش نیست .

إنما أنت مذكر

حصر در «إنما أنت مذكر» ، حصر اضافی است و به قرینه آیه بعد، ناظر به اثربخشی تذکر است. مفاد آیه شریفه این است که: «وظیفه تو تنها تذکر دادن است و پذیرش یار د آن از سوی مردم، مؤاخذة ای را متوجه تو نمی سازد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 22 - 1

1 - اجبار و وادار ساختن مردم به پذیرش پند ها و موعظه ها ، از تکالیف و رسالت های پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیست .

لست عليهم بمصيطر

«صَطْر» و «سَطْر»، به یک معنا می باشد (مفردات) و «مسیطر» به معنای عهده دار و مسلط است. (مقایس اللغه)

83- موعظه بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 76 - 12

12 - اقدام قوم قارون (بنی اسرائیل) به نصیحت کردن و برحذر داشتن وی از شادمانی و غرور بی جا

إذ قال له قومه لاتفرح

ص: 104

84- موعظه به قارون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 76 - 13، 12

12 - اقدام قوم قارون (بنی اسرائیل) به نصیحت کردن و برحذر داشتن وی از شادمانی و غرور بی جا

إذ قال له قومه لا تفرح

13 - رفتار ناصحانه قوم قارون با وی ، امری شایان توجه و یادآوری است .

إذ قال له قومه لا تفرح

«إذ» در محل نصب و مفعول برای فعل محذوف است؛ یعنی، «اذكروا إذ قال له قومه..».

85- موعظه به مکذبان آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 176 - 16

16 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) از جانب خداوند مأمور شد تا داستان بلعم باعورا را برای تکذیب کنندگان آیات الهی گزارش کند .

فأقصص القصص

«قصص» (مصدر «أقصص») به معنای بیان کردن و بازگو کردن است. «قصص» به معنای خبر و داستان است و «ال» در آن عهد ذکری و

اشاره به داستان بلعم باعورا است.

86- موعظه به منازعان قصه داود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 24 - 14

14 - موعظه و رهنمود داوود (ع) به دو برادر متخاصم ، با توصیه به ایمان و نیک کرداری و پرهیز از تجاوز به حقوق یکدیگر

وإن كثيراً من الخلقاء ليغى... إلا الذين آمنوا... وقليل ما هم

بیان این نکته مهم و کلی که «بسیاری از شریکان در حق یکدیگر ستم می کنند و تنها مؤمنان نیک کردار چنین نیستند»؛ می تواند نوعی

رهنمود و موعظه از سوی داوود(ع) به دو برادر متخاصم باشد. گفتنی است که درخواست رهنمود از داوود(ع) از سوی آن دو نفر (و اهدنا

إلى سواء الصراط) مؤيد برداشت یاد شده است.

87- موعظه به منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 63 - 13، 9

ص: 105

9 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موظف به موعظه منافقانی که از مراجعه به طاغوت اظهار ندامت کردند .

یریدون ان یتحاکموا الی الطّاغوت . . . فاعرض عنهم و عظّمهم

13 - موضعگیری سازنده ، همراه با پند و اندرز پنهانی ، روش برخورد با منافقان

فاعرض عنهم و عظّمهم و قل لهم فی انفسهم قولاً بلیغاً

چنانچه «فی انفسهم» متعلق به «قل» باشد، به این معناست که این گفتار پندآموز تو باید در بین خود آنان و به دور از چشم دیگران باشد.

88- موعظه به مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 17 - 1

1 - پرهیز از تأثیرپذیری در برابر شایعه ها و دامن زدن به آنها و نیز اجتناب از تهمت زدن به دیگران و بازی با حیثیت آنان ، اندرزی الهی به مؤمنان

یعظکم الله ان تعودوا لمثله ابدًا ان کنتم مؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 2 - 8

8 - برخورد شایسته با زنان مطلقه ، ادای حق آنان و انتخاب دو شاهد عادل بر امر طلاق یا رجوع ، از موعظه های الهی به مردان و زنان مؤمن

لا تخرجوهنّ من بیوتهنّ . . . و اقیما الشّهده لله ذلکم یوعظ به

«ذلک» اشاره به مجموعه رهنموهای الهی در دو آیه این سوره است.

89- موعظه به نوح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 46 - 15

15- پرهیز از عمل جاهلانه ، پند و موعظه خداوند به حضرت نوح (ع)

ینی أعظک أن تکون من الجهلین

«موعظه» به معنای پنددادن و نصیحت کردن است. چنان چه متعلق آن رفتار و اخلاق پسندیده باشد، مفاد آن ترغیب به انجام دادن است و اگر متعلق آن رفتار و اخلاق ناپسند باشد، مفاد آن توصیه به انجام ندادن است.

90- موعظه پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 7

ص: 106

7 - تنها کسانی شایسته حضور در مجالس وعظ و ارشادند ، که خود را در مسیر خودسازی قرار داده یا افرادی توصیه پذیر و نصیحت خواه باشند .

یزگی . اویذگر

91- موعظه پذیران در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 38 - 2

2- انسان های پاک ، تذکرپذیر ، هدایت جو و خداترس ، در قیامت چهره ای نورانی خواهند داشت .

لعلّه یزگی . اویذگر ... جاءک یسعی . و هو یخشی ... وجوه یومئذ مسفره

92- موعظه پذیران فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 62 - 2

2 - حضور برخی از افراد حق طلب و نصیحت پذیر در صفوف فرعونیان

فتنزعوا أمرهم بینهم

اختلاف نظر فرعونیان در باره موسی(ع)، نشان از متمایل شدن برخی از فرعونیان به موسی(ع) در روز مقابله دارد.

93- موعظه پذیری رهبری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 22 - 9

9- رهبران و داوران جامعه الهی ، باید نصیحت پذیر و حق شنو باشند .

فاحکم بیننا بالحقّ و لا تشطط

94- موعظه پذیری عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - ابن ام مکتوم، در تلاش برای تزکیه نفس یا پندآموزی و دارای مقامی ارجمند در پیشگاه خداوند

لَعْلَهُ يَرْكَبُ . أَوْ يَدَّكِرُ

هر چند خداوند با کلمه «لعلّ» تنها احتمال وجود یکی از دو فضیلت را برای ابن ام مکتوم مطرح ساخته است؛ ولی انتقاد او از برخورد ناهنجار با وی و اختصاص آیاتی در قرآن به این موضوع، نشانگر مقام نیک وی نزد خداوند و دور نبودن او از آن

ص: 107

فضائل است.

95- موعظه خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 58 - 11، 12

11 - فرمان به ادای امانت به اهل آن و قضاوت عادلانه ، از مواعظ بسیار نیکوی الهی به مردم

انّ الله یأمرکم . . انّ الله نعمًا یعظکم به

12 - خداوند ، موعظه گر بندگان

انّ الله نعمًا یعظکم به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 66 - 10، 11

10 - احکام الهی (اوامر و نواهی) مواعظ خداوند هستند .

و لو انهم فعلوا ما یوعظون به لکان خیراً لهم

11 - ثبات و پایداری در ایمان از نتایج عمل به احکام و مواعظ الهی

و لو انهم فعلوا ما یوعظون به لکان خیراً لهم و اشدّ تثیباً

متعلق «تثیباً» به قرینه آیات قبل ، ایمان گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 67 - 2

2 - پاداش بزرگ الهی ، پیامد تسلیم همه جانبه در برابر احکام خداوند و عمل به مواعظ او

و یسلموا تسلیمًا . . و لو انهم فعلوا ما یوعظون به ... و اذا لآتیناهم من لدنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 68 - 1

1 - هدايت به صراط مستقيم ، نتيجه عمل به احكام و مواعظ الهی

و لو انهم فعلوا ما يوعظون به . . . و لهديناهم صراطا مستقيما

96- موعظه در تبليغ

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - اعراف - 7 - 93 - 9

9 - مبلغان دين بايد خير خواه مردم و نصايح خویش را به منافع شخصی آميخته ن سازند .

و نصحت لکم

ص: 108

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 125 - 6,15

6- آشنایی با حکمت ، موعظه و برترین روش های جدلی ، نیاز ضروری مبلغان دین

ادع إلى سبيل ربك بالحكمة و الموعظه الحسنه و جدلهم بالتي هي أحسن

امر الهی به تبلیغ دین از طریق حکمت، موعظه و جدل برتر نشانگر این معناست که فاقدان این ابزار، از کارآیی لازم و شایسته در امر تبلیغ برخوردار نیستند.

15- بهره گیری از حکمت ، موعظه نیکو و جدل بهترین در تبلیغ دین ، روشی ابراهیمی است .

اتَّبِعْ مَلَّةَ إِبْرَاهِيمَ .. ادع إلى سبيل ربك بالحكمة و الموعظه الحسنه و جدلهم بالتي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 136 - 5

5 - موعظه و پنددهی ، روش تبلیغی حضرت هود (ع) در ارتباط با قوم عاد

قالوا سواء علينا أوعظت أم لم تكن من الوعظين

97- موعظه در دعوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 125 - 1,9

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور دعوت مردم به راه پروردگار در پرتو حکمت (برهان های عقلی و علمی) و موعظه نیک

ادع إلى سبيل ربك بالحكمة و الموعظه الحسنه

«حکمت» به معنای دستیابی به حق در پرتو علم و عقل است (مفردات راغب). بنابراین «بالحکمه»؛ یعنی، به وسیله براهین عقلی و علمی به حق رسیدن.

9- انسان برای گرایش به راه خدا ، نیازمند موعظه نیک در کنار دلایل متقن عقلی

ادع إلى سبيل ربك بالحكمة و الموعظه الحسنه

برداشت فوق، با توجه به این نکته است که «الموعظه» عطف بر «بالحکمه» است و با یک سیاق ذکر شده، در حالی که «و جادلهم» با بیان دیگر و امری مجزاً آمده است.

98- موعظه فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 72 - 16

16 - ساحران مؤمن با وجود تهدیدات فرعون، در صدد نصیحت و ارشاد و هدایت وی بودند.

ما جاءنا من البیت و الذی فطرنا فاقض ما أنت قاض إّما تقضى هذه الحیوه الدنیا

اشاره ساحران به بینات موسی(ع) و خالقیت خداوند و محدودیت قدرت فرعون، پس از موضع گیری خصمانه او، می تواند به منظور رام ساختن و پند و اندرز دادن به او باشد.

ص: 109

99- موعظه قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 58 - 6

6 - هوشیاری و پندآموزی مردم ستیزه جو و کافر ، از مواعظ و آیات الهی ، بسیار اندک است .

إِنَّ الَّذِينَ يَجِدُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ... و ما يستوى الأعمى والبصير... قليلاً ما تت

100- موعظه کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 69 - 9

9 - قال أبو جعفر(ع): لما نزلت «فلا تقعد بعد الذكرى مع القوم الظالمين» قال المسلمون: كيف نصنع إن كان كلما استهزء المشركون بالقرآن قمنا و تركناهم فلاندخل إذا المسجد الحرام و لانطوف بالبيت الحرام فأنزل الله تعالى «و ما على الذين يتقون من حسابهم من شيء» و أمرهم بتذكيرهم و تبصيرهم ما استطاعوا.

امام باقر(ع) فرمود: چون آیه «فلا تقعد بعد الذكرى مع القوم الظالمين» نازل شد، مسلمانان گفتند: حال که هرگاه مشرکان، قرآن را مسخره کنند، باید برخیزیم و از آنان دوری کنیم، در نتیجه هیچگاه نباید وارد مسجدالحرام شده و طواف خانه خدا را بجا آوریم، پس چه کنیم؟ در این هنگام خداوند آیه «و ما على الذين يتقون من حسابهم من شيء و لكن ذكرى» را نازل کرد و در آن به مسلمانان دستور داد که، کافران را متذکر نموده و در حد توان، آنان را با موعظه بیدار کنند.

101- موعظه گری قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 57 - 1،7

1 - قرآن ، برای همه مردم موعظه و برای بیماری های نهفته در دل بیمار دلان ، دارویی شفابخش است .

يَأْيُهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَ تَكْمُ مَوْعِظُهُ مِنْ رَبِّكُمْ وَ شَفَاءُ لِمَا فِي الصُّدُورِ

7 - موضوعات مطرح شده در قرآن ، در راستای پندآموزی ، شفابخشی ، هدایتگری و رحمت بخشی است .

يَأْيُهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَ تَكْمُ مَوْعِظُهُ مِنْ رَبِّكُمْ... وَ رَحْمَهُ لِلْمُؤْمِنِينَ

102- موعظه متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 66 - 3

3 - کیفر اصحاب سبت ، موعظه و پندی برای اهل تقواست .

فجعلنها .. موعظه للمتقين

ص: 110

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 34 - 6

6 - خداوند ، بیانگر موعظه ها و اندازهایی برای تقوایشگان

و موعظه للمتّقین

103- موعظه محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 42 - 5

5- اعراض کافران از شنیدن کلام الهی و درک مفاهیم و معارف قرآنی ، دلیل بی توجهی آنان به رحمت گسترده الهی و متأثر نشدن از مواعظ پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قل من یکلؤکم . . من الرحمن بل هم عن ذکر ربّهم معرضون

برداشت یاد شده مبتنی براین است که مقصود از «ذکر» قرآن باشد؛ زیرا یکی از نام ها و اوصاف قرآن کریم ذکر است.

104- موعظه ناپذیری بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 8

8- بنی اسرائیل ، به رغم اندرز های موسی (ع) ، از اذیت و آزار آن حضرت دست برنداشتند .

یقوم لم تؤذوننی . . . فلما زاغوا

جمله «فلما زاغوا» بیانگر آن است که بنی اسرائیل، به جای پذیرش نصیحت های موسی (ع)، بر اذیت های خویش نسبت به آن حضرت پای فشردند.

105- موعظه ناپذیری مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 4 - 17

17 - مشرکان ، به دلیل پند نگرفتن از مواعظ خداوند ، از سوی او سرزنش شدند .

أم يقولون . . أفلاتتذكرون

استفهام در «أفلا» توییخی است و به قرینه نفی شفیع در آیه، می تواند که مشرکان مورد خطاب آیه باشند.

ص: 111

106- موعظه ناپذیری مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 13 - 1

1 - مشرکان صدر اسلام ، مردمی پندناپذیر بودند .

و إذا ذكروا لا يذكرون

107- موعظه ناپذیری منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 11 - 6،7

6 - منافقان ، مردمانی نصیحت ناپذیر

و إذا قيل لهم لا تفسدوا في الأرض قالوا إنما نحن مصلحون

7 - فسادگری و نصیحت ناپذیری منافقان ، برخاسته از بیمار دلی آنان است .

في قلوبهم مرض . . . و إذا قيل لهم لا تفسدوا في الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 5 - 1

1 - منافقان ، عناصری نصیحت ناپذیر

و إذا قيل لهم تعالوا . . . لئوا رءوسهم

108- موعظه های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 275 - 13،15

13 - مواعظ و اندرز های خداوند ، تربیت کننده آدمیان

فمن جاءه موعظه من ربّه فانتهی

کلمه «رب» به معنای مدبّر و تربیت کننده، بیانگر این معناست که مواعظ الهی برای تربیت انسانها و تدبیر امور ایشان است.

15 - احکام الهی ، موعظه و اندرز خداوند به بندگان خویش

فمن جاء موعظه من ربّه فانتهی

خداوند از حکم خویش (تحریم ربا) به «موعظه» تعبیر کرده است؛ بنابراین احکام الهی، از جمله مواعظ اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 17 - 1

1 - پرهیز از تأثیرپذیری در برابر شایعه ها و دامن زدن به آنها و نیز اجتناب از تهمت زدن به دیگران و بازی با حیثیت آنان ، اندرزی الهی به مؤمنان

يعظكم الله أن تعودوا لمثله أبداً إن كنتم مؤمنين

ص: 112

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 34 - 6

6 - خداوند ، بیانگر موعظه ها و اندازهایی برای تقوایشگان

و موعظه للمتقين

109- موعظه های داود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 24 - 14

14 - موعظه و رهنمود داوود (ع) به دو برادر متخاصم ، با توصیه به ایمان و نیک کرداری و پرهیز از تجاوز به حقوق یکدیگر

و إنّ كثيراً من الخلقاء ليغى . . . إلا الذين ءامنوا . . . وقليل ما هم

بیان این نکته مهم و کلی که «بسیاری از شریکان در حق یکدیگر ستم می کنند و تنها مؤمنان نیک کردار چنین نیستند»؛ می تواند نوعی رهنمود و موعظه از سوی داوود(ع) به دو برادر متخاصم باشد. گفتنی است که درخواست رهنمود از داوود(ع) از سوی آن دو نفر (و اهدنا إلی سواء الصراط) مؤید برداشت یاد شده است.

110- مهربانی در موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 54 - 11

11 - اظهار مهربانی و عطفوت ، پیش از انتقاد و نصیحت ، امری شایسته و نیکوست .

يقوم إنكم ظلمتم أنفسكم

111- نقش موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 34 - 31، 30، 23

23 - پند و اندرز ، اولین اقدام برای جلوگیری از نشوز زن

والتی تخافون نشوزهنّ فعظوهنّ

30 - لزوم مراعات ترتیب در کاربرد موعظه ، ترک همخوابگی و تنبیه بدنی در مورد زنان ناشزه

والتی تخافون نشوزهنّ فعظوهنّ و اهجروهنّ فی المضاجع و اضربوهنّ

31 - پند و اندرز ، بی اعتنایی و تنبیه بدنی ، از روش های اصلاح رفتار های ناهنجار

والتی تخافون نشوزهنّ فعظوهنّ و اهجروهنّ فی المضاجع و اضربوهنّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 113

21- موعظه، از روش های تربیتی و هدایتی قرآن برای بیداری و هوشیاری مردمان است.

يعظکم لعلکم تذكرون

112- نورانیت اخروی موعظه پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 38 - 2

2- انسان های پاک، تذکر پذیر، هدایت جو و خداترس، در قیامت چهره ای نورانی خواهند داشت.

لعلّ یزکّی . اویذکّر ... جاءک یسعی . و هو یخشی ... وجوه یومئذ مسفره

113- نیاز به موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 125 - 9

9- انسان برای گرایش به راه خدا، نیازمند موعظه نیک در کنار دلایل متقن عقلی

ادع الی سبیل ربّک بالحکمه و الموعظه الحسنه

برداشت فوق، با توجه به این نکته است که «الموعظه» عطف بر «بالحکمه» است و با یک سیاق ذکر شده، در حالی که «و جادلهم» با بیان دیگر و امری مجزاً آمده است.

114- هدایت موعظه ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 10 - 5

5- تقویت ایمان مؤمنان، دارای اهمیتی افزون تر از پافشاری بر هدایت معاندان و کافران پندناپذیر

فأنت له تصدّی . . . فأنت عنه تلّهی

از مجموع این بخش از آیات، استفاده می شود که اصرار بر ارشاد کافران، گرچه کاری پسندیده است؛ ولی هرگاه در تعارض با تقویت ایمان مسلمانی قرار گیرد، باید آن را رها کرد.

115- اجتناب از ترشروی با موعظه پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 11 - 1

ص: 114

1 - تأکید خداوند بر ضرورت ترک ترش رویی با اندرز خواهان؛ هر چند آنان، جسمی معلول داشته و از طبقات اشراف نباشند.

کلاً

کلمه «کلاً» برای ممنوع ساختن ورد مطالبی است که پیش از گفتن این کلمه، مطرح شده بود.

116- اجتناب از هدایت موعظه پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 11

11 - خودداری از ارشاد کسانی که در مسیر خودسازی قرار دارند و استتکاف از راهنمایی پندپذیران، کرداری نکوهیده و ناروا است.

عبس . . . و ما یدریک لعلّه یزگی . او یدگر

117- احترام موعظه پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 4

4 - فراگیران پند و اندرز، انسان هایی ارجمند و شایسته احترامی افزون تر از دیگران

و ما یدریک لعلّه . . . یدگر

118- تشخیص موعظه پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 8

8 - کشف وجود روحیه پندپذیری در افراد، برای همه کس مقدور نیست.

و ما یدریک لعلّه . . . یدگر

119- صورت اخروی موعظه پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 38 - 2

2- انسان های پاک ، تذکرپذیر ، هدایت جو و خداترس ، در قیامت چهره ای نورانی خواهند داشت .

لعلّه یزگی . او یذکر ... جاءک یسعی . و هو یخشی ... وجوه یومئذ مسفره

ص: 115

120- فضایل موعظه پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 114 - 13

13- تنها موعظه پذیران، از توصیه ها و مواعظ الهی پند خواهند گرفت .

ذلک ذکری للذکرین

زمخشری در کشف «ذکری» را به موعظه و «ذاکرین» را به پندپذیران معنا کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 4

4- فراگیران پند و اندرز، انسان هایی ارجمند و شایسته احترامی افزون تر از دیگران

و ما یدریک لعلّه . . . یدّکر

121- موعظه پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 7

7 - تنها کسانی شایسته حضور در مجالس وعظ و ارشادند، که خود را در مسیر خودسازی قرار داده یا افرادی توصیه پذیر و نصیحت خواه باشند .

یزّکی . أو یدّکر

122- موعظه پذیران در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 38 - 2

2- انسان های پاک، تذکرپذیر، هدایت جو و خداترس، در قیامت چهره ای نورانی خواهند داشت .

لعلّه یزّکی . أو یدّکر . . . جاءک یسعی . و هو یخشی . . . وجوه یومئذ مسفره

123- موعظه پذیران فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 62 - 2

2 - حضور برخی از افراد حق طلب و نصیحت پذیر در صفوف فرعونیان

فتنزعوا أمرهم بینهم

ص: 116

اختلاف نظر فرعونیان در باره موسی(ع)، نشان از متمایل شدن برخی از فرعونیان به موسی(ع) در روز مقابله دارد.

124- نورانیت اخروی موعظه پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 38 - 2

2- انسان های پاک ، تذکرپذیر ، هدایت جو و خداترس ، در قیامت چهره ای نورانی خواهند داشت .

لعلّه یزگی . اویذّگر ... جاءک یسعی . و هو یخشی ... وجوه یومئذ مسفره

ص: 117

9- موجودات

1- آثار تسبیح موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 24 - 12

12 - تسبیح مظاهر هستی به درگاه خداوند ، تذکری به انسان غافل از یاد آفریدگار

لو أنزلنا هذا القرآن على جبل .. له الأسماء الحسنی یسبح له ما فی السموت و ا

ارتباط این آیه با آیات پیشین و هماهنگی سیاق آنها گویای این نکته است که اگر انسان در غفلت از یاد حق به سر می برد، همه هستی - حتی جمادات - در حال تسبیح حق اند.

2- آثار تعقل در موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 20 - 5

5 - سیاحت در زمین و تأمل در پیدایش موجودات ، بر طرف کننده تردید انسان در امکان تحقق معاد است .

سیروا فی الأرض فانظروا کیف بدأ الخلق ثم الله ینشی الشأه الآخره

3- آثار تنوع رنگ موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 13 - 4

4- آفرینش موجودات زمینی با رنگ های گوناگون ، نشانه ای از خداوند و نمونه ای از قدرت اوست .

و ما ذرأ لكم فی الأرض مختلفاً ألونه إن فی ذلک لآیه

4- آثار تنوع موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 28 - 4

4 - مظاهر گوناگون و متنوع طبیعت ، جلوه عظمت خداوند و سبب خشیت عالمان راستین و اهل معرفت

ص: 118

ألم تر أن الله أنزل من السماء ماء .. و من الناس ... مختلف ألونه كذلك إثمای

یادآوری خداترسی اهل معرفت - پس از برشمردن پدیده های گوناگون طبیعت - می تواند ناظر به این حقیقت باشد که در آن پدیده ها، عظمت خدا چنان جلوه گر است که موجب خشیت عالمان و اهل معرفت می شود. واژه «خشیت» - که در مورد ترسی به کار می رود که همراه با تعظیم و ناشی از آگاهی باشد (مفردات راغب) - مؤید همین برداشت است. گفتنی است مقصود از علم در این آیه، آشنایی با علوم مادی همچون فیزیک، شیمی و ریاضی نیست؛ بلکه آشنایی با معارف و حقایق الهی است که از صاحبان آن به اهل معرفت و عالمان راستین تعبیر می شود.

5- آثار خلقت ابتدایی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 15 - 4

4- مشاهده خلقت نخستین موجودات و شک در قدرت خداوند برای آفرینش مجدد آنها، ناسازگار با یکدیگر

أفعمینا بالخلق الأول بل هم فی لبس من خلق جدید

از آیه شریفه، استفاده می شود که میان خلقت نخستین موجودات و اعاده آنها از نظر امکان، حکمی یکسان جاری است؛ اگر اولی ممکن شد دومی نیز ممکن است. حال ممکن شمردن یکی و محال شمردن دیگری، تناقض می باشد.

6- آثار خلقت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 15 - 2

2- آفرینش هر موجود، خود گواه قدرت خداوند بر آفرینش مجدد آن، پس از مرگ و نابودی

أفعمینا بالخلق الأول

7- آثار ذکر انقیاد موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 48 - 10

10- توجه به انقیاد و تذلل پدیده های مادی در برابر خداوند، زمینه ساز تسلیم شدن انسان در برابر اوست .

أولم یروا إلی ما خلق الله من شیء .. سجّداً لله و هم دخرون

دعوت به ژرف اندیشی درباره سجده و تذلل موجودات مادی در برابر خداوند، در واقع دعوت به عبرت آموزی از آنهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 18 - 5

5 - توجه به انقیاد و کرنش تمامی پدیده های جهان در برابر خداوند ، مقتضی گرویدن به خدای واحد و روی گرداندن از شرک و دیگر پرستی است .

ص: 119

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا .. أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدَ لَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ

8- آثار ذکر خضوع موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 48 - 10

10- توجه به انقیاد و تذلل پدیده های مادی در برابر خداوند ، زمینه ساز تسلیم شدن انسان در برابر اوست .

أولم يروا إلى ما خلق الله من شيء .. سَجَّدًا لله وهم دَخْرُونَ

دعوت به ژرف اندیشی درباره سجده و تذلل موجودات مادی در برابر خداوند، در واقع دعوت به عبرت آموزی از آنهاست.

9- آثار ذکر فرجام موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 53 - 11

11 - توجه به فرجام امور و بازگشت تمامی موجودات به سوی خداوند ، موجب طرد مکاتب انحرافی و روی آوری به دین الهی است .

صِرْطَ اللَّهِ .. أَلَا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ

10- آثار ذکر موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 17 - 6

6- به خاطر آوردن پدیده ها و مخلوقات خداوند ، عامل تنبه و پندگیری و بازشناسی خالقیت خداوند از مدعیان دروغین آفرینشگری است .

أَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ

از اینکه خداوند پس از بیان مخلوقات فراوان - در قالب استفهام توبیخی - امر به تذکر و یادآوری می کند، معلوم می شود که توجه به مخلوقات عامل تذکر است.

11- آثار مطالعه در موجودات مادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- با مطالعه ژرف موجودات مادی ، می توان انقیاد و تذلل آنها را در برابر خداوند به دست آورد .

أولم يروا إلى ما خلق الله من شيء يتفيئوا ظلله عن اليمين و الشمال سجداً لله و

ص: 120

12- آثار مطالعه موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 20 - 4,21

4- خداوند ، فراخوان مشرکان به مطالعه درباره مسخر بودن موجودات و نعمت های فراوان خدادادی جهت راه یافتن به توحید

هذا خلق الله فأروني ماذا خلق الذين من دونه. .. ألم تروا أنّ الله سخر لكم ما

21- دقت در مسخر بودن موجودات عالم و نیز نعمت های فراوان الهی ، مایه برچیده شدن جدال های جاهلانه درباره خدا است .

ألم تروا أنّ الله سخر لكم .. وأسبع عليكم نعمه... و من الناس من يجدل في الل

13- آثار نیازمندی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 102 - 6

6- بندگی و نیاز همه موجودات به درگاه خدا ، خود ، دلیل پوچی پندار ولایت برای آنان در برابر خداوند است .

أن يتخذوا عبادي من دوني أولياء

با این که معنای آیه، بدون کلمه «عبادی» نیز تمام است، ولی ذکر «عبادی» برای توجه دادن به این نکته است که آنچه به عنوان «ولی» از سوی کافران انتخاب و در رتبه الوهیت و ربوبیت پنداشته شده است، جملگی عبد خدایند و چگونه است که بی خردان، عبد را در رتبه معبود پنداشته اند؟! بنابراین، آیه، متضمن نوعی استدلال نیز هست.

14- آسانی خلقت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 19 - 10

10 - ایجاد مستمر موجودات و برگرداندن آنها به حالت نخست ، برای خداوند ، آسان است .

بيدئ الله الخلق ثم يعيده إنّ ذلك على الله يسير

15- آغاز موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - آغاز همه چیز و اعاده آنها، تنها به دست خداوند است .

ص: 121

إنّه هو بیدىء و یعیّد

در آیه شریفه متعلق «بیدىء» و «یعیّد» ذکر نشده است. در این موارد، متکلم ذهن مخاطب را در فهم آن آزاد می گذارد تا هر چه بتواند، متعلق را گسترش دهد. بنابراین مفاد آیه شریفه، این می شود که همه آغازها، به دست خداوند است و تمام تکرارها نیز مستند به او است.

16- آمار موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 94 - 3,4

3- آمار تمامی موجودات عاقل در آسمان ها و زمین ، به طور دقیق در اختیار خداوند و احاطه علمی او است .

إن کلّ من فی السموت ... وعدّهم عدّاً

4- سلطه خداوند بر همه موجودات و برشمردن و ضبط دقیق تعداد آنها ، نشانگر عبودیت کامل موجودات برای خداوند است .

ءاتی الرحمن عبداً .. وعدّهم عدّاً

این آیه، به منزله شاهد بر مدعای آیه قبل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 29 - 1

1 - آمار تمامی موجودات هستی به طور دقیق در اختیار خداوند و احاطه علمی او است .

و کلّ شیء أحصینه

«احصاء» از «حصی» (ریگ) مشتق شده است؛ به این لحاظ که برای شمردن از ریگ استفاده می شد (مفردات راغب). احصای همه

چیز، به معنای احاطه علمی خداوند به آنها است.

17- آمیزش موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 50 - 14

14 - « عن محمد بن مسلم قال : سألت أبا عبد الله (ع) عن قول الله عزّ وجلّ : « أعطى كلّ شیء خلقه ثمّ هدی » قال : لیس شیء من خلق

الله إلاّ و هو یعرف من شکله الذکر من الأنثی ، قلت : ما یعنی « ثمّ هدی » ؟ قال : هداه للنکاح والسفاح من شکله ;

محمد بن مسلم گفت: از امام صادق (ع) در باره سخن خدا «أعطى كلّ شيء خلقه ثمّ هدى» پرسیدم، فرمود: هیچ چیزی از مخلوقات خداوند نیست، مگر این که از جنس خود نر را از ماده تمییز می دهد. گفتم: معنای «ثمّ هدى» چیست؟ فرمود: خداوند آن را با جفت گیری صحیح و ناصحیح با هم نوعاً خود آشنا ساخته است.

ص: 122

18- اتقان موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 88 - 5

5- تمامی آفریده های خداوند ، دارای ساختاری متقن و خالی از ضعف و کاستی

صنع الله الذی اتقن کلّ شیء

19- اتکای موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 76 - 3

3- موجودات هستی ، ناتوان و متکی به خداوند در حیات خویش

لا یقدر علی شیء و هو کلّ علی موله

20- اجل موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 3 - 6

6- آسمان ها و زمین و تمامی موجودات هستی ، دارای فرجام و پایانی معین و از پیش تعیین شده

ما خلقنا السموت و الأرض و ما بینهما إلاّ بالحقّ و أجل مسمّی

21- احاطه بر موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 94 - 2

2- احاطه کامل خداوند به خصوصیات و احوال موجودات هستی

لقد أحصیهم وعدّهم عدّاً

جمله «لقد أحصاهم..» پشنوانه درستی سخن پیشین (آتی الرحمان عبداً) است و بیان می دارد که همه موجودات - از ابتدا تا انتها - در

قبضه خداوند و مقهور و حاکمیت او هستند. خداوند ویژگی های آنها را می داند و خبری که در باره عبودیت آنها داده است، از روی آگاهی کامل بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 54 - 7

7 - احاطه همه جانبه خداوند بر تمامی موجودات هستی .

ألا إلهٌ بکَلِّ شئٍ مَّحیطٌ

ص: 123

22- ادراک موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 24 - 11

11 - همه موجودات جهان، دارای نوعی ادراک نسبت به مقام آفریدگار خویش

یسَّبِحُ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

چنانچه مراد از تسبیح، بیانی و گفتاری باشد - و نه صرفاً به زبان حال - برداشت بالا استفاده می شود.

23- اذکار موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 75 - 11

11 - « الحمد لله رب العالمين » ، ثنا و آخرین سخن خلائق در قیامت است .

وقيل الحمد لله رب العلمين

24- ارزش موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 100 - 3,5

3- پاکی و ناپاکی از جمله ملاک های حرمت و حلیت اشیاء

لايستوى الخبيث والطيب

5- پاکی و ناپاکی از جمله ملاک های ارزشگذاری اشیاء

قل لايستوى الخبيث والطيب ولو اعجبك كثرة الخبيث

25- ازدیاد موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 4 - 8

8- حیات جانوری ، رو به گسترش در پهنه زمین *

و ما یبثّ من دابّه

فعل مضارع «یبثّ» - که دلالت بر استمرار و پراکندگی دارد - می تواند اشاره به مطلب بالا داشته باشد.

ص: 124

26- استعاده شمارش موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 109 - 2

2- موجودات هستی و جلوه های آفرینش الهی ، نامتناهی و غیرقابل شمارش اند .

لنفد البحر قبل أن تنفد كلمت ربّی

27- استعاده از موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فلق - 113 - 2 - 4

4 - استعاده به خداوند برای مصون ساختن خویش در برابر خطر تمامی مخلوقات ، توصیه او به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قل أعوذ . . من شرّ ما خلق

28- استمرار خلقت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 19 - 7

7 - خلق و مرگ پدیده ها ، امری مدام و مستمر است .

كيف يبدئ الله الخلق ثم يعيده

29- اشتقاق موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فلق - 113 - 1 - 4

4 - اشتقاق مخلوقات از یکدیگر ، جلوه ربوبیت خداوند بر آنان است .

ربّ الفلق

از جمله معانی «فَلَقَ»، تمام مخلوقات است (لسان العرب). اطلاق این وصف بر آنها، به خاطر این است که «شَقَّه شدن» و «شکافتن»، در

پیدایش آنها نقشی اساسی دارد.

30- اطاعت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 6 - 4

4 - تشویق انسان ها از سوی خداوند ، به سجده و فرمانبری از قوانین الهی ، همچون دیگر موجودات طبیعت

ص: 125

ذکر سجده و فرمانبری ستارگان و گیاهان برای خداوند، می تواند به منظور تشویق و برانگیختن بشر به پیروی از قوانین الهی و خضوع در برابر آن، ادا شده باشد.

31- اطلاعات موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 3 - 20

20 - « کتاب مبین » ، مرکز اطلاعات همه موجودات است .

و لا أصغر من ذلك و لا أكبر إلا في كتب مبین

32- اعاده موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 13 - 1

1 - آغاز همه چیز و اعاده آنها، تنها به دست خداوند است .

إنّه هو بیدىء و یعيد

در آیه شریفه متعلق «بیدئ» و «یعيد» ذکر نشده است. در این موارد، متکلم ذهن مخاطب را در فهم آن آزاد می گذارد تا هر چه بتواند، متعلق را گسترش دهد. بنابراین مفاد آیه شریفه، این می شود که همه آغازها، به دست خداوند است و تمام تکرارها نیز مستند به او است.

33- اقرار اخروی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 16 - 8

8 - اعتراف همه خلائق در قیامت به اختصاص داشتن فرمان روایی جهان به خداوند

لمن الملك الیوم لله الواحد القهار

جمله «لله الواحد القهار» پاسخ سؤال در «لمن الملك الیوم» است؛ برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که گوینده این پاسخ از سوی خلائق می باشد؛ یعنی، همان مردمی که در قیامت نمایان می شوند (هم بارزون)

34- اقسام موجودات

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

10 - اسراء - 17 - 70 - 14

ص: 126

14- وجود مخلوقاتى هم طراز با انسان و يا برتر از او در جهان آفرينش

و فضلنهم على كثير

35- انقياد موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 116 - 10

10 - آنچه در آسمان ها و زمين است (هستى) مطيع خدا و پرستنده اوست .

كل له قنتون

«قنوت» به معنای اطاعت و نیز عبادت است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 117 - 4

4 - آفریده ، همواره در اختيار آفريننده خویش و مطيع اوست .

كل له قنتون. بديع السموت و الأرض

برداشت فوق بر اين اساس است كه «بديع السماوات» به منزله تحليل برای «كل له قانتون» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - رعد - 13 - 15 - 2,8

2- گروهی از موجودات از سر طاعت و به دلخواه بر خدا سجده می کنند و گروهی ناخواسته و برخلاف تمایل خویش .

و لله يسجد من فى السموت و الأرض طوعاً و کرهً

«طوع» و «کره» مصدرند و در آيه شريفه به معنای اسم فاعل (طائعين) و (کارهين) می باشد. «طائع» به كسى يا چيزى گفته می شود كه كارى را از روى تمایل انجام دهد و «کاره» به كسى و يا چيزى می گویند كه عملی را بدون تمایل و از روى كراهت به ثمر رساند.

8- موجودات هستی و آثار آنها همواره تسليم خدا بوده و در برابر او خاضعند .

و لله يسجد من فى السموت و الأرض طوعاً و کرهً و ظللهم

«ظلال» در آیه شریفه می تواند به عنوان نمونه ای از آثار و تبعات موجودات، مطرح باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 16 - 3

3- باور به نقش خدا در جهان آفرینش و علم همه جانبه او و فرمانبری همگان از وی ، آدمی را به پذیرش ربوبیت مطلق او بر جهان هستی هدایت می کند .

الله يعلم .. هو الذی یریکم البرق ... لله یسجد ... قل من رب السموت والأرض

بیان ربوبیت خدا بر هستی با طرح سؤال از مشرکان، پس از آیاتی که صفات و ویژگیهای خداوند را مطرح کرد، می رساند که مضمون آیه مورد بحث به منزله نتیجه ای برای آیات گذشته است ؛ یعنی، آگاهی همه جانبه خدا (الله يعلم ..)، دخل و تصرف او در هستی (هو الذی یریکم ...) و خضوع همگان در برابر او (لله یسجد ...) هر اندیشمندی را به این نتیجه می رساند

ص: 127

که: اوست رب و مالک همه هستی و غیر او ربوبیتی ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 48 - 11، 9

9- با مطالعه ژرف موجودات مادی، می توان انقیاد و تذلل آنها را در برابر خداوند به دست آورد.

أولم يروا إلى ما خلق الله من شيء يتفيؤا ظله عن اليمين و الشمال سجداً لله و

11- همه پدیده های مادی با خضوع تمام، خداوند را سجده می کنند.

أولم يروا .. من شيء .. سجداً لله و هم دخرون

«داخر» در لغت به معنای ذلیل است و جمله «و هم داخرون» حال برای «ظلال» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 18 - 1

1 - سجده (خضوع و انقیاد) اهل آسمان و زمین و نیز خورشید، ماه، ستارگان، کوه ها، درختان و جنبندگان برای خدا

ألم تر أن الله يسجد له من في السموت و من في الأرض .. و الشجر و الدواب

«سجود» (مصدر «يسجد») به معنای اظهار خضوع و انقیاد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 26 - 6، 3

3 - تمامی پدیده های هستی، تنها در برابر خداوند، خاضعانه فرمان بردارند.

و له من في السموت و الأرض كلّ له قنتون

«قنوت» - ریشه «قانتون» - به معنای «اطاعت خاضعانه» است (مفردات راغب).

6 - فرمان برداری محض موجودات عالم از خداوند، دلیل اطاعت انسان ها از ندای او برای زنده شدن مجدد در قیامت است.

إذا دعاكم دعوة .. إذا أنتم تخرجون . و له من في السموت ... كلّ له قنتون

جمله «كلّ له قانتون» عطف به جمله «و له من فی ...» است و جمله «و له من فی...» را می توان به منزله دلیلی برای آیه قبل تلقی کرد.

بنابراین، معنای آیه چنین می شود: به دلیل این که همه، از جمله انسان ها تسلیم محض خدایند، با صدور فرمان خداوند به برخاستن از قبر، زنده می شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 8 - 6

6 - همه موجودات ، ناگزیر از اطاعت خداوند و تنها انسان دارای حق انتخاب آگاهانه

و النجم و الشجر یسجدان . . . و وضع المیزان . ألا تطغوا فی المیزان

خداوند، در آیات پیشین «نجم» و «شجر» را تسلیم بی چون و چرای فرمان حق شمرده و هستی را مسخر قوانین دانسته است؛ اما تنها از انسان می خواهد که خود با اختیار و انتخاب سر بر آستان معیارها بساید.

ص: 128

36- انقیاد موجودات آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 18 - 1

1 - سجده (خضوع و انقیاد) اهل آسمان و زمین و نیز خورشید ، ماه ، ستارگان ، کوه ها ، درختان و جنبندگان برای خدا

ألم تر أنّ الله يسجد له من فى السموت و من فى الأرض . . . و الشجر و الدواب

«سجود» (مصدر «يسجد») به معنای اظهار خضوع و انقیاد است.

37- اهداف حرکت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اخلاص - 112 - 2 - 10

10 - خداوند ، هدف حرکت همه موجودات

الله الصمد

«صَمَدٌ»، با فعل «صَمَدَ اليه» (او را قصد کرد)، هم خانواده و «فَعَلَ» به معنای «مفعول» است؛ یعنی، مَصْمُودٌ اليه و خداوند «صمد» است؛ یعنی، مقصود و مقصد نهائی موجودات است. حذف متعلقات «صمد» نشانه عموم است و مقصود بودن خداوند را به تمام موجودات و مقاصد آنها تعمیم می دهد.

38- اهل بصیرت و تنوع رنگ موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 13 - 5

5- انسان های متوجه و بیدار ، از آفرینش موجودات زمینی و رنگارنگ بودن آنها ، به وحدانیت خداوند پی می برند .

و ما ذرأ لكم . . . لأیه لقوم یدکرون

چون متعلق «لأیه» محذوف است، می تواند «لتوحیده» در تقدیر باشد؛ یعنی، نشانه ای برای وحدانیت خداوند.

39- بازگشت موجودات به حالت اول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - آفرینشِ نخستِ موجودات و بازگرداندن مجدد آنها، تنها به دست خداوند است .

وهو الذى يبدؤا الخلق ثم يعيده

«خلق» حاصل مصدر و «ال» در آن، برای جنس است، بنابراین، دلالت بر همه پدیده ها می کند.

ص: 129

40- بازگشت موجودات به حالت پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 19 - 10، 6

6 - فرایند پیدایش مستمر موجودات و بازگشت آنان به حالت قبلی ، نمودی از قدرت خداوند است .

كيف يبدئ الله الخلق ثم يعيده

عطف «يعيد» بر فعل «يبدئ» نشان می دهد که تمام موجودات، پس از خلق شدن، باز به حالت سابق شان برمی گردند.

10 - ایجاد مستمر موجودات و برگرداندن آنها به حالت نخست ، برای خداوند ، آسان است .

يبدئ الله الخلق ثم يعيده إن ذلك على الله يسير

41- بانک اطلاعات موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 59 - 13

13 - کتاب مبین، مرکز اطلاعات جامع درباره تمامی موجودات هستی و تحولات آنهاست.

و ما تسقط . . . و لا رطب و لا يابس إلا في كتب مبين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 4 - 6

6- وجود کتابی بس دقیق و نگهدارنده آمار و جزئیات هستی ، نزد خداوند

و عندنا كتب حفيظ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 29 - 2

2 - خداوند ، همه چیز را به صورت نوشته و تحت حفاظت خویش ، باقی نگه می دارد .

و كلّ شيء أحصينه كتباً

«کتاباً»، (مانند «کتابه»)، مصدر «کتب» و حال یا مفعول مطلق است. در صورت اول به معنای «مکتوب» است و در صورت دوم «احصاء کتاب» (شمارشی به گونه نوشتن) بوده است. «نوشتن هر چیز» - به هر معنایی باشد - حاکی از نوعی بقای آن است.

42- بداهت نیازمندی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 35 - 3

3 - نیاز پدیده و شیء ممکن به علت پدید آورنده، امری بدیهی و قابل فهم برای همگان

أم خلقوا من غیر شیء

از این که خداوند این مسأله را با پرسشی ساده و همراه با اعجاب و انکار مطرح کرده است؛ استفاده می شود که شبهه در نیاز

ص: 130

معلول به علت، برای عقل سلیم شگفت انگیز بوده و شک در امر بدیهی است.

43- بدترین موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 55 - 2,3

2 - انسانهایی که بر اثر کفرورزی زمینه های ایمان را در خویش از میان برده اند ، در پیشگاه خداوند بدترین جنبدگان هستند .

إن شر الدواب عندالله الذین کفروا فهم لایؤمنون

3 - کفرورزی تا مرز از دست دادن زمینه های ایمان ، عامل سقوط آدمی از مرتبه انسانیت به مرحله پست ترین حیوانات

إن شر الدواب عندالله الذین کفروا فهم لایؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 56 - 2,4

2 - کفرپیشگانی که بر پیمانشان با پیامبر (صلی الله علیه و آله) وفادار نماندند از پست ترین جنبدگان هستند .

إن شر الدواب .. الذین عهدت منهم ثم ینقضون

«الذین عهدت منهم» می تواند بدل و یا عطف بیان برای «الذین کفروا» در آیه قبل باشد، و نیز می تواند مبتدا و خبر آن «فاما تتقنهم ..» در آیه بعد باشد. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

4 - یهودیان مدینه در عصر بعثت نمونه پست ترین جنبدگان به سبب اصرارشان بر کفر و از میان بردن زمینه های ایمان در خویش و شکستن پیمانها

إن شر الدواب عندالله الذین کفروا .. الذین عهدت منهم ثم ینقضون عهدهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 6 - 7

7 - کافران به اسلام (یهودیان ، مسیحیان ، مجوسیان و مشرکان) ، شرورترین مردم و بدترین مخلوقات اند .

الذین کفروا من أهل الکتب و المشرکین .. أولئک هم شرّ البریّه

«بریه» (فعیله به معنای مفعوله) با کلمه «بری» (به وزن «عصا»؛ یعنی، خاک) هم خانواده است و تمام خاکیان، از جمله بشر را شامل می شود (مصباح و مفردات). برخی گفته اند: این کلمه با فعل «برء» (به معنای «خَلَقَ») هم خانواده است و بر تمام مخلوقات تطبیق می کند.

44- برتری انسان بر موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 29 - 3

3 - برتری و شرافت انسان بر تمامی موجودات زمین

خلق لكم ما فى الأرض جميعاً

ص: 131

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 3 - 6

6 - انسان ، در مقایسه با دیگر موجودات ، موجودی زیباتر ، برتر و کامل تر است .

خلق السموت و الأرض بالحقّ و صوركم فأحسن صوركم

اختصاص به ذکر یافتن انسان با وصف «فأحسن صوركم» - پس از یادآوری آفرینش آسمان ها و زمین - می تواند اشاره به مطلب یاد شده باشد.

45- بزرگترین موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 35 - 1,2

1 - دوزخ ، یکی از بزرگ ترین پدیده های جهان هستی است .

إنّها لإحدى الكبر

2 - دوزخ ، پدیده ای بی نظیر در میان پدیده های بزرگ جهان

إنّها لإحدى الكبر

برخی از مفسران، بر آنند که مقصود از «لإحدى الكبر» این است که در میان پدیده های بزرگ، دوزخ در عظمت و شگفتی، یگانه و بی نظیر است.

46- بقای موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 14 - 10

10 - ایجاد و استمرار بقای موجودات به دست خداوند است.

فاطر السموت و الأرض و هو يطعم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 25 - 3

3- تمامی موجودات ، در بقای خویش ، نیازمند به خداوندند .

أن تقوم السماء و الأرض بأمره

«السماء و الأرض» کنایه از عالم و آفرینش است.

47- بهترین موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 132

6- آفریده های خداوند، زیباترین و نیکوترین آفریده های ممکن

أحسن الخلقين

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که وقتی خداوند نیکوترین خالق باشد، قهراً مخلوقات او نیز نیکوترین مخلوق خواهند بود و چون خالق جز او در جهان هستی وجود ندارد، طبیعتاً آنچه آفریده است، نیکوترین مخلوقاتی است که ممکن بود در عالم هستی پدید آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تین - 95 - 4 - 3

3- انسان، کامل ترین موجودات و ارجمندترین آفریده ها است.

لقد خلقنا الإنسان في أحسن تقويم

مراد از «أحسن تقويم» - به قرینه آیه بعد - نقطه مقابل «أسفل سافلین» است؛ یعنی، هر انسانی در اصل خلقت خویش، از برترین نوع آفرینش برخوردار است و سقوط برخی از انسان ها به پست ترین حالت ها، عارضی و غیر اصیل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 3 - 2

2- خداوند، شریف ترین و احسان کننده ترین موجودات است.

وربک الأكرم

هر چیزی که در باب خود شریف باشد، به او «کریم» گفته می شود و زمانی که «گرم»، وصف خداوند قرار گیرد، نام احسان و انعام فراوان او خواهد بود. برخی از دانشمندان گفته اند: گرم تنها در مورد نیکویی های بزرگ به کار می رود. (مفردات)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 7 - 1

1- افراد مؤمن و دارای عمل صالح، بهترین مردم و برترین موجودات اند.

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتُ أُولَئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ

1 - کلمات الهی (مخلوقات) بی نهایت و غیر قابل شمارش اند .

و لو أنّما .. ما نفدت کلمت اللّٰه

2 - در صورت تبدیل شدن همه درختان زمین به قلم و مرکب شدن دریا های متعدد (بیش از هفت دریا) جهت کتابت کلمات الهی ، کلمات خداوند تمام نخواهد شد .

لو أنّما فی الأرض من شجره أقلم و البحر یمدّه من بعده سبعة أبحر ما نفدت کلمت ال

«من» بیان برای «ما»ی موصول است و آوردن «شجره» با تاء وحدت به جای «شجر» برای این است که افاده استغراق

کند به گونه ای که یکایک درختان را در برگیرد. گفتنی است که «سبعه أبحر» دلالت بر کثرت می کند و «من بعده» به معنای «بعد از اتمام آن دریا» و یا غیر از آن است.

6- عزت و حکمت خداوندی، دلیل بی شماری کلمات و مقدرات او است.

ما نفدت کلمت الله إن الله عزیز حکیم

جمله «إن الله عزیز حکیم» به منزله تعلیل برای «مانفدت..» است. بنابراین، معنا چنین می شود: «کلمات خداوند، پایان ناپذیر است؛ چون او حکیم و عزیز است».

49- بی نظیری خالق موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 17 - 2

2- کسی که تمام موجودات را آفریده با کسی که هیچ موجودی را نیافریده، هیچ گونه شباهتی ندارد.

أفمن یخلق کمن لا یخلق

50- بی نظیری موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تین - 8 - 9

9- استواری ساختار انسان، نمونه ای از اتقان و استحکام بی نظیر آفریده های الهی است.

لقد خلقنا الإنسان فی أحسن تقویم .. ألیس الله بأحکم الحکمین

«حکّم» (بر وزن صبر) با «احکام» (اتقان و استحکام بخشیدن) به یک معنا است. (قاموس) تعبیر «أحکم الحاکمین»، اگر از این ریشه گرفته شده باشد، آیه شریفه می تواند ناظر به استحکام آفریده های خداوند باشد که در آغاز سوره، به استحکام نمونه ای از آنها (انسان) اشاره شده بود.

51- پاکی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 58 - 10

10 - پاکی طینت موجودات ، امری اصیل و خبائث آنها ، امری عرضی است . *

و البلد الطیب . . . و الذی خبث

توصیف زمین مستعد با وصف «الطیب» در مقابل توصیف زمین نامستعد با فعل «خبث»، می تواند اشاره به برداشت فوق داشته باشد. زیرا وصف دلالت بر ثبوت دارد و فعل حاکی از حدوث است.

ص: 134

52- پرسش از موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 16 - 4

4 - پرسش از خلائق در روز قیامت ، درباره فرمان روای حقیقی جهان در آن روز

لمن الملك اليوم

53- پیدایش حیات از موجودات بی جان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 95 - 3،4،2

2 - خداوند پدیدآورنده حیات از دل طبیعت بی جان و مرده است.

إن الله ... یخرج الحی من المیت

3 - رویش گیاهان و درختان از دانه ها و هسته ها، نمودی از بیرون آوردن موجود زنده از مرده است.

إن الله فالتی الحب و النوی یخرج الحی من المیت و مخرج المیت من الحی

4 - پدید آمدن موجود زنده از دل مردگان و مرده از دل زندگان، قانونی مستمر در طبیعت است.

یخرج الحی من المیت و مخرج المیت من الحی

جمله «یخرج الحی»، که جمله ای است فعلیه و با فعل مضارع آغاز شده، دال بر استمرار و تجدید است. همچنین جمله دوم (مخرج

المیت ...)، که به صورت اسمیه آمده، دال بر دوام و ثبوت است.

54- پیدایش موجودات بی جان از جانداران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 95 - 4،5

4 - پدید آمدن موجود زنده از دل مردگان و مرده از دل زندگان، قانونی مستمر در طبیعت است.

یخرج الحی من المیت و مخرج المیت من الحی

جمله «یخرج الحی»، که جمله ای است فعلیه و با فعل مضارع آغاز شده، دال بر استمرار و تجدید است. همچنین جمله دوم (مخرج المیت ...)، که به صورت اسمیه آمده، دال بر دوام و ثبوت است.

5 - خداوند از نهاد موجودات جاندار، موجوداتی بی جان و فاقد حیات پدید می آورد.

إن الله . . . و مخرج المیت من الحی

55- تأثیر پذیری موجودات طبیعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 51 - 11

11 - پدیده های طبیعی ، از هم ، تأثیر پذیری مثبت و منفی دارند .

ص: 135

یرسل الرياح . . . فتری الودق یخرج من خلله ... فانظر إلى ءاثر رحمت اللّٰه کیف یحیی

56- تأمین روزی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 22 - 7

7- تدبیر ، تقدیر و قدرت الهی در تأمین روزی زمینیان از آسمان ، نشانه قدرت او بر تحقق وعده های خویش *

و فی السّماء رزقکم و ما توعدون

با توجه به این که در آیات پیشین سخن از تحقق رستاخیز و وجود دوزخ و بهشت بود؛ ممکن است این آیه درصدد رفع شبهه انسان در قدرت خدا باشد. از این رو عبارت «و فی السّماء رزقکم» به عنوان نمودی از قدرت خداوند یاد شده است.

57- تأمین غذای موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 10 - 7

7- کوه های استوار ، برکت سرشار زمین ، تغییر فصل ها و تأمین نیار های غذایی موجودات ، از نشانه های ربوبیت بی همتای خدا

ذلک ربّ العلمین . و جعل فیها روسی من فوقها و برک فیها و قدّر فیها أوتها فی أرب

58- تأمین نیاز موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 48 - 2

2- تدارک نیاز های خلق در پی آفرینش ایشان ، نمودی از ربوبیت یگانه خداوند

و أنّ إلى ربّک المنتهی . . . و أنّه خلق ... و أنّه هو أغنی و أفنی

59- تأمین نیازهای مادی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 7 - 11

11- آفرینش موجودات و تأمین نیازمندی های جسمی و روحی آنان ، دلیل بر توحید ربوبی و خالقیت خداوند است .

خلق السموت .. . تعلقاً عما یشركون ... خلق الإنسان ... والأنعم خلقها لكم ... إن

آوردن کلمه «ربّ» بعد از بیان آفرینش آسمانها و زمین و آفرینش انسان و حیوانات از سوی خداوند، بیانگر توحید ربوبی است؛ کما اینکه اسناد آفرینش همه موجودات به خود بیان توحید در خالقیت است.

ص: 136

60- تأمین نیازهای معنوی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 7 - 11

11- آفرینش موجودات و تأمین نیازمندی های جسمی و روحی آنان ، دلیل بر توحید ربوبی و خالقیت خداوند است .

خلق السموت ... تعلی عمّا یشرکون ... خلق الإنسن ... و الأنعّم خلقهالکم ... إن

آوردن کلمه «ربّ» بعد از بیان آفرینش آسمانها و زمین و آفرینش انسان و حیوانات از سوی خداوند، بیانگر توحید ربوبی است؛ کما اینکه اسناد آفرینش همه موجودات به خود بیان توحید در خالقیت است.

61- تأمین نیازهای موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 14 - 11

11 - آفرینش و تأمین نیازمندیهای موجودات، از شوون ولایت مطلقه الهی است.

قل أغیر الله أتّخذ ولیا فاطر السموت و الأرض و هو یطعم و لا یطعم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 10 - 8,9

8 - منابع و ذخایر غذایی زمین ، برای تأمین نیاز های موجودات آن کافی است .

وقدّر فیها أقوتها .. سواء للسانلین

«سواء» به معنای برابر و حال برای «أقواتها» است. «للسائلین» (نیازمندان) از ریشه «سؤل» است؛ یعنی، خداوند ذخایر غذایی را به گونه ای اندازه گیری کرد که بی کم و زیاد نیاز موجودات را تأمین می کند.

9 - تمامی موجودات زمین ، دارای حقی برابر در تأمین نیازمندی های خویش از زمین

وقدّر فیها .. سواء للسانلین

برداشت بالا با توجه به دو نکته است: 1- «سواء» مفعول مطلق برای فعل مقدر باشد؛ یعنی، «إستوت الأقوات المقدره سواء للسانلین». 2- مراد از سائلین تمامی موجودات باشد.

1 - توییح کافران و تکذیب گران جن و انس ، به خاطر نادیده گرفتن قدرت و لطف الهی در تأمین نیاز های خلق

یسله . . . کلّ یوم هو فی شأن . فبأیّ ءالآء ربکما تکذبان

خداوند در آیه قبل، فقر ذاتی و نیازمندی موجودات و فیاضیت و نیاز برآوری خویش را به آدمیان یادآور شده و در این آیه غافلان و کافران را مورد سرزنش قرار داده که چرا این حقیقت را در هستی نادیده می گیرند. تشبیه آمدن «کما» و «تکذّبان»، ظاهراً به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

ص: 137

62- تاریخ پیدایش موجودات زنده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 30 - 5

5- جهان طبیعت ، دارای مراحل و دوره هایی در آفرینش

أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيًّا

63- تبدیل موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 166 - 8

8 - امکان تبدیل شدن موجودی به موجودی دیگر در جهان طبیعت

قلنا لهم كونوا قرده خسئين

64- تبدیل موجودات به خاک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 8 - 1

1- خداوند ، تمام موهبت ها و موجودات زمین را ، به خاکی بی حاصل تبدیل خواهد کرد .

إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ . . . وَإِنَّا لَجَعَلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرًّا

«صعيد» یعنی «خاک»، و «جرز» به زمینی که فاقد هرگونه گیاه و رویدنی باشد، گفته می شود.

65- تجلی خدا بر موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 143 - 14

14 - امکان تجلی خداوند بر موجودات طبیعی

فلما تجلی ربه للجبل

66- تجمیع موجودات

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

16 - شوری - 42 - 29 - 8

ص: 138

8 - خداوند ، توانا بر گردآوری موجودات زنده جهان ، هر زمان که مشیتش بدان تعلق گیرد .

و هو علی جمعهم إذا یشاء قدیر

67- تحولات موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 59 - 9،10،11،13

9 - افتادن دانه ای در تاریکیهای زمین و در دل خاک تیره از حیثه علم خداوند خارج نیست.

و ما تسقط من ورقه . . . و لا حبه فی ظلمت الأرض

10 - هیچ تر و خشکی در پهنه هستی جابجا نمی شود و سقوط نمی کند، جز آنکه خداوند به آن آگاهی کامل دارد.

و ما تسقط من ورقه . . . و لا رطب و لا یابس إلا فی کتب مبین

11 - خداوند به حالات یکایک موجودات جهان و وضعیت آنها احاطه علمی کامل دارد.

و ما تسقط من ورقه إلا یعلمها . . . و لا رطب و لا یابس

13 - کتاب مبین، مرکز اطلاعات جامع درباره تمامی موجودات هستی و تحولات آنهاست.

و ما تسقط . . . و لا رطب و لا یابس إلا فی کتب مبین

68- تحیر اخروی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 68 - 11

11 - نگاه متحیرانه و بهت آمیز موجودات آسمان ها و زمین ، پس از به پاخاستن با دومین نفخ صور در قیامت

ثم نفخ فیهِ اُخری فاذا هم قیام ینظرون

69- تحیر موجودات آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 68 - 11

11 - نگاه متحیرانه و بهت آمیز موجودات آسمان ها و زمین ، پس از به پاخاستن با دومین نفخ صور در قیامت

ثم نفخ فيه أخرى فإذا هم قيام ينظرون

70- تحیر موجودات زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 68 - 11

ص: 139

11 - نگاه متحیرانه و بهت آمیز موجودات آسمان ها و زمین ، پس از به پاخاستن با دومین نفخ صور در قیامت

ثم نفخ فيه أخرى فإذا هم قيام ينظرون

71- تداوم تسبیح موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 1 - 2

2- تسبیح گویی موجودات برای خداوند ، تداوم داشته و هرگز قطع نمی شود .

يَسْبِحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

به کارگیری فعل مضارع «يسبِح» به جای فعل ماضی، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

72- تدبیر موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 99 - 18

18 - جریان امور طبیعت و اداره آن در حیطة قدرت و قلمرو اراده خداوند است.

و هو الذى .. فأخرجنا ... نخرج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 54 - 11

11 - آفرینش و تدبیر امور آفریده ها ، تنها از آن خدا و در اختیار اوست .

إن ربكم الله .. ألا له الخلق والأمر

«ال» در «الأمر» می تواند جانشین مضاف الیه باشد ؛ یعنی «أمر الخلق». در این صورت «أمر» به معنای تدبیر کردن است. و نیز می تواند

«ال» برای جنس باشد. بر این مبنا «أمر» به معنای فرمان دادن است. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است. گفتنی است کلمه «خلق»

به معنای مصدریش (آفریدن) گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 5 - 4

4- تمام موجودات جهان، برخوردار از نظامی واحد و تدبیری یگانه اند.

یدبّر الأمر

چون ضمیر فاعلی در «یدبّر» مفرد است نشان می دهد که تدبیر کننده، یکی است و تدبیر کننده واحد از یگانگی تدبیر حکایت می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 37 - 9

9- تدبیر امور آسمان ها و زمین و موجودات بین آنها از سوی خداوند، بر پایه رحمت و عطف است.

ص: 140

توصیف «ربّ» به «رحمان»، حاکی از نقش رحمت در تدبیر نظام هستی است.

73- تدبیر موجودات فضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 5 - 1

1 - جهان طبیعت (آسمان ها ، زمین و پدیده های میان آنها) ، تحت ربوبیت خدای یگانه است .

إِنَّ إِلَهَكُمْ لَوَاحِدٌ . رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا

74- ترجیح موجودات بر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 40 - 13

13- عقیده به مطالبی که مستلزم ترجیح خلق بر خدا شود ، بسی زشت و نارواست .

أَفَأَصْفَكُمْ... إِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلًا عَظِيمًا

مشركان، با انتساب ملائکه به عنوان دختران خدا و پسر دار بودن خود، قصد داشتند که خود را بر خداوند ترجیح دهند. خداوند، چنین اندیشه ای را نفی کرده و خلاف معرفی می کند. چنین برخوردی حاکی است: هر چیزی که بر خداوند ترجیح داده شود، زشت و ناپسند است.

75- ترس اخروی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 87 - 5

5- هراس و وحشت شدید موجودات آسمان ها و زمین ، در لحظه فروپاشی جهان و نیز روز رستاخیز

و یوم ینفخ فی الصور ففرع من فی السموت و من فی الأرض

مراد از «ینفخ فی الصور» می تواند مطلق نفخ صور و دربرگیرنده نفخه اولی - که فروپاشی جهان و مرگ موجودات را در پی دارد - و نفخه ثانیه - که منجر به برپایی رستاخیز می شود - باشد. گفتمنی است که تعبیر «فرع من فی السماوات و من فی الأرض» بیانگر مطلب یاد شده

است.

76- ترس اخروی موجودات آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 87 - 5

ص: 141

5- هراس و وحشت شدید موجودات آسمان ها و زمین ، در لحظه فروپاشی جهان و نیز روز رستاخیز

و یوم ینفخ فی الصور ففرع من فی السموت و من فی الأرض

مراد از «ینفخ فی الصور» می تواند مطلق نفخ صور و دربرگیرنده نفخه اولی - که فروپاشی جهان و مرگ موجودات را در پی دارد - و نفخه ثانیه - که منجر به برپایی رستاخیز می شود - باشد. گفتنی است که تعبیر «فرع من فی السماوات و من فی الأرض» بیانگر مطلب یاد شده است.

77- ترس از موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 80 - 14، 13

13 - ابراهیم(ع) ترس مفروض از پدیده های جهان را به خواست و مشیت خداوند دانست، نه تأثیر مستقل پدیده ها و ربوبیت آنها

و لا أخاف ما تشرکون به إلا أن یشاء ربی شیئا

14 - خوف انگیز بودن برخی پدیده ها و رخدادهای جهان به مشیت خداوند است، نه ربوبیت پدیده ها و تأثیر آنها.

و لا أخاف ما تشرکون به إلا أن یشاء ربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 81 - 9

9 - ترس از آسیب رسانی برخی موجودات، از عوامل شریک پنداشتن آنها برای خداوند است.

و کیف أخاف ما أشرکتهم .. فأی الفریقین أحق بالأمن

78- ترس موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 87 - 1

1 - وحشت و هراس شدید موجودات آسمان ها و زمین در روز نفخ صور

و یوم ینفخ فی الصور ففرع من فی السموت و من فی الأرض

79- ترس موجودات آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 87 - 1

1 - وحشت و هراس شدید موجودات آسمان ها و زمین در روز نفخ صور

و یوم ینفخ فی الصور ففرع من فی السموت و من فی الأرض

ص: 142

80- تساوی حقوق موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 10 - 9

9- تمامی موجودات زمین، دارای حقی برابر در تأمین نیازمندی های خویش از زمین

و قدر فیها .. . سواء للسانلین

برداشت بالا با توجه به دو نکته است: 1- «سواء» مفعول مطلق برای فعل مقدر باشد؛ یعنی، «إستوت الأوقات المقدره سواء للسانلین». 2- مراد از سائلین تمامی موجودات باشد.

81- تساوی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 2 - 3

3- برابری همه مخلوقات، در داشتن ابزار وجودی خاص خویش *

فسوی

«تسویه» - آن گونه که از «مقایس اللغه» استفاده می شود - ایجاد اعتدال بین دو چیز است. براساس این معنا جمله «سوی» دلالت دارد که خداوند در اعطای شرایط مناسب با وضعیت هر یک از مخلوقات، تبعیض روا نداشته و این گونه نیست که از ابزار لازم برای وجود برخی، بکاهد و یا افزون تر از ظرفیت وجودی برخی دیگر، به آنها عطا کند؛ بلکه به همه نگاهی برابر داشته است.

82- تسبیح موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 -

1,7,9,10,11,18,21,22

1- آسمان های هفتگانه و زمین و ساکنان آنها، همواره در حال تسبیح و تنزیه خداوندند .

تسبیح له السموت السبع و الأرض و من فیهنّ

7- موجودات هستی، بدون استثنا در حال تسبیح خداوند یکتا، همراه با ستایش اویند .

بنابر اینکه بای «بحمده» برای مصاحبت باشد، استفاده می شود که موجودات، همراه با تسبیح، ثناگوی خداوندند.

9- تسبیح موجودات برای خداوند، از طریق حمد و سپاس آنهاست.

یسبح بحمده

بنابر حقیقی بودن اضافه «تسبیح» به موجودات و استعانت بودن «با» در «بحمده» نکته فوق به دست می آید.

10- همه موجودات، علاوه بر تنزیه خداوند از هرگونه شریک و نقص، بر اثبات تمامی شایستگی ها برای خداوند دلالت دارند.

یسبح بحمده

ص: 143

بنابر اینکه «با» در «بحمده» مصاحبت باشد، استفاده می شود که علاوه بر «تنزیه» او را حمد می کنند و چون حمد، در برابر کمال و شایستگی صورت می گیرد، موجودات با حمدشان، به وجود شایستگی و کمال خداوند اعتراف می کنند.

11- با وجود تسبیح و ثناگویی تمامی موجودات آفرینش برای خداوند، شرک به او و تنقیصش، کاری ناروا و غیر منطقی است.

أفأصفاكم ربكم بالبنين . . . تسبح له السموات السبع والأرض

ذکر «تسبح له السماوات والأرض» پس از «أفأصفاكم ربكم بالبنين و اتخذ من الملائكة إناثاً» به این معناست که: وقتی تمامی موجودات تسبیح گوی خداوندند، شریک گرفتن برای او عملی ناشایست است.

18- خداوند، در برخورد با گناه نیندیشیدن درباره حقایق هستی - چون تسبیح و حمد موجودات - بردبارانه برخورد کرده و در صورت توبه، از آن درمی گذرد.

لا تقهون تسبيحهم إنه كان حليماً غفوراً

تعلیل «إنه كان حليماً غفوراً» دلالت می کند بر اینکه «لا تقهون تسبيحهم» (تفقه نمی کنید در تسبیح آنان) گناه داشته و شایسته برخورد و مجازات است اما چون خداوند حلیم و غفور است، بردبارانه برخورد می کند.

21- «عن الباقر (ع) . . . دخل عليه رجل فقال: . . . يقول الله في كتابه «وإن من شيء إلا يسبح بحمده ولكن لا تقهون تسبيحهم» فقال: نعم، أما سمعت خشب البيت كيف ينقض؟ و ذلك تسبيحه . . .»

از امام باقر(ع) روایت شده است که شخصی وارد بر آن حضرت شد و گفت: . . . خداوند در کتابش می فرماید: «وإن من شيء إلا يسبح بحمده ولكن لا تقهون تسبيحهم» حضرت فرمود: آری، آیا شکسته شدن چوب خانه را شنیده ای؟ آن صدا همان تسبیح اوست . . .»

22- «عن أبي الصباح عن أبي عبدالله (ع) قال: قلت له: قول الله «وإن من شيء إلا يسبح بحمده» قال: كل شيء يسبح بحمده وأنا لئرى أن ينقض الجدر هو تسبيحها»

ابی الصباح گوید: به امام صادق(ع) گفتم: مراد از سخن خداوند «وإن من شيء إلا يسبح بحمده» چیست؟ حضرت جواب فرمود: تمام موجودات با سپاس و ستایش، تسبیح خدا می کنند و همانا ما شکستن دیوار را تسبیح او می بینیم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 79 - 10

10- هم آوایی موجودات طبیعت با پیامبران برای تسبیح خداوند، جلوه ای از قدرت الهی است.

وسخرنا مع داود الجبال يسبحن والطير و كنا فعلين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - همه موجودات با شعور آسمان ها و زمین ، تسبیح گوی خدا هستند .

ألم تر أنّ الله يسبّح له من فى السموت والأرض

«من» برای موجودات دارای شعور به کار می رود.

6 - تسبیح گویی همه موجودات عالم برای خداوند ، جلوه ای از هدایت گری او نسبت به آنها است .

الله نور السموت والأرض .. يهدى الله لنوره من يشاء ... ألم تر أنّ الله يسب

9 - همه موجودات عالم ، آگاه و آشنا به نیایش خویش در برابر خداوند و تسبیح و تنزیه او

أنّ الله يسبّح له من ... و الطير صفّت كلّ قد علم صلاته و تسبيحه

«صلاه» در اصل به معنای دعا است و دعا به معنای نیایش و مسألت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 75 - 9

9 - همه خلائق در قیامت به حمد و ستایش خداوند خواهند پرداخت .

وقیل الحمد لله رب العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 1 - 2

2 - تمام پدیده های موجود در آسمان ها و زمین ، تسبیح گوی خداوند و معترف به مبرّا بودن ساحت او از هر نقص و کاستی

سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

«تسبیح»، به معنای تنزیه و مبرّا کردن است. «ما» از الفاظ عموم بوده و دربرگیرنده همه پدیده ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 1 - 1

1 - تمامی موجودات آسمان ها و زمین ، تسبیح کننده خدای یگانه اند .

سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 1 - 2

2 - تمامی موجوداتِ جهان آفرینش ، تسبیح گوی خدا هستند .

سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 1 - 1

1 - تمامی موجودات جهان ، تسبیح گوی خدایند .

يَسْبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 1 - 3

1 - همه موجودات جهان (آسمان ها ، زمین و . . .) ، به تسبیح و تنزیه خداوند مشغول اند .

يَسْبِحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

«تسبیح»، به معنای تنزیه است.

3 - تسبیح و تنزیه موجودات عالم برای خداوند ، مستمر و دائمی است .

يَسْبِحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

آمدن فعل مضارع «يسبِّح»، دلالت بر استمرار دارد.

ص: 145

تسبیح موجودات آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 24 - 9

9- تمامی موجودات آسمان ها و زمین ، در حال تنزیه و تسبیح خدای یگانه اند .

یسَّبِحُ له ما فی السموت و الأرض

83- تسبیح موجودات زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 24 - 9

9- تمامی موجودات آسمان ها و زمین ، در حال تنزیه و تسبیح خدای یگانه اند .

یسَّبِحُ له ما فی السموت و الأرض

84- تسخیر موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 13 - 1

1- خداوند ، تمام مخلوقات زمین را برای آدمیان رام و مسخر گردانیده است .

و سَخَّرَ لَکُم الَّیْلَ . . . و ما ذرأ لَکُم فی الأرضِ مَختَلِفًا ألَونَه

«الذرة» در لغت به معنای آفریدن و به عرصه ظهور آوردن است (لسان العرب). لازم به ذکر است که برداشت فوق، بر اساس نصب «ما» و معطوف بودنش به «اللیل» به دست آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 65 - 1

1 - همه موجودات زمین (جمادات ، نباتات و حیوانات) در خدمت انسان و مسخر و رام شده برای بهره برداری او

ألَم تَرَ أَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَکُم ما فی الأرضِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 20 - 10، 8، 4، 1

1 - خداوند ، فراخوان به ژرف کاوی درباره مسخر و رام بودن همه موجودات آسمان ها و زمین ، برای مردم

ألم تروا أنّ الله سخر لكم ما فى السموت و ما فى الأرض

4 - خداوند ، فراخوان مشرکان به مطالعه درباره مسخر بودن موجودات و نعمت های فراوان خدادادی جهت راه یافتن به توحید

هذا خلق الله فأروني ماذا خلق الذين من دونه. .. ألم تروا أنّ الله سخر لكم ما

8 - خداوند ، رام و مسخر کننده موجودات آسمان ها و زمین است .

سخر لكم ما فى السموت و ما فى الأرض

ص: 146

10 - مسخر و در خدمت انسان بودن همه موجودات ، امری محسوس و قابل مشاهده است .

ألم تروا أنّ الله سخر لكم ما فى السموت و ما فى الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 36 - 5

5 - تمامی موجودات هستی ، حتی شیاطین ، مسخر خدا و محکوم اراده اویند .

و من يعيش عن ذكر الرحمن نقيض له شيطاناً

از این که خداوند، تسلط شیطان را بر غافلان از یاد خودش، به خود نسبت داده (نقیض)، مطلب بالا استفاده می شود.

85- تسخير موجودات آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 20 - 9

9 - مسخر بودن آسمان ها و زمین برای انسان ، در بردارنده درس خدانشناسی است .

ألم تروا أنّ الله سخر لكم ما فى السموت

استفهام در آیه، می تواند تقریری باشد. بنابراین، مراد آیه این خواهد بود که شما، خود می بینید که خداوند موجودات آسمان ها و زمین را مسخر کرده است.

86- تعقل در خلقت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 164 - 21

21 - لزوم اندیشه و تفکر در آفرینش پدید ها برای رسیدن به توحید و درک رحمانیت و رحیمیت خداوند

إن فى خلق السموت و الأرض ... لآیت لقوم يعقلون

87- تعقل در زوال موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - ژرف نگری درباره چرخه حیات و مرگ موجودات ، برطرف کننده استبعاد معاد است .

أولم يروا كيف يبدئ الله الخلق ثم يعيده

دعوت از کافران به تعمق و مطالعه در کیفیت پیدایش موجودات و بازگشت آنها به حالت نخست شان، به منظور راه یافتن به قدرت خداست و این که خداوندی که بر پدید آوردن و میراندن موجودات، قادر است، توانایی دارد که معاد را تحقق بخشد.

ص: 147

88- تعقل در موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 79 - 9

9- تفکر در پدیده ها و گذر از افول و زوال پذیری آنان به سوی یگانه زوال ناپذیر، رؤیت ملکوت جهان است.

و كذلك نرى إبرهيم . . . لا أحب الأفلين ... إني وجهت وجهي للذي

آیات 76 تا 79 تفصیل «کذلک نری» می تواند باشد. یعنی این سیر - که سیری عقلانی و فکری است - همان رؤیت ملکوت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 24 - 10

10 - نگرش ژرف به پدیده های هستی ، امری لازم است .

و من آیته یریکم البرق . . . إن فی ذلک لآیت لقوم یعقلون

89- تعلیم موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 50 - 5

5- خداوند ، هر موجودی را با شیوه بهره گیری از اعضا و ویژگی های خویش ، آشنا ساخته و مصلحت ها و راه رسیدن به آن را به او آموخته است .

أعطی کلّ شیء خلقه ثمّ هدی

متعلق «هدی» به قرینه جمله قبل، ویژگی های خلقت و نحوه به کارگیری آن در جهت منافع است.

90- تعلیم موجودات با شعور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 3 - 3

3- خداوند ، آفریده های با شعور خویش را بر شیوه به کار بردن توانمندی های خود ، آگاه ساخته است .

91- تغییر موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 119 - 10،12

10 - شیطان ، در صدد وادار ساختن انسان ها به تغییر مخلوقات الهی (همانند تبدیل کردن زن به مرد و ...)

ولا مرنهم فلیغیرن خلق الله

ص: 148

12 - حرمت تغییر در آفرینش طبیعی و اولیه موجودات به انگیزه های شیطانی

و لا مرنهم فلیغیرن خلق الله

ظاهراً «خلق»، به معنای مخلوق و آفریده هاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 121 - 4

4 - آرزو های شیطانی ، تحریم حلال های الهی و تغییر در آفرینش طبیعی و اولیه موجودات ، از عوامل ورود به جهنم

لا منینهم و الامرنهم فلیتکن ءاذان الانعم .. أولئک ماویهم جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 19 - 10

10 - خداوند دارای قدرت لازم برای ایجاد پدیده ها و از بین بردن برخی و آوردن برخی دیگر به جای آنان

الم تر أن الله خلق السموت و الأرض بالحقّ إن یثأ یذهبکم و یأت بخلق جدید

92- تغییر ناپذیری موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 30 - 13

13 - آنچه را که خداوند آفریده است ، از حال خودشان ، بیرون نخواهد برد و تبدیلی در آنها ایجاد نخواهد کرد .

لا تبدیل لخلق الله

93- تفاوت استعداد موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 58 - 6

6 - موجودات ، دارای قابلیت های متفاوت در بهره گیری از رحمت الهی

بین یدی رحمته .. و البلد الطیب یخرج نباته یاذن ربه و الذی خبث لایخرج

94- تفدیه موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 14 - 2

2 - مجرمان در قیامت ، برای نجات خود از عذاب الهی ، آماده فدا کردن همه محبوب ها و خلائق زمینی اند (انس ، جن و . . .) .

و من فی الأرض جمیعاً ثم ینجیه

ص: 149

«مَن» برای مطلق موجودات شعورمند وضع شده است و برداشت یاد شده، مبتنی بر همین وضع اصلی است.

95- تفکر در تنوع موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جایه - 45 - 4 - 5

5- پراکندگی، کثرت و تنوع موجودات زنده در زمین، شایان تأمل و درس آموزی

و ما یبث من دابه

تعبیر «یبث من دابه» کثرت، تنوع و پراکندگی را می‌رساند و تصریح به آن، اهمیت موضوع را افاده می‌کند.

96- تفکر در ملکوت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 185 - 13

13 - دقت و تفکر در ملکوت آسمانها و زمین و دیگر آفریده‌ها، بهترین وسیله برای ایمان به خدای یگانه و روز قیامت

فبأی حدیث بعده یؤمنون

برداشت فوق بر این اساس است که ضمیر «بعده» به استدلالی که از «أو لم یظروا» فهمیده می‌شود، برگردانده شود. بر این مبنا «باء» در «بأی» سببیه است. یعنی اگر جهان آفرینش از آن جهت که نیازمند آفریننده است نتواند آدمی را به خدای یگانه مؤمن کند، کدامین دلیل توان اثبات آن را دارد؟

97- تفکر در موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 185 - 4

4- تأمل در وابستگی موجودات جهان به مالک هستی بخش، راهنمای انسان به حاکمیت مطلق خدای یگانه بر هستی است.

أو لم یظروا فی ملکوت السموت و الأرض و ما خلق الله من شیء

چون روی سخن با مشرکان است، معلوم می‌شود هدف از فراخوانی آنان به دقت در ملکوت آسمانها و زمین رهنمون شدن آنان به حاکمیت مطلق خداست.

98- تفکر در موجودات زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 12 - 4

ص: 150

4- اندیشه در پدیده های زمین ، عامل راه یابی انسان به توحید و جلوه های رحمت حق

الرحمن . . . و الأرض وضعها للأنام . فيها . . . و الحبّ ذوالعصف و الريحان

با توجه به این که این آیات با صفت رحمانیت خداوند آغاز گردیده و در هر بخش جلوه ای از رحمت حق به انسان یادآوری شده، می توان استفاده کرد که برشمردن این نمونه ها، برای این است که آدمی با تأمل در آنها، به توحید و رحمانیت خداوند پی ببرد.

99- تقدیر موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 8 - 7

7- خداوند ، تعیین کننده مقدار و اندازه هر موجود

و كل شيء عنده بمقدار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 2 - 12

12 - همه پدیده های جهان ، از هر جهت ، دارای اندازه و مقدار مشخص است .

و خلق كل شيء فقدره تقديراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 3 - 9

9- خداوند ، برای هر چیزی اندازه ای و برای هر امری در این عالم ، اسباب و عللی قرار داده است .

قد جعل الله لكل شيء قدرًا

100- تکامل تدریجی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 2 - 7

7- تکامل تدریجی پدیده های هستی

حرف «فاء» در «فسوی» ممکن است برای بیان ترتیب معنوی باشد، در نتیجه هر موجودی پس از آفریده شدن، وارد مرحله تسویه و تعدیل می شود.

101- تکامل خلقت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 151

4- خداوند به هر موجودی، خلقتی کامل و اعضا و ویژگی‌هایی متناسب با شأن او، عطا کرده است.

الذی أعطی کلّ شیء خلقه

«خلق»، به معنای ایجاد، یا تقدیر درست و یا هیئت و شکل است (مفردات راغب). معنای دوم و سوم رساننده نکته یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 2 - 2

2- خداوند، آفریده‌های خویش را کامل و به دور از هرگونه کاستی و اضافات، قرار داده است.

فسوی

تسویه و تعدیل، به یک معنا است (مصباح) و اعتدال هر چیز، به دور ماندن آن از افراط و تفریط است.

102- تکلم اخروی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 21 - 6

6- برخورداری تمام موجودات در قیامت، از قدرت نطق و سخن‌گویی

قالوا أنطقنا الله الذی أنطق کلّ شیء

برداشت بالا بر این پایه است که ظرف «نطق» در «أنطق کلّ شیء» قیامت باشد.

103- تکلم موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 4 - 6

6- توجه به علم همه جانبه خداوند به گفتار و اعمال موجودات جهان، بازدارنده آدمی از حق ستیزی و گناه

أسرّوا النجوى .. قال ربّی یعلم القول فی السماء والأرض و هو السميع العليم

خداوند در پاسخ به توطئه‌ها و سخنان سرّی مشرکان علیه اسلام، به پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرمان داد که علم همه جانبه الهی را به

آنان گوشزد کند. این حقیقت می تواند بیانگر برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 51 - 4

4- به سخن آوردن پدیده های جهان طبیعت ، یکی از راه های سخن گفتن خداوند با انسان است .

أو من وراء حجاب

برداشت یاد شده بر این پایه است که مفسران، «حجاب» را در «من وراء حجاب» به معنای پدیده های طبیعی تفسیر کرده اند.

ص: 152

104- تکلم موجودات آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 4 - 2

2- وجود سخن و کلام در میان موجودات آسمانی

قال ربی يعلم القول فی السماء

105- تکلیف موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 29 - 12

12 - شعورمندی و تکلیف تمامی موجودات زنده هستی *

و هو علی جمعهم إذا یشاء قدیر

چنانچه «دآیه» بر همه جنبندگان اطلاق شود و آیه شریفه محشور گشتن تمامی آنان در قیامت را متذکر گردد، این احتمال قوت می گیرد که عقل، شعور و تکلیف اختصاص به انسان ندارد.

106- تمایز خدا و موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 4 - 5

5 - جدایی کامل و شکاف عمیق، میان مقام خالق و مخلوق

لو أراد الله أن يتخذ ولدًا لأصطفى مما يخلق ما يشاء

برخی از مفسران بر این باوراند که مفاد آیه شریفه این است که اگر خدا بخواهد فرزند برگزیند، باید از میان مخلوقات خود گزینش کند و این محال است؛ زیرا میان مقام خالق و مخلوق جدایی و دوگانگی کامل وجود دارد.

107- تنوع رنگ موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 13 - 2

2- مخلوقات زمین ، دارای رنگ های مختلف و گوناگون

و ما ذرأ لكم فی الأرض مختلفاً ألونه

ص: 153

108- تنوع موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 4 - 4

4- مخلوقات خداوند، از نظر کمال و مراتب وجودی، متفاوت و گوناگون اند.

لأصطفى ممّا يخلق ما يشاء

برداشت یاد شده از آمدن ماده «إصطفاء» (گزینش کردن) استفاده می شود؛ زیرا گزینش از میان اشیایی صورت می پذیرد که از نظر کمال و خصوصیات وجودی، گوناگون و دارای مراتب مختلف هستند.

109- تنوع موجودات آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 11 - 4

4- مظاهر طبیعت با گستردگی و تنوع، در خدمت منافع انسان

و نزلنا .. فأنبتنا ... والنخل ... رزقاً للعباد

110- تنهایی اخروی موجودات باشعور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 95 - 4

4- تنهایی و بی کسی موجودات شعورمند آفرینش (معبودهای پنداری و عبادت کنندگان آنها) در صحنه قیامت، تجلی مملوکیت همه آنها در برابر خداوند است.

إلّا آتی الرحمن عبداً.. و کلّهم آتیه يوم القیمه فرداً

111- توحید عبادی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 15 - 3

3- موجودات آسمان ها و زمین برای غیر خدا خاضع نبوده و به غیر او سجده نمی کنند.

و لله يسجد من في السموت و الأرض

تقدیم «لله» بر «یسجد» حاکی از حصر است. بنابراین «لله یسجد...» ؛ یعنی ، برای خداوند سجده می کنند و به غیر او سجده نمی برند.

ص: 154

112- توحید موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 83 - 14

14 - توحید تکوینی تمام موجودات باشعور

وله اسلم من فی السموات و الارض طوعاً و کرهاً

امام صادق (ع) درباره آیه فوق فرمود: هو توحید هم لله عز و جل.

توحید صدوق، ص 46، ح 7، ب 2؛ نورالثقلین، ج 1، ص 360، ح 220.

113- ثبت موجودات در کتاب مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 3 - 18

18 - اشیای بزرگ و کوچک عالم، در کتاب مبین الهی ثبت اند.

ولا أصغر من ذلك ولا أكبر إلا فی كتب مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 61 - 8

8 - همه موجودات زمین و آسمان - از کوچکترین آنها تا بزرگترینشان - در منظر خدا و احاطه علمی او بوده و در کتابی روشن درج شده اند.

وما یعزب عن ربك من مثقال ذره فی الأرض ولا فی السماء ولا أصغر من ذلك ولا أكبر

114- نمره موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 58 - 3

3 - موجودات در پرتوربوبیت خداوند به ثمر می نشینند و بازدهی دارند .

یخرج نباته یاذن ربه

115- جایگاه خزاین موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 21 - 7

7- « روی جعفر بن محمد عن أبيه عن جدّه (ع) انه قال : في العرش تمثال جميع ما خلق الله في البر والبحر . . . وهذا تأويل قوله : « و إن من شيء إلا عندنا خزائنه » . . . »

ص: 155

از امام سجاده (ع) روایت شده است که فرمود: تمثال همه چیزهایی که خداوند در خشکی و دریا آفریده، در عرش موجود است و این است تأویل سخن خدا که فرمود: و إن من شیء إلا عندنا خزائنه . . .».

116- جبر موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 8 - 6

6 - همه موجودات ، ناگزیر از اطاعت خداوند و تنها انسان دارای حق انتخاب آگاهانه

و النجم و الشجر یسجدان . . . و وضع المیزان . ألا تطغوا فی المیزان

خداوند، در آیات پیشین «نجم» و «شجر» را تسلیم بی چون و چرای فرمان حق شمرده و هستی را مسخر قوانین دانسته است؛ اما تنها از انسان می خواهد که خود با اختیار و انتخاب سر بر آستان معیارها بساید.

117- جهل به موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 36 - 6

6 - وجود پدیده هایی خارج از قلمرو دانش بشر در جهان

و ممّا لا یعلمون

118- جهل موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 65 - 6

6 - آگاهی نداشتن غیر خدا به لحظه برپایی رستاخیز ، دلیل شایسته نبودن غیر او برای پرستش

و ما یشعرون آیاں یبعثون

با توجه به این که معبودهای دروغین مشرکان، از مصادیق مورد نظر در «ما یشعرون» هستند، از ارتباط آن با صدر آیه استفاده می شود که موجوداتی که زمان رستاخیز بر آنها مکشوف نباشد، اصولاً نمی توانند به عنوان معبود شناخته شوند.

119- حاکم موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 13 - 1

1 - مالکیت و حاکمیت مطلقه الهی بر هر موجود مستقر در شب و روز

وله ما سكن فی الیل و النهار

ص: 156

«سکن»، از ماده «سکنی» (به معنی مسکن گزید): و «ما سکن ..»، شامل هر موجودی است که در ظرف شب و روز قرار گرفته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 52 - 1

1- مالکیت تمامی موجودات آسمان ها و زمین و حاکمیت بر آنها، در انحصار خداوند است .

و له ما فی السموت و الأرض

لازمه مالکیت، حاکمیت است و «أفغیر الله تتقون» (آیا از غیر خدا می ترسید) می تواند قرینه بر این باشد که: مراد از «له ما فی السماوات و ..» حاکمیت نیز هست.

120- حاکم موجودات فضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 10 - 1

1 - فرمانروایی جهان هستی (آسمان ها ، زمین و موجودات میان آن دو) تنها در اختیار خداوند است .

أم لهم ملک السموت و الأرض و ما بینهما

121- حرکت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 18 - 22

22 - تنها خداوند مُنت ها الیه حرکت تمامی موجودات است .

وإلیه المصیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 2 - 3

3 - خداوند به حرکت ها و سکون های همه موجودات ، احاطه علمی کامل دارد .

یعلم ما یلج فی الأرض و ما یخرج منها و ما ینزل من السماء و ما یعرج فیها

علم خداوند به ورود چیزی در زمین و یا خروج اشیا از آن و نیز علم او به آنچه از آسمان نازل می شود و یا به سمت آن بالا می رود، کنایه از احاطه علمی او به همه چیز است.

122- حسابرسی از موجودات با شعور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 23 - 6

ص: 157

6- تمامی مخلوقات با شعور جهان ، موجوداتی مسؤول و مورد بازپرسی خداوند

و هم یسلون

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مرجع ضمیر «هم» «مَنْ» در «من فی السماوات» باشد.

123- حسن خلقت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 7 - 7 - 3, 2, 1

1 - خداوند ، همه آفریده های خود را ، به صورتی نیکو و شایسته پدید آورده است .

اللّٰه... الذی أحسن کلّ شیء خلقه

2 - آفرینش موجودات به صورتی نیکو و شایسته ، نشانه تدبیر و علم الهی است .

یدبّر الأمر... علم... الذی أحسن کلّ شیء خلقه

3 - زیبا و نیکو آفریده شدن پدیده ها ، از جمله آیات الهی است .

اللّٰه الذی... الذی أحسن کلّ شیء خلقه

7 - خلقت موجودی شگفت مانند انسان از گلی بی شکل و فاقد حیات ، نمود آفرینش نیکوی خدا است .

أحسن کلّ شیء خلقه و بدأ خلق الإنسن من طین

124- حشر اخروی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 38 - 8

8 - تمامی جنبنندگان زمین و پرندگان آسمان، مانند انسان، در قیامت برانگیخته می شوند.

ثم إلى ربهم یحشرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 29 - 11

11 - تمامی موجودات زنده در قیامت ، محشور خواهند شد .

و هو علی جمعهم إذا یشاء قدیر

با توجه به ضمیر «هم» در «جمعهم» - که به همه موجودات (ما بٹ فیہما) بر می گردد - مطلب بالا استفاده می شود.

125- حشر موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 65 - 9

9 - همه موجودات زنده و شعورمند آسمان ها و زمین ، دارای مرگ و رستاخیز

ص: 158

ضمير نایب فاعل در «یبعثون» مربوط به «من فی السماوات و الأرض» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 180 - 14

14 - حشر جمادات و اشیا در قیامت

سیطوَقون ما بخلوا به یوم القیمه

126- حشر موجودات آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 87 - 11

11 - مرگ و رستاخیز ، حقیقتی عام و دربرگیرنده تمامی موجودات شعورمند آسمان و زمین

ففرع من فی السموت و من فی الأرض . . . و کلّ أتوه

بنابراین فرض که در آیه فوق، هم مرگ لحاظ شده باشد و هم رستاخیز و به عبارت دیگر مراد از «ینفخ فی الصور» هم نفخه اولی باشد و هم نفخه ثانیه، تعبیر «من فی السماوات و من فی الأرض» و نیز عبارت «و کلّ أتوه داخرین» می رساند که حکم بیان شده در آیه، اختصاص به موجوداتی خاص ندارد؛ بلکه همه موجودات هستی مشمول آن حکم می باشند.

127- حشر موجودات آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 95 - 1

1- تمامی موجودات شعورمند آسمان ها و زمین ، روز قیامت در محضر خداوند حضور خواهند یافت .

و کلّهم ءاتیه یوم القیمه

128- حشر موجودات باشعور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 95 - 1

1- تمامی موجودات شعورمند آسمان ها و زمین ، روز قیامت در محضر خداوند حضور خواهند یافت .

وكلهم آتیه يوم القیمه

ص: 159

129- حقانیت پیدایش موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 73 - 7

7 - فرمان خداوند بر پدیدار شدن هر چیزی بر اساس حق و به دور از بیهودگی و بطلان است.

و یوم یقول کن فیکون قوله الحق

جمله «قوله الحق» می تواند مبتدا و خبر و «یوم» ظرف مقدم شده برای مضمون جمله «قوله الحق» باشد. در این صورت مفاد جمله چنین می شود: روزی که او فرمان به ایجاد چیزی دهد، گفتار او حق است.

130- حقانیت خلقت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 3 - 46 - 1

1- آفرینش آسمان ها و زمین و موجودات هستی ، آفرینشی بایسته و بحق

ما خلقنا السموت والأرض و ما بینهما إلا بالحق

131- حقیقت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 174 - 5

5 - اشیاء ، دارای وجهه و حقیقتی غیر از ظواهرشان

أولئک ما یأکلون فی بطونهم إلا النار

ظاهر این است که آتش مطرح شده در جمله « أولئک ما یأکلون فی بطونهم إلا النار» وجهه دیگر همان متاعی است که از طریق دین فروشی تحصیل شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 17 - 2

2- مخلوقات ، هرگز اسباب سرگرمی و لعب و لهو آفریدگار خویش نیستند .

لو أردنا أن نتخذ لهم آياتٍ لاتَّخذنّه من لدنّا إنّ كُنّا فعّالين

132- حمد اخروي موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - زمر - 39 - 75 - 10، 9

9- همه خلايق در قيامت به حمد و ستايش خداوند خواهند پرداخت .

وقيل الحمد لله ربّ العلمين

ص: 160

10 - همه خلائق در قیامت ، به خاطر قضاوت به حق و عادلانه خداوند ، به حمد و ستایش او خواهند پرداخت .

وقضى بينهم بالحقّ وقيل الحمد لله ربّ العلمين

برخی از مفسران بر این عقیده اند که حمد و ستایش خلائق در قیامت، به خاطر داوری به حق خداوند در میان آنان می باشد. از این رو این ستایش و حمد پس از قضاوت خداوند انجام خواهد گرفت.

133- حمد موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 18

18- خداوند ، در برخورد با گناه نیندیشیدن درباره حقایق هستی - چون تسبیح و حمد موجودات - بردبارانه برخورد کرده و در صورت توبه ، از آن درمی گذرد .

لا تفتقهن تسبیحهم إنه كان حليماً غفوراً

تعلیل «إنه كان حليماً غفوراً» دلالت می کند بر اینکه «لا تفتقهن تسبیحهم» (تفقه نمی کنید در تسبیح آنان) گناه داشته و شایسته برخورد و مجازات است اما چون خداوند حلیم و غفور است، بردبارانه برخورد می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 111 - 4

4- بازگشت همه ستایش ها برای هر موجود ، به حمد و ستایش خدای یکتا و بی همتاست .

وقل الحمد لله

مخصوص بودن همه ستایشها به ذات یکتای خداوند، در عین وجود ارزشهایی ستایش برانگیز در مظاهر هستی، اشاره به این معنا دارد که: چون مخلوق همه وجودش را از خالق گرفته، پس ارزشهای او از آن خداست و در حقیقت تنها خدا شایسته ستایش است و بس.

134- حیات اخروی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 6 - 7

7- وجود حیات و شعور در موجودات ، حتی جمادات در آخرت

كانوا لهم أعداء و كانوا بعبادتهم كفرين

از ضمائر «ذوی القعول» در آیه شریفه، مطلب یاد شده استفاده می شود.

135- حیات موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 44 - 2

ص: 161

2 - مرگ و حیات موجودات ، جلوه ای از ربوبیت یگانه خداوند بر هستی است .

وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ . . . وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتٌ وَأَحْيَا

از ارتباط این آیه با آیه «وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ»، مطلب بالا قابل استفاده است.

136- خالق موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 2 - 10

10 - «عن ابی عبداللہ (ع) فی قوله : « الحمد لله » قال : الشکر لله و فی قوله « رب العالمین » قال : خالق المخلوقین . . . ;

از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: «الحمد لله» یعنی شکر مخصوص خداست و «رب العالمین» یعنی، آفریننده مخلوقات . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 101 - 7

7 - خداوند آفریننده همه موجودات است.

و خلق کل شیء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 102 - 4

4 - خداوند آفریدگار هر موجودی است.

ذلکم الله . . . خلق کل شیء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 185 - 7

7 - خداوند آفریدگار همه موجودات و دارای سلطه ای کامل بر آنهاست .

أولم ينظروا فی ملکوت . . . ما خلق الله من شیء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 16 - 24

24- خداوند خالق و آفریننده همه پدیده هاست .

قل الله خلق كل شيء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 19 - 10

10- خداوند دارای قدرت لازم برای ایجاد پدیده ها و از بین بردن برخی و آوردن برخی دیگر به جای آنان

ص: 162

ألم تر أن الله خلق السموت والأرض بالحقّ إن يشأ يذهبكم و يأت بخلق جديد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 8 - 5

5- خداوند ، پیوسته موجوداتی را پدید می آورد که انسان ها به آنها آگاهی ندارند .

خلق السموت والأرض ... خلق الإنسن ... و الأنعم خلقها لكم ... و یخلق ما لاتعلم

از اینکه «خلق» را در فرازهای قبلی به صورت ماضی و در عبارات اخیر به صورت مضارع به کار برده است، مطلب فوق برداشت می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 17 - 1

1- خداوند ، خالق و آفریننده تمام موجودات است .

خلق السموت والأرض ... خلق الإنسن ... و الأنعم خلقها لكم ... و یخلق ما لاتعلمو

از اینکه پس از بیان آفریده های مختلف فرمود: آیا کسی که خلق می کند نظیر کسی است که خلق نمی کند، استفاده می شود که او خالق همه چیز است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 7 - 1

1- پدیده های روی زمین و مظاهر طبیعت ، آفریده های خداوند و زینت بخش زمین است .

إتآ جعلنا ما على الأرض زینه لها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 35 - 12

12- رابطه خداوند با تمامی موجودات ، رابطه خالق و مخلوق است ; نه رابطه پدر و فرزند .

ما كان لله أن يتخذ من ولد سبحانه . . . يقول له كن فيكون

چنانچه پیدایش عیسی (ع) دلیل فرزندی او برای خداوند باشد - آن گونه که باطل اندیشان می گویند - تمامی موجودات را باید فرزند خدا

دانست، زیرا خداوند همه موجودات - از جمله عیسی (ع) - را با فرمان «کن» ایجاد کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 50 - 3,4

3 - آفریننده همه موجودات و هدایتگر آنها در مسیر خویش، خداوند است.

أعطى كلّ شيء خلقه ثمّ هدى

4 - خداوند به هر موجودی، خلقتی کامل و اعضا و ویژگی‌هایی متناسب با شأن او، عطا کرده است.

الذی أعطى كلّ شيء خلقه

«خلق»، به معنای ایجاد، یا تقدیر درست و یا هیئت و شکل است (مفردات راغب). معنای دوم و سوم رساننده نکته یاد شده است.

ص: 163

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 2 - 11

11 - خداوند ، آفریننده همه پدید های جهان هستی است .

و خلق کلّ شیء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 20 - 2

2 - پدید آورنده موجودات ، خداوند است .

بدأ الخلق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 8 - 2

2 - آفریننده آسمان ها و زمین و تمامی موجودات ، خداوند است .

ما خلق الله السموت و الأرض و ما بينهما إلا بالحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 62 - 1

1 - خداوند ، آفریننده هر چیزی است .

الله خلق کلّ شیء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 62 - 3

3 - خداوند ، خالق همه چیز است .

خلق کلّ شیء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - خداوند ، قادر و توانمند بر آفرینش هر آنچه بخواهد .

یخلق ما یشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 2 - 1

1 - خداوند آفریننده تمامی موجودات

الذی خلق

بیان نکردن مفعولی خاص برای «خلق»، بیانگر تعمیم است و به آفرینش تمام مخلوقات نظر دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 164

12 - خداوند ، خالق تمامی مخلوقات است .

الذی خلق

ذکر نشدن مفعولی خاص برای فعل «خلق»، افاده عموم می کند و در این صورت آیه بعد، ذکر خاص بعد از عام خواهد بود. در این موارد می توان گفت: «خلق» گرچه متعدی است؛ ولی به جهت نظر نداشتن به مفعولی خاص، به منزله فعل لازم دانسته شده است. و ممکن است گفته شود: مفعول مقدر آن، لفظی است که همه موجودات را شامل می شود. برخی گفته اند: به قرینه آیه بعد، مفعول محذوف این فعل نیز «الإنسان» است که در این صورت، آیه شریفه تنها به آفرینش انسان نظر خواهد داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فلق - 113 - 2 - 1

1 - خداوند ، آفریننده موجودات

ما خلق

137- خالق موجودات آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 25 - 2

2 - خدای پدیدآورنده موجودات آسمان و زمین از کتم عدم ، شایسته پرستش است ، نه مخلوقات و مظاهر طبیعت .

یسجدون للشمس .. ألا یسجدوا لله الذی یرج الخبء فی السموت و الأرض

«ال» در «الخبء» برای جنس و مفید استغراق است «خبء» به معنای مستور (مصدر به معنای مفعول) می باشد. بنابراین «یرج الخبء»؛ یعنی، «یرج جمیع الأشياء المستوره تحت استار العدم منها إلی الوجود».

138- خالق موجودات فضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 59 - 1

1 - خداوند ، آفریدگار آسمان ها و زمین و پدیده های میان آنها است .

الذی خلق السموت و الأرض و ما بینهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 4 - 1

1 - خداوند ، آفریننده آسمان ها و زمین و موجودات میان آن دو است .

اللّٰه الذی خلق السموت و الأرض و ما بینهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 165

1 - خداوند ، خالق آسمان ، زمین و پدیده های میان آن دو است .

و ما خلقنا السماء و الأرض و ما بينهما بطلاً

139- خبثات موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 58 - 10

10 - پاکی طینت موجودات ، امری اصیل و خبثات آنها ، امری عرضی است . *

و البلد الطیب . . و الذی خبث

توصیف زمین مستعد با وصف «الطیب» در مقابل توصیف زمین نامستعد با فعل «خبث»، می تواند اشاره به برداشت فوق داشته باشد. زیرا وصف دلالت بر ثبوت دارد و فعل حاکی از حدوث است.

140- خدا و موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 35 - 12

12- رابطه خداوند با تمامی موجودات ، رابطه خالق و مخلوق است ؛ نه رابطه پدر و فرزند .

ما کان لله أن یتخذ من ولد سبحة . . . یقول له کن فیکون

چنانچه پیدایش عیسی (ع) دلیل فرزندی او برای خداوند باشد - آن گونه که باطل اندیشان می گویند - تمامی موجودات را باید فرزند خدا دانست، زیرا خداوند همه موجودات - از جمله عیسی (ع) - را با فرمان «کن» ایجاد کرده است.

141- خدانشناسی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 116 - 11

11 - همه موجودات ، برخوردار از آگاهی و شعور به مقام خداوند هستند .

کل له فقتون

جمع بستن کلمه قانت به وسیله «ون» حکایت از آن دارد که: موجودات آسمانها و زمین - در ارتباط با خداوند - از شعور و آگاهی برخوردار هستند؛ زیرا صفت مذکر آن گاه این گونه جمع بسته می شود که موصوف از صاحبان عقل و شعور باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 41 - 3.10

3 - تمامی موجودات با شعور آسمانها و زمین ، معترف به وجود خداوند و تنزیه گوی او از هر گونه نقص و ناروایی

ألم تر أنّ الله يسبّح له من في السموت والأرض

ص: 166

10 - همه موجودات عالم ، آگاه به شایستگی خداوند برای نیایش و تسبیح

کَلَّ قَدِ عِلْمِ صَلَاتِهِ وَ تَسْبِيحِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 53 - 11

11 - علم حضوری و شهودی تمامی موجودات ، نسبت به پروردگار

أَوَّلَمَ يَكْفُ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ

بنابراین که «شهود» به معنای مشهود باشد، برداشت یاد شده قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 24 - 11

11 - همه موجودات جهان ، دارای نوعی ادراک نسبت به مقام آفریدگار خویش

يَسْبِغُ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

چنانچه مراد از تسبیح، بیانی و گفتاری باشد - و نه صرفاً به زبان حال - برداشت بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 1 - 3

3 - معرفت و شناخت خدا ، سرشته در ذات همه موجودات هستی

يَسْبِغُ لِّلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که مراد از تسبیح در آیه شریفه، تسبیح نطقی باشد؛ نه تسبیح تکوینی

142- خزاین موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 21 - 1

1- خزانه و گنجینه هر چیزی ، در نزد خداوند است .

وإن من شيء إلا عندنا خزائنه

143- خضوع آثار موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 15 - 8

8- موجودات هستی و آثار آنها همواره تسلیم خدا بوده و در برابر او خاضعند .

و لله يسجد من في السموت و الأرض طوعاً و كرهاً و ظللهم

«ظلال» در آیه شریفه می تواند به عنوان نمونه ای از آثار و تبعات موجودات، مطرح باشد.

ص: 167

144- خضوع اخروی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 87 - 9

9- ذلت و خضوع همه موجودات در برابر خداوند در روز رستاخیز

و کَلَّ اتوه دخرین

«دُخُور» به معنای ذلت و کوچکی است.

145- خضوع موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 15 - 3

3- موجودات آسمان ها و زمین برای غیر خدا خاضع نبوده و به غیر او سجده نمی کنند .

و لله یسجد من فی السموت و الأرض

تقدیم «لله» بر «یسجد» حاکی از حصر است. بنابراین «لله یسجد...»؛ یعنی، برای خداوند سجده می کنند و به غیر او سجده نمی برند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 48 - 11

11- همه پدیده های مادی با خضوع تمام، خداوند را سجده می کنند .

أولم یروا... من شیء... سجداً لله و هم دخرون

«داخر» در لغت به معنای ذلیل است و جمله «و هم داخرون» حال برای «ظلال» می باشد.

146- خلقت ابتدایی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 15 - 3

3- نخستین وجود هر موجود، برهان امکان معاد

تعبیر «أفَعِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ» کافران را به وجود فعلی موجودات توجه می دهد و همین توجه را برای پی بردن به امکان معاد کافی می شمارد؛ زیرا آن کس که قادر بر خلق باشد، مرتبه نخست و مرتبه دوم برایش یکسان است.

147- خلقت تدریجی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 40 - 8

8- خلق و آفرینش گری خداوند ، مستمر بوده و همه موجودات را به یک باره خلق نکرده است .

إنما قولنا لشيء إذا أردناه أن نقول له كن فيكون

«إذا» برای ظرف زمان مستقبل است و بر وقوع متعلق امر «كن» در آینده دلالت دارد، و نیز فعل «نقول» و «فيكون» به جای «قلنا» و «كان» حاکی است که آفرینش گری خداوند در گذشته و به یک باره انجام نگرفته است؛ بلکه امری ادامه دار است.

148- خلقت سایه دار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 81 - 1

1- آفرینش موجوداتی که خاصیت سایبانی برای انسان داشته باشد ، به قدرت خداست .

والله جعل لكم ممّا خلق ظللاً

149- خلقت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 29 - 12

12 - آفرینش موجودات زمین و آسمان های هفتگانه ، دلیل توانایی خدا بر زنده کردن مردگان است .

ثم يحييكم ثم إليه ترجعون. هو الذي خلق لكم ... فسويهن سبع سموت

جمله «هو الذي ...» می تواند مرتبط با ذیل آیه قبل باشد و نیز می تواند با صدر آن آیه در ارتباط باشد. برداشت فوق مبتنی بر احتمال نخست است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 117 - 9

9- خداوند ، در ایجاد اشیا بی نیاز از استخدام وسایط است .

إذا قضى أمراً فإنما يقول له كن فيكون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 164 - 13

13 - خداوند احیاء کننده زمین ، ایجاد کننده موجودات زنده در آن و منتشر سازنده آنها در سراسر گیتی است .

فأحيا به الأرض . . . و بث فيها من كل دابة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 169

5 - انعام - 6 - 12 - 9

9 - آفرینش موجودات در جهت برخورداری آنها از رحمت خداوند

قل لمن ما فی السموت و الأرض قل لله كتب على نفسه الرحمة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 14 - 11، 10

10 - ایجاد و استمرار بقای موجودات به دست خداوند است.

فاطر السموت و الأرض و هو يطعم

11 - آفرینش و تأمین نیازمندیهای موجودات، از شوون ولایت مطلقه الهی است.

قل أغیر الله أتخذ ولیا فاطر السموت و الأرض و هو يطعم و لا یطعم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 95 - 4

4 - پدید آمدن موجود زنده از دل مردگان و مرده از دل زندگان، قانونی مستمر در طبیعت است.

یخرج الحی من المیت و مخرج المیت من الحی

جمله «یخرج الحی»، که جمله ای است فعلیه و با فعل مضارع آغاز شده، دال بر استمرار و تجدید است. همچنین جمله دوم (مخرج المیت ...)، که به صورت اسمیه آمده، دال بر دوام و ثبوت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 31 - 10

10 - پیدایش مستمر و بیوقفه موجودات جاندار از پدیده های بی جان و موجودات بی جان از پدیده های جاندار، از نشانه های ربوبیت خدا

و من ینخرج الحی من المیت و ینخرج المیت من الحی . . . فسیقولون الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11- آفرینش موجودات و تأمین نیازمندی های جسمی و روحی آنان ، دلیل بر توحید ربوبی و خالقیت خداوند است .

خلق السموت .. تعلی عمّا یشرکون ... خلق الإنسن ... و الأنعّم خلقها لکم ... إن

آوردن کلمه «ربّ» بعد از بیان آفرینش آسمانها و زمین و آفرینش انسان و حیوانات از سوی خداوند، بیانگر توحید ربوبی است؛ کما اینکه اسناد آفرینش همه موجودات به خود بیان توحید در خالقیت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 12 - 4

4- وجود یافتن پدیده ها در عالم غیبت ، به فعلیت رسیدن علم الهی است .

ثمّ بعثنهم لنعلم أیّ الحزبین

روشن است که خداوند، بر همه چیز آگاه است و ابعاد زمان و مکان، مانعی در برابر علم الهی نیست. بنابراین، «لنعلم» باید معنایی داشته باشد که با این اصل کلی و مسلّم تنافی نداشته باشد. یکی از وجوه این است که مراد از «علم» در «لنعلم»

ص: 170

فعلیت یافتن علم خداوند باشد؛ یعنی، آنچه خداوند به واقع شدن آن عالم است، واقع شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 39 - 3

3- خداوند، هر چه بخواهد، وجود خواهد یافت.

ما شاء الله

«ما» در «ما شاء الله» موصول و مبتدا است و خبر آن «کائن» یا چیزی نظیر آن است. معنای جمله، چنین است: «آنچه را خدا خواسته است خواهد شد.»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 35 - 11

11- هیچ فاصله ای بین فرمان الهی بر تحقق چیزی و محقق شدن آن وجود ندارد.

يقول له كن فيكون

عطف «يكون» به وسیله «فاء» بر نبودن هیچ فصلی بین تعلق اراده الهی و تحقق مورد اراده، دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 50 - 6، 11

6- وجود حساب و اندازه، در آفرینش موجودات

أعطى كلَّ شيء خلقه

11 - خلقت همه موجودات هستی و هدایت آنها، برهان ربوبیت خدا است.

ربنا الذى أعطى كلَّ شيء خلقه ثم هدى

تفصیل کلام موسی (ع)، به برهانی منطقی و محکم بازگشت دارد که صورت آن چنین است: «اللّٰه ربّ لائّه خالق و هاد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 19 - 6

6- فرایند پیدایش مستمر موجودات و بازگشت آنان به حالت قبلی، نمودی از قدرت خداوند است.

كيف يبدئ الله الخلق ثم يعيده

عطف «يعيد» بر فعل «يبدئ» نشان می دهد که تمام موجودات، پس از خلق شدن، باز به حالت سابق شان برمی گردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 20 - 3

3- عرصه طبیعت، مظهر قدرت نمایی خداوند در ایجاد پدیده ها است.

سيروا في الأرض فانظروا كيف بدأ الخلق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 27 - 1

1- آفرینش نخست موجودات و بازگرداندن مجدد آنها، تنها به دست خداوند است.

ص: 171

و هو الذى يبدؤا الخلق ثم يعيده

«خلق» حاصل مصدر و «ال» در آن، برای جنس است، بنابراین، دلالت بر همه پدیده ها می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 9 - 8

8 - احیای زمین مرده و فاقد حیات و پدید آوردن موجودات زنده در این کره ، دلیل قدرت خداوند بر احیای مجدد انسان ها در روز رستاخیز

والله الذى أرسل الريح .. فأحيينا به الأرض بعد موتها كذلك الشهور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - يس - 36 - 81 - 10

10 - آفرینش انبوه پدیده های جهان و آگاهی همه جانبه از احوال آنها ، دلیل و شاهد توانایی خداوند بر احیای مجدد انسان ها در روز قیامت

أوليس الذى خلق السموت والأرض بقدر على أن يخلق مثلهم بلى و هو الخلق العليم

یادآوری آفرینش و علم گسترده خداوند، در پایان آیه و در شرایطی که آیه شریفه در مقام بیان توانایی خداوند بر احیای مجدد انسان ها است؛ می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - يس - 36 - 82 - 1, 2

1 - خداوند هر چیزی را اراده کند ، با گفتن « باش » و « به هستی درآ » ، آن را پدید می آورد .

إنّما أمره إذا أراد شيئاً أن يقول له كن فيكون

2 - خداوند در آفرینش پدیده ها ، از هرگونه ابزار و وسایل و کمک و هم فکری ، بی نیاز است .

إنّما أمره إذا أراد شيئاً أن يقول له كن فيكون

قصر در «إنّما أمره ..» قصر اضافی است. این عبارت در مقابل عقیده منکران معاد ادا شده است؛ زیرا آنان تجدید حیات انسان ها از استخوان های پوسیده و پراکنده را، امری غیر ممکن می دانستند؛ چرا که بر این تصور بودند که جمع کردن استخوان های پوسیده و پراکنده و دمیدن حیات در آن، نیاز به ابزار، وسایل، کمک و هم فکری دیگران دارد و باید وقت و زمان بسیاری صرف شود و خداوند از انجام چنین

کاری ناتوان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 29 - 1،7

1 - آفرینش آسمان ها و زمین و جانداران ، از نشانه های روشن خدا و قدرت او است .

و من ءایته خلق السموت و الأرض و ما بتّ فیهما من دابّه

7 - آفرینش آسمان ها ، زمین و موجودات زنده ، تنها بخشی از آیات الهی است .

و من ءایته

با توجه به معنای «من» - که برای تبعیض است - به دست می آید که جهان هستی سرشار از آیات خداوند است و آفرینش آسمان ها و زمین تنها بخشی از آنها می باشد.

ص: 172

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 49 - 5

5 - حاکمیت مطلق خداوند در جهان هستی ، پشتوانه اجرای مشیت وی در آفرینش موجودات

لله ملك السموت و الأرض یخلق ما یشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 12 - 3

3 - آفرینش انواع موجودات هستی ، نمودی از عزت و دانایی مطلق الهی است .

خلقهنّ العزیز العلیم . . . و الذی خلق الأزوج کلّها

«أزواج»، ممکن است به معنای «اصناف» باشد. ارتباط این آیه با دو آیه قبل، گویای برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 3 - 5

5 - آفرینش بهینه آسمان ها و زمین و سایر موجودات ، نمود عزت و حکمت الهی است .

من الله العزیز الحکیم . ما خلقنا السموت و الأرض و ما بینهما إلا بالحقّ

از ارتباط این آیه با ذیل آیه قبل (من الله العزیز الحکیم)، مطلب یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 15 - 1

1 - راه نیافتن عجز و خستگی در خداوند ، به خاطر آفرینش موجودات

أفعیینا بالخلق الأوّل

از استفهام انکاری (أفعیینا بالخلق)، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 49 - 1

1 - خداوند، اشیا را جفت (نر و ماده) آفریده است .

و من کلّ شیء خلقنا زوجین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 50 - 4، 2

2- بی نیازی خداوند به زمان، برای خلق اشیا

و ما أمرنا إلاّ وحده کلمح بالبصر

عبارت «کلمح بالبصر» (مانند چشم به هم زدن) ظاهراً اشاره به سرعت تحقق «امر» دارد؛ یعنی، به گونه ای است که میان فرمان و تحقق شیء هیچ فاصله ای نیست.

4 - تحقق آفرینش اشیا و تقدیر و تنظیم آنها، با صدور یک فرمان از جانب خداوند و بی نیاز از بازنگری *

إنا کلّ شیء خلقناه بقدر . و ما أمرنا إلاّ وحده کلمح بالبصر

عبارت «و ما أمرنا» می تواند نظر به آیه قبل داشته باشد؛ یعنی، خلقت و اندازه گیری در دو مرحله صورت نمی گیرد؛ بلکه با

ص: 173

یک فرمان هم آفرینش است و هم تقدیر و در این آفرینش و تقدیر تجدید نظر صورت نمی گیرد.

150- خلقت موجودات سایه دار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 48 - 7

7- پدید آمدن اجسام سایه دار و گردش آن سایه ها ، به دست خداوند است .

أولم يروا إلى ما خلق الله من شيء يتفيوا ظلاله عن اليمين والشمائل

151- خلقت موجودات ظریف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 103 - 12

12 - عن أبي الحسن (ع) في حديث: .. انما قلنا اللطيف للخلق اللطيف و لعلمه بالشيء اللطيف او لا تری إلى اثر صنعه في النبات اللطيف ... و من الحيوان الصغار ... و ما هو اصغر منها ما لا يكاد تستبينه العيون ...

از ابوالحسن (امام رضا یا امام هادی علیهما السلام) روایت شده است: .. اطلاق وصف «لطیف» بر خداوند به سبب آن است که آفریننده اشیا بی لطیف است و به اشیا بی لطیف علم دارد. آیا نشانه آفرینش او را در گیاهان لطیف، حیوانات ریز و کوچکتر از آنها که به چشم نمی آید مشاهده نمی کنی ... ؟

152- درک انقیاد موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 18 - 6

6 - سجود و خضوع تمامی پدیده های جهان در برابر خدا ، امری قابل درک برای انسان ها

ألم تر أن الله يسجد له من في السموت و من في الأرض

همزه در «ألم تر» برای استفهام توییخی است: «رؤیت» (مصدر «تری») به معنای دانستن و به اصطلاح از افعال قلوب است؛ یعنی، «آیا ندانستی که...». توییخ خداوند بیانگر مطلب یاد شده است؛ چه این که سجود و خضوع موجودات اگر قابل درک نبود، خداوند انسان ها را توییخ نمی کرد.

153- درک سجده موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 18 - 6

6 - سجود و خضوع تمامی پدیده های جهان در برابر خدا، امری قابل درک برای انسان ها

ص: 174

ألم تر أن الله يسجد له من في السموت و من في الأرض

همزه در «ألم تر» برای استفهام توییخی است: «رؤیت» (مصدر «تری») به معنای دانستن و به اصطلاح از افعال قلوب است؛ یعنی، «آیا ندانستی که...». توییخ خداوند بیانگر مطلب یاد شده است؛ چه این که سجود و خضوع موجودات اگر قابل درک نبود، خداوند انسان ها را توییخ نمی کرد.

154- درک نیازمندی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 84 - 4

4- درک ماهیت تعلق و نیاز زمین و موجودات روی آن به خداوند ، تنها در توان اهل دانش و خرد است .

قل لمن الأرض و من فيها إن كنتم تعلمون

155- دعای موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 41 - 11، 9

9- همه موجودات عالم ، آگاه و آشنا به نیایش خویش در برابر خداوند و تسبیح و تنزیه او

أَنَّ اللَّهَ يَسْبِّحُ لَهُ مِنْ... و الطير صفّ-ت كلّ قد علم صلاته و تسبيحه

«صلاه» در اصل به معنای دعا است و دعا به معنای نیایش و مسألت است.

11- آگاهی آدمیان از نیایش و تسبیح همه موجودات عالم برای خداوند ، راهی برای هدایت آنان به سوی او است .

ألم تر أن الله يسبّح له من في السموت و الأرض و الطير صفّ-ت كلّ قد علم صلاته

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که آیه شریفه با بیان تسبیح موجودات برای خدا و آگاهی آنان از این عمل، در صدد هدایت انسان ها است.

156- دعوت به شناخت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 41 - 15

15 - خداوند ، فراخوان انسان ها به شناخت جهت گیری همه موجودات جهان آفرینش

ألم تر أن الله يسيح له من في السموت والأرض والطير صفّـت كلّ قد علم صلاته

157- دلائل اعاده موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 175

5- توانایی خداوند بر عذاب پیشینیان ، دلیل توانمندی او بر اعاده آن برای نسل های آینده بشر *

قتل أصحاب الأُخُدود . . . إته هو بیدیء و یعید

مفاد آیه شریفه - به قرینه تهدید بودن آن برای کافران - ممکن است این باشد که باید آیندگان، از سرنوشت پیشینیان عبرت بگیرند؛ زیرا کسی که عذاب ها را برای اولین بار به وجود آورد، بر اعاده آن نیز توانمند است.

158- دلایل خلقت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 1 - 15

15 - توانایی مطلق خداوند بر انجام هر کاری ، دلیل امکان آفرینش پدیده های نو و توسعه جهان طبیعت

یزید فی الخلق ما یشاء إِنْ اللّٰه علی کلّ شیء قدير

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که جمله «إِنْ اللّٰه علی کلّ شیء قدير»، تعلیل برای جمله «یزید فی الخلق ما یشاء» می باشد.

159- دلایل عبودیت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 94 - 4

4- سلطه خداوند بر همه موجودات و برشمردن و ضبط دقیق تعداد آنها ، نشانگر عبودیت کامل موجودات برای خداوند است .

ءاتی الرحمن عبداً . . . وعدّهم عدداً

این آیه، به منزله شاهد بر مدعای آیه قبل است.

160- دلایل عجز موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 44 - 13

13 - علم و توانایی خداوند ، دلیل بر ناتوانی قدرت ها از بازداشتن تحقق اراده الهی است .

و ما كان الله ليعجزه من شيء . . . إنه كان عليماً قديراً

جمله «إِنَّه كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا» در مقام تعلیل برای جمله پیشین است؛ یعنی، از آن جایی که خداوند دانا و توانا است، هیچ نیرویی توانایی بازداشتن تحقق اراده الهی را ندارد.

ص: 176

161- دلایل مملوکیت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 93 - 4

4- رحمانیت خداوند ، دلیل مملوک بودن موجودات آسمان ها و زمین و مالکیت مطلق خداوند

إن كلّ من فی السموت والأرض إلاّ آتی الرحمن عبداً

162- دلایل مملوکیت موجودات آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 93 - 4

4- رحمانیت خداوند ، دلیل مملوک بودن موجودات آسمان ها و زمین و مالکیت مطلق خداوند

إن كلّ من فی السموت والأرض إلاّ آتی الرحمن عبداً

163- ذکر عجز موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 34 - 5

5 - توجه به قدرت برتر خداوند و عجز و ناتوانی خلق ، بازدارنده آنان از کفر و تکذیب

لاتنفذون إلاّ بسطن . فبأیّ آلاء ربّکما تکذّبان

ارتباط دو آیه، نشانگر آن است که غفلت جن و آدمیان از قدرت خداوند، زمینه ساز تکذیب گری آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 20 - 10

10 - توجه به ناچیز بودن همه موجودات در برابر علو خداوند ، زمینه ساز خلوص نیت و قصد تقرب به او در انفاق ها است .

یؤتی ماله . . . ابتغاء وجه ربّه الأعلى

164- ذکر نیازهای موجودات

3 - توجه به نیاز و فقر ذاتی ممکنات ، زمینه خداشناسی و پرهیز از کفر و تکذیب

یسله من فی السموت و .. فبأیّ ءالآء ربکما تکذبان

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خداوند برای دورساختن آدمیان و جن از کفر و تکذیب حق، نیاز و فقر ذاتی عالم ممکنات را به آنان یادآور شده است.

4 - خداوند ، خواهان توجه و اذعان جن و انس به فقر ذاتی موجودات و نیاز آنها به خداوند

يسله من فى السموت و الأرض . . . فبأىء الآء ربكما تكذبان

سرزنش شدن تکذیب گران یا غافلانی که با غفلت خویش، از جلوه های ربوبیت خداوند چشم پوشیده اند؛ در واقع بدین منظور است که آنان بیدار شده و تجلیات ربوبیت فراگیر الهی را در درباره خود دریابند.

165- ذلت اخروی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 87 - 9

9- ذلت و خضوع همه موجودات در برابر خداوند در روز رستاخیز

و کلّ أتوه دخرین

«دُخُور» به معنای ذلت و کوچکی است.

166- راز موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 30 - 21

21- همه موجودات هستی دارای رمز و رازند و اعتراض به وجود هر یک از آنها نشانه جهل به حکمت وجودی آنهاست .

أتجعل فیها من یفسد . . . قال إنی أعلم ما لاتعلمون

167- راه ارتباط خدا با موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 17 - 4

4- آسمان ها ، راه میان خدا و خلق است ، و نه حاجبی میان او و آفریده ها .

و لقد خلقنا فوقکم سبع طرائق

«طریقه» گاهی به معنای راهی است که بر اثر رفت و آمد رهروان، کوبیده و هموار شده باشد. بر این فرض، معنای جمله فوق چنین می شود: «به راستی که ما بر فراز سر شما، هفت راه آفریدیم». تسمیه آسمان ها به «طرائق» نیز از آن رو است که آسمان، ممرّ فرمانی است که از سوی خدا به زمین نازل می شود (یتنزل الأمر بینهنّ) طلاق / 12 و راههای صعود گفته های پاک و اعمال صالح است (إلیه یصعد الکلم

الطيب و العمل الصالح يرفعه) فاطر/ 10 و محل رفت و آمد فرشتگان است (و ما نتنزل إلا بأمر ربك) مریم / 64.

168- روابط موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 178

4 - اشتقاق مخلوقات از یکدیگر ، جلوه ربوبیت خداوند بر آنان است .

برَبِّ الفلق

از جمله معانی «فَلَقٌ»، تمام مخلوقات است (لسان العرب). اطلاق این وصف بر آنها، به خاطر این است که «شَّقَّه شدن» و «شکافتن»، در پیدایش آنها نقشی اساسی دارد.

169- روزی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 64 - 11، 2

2 - ناتوانی خداوند در انفاق و بخشش روزی به موجودات ، از باور های باطل یهود

وقالت الیهود یدالله مغلوله

جمله «ینفق کیف یشاء» می تواند قرینه باشد بر اینکه مراد از بسته بودن دست خدا و نافذ نبودن قدرت وی - در پندار یهود - تنها ناتوانی از اعطای روزی و انفاق به انسانهاست.

11 - میزان بخشش ها و نعمت های خداوند و مقدار بهره مندی موجودات از آن ، وابسته به مشیت اوست .

ینفق کیف یشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 14 - 7

7 - تنها خداوند، روزی دهنده مخلوقات و خود بی نیاز از روزی است.

و هو یطعم و لا یطعم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 20 - 6

6- کره زمین ، دارای موجودات با شعور - از نوع غیر انسان - که روزی آنها به دست خداوند است .

و جعلنا لكم فيها معيش و من لستم له برزقين

لفظ «من موصول» نوعاً بر موجوداتی اطلاق می شود که دارای شعور و ادراک باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 19 - 4

4 - اعطای روزی به خلق ، نمودی از لطف و رحمت و آگاهی خداوند به بندگان خویش

اللّٰه لطیف بعباده یرزق من یشاء

170- روش شناخت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 179

11- شناخت حقیقت موجودات و شؤون آنها، تنها از طریق برهان دست یافتنی است.

ما أنزل الله بها من سلطان

171- زمینه پیدایش موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 3 - 1

1 - خداوند، برای هر یک از مخلوقات، اندازه و ویژگی های مشخص قرار داده و زمینه پیدایش شکل ها و شایستگی های خاصی را در آن فراهم آورده است.

و الذی قدر فهدی

مفاد «قدر»، اشاره به آن چیزی است که بالقوه در موجودات وجود دارد و در حالات پیاپی، در صحنه وجود ظاهر می شود و صورت می پذیرد. (مفردات راغب)

172- زمینه تسبیح موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 1 - 9

9- درک عزت و حکمت مطلق خداوند، برانگیزاننده موجودات هستی به تسبیح و تنزیه او

سَبِّحْ لِلَّهِ ... وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

جمله «و هو العزیز الحکیم» بیانگر دلیل تسبیح گویی مخلوقات است؛ یعنی، آنها بدان جهت خداوند را تسبیح می گویند که او را عزیز و حکیم می یابند.

173- زمینه تکامل موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 50 - 10

10 - ربوبیت خداوند، مقتضی آفرینش موجودات و هدایت آفریده ها به کمال وجودی آنها است.

رَبَّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى

174- زمينه حشر موجودات

جلد - نام سورہ - سورہ - آيہ - فيش

13 - نمل - 27 - 87 - 8

ص: 180

8- دمیده شدن در صور، مقدمه حضور همه موجودات هستی در پیشگاه خداوند

و یوم ینفخ فی الصور... و کلّ أتوه

175- زمینه خلقت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 50 - 10

10 - ربوبیت خداوند، مقتضی آفرینش موجودات و هدایت آفریده ها به کمال وجودی آنها است.

ربّنا الذی أعطی کلّ شیء خلقه ثمّ هدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 80 - 7

7- آمد و شد شب و روز و به وجود آمدن فصل های مختلف، عامل پیدایش موجودات زنده و جریان مستمر مرگ و حیات در زمین

یحی و یمیت و له اختلاف الّیل و النهار

ذکر «اختلاف شب و روز» پس از بیان مرگ و حیات می تواند اشاره به مطلب یاد شده باشد.

176- زمینه درک حیات موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 45 - 10

10- تأمل در جهان طبیعت، زمینه ای برای درک ویژگی های حیات موجودات است.

واضرب لهم مثل الحیوه الدنیا کماء أنزلنه من السماء

177- زمینه ظهور موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 3 - 6

6- وجود حد و مرز مشخص در استعداد های هر یک از موجودات و فراهم بودن زمینه ظهور آنها، جلوه هایی از ربوبیت خداوند است.

رَبِّكَ الْأَعْلَى .. الَّذِي قَدَّرَ فَهْدَى

ص: 181

178- زمینه هدایت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 50 - 10

10 - ربوبیت خداوند ، مقتضی آفرینش موجودات و هدایت آفریده ها به کمال وجودی آنها است .

رَبَّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى

179- زندگی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 38 - 13

13 - تمامی جنبندگان زمین و چگونگی زندگی آنها، آیات قدرت خداوند است.

إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُنْزِلَ وَ مَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ

180- زوال مالکیت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 23 - 6

6- همه مالکیت ها ، جز مالکیت خداوند ، زوال پذیر است .

نحن الوارثون

181- زوال موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 19 - 7

7 - خلق و مرگ پدیده ها ، امری مدام و مستمر است .

كيف يبدئ الله الخلق ثم يعيده

182- زوجیت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 11 - 15

15 - آفرینش جهان و ایجاد نظام زوجیت ، تجلی ربوبیت بی همتای خداوند

ذلکم اللّٰه ربّی . . . جعل لکم من أنفسکم أزواجًا

ص: 182

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 49 - 1

1 - خداوند، اشیا را جفت (نر و ماده) آفریده است.

و من کلّ شیء خلقنا زوجین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 45 - 2

2 - نظام «زوجیت» در حیات بشر، نمودی از ربوبیت یگانه خداوند

وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ... وَأَنَّهُ خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ

از ارتباط بین این آیه و آیه «وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ...»، مطلب بالا استفاده می شود.

183- زیبایی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 125 - 6

6 - آفریده های خداوند، زیباترین و نیکوترین آفریده های ممکن

أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که وقتی خداوند نیکوترین خالق باشد، قهراً مخلوقات او نیز نیکوترین مخلوق خواهند بود و چون خالقی جز او در جهان هستی وجود ندارد، طبیعتاً آنچه آفریده است، نیکوترین مخلوقاتی است که ممکن بود در عالم هستی پدید آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تین - 95 - 4 - 5

5 - تمام آفریده های الهی، نیکو و دارای ساختاری منظم اند. *

أَحْسَنَ تَقْوِيمٍ

«أَحْسَنَ»، اسم تفضیل است و اثبات برترین قوام برای انسان، نیکو بودن قوام دیگر موجودات را در مفهوم خود گنجانیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 15 - 9، 2، 3، 1

1- همه کسانی که در آسمان ها و زمینند در برابر خداوند خاضعند و بر او سجده می کنند .

و لله يسجد من في السموت والأرض

2- گروهی از موجودات از سر طاعت و به دلخواه بر خدا سجده می کنند و گروهی ناخواسته و برخلاف تمایل خویش .

و لله يسجد من في السموت والأرض طوعًا وكرهًا

ص: 183

«طوع» و «کره» مصدرند و در آیه شریفه به معنای اسم فاعل (طائعين) و (کارهين) می باشد. «طائع» به کسی یا چیزی گفته می شود که کاری را از روی تمایل انجام دهد و «کاره» به کسی و یا چیزی می گویند که عملی را بدون تمایل و از روی کراهت به ثمر رساند.

3- موجودات آسمان ها و زمین برای غیر خدا خاضع نبوده و به غیر او سجده نمی کنند .

و لله يسجد من في السموت و الأرض

تقديم «لله» بر «يسجد» حاکی از حصر است. بنابراین «لله يسجد...»؛ یعنی، برای خداوند سجده می کنند و به غیر او سجده نمی برند.

9- «عن أبي جعفر (ع) في قوله: «و لله يسجد من في السموات و الأرض طوعاً و کرهأً . . .» أما من يسجد من أهل السموات طوعاً فالملائكة . . . و من يسجد من أهل الأرض طوعاً فمن ولد في الإسلام . . . و أما من يسجد کرهأً فمن أجبر على الإسلام . . .»؛

از امام باقر(ع) درباره سخن خدا: «و لله يسجد من في السموات و الأرض طوعاً و کرهأً . . .» روایت شده: اما کسانی از اهل آسمانها که از روی رغبت سجده می کنند فرشتگان هستند . . . و اما کسانی که از اهل زمین با میل و رغبت سجده می کنند، آنانند که در اسلام (محیطو خانواده اسلامی) متولد شده اند . . . و اما آنان که از روی اجبار سجده می کنند، کسانی اند که به پذیرش اسلام مجبور شده اند . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 48 - 11

11- همه پدیده های مادی با خضوع تمام، خداوند را سجده می کنند .

أو لم يروا . . . من شيء . . . سجّداً لله و هم دخرون

«داخر» در لغت به معنای ذلیل است و جمله «و هم داخرون» حال برای «ظلال» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 18 - 1

1 - سجده (خضوع و انقیاد) اهل آسمان و زمین و نیز خورشید ، ماه ، ستارگان ، کوه ها ، درختان و جنبندگان برای خدا

ألم تر أنّ الله يسجد له من في السموت و من في الأرض . . . و الشجر و الدواب

«سجود» (مصدر «يسجد») به معنای اظهار خضوع و انقیاد است.

185- سجده موجودات آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- « عن أبي جعفر (ع) في قوله: « ولله يسجد من في السموات والأرض طوعاً وكرهاً . . . » أما من يسجد من أهل السموات طوعاً فالملائكة . . . و من يسجد من أهل الأرض طوعاً فمن ولد في الإسلام . . . و أما من يسجد كرهاً فمن أجبر على الإسلام . . . »

از امام باقر(ع) درباره سخن خدا: «ولله يسجد من في السموات والأرض طوعاً وكرهاً . . .» روایت شده: اما کسانی از اهل آسمانها که از روی رغبت سجده می کنند فرشتگان هستند ... و اما کسانی که از اهل زمین با میل و رغبت سجده می کنند،

آنند که در اسلام (محیط‌خوانواده اسلامی) متولد شده اند ... و اما آنان که از روی اجبار سجده می‌کنند، کسانی اند که به پذیرش اسلام مجبور شده اند ...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 18 - 1

1 - سجده (خضوع و انقیاد) اهل آسمان و زمین و نیز خورشید، ماه، ستارگان، کوه‌ها، درختان و جنندگان برای خدا

ألم تر أنّ الله يسجد له من فى السموت و من فى الأرض . . . و الشجر و الدواب

«سجود» (مصدر «يسجد») به معنای اظهار خضوع و انقیاد است.

186- سرگرمی با موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 17 - 2

2- مخلوقات، هرگز اسباب سرگرمی و لعب و لهو آفریدگار خویش نیستند.

لو أردنا أن نتخذ لهموًا لاتخذنه من لدنا إن كُتبا فعلین

187- سرنوشت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 4 - 7

7- معاد (رستاخیز) سرنوشت قطعی تمامی پدیده‌های جهان آفرینش

إنه یبدؤا الخلق ثم یعیده

188- سقوط موجودات فضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 32 - 2

2- خداوند، اجرام آسمانی و موجودات فضا را، از سقوط بر اهل زمین محفوظ داشته است. *

و جعلنا السماء سقفاً محفوظاً

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از آسمان، فضا و جوّ باشد که نسبت به زمین چون سقف است و محفوظ بودن آن، به اعتبار سقوط اجرام آسمانی و فضایی و یا نفوذ اشعه کشنده کیهانی از جوّ به سوی زمین باشد.

ص: 185

189- سلطه بر موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 94 - 4

4- سلطه خداوند بر همه موجودات و برشردن و ضبط دقیق تعداد آنها، نشانگر عبودیت کامل موجودات برای خداوند است.

ءاتی الرحمن عبداً . . . و عدّهم عدّاً

این آیه، به منزله شاهد بر مدعای آیه قبل است.

190- سلطه بر موجودات آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 94 - 1

1- سلطه و سیطره خداوند، بر تمامی موجودات با شعور آسمان ها و زمین

إن كلّ من فی السموت . . . لقد أحصیهم

«إحصاء» به معنای احاطه داشتن بر چیزی (لسان العرب) و یا به معنای شمارش کردن است؛ ولی در این آیه به قرینه «عدّهم»، معنای احاطه و تحت سلطه خویش داشتن، مناسب تر به نظر می رسد.

191- سوگند به موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 1 - 4

4 - « عن محمد بن مسلم قال : قلت لأبي جعفر (ع) قول الله عزّوجلّ « و الّیل إذا یغشی . . . » و ما أشبه ذلك فقال : إنّ لله عزّوجلّ ان یقسّم من خلقه بما شاء و لیس لخلقه أن یقسّموا إلاّ به ;

از محمد بن مسلم روایت شده که گفت: به امام باقر(ع) عرض کردم: قول خدای عزّوجلّ «و الّیل إذا یغشی . . .» [که در آن به «شب» سوگند یاد شده] و مشابه این [سوگندها چه حکمی دارد؟] فرمود: برای خدای عزّوجلّ است که به مخلوقات خود، به هر چه که خواست سوگند یاد کند؛ ولی مخلوقاتش نمی توانند سوگند یاد کنند، مگر به او».

192- سوگند به موجودات در تاریکی

1 - سوگند خداوند به شب و تمامی موجودات پراکنده ای که تاریکی شب آنها را گرد هم جمع می کند .

واللیل و ما وستق

واژه «وَسْتَق» به معنای جمع کردن چیزهایی است که متفرق باشند (مفردات). گویا مراد جمع شدن جاندارانی است که با فرارسیدن تاریکی شب، از همه طرف به محل استراحت خود می روند.

2 - سوگند خداوند ، به هر چه تاریکی شب آن را فراگیرد . *

ص: 186

«ما» در «ما وسق»، موصول است و ضمیری که به آن برمی گردد، در کلام نیامده است. مصداق «ما وسق»، ممکن است تمام موجودات جاندار و بی جان باشد که تاریکی شب، آنها را زیر پرده سیاه خود جمع می کند.

193- سوگند به موجودات زمینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 19 - 3

3 - خداوند ، در تأکید بر تعدد و تنوع مراحل آینده انسان ، به شفق ، شب ، موجودات زمینی و ماه ، سوگند یاد کرده است .

فلا أقسم بالشفق .. لتركبن طبقاً عن طبق

194- سهولت خلقت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 82 - 4

4 - آفرینش همه چیز برای خداوند ، امری سهل و آسان است .

إِذَا أَمَرَهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

برداشت یاد شده از آن جا است که آفرینش هر چیزی به صرف اراده کردن و خواستن خدا و بی هیچ ابزار و وسایلی، گویای این حقیقت است که آفریدن هر چیزی برای او، سهل و آسان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 68 - 6

6 - آفرینش همه چیز برای خداوند ، امری سهل و آسان است .

فَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

برداشت یاد شده، از آن جا است که آفرینش هر چیزی به صرف تقدیر و اراده آن و بی هیچ ابزار و کمکی، بیانگر این حقیقت است که برای خداوند متعال، آفریدن هر چیزی سهل و آسان می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - خلقت اشیاء و تحقق بخشیدن به آن ، امری سهل برای خداوند

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ . وَ مَا أَمْرُنَا إِلَّا وَحْدَهُ كَلِمَةً بِالْبَصْرِ

برداشت یاد شده بر این احتمال است که عبارت «کلمه بالبصر» اشاره به سهولت داشته باشد.

ص: 187

195- شریفترین موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 65 - 2

2 - انسان ، شریف ترین و گرامی ترین آفریده خدا در زمین

سَخَّرَ لَكُمْ مَافِي الْأَرْضِ .. لِرءُوفِ رَحِيمٍ

«استفهام» در «ألم تر ..» برای تقریر می باشد. «تسخیر» (مصدر «سخر») به معنای رام قرار دادن است. گفتنی است روی سخن در این قسمت نیز با انسان هایی است که می بینند خداوند در گستره زمین، همه چیز را - از جمادات و نباتات و حیوانات - رام آنها ساخته و در اختیارشان قرار داده است تا در سایه آن بتوانند انواع نیازهای زندگی خود را برطرف سازند و چرخه زندگی شان بیوقفه بچرخد؛ اما در عین حال می پندارند که سرنوشتشان در دست خدایان دیگری رقم خورده می شود.

196- شعور اخروی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 24 - 7

7 - جهان آخرت ، جهان عینیت یافتن شعور و آگاهی برخی از پدیده ها و آشکار شدن حقایق ناشناخته دنیا

يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ .. بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

از آیه شریفه، چنین استفاده می شود که اعضا و جوارح، دارای نوعی شعوراند و اعمال آدمی را درک کرده و با خود نگه می دارند. البته این حقیقت در عالم دنیا، برای همگان عینیت ندارد و تنها در جهان آخرت، همگان شاهد تحقق عینی این معنا خواهند بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 21 - 7

7 - آخرت ، صحنه بروز و ظهور حیات و شعور موجودات *

قَالُوا أَنْطَقْنَا اللَّهَ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 6 - 7

7- وجود حیات و شعور در موجودات ، حتی جمادات در آخرت

كانوا لهم أعداء و كانوا بعبادتهم كفرين

از ضمائر «ذوی القعول» در آیه شریفه، مطلب یاد شده استفاده می شود.

197- شعور موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 116 - 11

ص: 188

11 - همه موجودات ، برخوردار از آگاهی و شعور به مقام خداوند هستند .

کل له قنتون

جمع بستن کلمه قانت به وسیله «ون» حکایت از آن دارد که: موجودات آسمانها و زمین - در ارتباط با خداوند - از شعور و آگاهی برخوردار هستند؛ زیرا صفت مذکر آن گاه این گونه جمع بسته می شود که موصوف از صاحبان عقل و شعور باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 6

6- ماده ، دارای شعور و نطق مخصوص به خویش *

تَسْبِحُ لَهُ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يَسْبُحُ بِحَمْدِهِ

بنابر اینکه مراد از تسبیح، تسبیح زبانی باشد، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 69 - 3

3- پدیده های طبیعت ، چون آتش و . . . دارای نوعی شعور و آگاهی اند .

قلنا ینار کونی بردًا و سلماً علیٰ إبرهیم

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که جمله (قلنا..) معنای حقیقی «گفتن» مقصود باشد. بنابراین لازمه شنیدن سخن خدا، شعور و آگاهی داشتن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 18 - 3

3 - تمامی پدیده های جهان آفرینش ، موجوداتی اند شعورمند .

ألم تر أنّ الله یسجد له من فی السموت

به کارگیری لفظ «من» برای همه پدیده های موجود در آسمان ها و زمین - با توجه به این که این کلمه غالباً در ذوی العقول به کار می رود - می تواند اشعار به مطلب فوق داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - همه موجودات عالم ، از نوعی شعور و ادراک برخوردارند .

يَسْبِحُ لَهُ مِنْ فِي السَّمَوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَ الطَّيْرِ صَفَّاتِ كُلِّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَ تَسْبِيحَهُ

نیایش و تسبیح موجودات جهان از جمله پرندگان برای خداوند، حاکی از وجود نوعی شعور و ادراک در آنها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 26 - 9

9 - همه موجودات عالم ، از نوعی شعور و آگاهی برخوردارند .

كُلِّ لَهُ قَنْتُون

جمع بسته شدن «قانتون» به «ون» - که برای ذوی العقول است - از نکته یاد شده حکایت می کند.

ص: 189

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 29 - 12

12 - شعورمندی و تکلیف تمامی موجودات زنده هستی *

و هو علی جمعهم إذا يشاء قدیر

چنانچه «دآبه» بر همه جنبندگان اطلاق شود و آیه شریفه محشور گشتن تمامی آنان در قیامت را متذکر گردد، این احتمال قوت می گیرد که عقل، شعور و تکلیف اختصاص به انسان ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 5 - 9

9- وجود نوعی شعور، در همه موجودات جهان حتی جمادات *

و هم عن دعائهم غفلون

جای انکار نیست که در میان معبودهای مشرکان، بت ها و جمادات نیز وجود داشته اند و خداوند در مورد چنین موجوداتی، اولاً ضمیر ذوی العقول (هم) آورده و ثانیاً صفتی را درباره آنان به کار برده (غافلون) که از نوع عدم و ملکه است؛ زیرا غفلت در جایی صدق می کند که زمینه توجه، وجود داشته باشد. از این دو تعبیر استفاده می شود که جمادات نیز دارای نوعی توجه و شعوراند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 1 - 4

4 - موجودات آسمان ها و زمین، همگی برخوردار از نوعی شعور و ادراک

سَبِّحْ لِّلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

تسبیح خداوند و مبراً دانستن ساحت مقدس او از عیب و کاستی، بیانگر معرفت و شناخت عالی موجودات نسبت به خالق و آفریننده خویش است. شناخت و معرفت کامل خدا، مبتنی بر این است که شناسنده، از نوعی ادراک و شعور بالایی برخوردار باشد. گفتنی است که برداشت یاد شده بدان احتمال است که مراد از «سَبِّحْ...»، تسبیح متداول (تسبیح زبانی) باشد؛ نه تسبیح تکوینی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 1 - 2

2 - تمامی موجودات جهان، دارای شعوری مخصوص به خود

سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

برداشت یاد شده بر این اساس است که تسبیح موجودات صرفاً، تسبیح به زبان حال نباشد و تسبیح قولی را نیز دربرگیرد. در این صورت اقرار به تنزیه پروردگار، مسبوق به نوعی شعور خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 1 - 5

5 - همه موجودات هستی دارای شعور و نطق

سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که مراد از تسبیح در آیه شریفه، تسبیح نطقی باشد؛ نه تسبیح تکوینی.

ص: 190

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 1 - 4

4 - همه موجودات هستی ، دارای شعور و نطق

يَسْبَحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 1 - 4

4 - همه موجودات عالم ، از نوعی شعور و آگاهی نسبت به خداوند برخوردارند .

يَسْبَحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

198- شمارش موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 109 - 3

3- مرگبی دو برابر حجم دریا ها ، ناکافی برای ثبت و شمارش آفریده های الهی است .

لو كان البحر مداداً .. لنفد البحر قبل أن تنفذ كلمت ربِّي

مراد از «مداد» در آیه «مرگب» است که نویسنده را مدد می رساند تا بیشتر بنویسد. مفاد جمله «لو كان البحر...» این است که اگر دو برابر دریاها، مرگبی باشد که بخوانند با آن کلمات پروردگار را بنویسند، مرگب ها تمام شده، ولی کلمات پروردگار همچنان باقی است. «مدداً» اگر به معنای «عون و کمک» باشد، حال است؛ یعنی، گرچه مثل آن دریا را بیاوریم، در حالی که کمک رسان باشد. و اگر است به معنای «مداداً» (مرگب) باشد، تمییز «مثله» خواهد بود؛ یعنی: «و لو جئنا بمثله من المداد.».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 94 - 4

4- سلطه خداوند بر همه موجودات و برشمردن و ضبط دقیق تعداد آنها ، نشانگر عبودیت کامل موجودات برای خداوند است .

ءاتى الرحمن عبداً .. و عدّهم عدداً

این آیه، به منزله شاهد بر مدعای آیه قبل است.

199- شناخت موجودات آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 101 - 6

6 - پدیده های جهان هستی ، قابل شناخت و تفسیر برای بشر

قل انظروا ماذا فی السموت و الأرض و ما تغنی الأیت

ص: 191

200- صعود موجودات زمینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 2 - 4

4- فرود آمدن موجوداتی از آسمان به سوی زمین و بالا رفتن موجوداتی از ناحیه زمین به سوی آسمان

و ما ينزل من السماء و ما يعرج فيها

201- صفات موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 117 - 5

5- تأثیر پذیری موجودات ، دلیل عدم صلاحیت آنان برای خدایی و پرستش

ان يدعون من دونه الا اثناً

202- ضعف موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 3 - 19

19 - نفی هرگونه قدرت در مقابل قدرت خدا

فلاتخشوهم و اخشون

203- طول عمر موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 37 - 2

2- موجودات دیگری جز ابلیس ، دارای حیات طولانی تا روز قیامت

فإنك من المنظرين

از اینکه خداوند، در جواب درخواست مهلت ابلیس می فرماید: «تو از مهلت داده شدگانی» نکته فوق به دست می آید.

204- ظاهر موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 174 - 5

ص: 192

5- اشیاء، دارای وجهه و حقیقتی غیر از ظواهرشان

أولئك ما يأكلون في بطونهم إلا النار

ظاهر این است که آتش مطرح شده در جمله « أولئك ما يأكلون في بطونهم إلا النار » وجهه دیگر همان متاعی است که از طریق دین فروشی تحصیل شده است.

205- عبادت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 116 - 10

10 - آنچه در آسمان ها و زمین است (هستی) مطیع خدا و پرستنده اوست .

کل له قنتون

«قنوت» به معنای اطاعت و نیز عبادت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 3

3- آسمان ها و زمین و تمامی موجودات در آنها، همواره در حال عبادت خداوندند .

تسبیح له السموت السبع والأرض و من فیهنّ

اصل در لغت تسبیح «المّرّ السریع فی عباده الله» است (مفردات راغب).

206- عبرت از تنوع موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 4 - 5

5- پراکندگی، کثرت و تنوع موجودات زنده در زمین، شایان تأمل و درس آموزی

و ما یبئ من دابّه

تعبیر «یبئ من دابّه» کثرت، تنوع و پراکندگی را می رساند و تصریح به آن، اهمیت موضوع را افاده می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 39 - 5

5 - کسانی که نتوانند از جنبندگان و شکل زندگی آنها به توانمندی خداوند پی ببرند، مانند کر و لالهایی فرورفته در تاریکی هستند.

و ما من دابه فی الأرض . . . إلی ربهم یحشرون. و الذین کذبوا بآیتنا صم و بکم فی الظ

مقتضای ارتباط بین آیه مورد بحث با آیه قبل می تواند این مضمون باشد که همین آیات موجود در طبیعت برای هدایت

ص: 193

کافی است و کسانی که نتوانند از همین آیات توانمندی خداوند را (إن الله قادر علی ان ینزل) دریابند، کر و لالهایی ظلمت زده هستند.

208- عبرت از زوجیت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 49 - 3

3 - حاکمیت قانون زوجیت بر موجودات جهان ، به تدبیر الهی و شایان تأمل و درس آموزی

و من کلّ شیء خلقنا زوجین لعلکم تذکرون

209- عبرت از موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 17 - 6

6- به خاطر آوردن پدیده ها و مخلوقات خداوند ، عامل تنبه و پندگیری و بازشناسی خالقیت خداوند از مدعیان دروغین آفرینشگری است

أفمن یخلق کمن لا یخلق أفلا تذکرون

از اینکه خداوند پس از بیان مخلوقات فراوان - در قالب استفهام توییخی - امر به تذکر و یادآوری می کند، معلوم می شود که توجه به مخلوقات عامل تذکر است.

210- عبودیت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 93 - 1

1- تمامی موجودات شعورمند آسمان ها و زمین ، بندگان خدا و مملوک اویند .

أن یتخذ ولدًا . إن کلّ من فی السموت ... آتی الرحمن عبدًا

«آتی» اسم فاعل است و زمان در آن ملحوظ نیست و مراد از «اتیان» معنای مجازی آن است. مقصود آیه این است که موجودات هستی، در برابر خداوند اظهار وجودی جز عبودیت ندارند؛ همگان مملوک اویند و از خود استقلالی ندارند.

211- عبودیت موجودات آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 93 - 1

1- تمامی موجودات شعورمند آسمان ها و زمین ، بندگان خدا و مملوک اویند .

ص: 194

أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا . إِنَّ كَلَّ مِنْ فِي السَّمَوَاتِ ... آتَى الرَّحْمَنَ عَبْدًا

«آتی» اسم فاعل است و زمان در آن ملحوظ نیست و مراد از «اتیان» معنای مجازی آن است. مقصود آیه این است که موجودات هستی، در برابر خداوند اظهار وجودی جز عبودیت ندارند؛ همگان مملوک اویند و از خود استقلال ندارند.

212- عجز اخروی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 93 - 1

1 - هر تکیه گاهی جز خدا، فاقد قدرت و کارایی در قیامت

این ما کنتم تعبدون . من دون الله هل ينصرونكم او ينتصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 58 - 4

4 - قیامت، روز ظهور حاکمیت مطلقه خداوند و بروز ناتوانی غیر او

لیس لها من دون الله کاشفه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 2 - 4

4 - عذاب کافران در قیامت، امری قطعی و غیرقابل دفع از سوی کسی

بعذاب واقع . للكفرین لیس له دافع

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که مراد از عذاب در آیه شریفه، عذاب اخروی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 13 - 2

2 - امدادگران و پناه دهندگان در دنیا، ناتوان از نجات دادن انسان مجرم از عذاب الهی در آخرت

وفصیلته التي تویه

مطلب یاد شده، از وصف و قید «الَّتِي تَتَوَيَّه» (آنان که به او پناه می دادند) استفاده می شود.

213- عجز از خلقت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 4 - 4

4- ناتوانی بت ها و معبود های مشرکان ، از آفرینش موجودات زمینی و مشارکت در خلقت و تدبیر امور آسمان ها

ماذا خلقوا من الأرض أم لهم شرك في السموت

ص: 195

214- عجز از فهم تسییح موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 13، 12

12- آدمیان ، از درک عمیق و فهم کامل تسییح همه موجودات هستی برای خداوند ، ناتوانند .

و لکن لاتفقهون تسییحهم

بنابر اینکه مخاطب آیه، همان گونه که از ظاهر آن بر می آید، انسانها باشد، برداشت فوق به دست می آید.

13- مشرکان تسییح و ثناگویی موجودات برای خداوند را درک نمی کنند .

و لکن لاتفقهون تسییحهم

بنابر اینکه این آیه، ادامه قول پیامبر(صلی الله علیه و آله) باشد که خداوند خطاب به آن حضرت فرمود: «به مشرکان بگو. ...»، برداشت فوق استفاده می شود.

215- عجز موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 35 - 7

7 - غیر خدا ، ذاتاً فاقد توانایی ره یابی به سوی حق بوده و نیازمند هدایت خداست .

أفمن یهدی إلی الحق أن یتبع أمن لایهدی إلا أن یهدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 37 - 4

4- هیچ مخلوقی ، توانایی آوردن کتابی همانند قرآن را ندارد .

و ما کان هذا القرءان أن یفتی من دون الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 38 - 7

7 - غیر خدا ، توانایی ساختن سوره ای همانند کوچکترین سوره قرآن را ندارد .

قل فأتوا بسوره مثله و ادعوا من استطعتم من دون الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 107 - 2,4,5

2 - هیچ موجودی توانایی انجام کاری در جهت خنثی کردن کار خداوند را ندارد .

إن یمسک الله بضرّ فلا کاشف له إلا هو و إن یردک بخیر فلا راد لفضله

4 - خداوند ، هرگاه کسی را به رنج و مصیبتی گرفتار فرماید ، هیچ موجودی توانایی دفع آن را ندارد .

إن یمسک الله بضرّ فلا کاشف له إلا هو

5 - خداوند ، هرگاه خیر کسی را بخواهد ، هیچ موجودی توانایی سلب آن خیر را از وی نخواهد داشت .

و إن یردک بخیر فلا راد لفضله

ص: 196

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 30 - 7

7- ناتوانی همه موجودات از دفع عذاب الهی ، حقیقتی که همگان به درک و فهم آن توانایند .

من ینصرنی من الله .. أفلا تذکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 33 - 6

6- هیچ کس و هیچ چیز ، بر خداوند حاکمیتی ندارد .

فأتنا بما تعدنا .. قال إنما یأتیکم به الله إن شاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 29

29- کارساز نبودن هیچ نیرویی جز خداوند در موفق ساختن آدمی ، دلیل لزوم توکل بر او و روی آوردن به درگاه اوست .

ما توفیقی إلا بالله علیه توکلت و إلیه أُنیب

جمله های «علیه توکلت و إلیه أُنیب» به منزله نتیجه ای برای «ما توفیقی . . .» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 108 - 7

7- هیچ چیز و هیچ کس نمی تواند مانع نفوذ مشیت الهی شود .

خلدین فیها .. إلا ما شاء ربک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 21 - 22

22- هیچ چیز و هیچ کس ، توان جلوگیری از اراده و خواست خداوند را ندارد .

والله غالب علی أمره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 11 - 15

15- هیچ کس و هیچ چیز حتی فرشتگان محافظ نمی تواند گمراهان و گنه کاران را در برابر گزندی که خداوند برای آنان تقدیر کرده ، یاری رساند و آنان را مصون دارد .

و ما لهم من دونه من وال

جمله «فلامرّد له» می رساند که تقدیر الهی بر گزندرسانی بازگشتنی نیست و جمله «و ما لهم ..» بیانگر آن است که پس از آمدن ، هیچ کس نمی تواند مضمولان آن را یاری دهد و ایشان را نجات بخشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 16 - 21

ص: 197

21- غیر خدا هیچ آفرینش و آفریده ای ندارد .

أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 33 - 2

2- هیچ کس و هیچ چیز (معبود های اهل شرک و . . .) هم پایه خداوند نبوده و به تدبیر امور انسان ها و قوام بخشیدن به آنان توانا نیست .

أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَىٰ كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ

«من» در «أفمن هو . . .» مبتداست و خبر آن شبه جمله ای همانند «کمن لیس کذلک» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 37 - 14

14- هیچ یاور و نگه دارنده ای نیست که بتواند مستحقان عذاب الهی را از گرفتار شدن به عقوبت رهایی بخشد .

مَالِكٌ مِنَ اللَّهِ مَنْ وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 41 - 7

7- هیچ کس و هیچ چیز نمی تواند حکم و فرمان خدا در هستی را نقض کند و آن را بی اثر سازد .

لَا مَعْقِبَ لِحُكْمِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 84 - 5

5- هیچ نیرویی توانایی دفع عذاب الهی را ندارد .

فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- توجه به مالکیت و قدرت مطلقه خدا و ناتوانی موجودات در برابر او، مستلزم تشبیه نکردن او به غیر است.

و یعبدون من دون الله ما لایملک .. فلا تضربوا لله الأمثال

عمده ترین موضوعی که از آیات قبل استفاده شد، مالکیت و قدرت مطلق الهی و نفی هرگونه مالکیت و قدرت از خدایان دروغین مشرکان است و در این آیه خداوند، نتیجه و لازمه مطلب فوق را، تمثیل نکردن خدا به غیر او دانسته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- مخلوق در مقایسه با خدا، همانند برده ای مملوک که فاقد کمترین اراده و اختیار است.

ضرب الله مثلاً عبداً مملوگاً لایقدر علی شیء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 76 - 3,4

3- موجودات هستی ، ناتوان و متکی به خداوند در حیات خویش

لایقدر علی شیء و هو کَلَّ علی موله

4- همه پدیده های جهان بدون امداد و تدبیر خداوند ، ناتوان از سامان دادن به امور و ارائه راه خیر و کمالند .

لایقدر علی شیء . . . اینما یوجَّهه لایأت بخیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 17 - 16

16- هیچ قدرت و اراده ای در مقابل اراده الهی ، مؤثر و کارساز نیست .

من یهد الله . . . و من یضلل فلن تجد له ولیاً مرشداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 27 - 10

10- ناتوانی همگان از دگرگون ساختن قرآن و سخنان خداوند ، دلیل شایستگی آن برای پذیرش و اطاعت است .

واتل ما أحي إلیک . . . لامبدل لکلمته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 92 - 3

3- مخلوقات - که جملگی رهین نعمت و رحمت خداوند هستند - نمی توانند در رتبه الوهیت قرار گرفته و فرزند او به شمار آیند .

و ما ینبغی للرحمن أن یتخذ ولداً

ذکر نام «رحمان» در این آیه، دربردارنده نوعی استدلال بر بطلان پندار فرزندگزینی خداوند است. یکی از وجوه این استدلال آن است که رابطه خداوند با موجودات، رابطه رحمت گستر و رحمت شده است و رحمت شده نمی تواند در رتبه رحمت گستر قرار گیرد؛ در نتیجه نمی تواند به عنوان «ولد» هم جنس والد بوده شانی از الوهیت را دارا شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 46 - 8

8 - موسی و هارون (ع) ، به قدرت برتر خداوند آگاه بودند و دیگران را از مقابله با خواست و اراده خدا ناتوان می دانستند .

إِتْنَى مَعْكَمَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 39 - 8

8- عناصر و قدرت های غیر الهی و مورد اتکای کافران ، فاقد هر گونه کارآیی در برابر اراده خداوند

لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا... وَلَا هُمْ يَنْصُرُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 199

2- عجز و ناتوانی همه موجودات ، در برابر اراده الهی

قل من یکلؤکم . . . من الرحمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- قدرت خداوند ، مطلق است و همه قدرت ها در برابر او ناتوان و بی اثراند .

قالوا حرّوه . . . قلنا ینار کونی بردًا و سلّمًا علی ابرهیم

جمله «قلنا یانار. . .» پاسخ به قدرت نمایی بت پرستان است (قالوا حرّوه). بنابراین جمله یاد شده گویای این حقیقت است که انسان ها با همه توانایی هایشان در برابر اراده و قدرت خداوند ناتوان و مغلوب اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - خداوند ، به هیچ موجودی ، هیچ گونه اقتداری برای تدبیر امور جهان ، عطا نکرده است .

و یعبدون من دون الله ما لم ینزل به سلطناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - ناتوانی غیر خدا از پدید آوردن علایم راهنما (چون ستارگان) و عوامل نویدبخش و رحمت آفرین (چون باد و باران) به گستردگی پهنه زمین

امن یتهدیکم فی ظلمت البرّ و البحر . . . اءله مع الله

از ارتباط «من یهدی» با «ءله مع الله» استفاده می شود که تنها خداوند، قادر به ایجاد عواملی است که انسان را در ظلمت های شب در سراسر زمین (خشکی و دریا) هدایت کند و باران رحمت را در پی بادهای مژده دهنده به دورترین نقاط برساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - ایجاد روشنایی هم چون درخشش خورشید ، خارج از توان غیر خداوند است .

من إله غير الله يأتیکم بضياء

تنوین در «ضیاء» اصطلاحاً تنوین تفخیم نامیده می شود؛ یعنی، «ضیاء عظیم» و آن به درخشش بزرگ و خیره کننده خورشید اشاره دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 72 - 8

8 - ناتوانی غیر خدا ، بر ایجاد شب ، در صورت اراده خدا بر ثابت قرار دادن روز

قل أرءیتم إن جعل الله علیکم النهار سرمدًا . .. من إله غير الله يأتیکم بلیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 200

15 - فاطر - 35 - 2 - 2، 1

1 - هیچ نیرویی ، توانایی جلوگیری از رحمت آفرینی خداوند به بندگانش را ندارد .

ما يفتح الله للناس من رحمه فلاممسك لها

2 - هیچ موجودی ، توانایی جلب رحمت منع شده خداوند از مردم را ندارد .

و ما يمسك فلامرسل له من بعده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 41 - 1

1 - تنها خداوند ، نگه دارنده نظم کنونی آسمان ها و زمین از زوال و پاشیدگی است و هیچ قدرت دیگری در آن نقش ندارد .

إنّ الله يمسك السموات والأرض أن تزولا ولئن زالتا إن أمسكهما من أحد من بعده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 44 - 9

9 - هیچ نیرویی در جهان ، نمی تواند خداوند را از تحقق اراده اش ناتوان سازد .

و ما كان الله ليعجزه من شيء في السموات ولا في الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - يس - 36 - 43 - 5

5 - هیچ نیرویی توانایی ممانعت از تحقق اراده و مشیت خدا را ندارد .

وإن نشأ نغرقهم فلا صريخ لهم ولا هم ينقذون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 38 - 8

8 - هیچ چیز مانع از تحقق اراده خداوند جز خود او نیست .

أفرءيتم .. إن أرادني الله بضرٍ هل هنّ كشفنا ضرّه أو أرادني برحمه هل هنّ ممسك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 44 - 6

6 - فرمانروایی مطلق خداوند بر جهان هستی ، دلیل در اختیار داشتن همه شفاعت ها در دست خدا و ناتوانی غیر او از هرگونه شفاعت خودسرانه

قل لله الشفعه جميعاً له ملك السموت و الأرض

جمله «له ملك السماوات..» در مقام تعلیل برای جمله پیش (لله الشفاعة جميعاً) است؛ یعنی، چون فرمانروایی جهان به دست خداوند است، پس شفاعت هم - که جزئی از فرمانروایی است - در اختیار او قرار خواهد داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 62 - 5

5 - نیاز تمامی پدیده های جهان ، در بقا و تدبیر امورشان به خالق هستی (خداوند)

ص: 201

اللّٰه خلق كلّ شيء و هو على كلّ شيء وكيل

یادآوری حفاظت و تدبیر امور جهان از سوی خداوند - پس از ذکر خالقیت او - می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 42 - 8

8- داوری نافذ الهی در قیامت و ناتوانی همه نیروها در قبال آن ، نمود عزت و اقتدار یگانه او است .

إنّ يوم الفصل . . . یوم لا یغنی . . . إنّهُ هو العزیز الرحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 64 - 3

3 - نقش الهی در فرایند رشد دانه ها در زمین ، منحصر به فرد بوده و هیچ نیرویی توان چنین عملی را ندارد .

أم نحن الزرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 20 - 1

1 - هیچ نیرویی در عالم ، توانایی ایستادن در برابر اراده خداوند و مخالفت با آن را ندارد .

أمّن هذا الذی هو جند لکم ینصرکم من دون الرحمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 21 - 7

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 28 - 6

6 - هیچ کس و هیچ نیرویی ، توانایی پناه دادن به کافران در برابر عذاب دردناک الهی را ندارد .

فمن یجیر الکفرین من عذاب ألیم

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که استفهام در «فمن یجیر. . .» انکاری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 30 - 3

3 - هیچ کس و هیچ نیروی ، توانایی مبارزه با خشکسالی و بازگرداندن آب های فرورفته در زمین به امر خداوند را ندارد .

قل أرءیتم إن أصبح ماؤکم غورًا فمن یأتیکم بماء معین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 2 - 3

3 - در برابر عذاب الهی ، هیچ فردی و هیچ نیروی بازدارنده ای وجود ندارد .

لیس له دافع

ص: 202

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 12 - 4

4 - هیچ چیز نمی تواند در برابر خداوند ، به هنگام کیفر رساندن کافران ، مانع ایجاد کند .

إنّ بطش ربّك لشديد

واژه «بطش»، در خود معنای زور، قهر و غلبه را دارد و تأکید آن با کلمه «لشديد»، بر شدت قهر و غلبه در آن دلالت می کند. مراد از قاهر و غالب بودن خداوند، بی تأثیر بودن موانع در برابر کیفررسانی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 18 - 3

3 - مجموعه های سازمان یافته ، از هر گونه یاری رسانی به اعضای خویش در برابر عذاب آخرت ناتوان اند .

فليدع ناديه . سندع الزبانية

216- عجز موجودات هنگام عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 45 - 3

3 - عذاب الهی به هنگام نزول ، گریزناپذیر و غیرقابل دفاع برای انسان ها

فأخذتهم الصعقة . . . و ما كانوا منتصرين

217- عرضه موجودات بر آدم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 31 - 10

10 - « عن ابی العباس : عن ابی عبد الله (ع) سألته عن قول الله « و علم آدم الأسماء كلها » ماذا علمه ؟ قال : الأرضين و الجبال و الشعاب و الأودية ثم نظر إلى بساط تحته فقال : و هذا البساط مما علمه ;

ابوالعباس گوید: درباره سخن خداوند «و تعلیم داد خداوند به آدم تمامی اسامی را» از امام صادق سؤال کردم: چه چیز را خداوند به آدم تعلیم داد؟ آن حضرت فرمود: زمینها، کوهها، دره ها و بیابانها بود. سپس امام نگاهی به فرش زیر پا انداخت و فرمود: اسم این فرش را نیز

از اسامی تعلیمی به آدم(ع) بود.».

218- عرضه موجودات بر ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 31 - 6

6 - خداوند ، موجودات هستی را بر فرشتگان عرضه کرد و از آنان خواست تا اسامی آنها را بیان کنند .

ثم عرضهم علی الملائکه فقال أنبئونی بأسماء هؤلاء

ص: 203

«أُنْبِئُوا» فعل امر از مصدر «انباء» است و انباء به معنای خبر دادن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 32 - 9، 1

1 - فرشتگان ، ناگاه به حقایق عرضه شده بر آنان و ناتوان از بیان اسامی آنها

ثم عرضهم على الملكة .. قالوا سبحنك لاعلم لنا إلا ما علمتنا

9 - هدف از فرمان خدا به فرشتگان (در بیان نام های حقایق) ، یادآوری عالمانه و حکیمانه بودن افعال الهی و آگاه ساختن آنان به برتری علمی آدم (ع) بود .

أُنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ .. قالوا سبحنك ... إنك أنت العليم الحكيم

219- عظمت خلقت موجودات آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 11 - 3

3 - عظمت آفرینش آسمان ها ، زمین ، فرشتگان و دیگر موجودات آسمانی

أهم أشدّ خلقاً أم من خلقنا

220- علم به موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 64 - 13

13 - مالکیت خداوند بر جهان هستی ، نشان آگاهی او بر همه پدیده های جهان است .

ألا إن لله ما فى السموت والأرض .. والله بكلّ شىء عليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 52 - 8، 5

5 - همه موجودات آسمان ها و زمین ، در حیظه علم خداوندند .

يعلم ما فى السموت و الأرض

8 - احاطه علمى خداوند بر موجودات جهان ، دليل كفايت گواهى او براى حقانيت نبوت پيامبر (صلى الله عليه و آله) است .

قل كفى بالله بينى و بينكم شهيداً يعلم ما فى السموت و الأرض

221- علم به موجودات آسمانى

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - عنكبوت - 29 - 52 - 5

ص: 204

5 - همه موجودات آسمان ها و زمین ، در حیطة علم خداوندند .

يعلم ما فى السموت و الأرض

222- علم حضوری موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 53 - 11

11 - علم حضوری و شهودی تمامی موجودات ، نسبت به پروردگار

أولم یکف بر بک الله على کل شیء شهید

بنابراین که «شهید» به معنای مشهود باشد، برداشت یاد شده قابل استفاده است.

223- علم خدا به موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 98 - 5

5 - تمامی پدیده های هستی ، در گستره علم خدای یگانه قرار دارند .

الله الذی . . . وسع کل شیء علماً

«علماً» تمیز برای فاعل «وسع» می باشد؛ یعنی، خداوند بر تمامی پدیده ها، از نظر علم و آگاهی احاطه دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 70 - 1

1 - احاطه علمی خداوند به تمام آنچه که در آسمان ها و زمین هست .

ألم تعلم أن الله يعلم ما فى السماء و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 16 - 7

7 - خداوند بر همه حقایق عالم ، از ریزترین موجود جاگرفته در دل سنگ سخت و یا در دورترین نقطه ای در آسمان ها و یا در دل زمین ،

آگاهی دارد .

إِنَّهَا إِن تَكِ مَثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 12 - 11

11 - آگاهی کامل خداوند ، به تمامی موجودات جهان هستی

إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 205

17 - حجرات - 49 - 16 - 4،6

4 - آگاهی خداوند ، به تمامی موجودات آسمان ها و زمین

و الله يعلم ما فى السموت و ما فى الارض

6 - احاطه علم الهی بر تمامی اشیاء

و الله بكلّ شیء علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 4 - 6،5،1

1 - خداوند ، به همه موجودات هستی احاطه علمی دارد .

يعلم ما فى السموت و الارض

5 - علم خداوند ، مطلق و فراگیر همه ذرات نهان و آشکار جهان هستی است .

يعلم ما فى السموت . . . و ما تعلنون و الله علیم بذات الصدور

یادآوری آگاهی خداوند از موجودات آسمان ها و زمین و نیز رفتارهای نهانی و آشکارا و رازهای دل بشر، اشاره به علم مطلق و فراگیر خداوند است.

6 - آگاهی و عقیده به علم همه جانبه خداوند به جهان و انسان ، بازدارنده انسان ها از نافرمانی و گناه

يعلم ما فى السموت . . . و ما تعلنون و الله علیم بذات الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 14 - 1

1 - خداوند ، آگاه به تمامی آفریده های خویش است .

ألا يعلم من خلق

224- عمر طولانی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - موجودات دیگر جز ابلیس ، دارای حیات طولانی تا روز قیامت اند .

قال رب فأنظرنی إلی یوم یبعثون . قال فإِنَّک من المنظرین

از این که خداوند، ابلیس را از زمره «منظرین» (مهلت یافتگان) برشمرده است، می توان استفاده کرد که در این عالم، جز ابلیس موجودات دیگری نیز وجود دارند که تا روز قیامت زنده بوده و مهلت داده شده اند.

225- عمل موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 4 - 6

6- توجه به علم همه جانبه خداوند به گفتار و اعمال موجودات جهان ، بازدارنده آدمی از حق ستیزی و گناه

ص: 206

أَسْرُوا النجوى . . قال ربّي يعلم القول فى السماء والأرض وهو السميع العليم

خداوند در پاسخ به توطئه ها و سخنان سرّی مشرکان علیه اسلام، به پیامبر(صلی الله علیه و آله) فرمان داد که علم همه جانبه الهی را به آنان گوشزد کند. این حقیقت می تواند بیانگر برداشت یاد شده باشد.

226- عوامل ازدیاد موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 5 - 4

4- نزول باران ، تدبیری الهی در گسترش بخشیدن به پوشش گیاهی و زندگی جانداران در پهنه زمین

و ما أنزل الله من السماء من رزق فأحيا به الأرض بعد موتها

تفریع حیات زمین بر نزول باران از آسمان، می تواند بیانگر اهمیت محوری و اساسی آن در حیات تمامی پهنه زمین و بهره مندی تمام عرصه حیات نباتی و حیوانی از آن باشد.

227- عوامل حیات موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 99 - 3

3- آب مایه اصلی رویدن گیاهان و هر موجود رشدکننده است.

فأخرجنا به نبات كل شىء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 65 - 4

4- خداوند ، آب را مایه حیات موجودات زنده قرار داده است .

فأحيا به الأرض بعد موتها

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که مقصود از «الأرض» اهل زمین؛ یعنی، موجودات دارای حیات باشد که شایسته مرگ و حیاتند.

228- عوامل مؤثر در احیای موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - توجّه به تأثیر آسمان در تداوم بازگشت بعضی از پدیده ها ، زمینه ساز باور به معاد

و السماء ذات الرجوع

ارتباط این سوگند با قبل و بعد آن - به ویژه آیه «إِنَّهُ عَلَىٰ رَجْعِهِ لَقَادِرٌ» که کلمه «رجع» در آن نیز آمده است - بیانگر برداشت یاد شده است.

ص: 207

229- عوامل مؤثر در موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 41 - 7

7 - تمامی پدیده های خشکی و دریا ، گرفتار آثار گناه آدمیان است .

ظهر الفساد فی البرّ و البحر بما کسبت ایدی الناس

230- فرجام موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 83 - 12

12 - بازگشت قهری تمامی موجودات به سوی خداوند

و الیه یرجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 18 - 22

22 - تنها خداوند مُنت ها الیه حرکت تمامی موجودات است .

و الیه المصیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 38 - 11

11 - خداوند تنها غایت تمامی جنبندگان است و همگی به سوی او در حرکتند.

ثم إلی ربهم یرحشرون

مفاد حرف «إلی» بیان انتهای غایت است. بنابراین «إلی ربهم» یعنی غایت حشر و نشر جنبندگان برای وصول به «رب» است و غیر از او

غایتی نیست. از همین رو «إلی ربهم» بر «یرحشرون» مقدم گشته و مفید حصر باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- مرگ ، سرنوشت قطعی همه موجودات عالم (از کران تا کران هستی)

و نحن الورثون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 8 - 2

2- تمامی موجودات زمین و جلوه های ظاهری آن ، محکوم به فنا و اضمحلال نهایی اند .

وإنا لجعلون ما عليها صعيداً جرزاً

ص: 208

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 40 - 5

5- بازگشت تمام مخلوقات زمینی به خداوند است .

و من علیها و إلینا یرجعون

مراد از «من علیها» می تواند همه موجودات روی زمین باشد و به کار بردن واژه «من» از باب تغلیب عاقلان بر غیر آنها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 42 - 4

4- تنها خداوند ، مقصد و منت های حرکت تمامی موجودات جهان است .

و إلی الله المصیر

برداشت یاد شده با توجه به دو نکته است: 1- تقدم خبر (إلی الله) بر مبتدا (المصیر) مفید حصر می باشد. 2- «مصیر» به معنای «مرجع» است (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 18 - 16

16 - تنها خداوند ، مقصد و منتها الیه حرکت تمامی موجودات جهان است .

و إلی الله المصیر

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که آیه شریفه، ناظر به حرکت و بازگشت همه موجودات باشد. گفتنی است «مصیر» به معنای «مرجع» است (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 68 - 1

1 - تمامی موجودات زنده آسمان ها و زمین با دمیده شدن در صور (شیپور) می میرند .

و نفخ فی الصور فصعق من فی السموت و من فی الأرض

«صعق» هم به معنای بی‌هوشی است و هم به معنای مرگ. در این آیه - برابر نظر بیشتر مفسران - معنای دوم مراد است که همان نفخ صور نخستین می‌باشد که موجب مرگ همه موجودات جهان می‌شود. «نفخ» نیز به معنای دمیدن است و «صور» به چیزی مانند شیپور گویند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 53 - 8

8 - بازگشت تمامی موجودات به سوی خداوند است .

ألا إلى الله تصير الأمور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 3 - 6

ص: 209

6- آسمان ها و زمین و تمامی موجودات هستی ، دارای فرجام و پایانی معین و از پیش تعیین شده

ما خلقنا السموت و الأرض و ما بينهما إلاّ بالحقّ و أجل مسّی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 43 - 4

4 - بازگشت و حرکت تمامی موجودات ، تنها به سوی خداوند است .

و إلینا المصیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 8 - 1

1 - بازگشت هر موجودی به خداوند است .

إِنّ إلی ربّک الرجعی

231- فرجام موجودات آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 68 - 10

10 - تمامی موجودات آسمان ها و زمین ، پس از به پاخاستن با دومین نفخ صور ، در انتظار سرنوشت خود به سر خواهند برد .

ثمّ نفخ فیهِ أُخری فاذا هم قیام ینظرون

«نظر» (مصدر «ینظرون») هم به معنای انتظار است و هم به معنای نظر متحیرانه و بهت آمیز. برداشت یاد شده مبتنی بر معنای نخست است.

232- فرجام موجودات زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 68 - 10

10 - تمامی موجودات آسمان ها و زمین ، پس از به پاخاستن با دومین نفخ صور ، در انتظار سرنوشت خود به سر خواهند برد .

ثمّ نفخ فيه أُخْرَى فإذا هم قيام ينظرون

«نظر» (مصدر «ينظرون») هم به معنای انتظار است و هم به معنای نظر متحیرانه و بهت آمیز. برداشت یاد شده مبتنی بر معنای نخست است.

ص: 210

233- فرعون و مربی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 50 - 7

7- فرعون و فرعونیان، به تغایر بین خالق جهان و ربّ موجودات، معتقد بودند.

من ربّکما... ربّنا الذی أعطی کلّ شیء خلقه

در پاسخ به یک سؤال، سعی می شود از یک مقدمه معلوم، برای معرفی مجهول استفاده شود. در جواب پرسش فرعون (من ربّکما)، موسی(ع) نیز از یک مقدمه معلوم استفاده کرده که توصیف خداوند به خالقیت است، زیرا فرعون و پیروانش، به خالقیت خداوند معتقد بودند، و تنها ربوبیت، محور تفاوت و اختلاف آنان بوده است.

234- فرعونیان و مربی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 50 - 7

7- فرعون و فرعونیان، به تغایر بین خالق جهان و ربّ موجودات، معتقد بودند.

من ربّکما... ربّنا الذی أعطی کلّ شیء خلقه

در پاسخ به یک سؤال، سعی می شود از یک مقدمه معلوم، برای معرفی مجهول استفاده شود. در جواب پرسش فرعون (من ربّکما)، موسی(ع) نیز از یک مقدمه معلوم استفاده کرده که توصیف خداوند به خالقیت است، زیرا فرعون و پیروانش، به خالقیت خداوند معتقد بودند، و تنها ربوبیت، محور تفاوت و اختلاف آنان بوده است.

235- فلسفه تسبیح موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 42 - 6

6- انحصار فرمان روایی جهان به خداوند و مرجع و مقصد بودن او برای حرکت تمامی موجودات، فلسفه تسبیح همه آنها برای خداوند است.

ألم تر أنّ الله یسبّح له من فی السموت... ولله ملک السموت والأرض وإلی ال

یادآوری فرمان روایی خداوند بر جهان آفرینش، پس از بیان تسبیح همه موجودات برای خداوند، می تواند گویای این حقیقت باشد که

آنچه موجودات جهان را به تسبیح خدا برمی انگیزاند، مالکیت و فرمانروایی انحصاری خداوند بر جهان است.

236- فلسفه تمایز موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 2 - 12

12- خداوند، موجودات هستی را ممتاز و جدا از یکدیگر قرار داد تا هر یک آیت و نشانی بر قدرت و یکتایی او در تدبیر هستی باشد.

ص: 211

مراد از «الآیات» (نشانه ها) می تواند موجودات هستی از قبیل آسمانها، زمین، گیاهان و ... باشد و می تواند مراد از آن آیات قرآنی باشد. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است. گفتنی است که بر این مبنا «تفصیل» (مصدر یفصل) به معنای جداسازی و ممتاز قرار دادن است.

237- فلسفه خلقت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 30 - 21

21 - همه موجودات هستی دارای رمز و رازند و اعتراض به وجود هر یک از آنها نشانه جهل به حکمت وجودی آنهاست .

أتجعل فیها من یفسد .. قال إنی أعلم ما لاتعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 65 - 1

1 - همه موجودات زمین (جمادات ، نباتات و حیوانات) در خدمت انسان و مسخر و رام شده برای بهره برداری او

ألم تر أن الله سخر لكم ما فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 46 - 14، 16

14 - پدیده های عالم آفرینش ، برای برآوردن منظور و هدفی ، آفریده شده اند .

أن یرسل الریاح مبشّرت و لیذیقکم .. و لتبتغوا من فضله

16 - شکر و سپاس گزاری از خداوند ، هدف آفرینش پدیده های طبیعی است .

و من ءآیته أن یرسل الریاح .. و لعلکم تشکرون

238- فناپذیری موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 89 - 10

10- همه موجودات زنده، مردنی و فنا شدنی اند و تنها خداوند زنده و جاوید است.

أنت خير الورثین

بهترین وارث بودن خداوند، ممکن است به این خاطر باشد که همه ارث برندگان، خود روزی خواهند مرد و آن چه را که به ارث برده اند به دیگران واگذر خواهند کرد؛ ولی خداوند وارثی است جاوید و فنا ناپذیر.

ص: 212

239- فواید تنوع رنگ موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 13 - 3

3- تنوع رنگ های مخلوقات ، دارای نقش سودمند در زندگی انسانهاست .

و ما ذرأ لكم فی الأرض مختلفاً ألونه

«مختلفاً ألوانه» حال از برای «ما ذرأ» است و معنا چنین می شود: مخلوقات در حالی که دارای رنگهای گوناگون است، برای شما آفریده شده است.

240- فهم تسبیح موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 19

19- انسان ، موظف به تلاش برای فهم حقایق هستی چون تسبیح و حمد موجودات برای خدا

لا تفتقهن تسبیحهم إنه كان حلیماً غفوراً

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که «إنه كان حلیماً غفوراً» تهدید مشرکان به خاطر نیندیشیدن درباره تسبیح موجودات باشد. بنابراین، عبارت، إشعار دارد بر اینکه تلاش برای فهم حقایق عالم لازم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 41 - 2

2- تسبیح خداوند به وسیله موجودات با شعور آسمان ها و زمین ، قابل درک و فهم برای انسان است .

ألم تر أن الله یسبح له من فی السموت و الأرض

برداشت یاد شده، از استفهام در «ألم تر» - که از نوع تقریری است - استفاده می شود؛ زیرا استفهام تقریری در جایی به کار می رود که مورد آن، برای مخاطب روشن و شناخته است.

241- فهم حمد موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19- انسان ، موظف به تلاش برای فهم حقایق هستی چون تسبیح و حمد موجودات برای خدا

لا تقفون تسبیحهم إنه کان حلیمًا غفورًا

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که «إنه کان حلیمًا غفورًا» تهدید مشرکان به خاطر نیندیشیدن درباره تسبیح موجودات باشد. بنابراین، عبارت، اشعار دارد بر اینکه تلاش برای فهم حقایق عالم لازم است.

ص: 213

242- قانونمندی خلقت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 21 - 4

4- همه پدیده های عالم، از نظر وجود و هستی و چگونگی خلقت، محدود و متناهی و از پیش تعیین شده اند.

وإن من شيء إلا عندنا خزائنه وما ننزله إلا بقدر معلوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 56 - 2

2 - هدف مندی کار خداوند، در آفرینش موجودات

و ما خلقت... إلا ليعبدون

از این که خداوند، برای آفرینش جن و انس، هدفی را معین کرده، استفاده می شود که فعل الهی، هدفدار است؛ و گرنه بیان یک مورد دلیلی نداشت.

243- قانونمندی خلقت موجودات فضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 16 - 1

1- آفرینش آسمان و زمین و موجودات فضا (جهان هستی)، بیهوده و بازیچه نیست؛ بلکه جهت دار و هدفمند است.

و ما خلقنا السماء والأرض و ما بینهما لعین

«لعن» به معنای کاری است بی فایده که مقصود صحیح و مصلحتی در آن نباشد. «للعین» نیز حال برای ضمیر «خلقنا» است؛ یعنی، ما جهان را به قصد بازیچه و سرگرمی نیافریدیم.

244- قانونمندی فرجام موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 3 - 8

8- فرجام و پایان عمر عالم ماده و موجودات آن، امری قانونمند و تحت برنامه خداوند است؛ نه اتفاقی و بی حساب.

ما خلقنا السموت . . . إلا بالحقِّ و أجل مسمّی

از واژه «بالحقِّ»، قانونمندی و از کلمه «مسمّی» برنامه ریزی قبلی استفاده می شود.

245- قانونمندی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 3 - 2,6

2- خداوند ، هر یک از موجودات را در مسیری مناسب ، با شایستگی های ذاتی اش قرار داده است .

ص: 214

مراد از «هدایت»، یا ارشاد و راهنمایی است که در این صورت محدود به موجودات شعورمند خواهد شد و یا قرار دادن چیزی در جهت و مسیری خاص است که آن مسیر را به طبیعت خود و یا از روی اختیار طی کند. در این فرض همه موجودات، مشمول هدایت خواهند بود. متعلق «هدی» - به قرینه «قدر» - تمام اموری است که در وجود هر مخلوق تقدیر شده است.

6 - وجود حد و مرز مشخص در استعداد های هر یک از موجودات و فراهم بودن زمینه ظهور آنها، جلوه هایی از ربوبیت خداوند است.

ربّک الأعلى . . . الذی قدر فهدی

246- قوای ادراکی موجودات زنده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 4 - 3

3 - اندیشه در چگونگی پیدایش حیات و نیروی حس و ادراک در موجودات زنده، زمینه ره یابی به نشانه های متقن الهی

و فی خلقکم و ما . . . آیت لقوم یوقنون

طرح خلقت انسان و جنبندگان، به عنوان زمینه ره یابی به یقین، می تواند نظر به جنبه زنده بودن و حس و شعور داشتن آنها داشته باشد؛ چه این که پیدایش این امور، در متن نظام مادی طبیعت، آیتی بزرگ است.

247- قیاس خدا با موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 75 - 12

12- قابل مقایسه نبودن مخلوقات با خداوند، امری روشن و به دور از ابهام است.

ضرب الله مثلاً عبداً مملوگاً . . . و من ... فهو ینفق منه سرّاً و جهراً هل یستون

پاسخ «هل یستون» به جهت بدهت و وضوح ذکر نشده است که در واقع خداوند می فرماید: همان گونه که برده ای فاقد اختیار، هرگز قابل مقایسه با آزاده ای توانمند و انفاقگر نیست و این موضوعی است بدیهی و بی نیاز از توضیح، مقایسه خلق با خدا نیز این چنین است.

248- قیاس موجودات با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17- بیشتر مشرکان نسبت به حقیقت صفات خدا و قابل مقایسه نبودن مخلوقات با او، ناآگاهند.

بل أكثرهم لا يعلمون

برداشت فوق به خاطر این است که صدر آیه سخن از قابل مقایسه نبودن خلق با خدا بود و نفی علم (لا يعلمون) نیز به همین زمینه نظر دارد.

ص: 215

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 76 - 1,8

1- خلق در مقایسه با خدا ، به مثابه لالهایی ناتوان و نیازمند سرپرستند .

و ضرب الله مثلاً رجلین أحدهما أبکم لایقدر علی شیء و هو کُلّ علی موله

8- قابل مقایسه نبودن مخلوقات با خداوند ، امری روشن ، بدیهی و به دور از ابهام است .

و ضرب الله مثلاً رجلین أحدهما أبکم لایقدر علی شیء . . . هل یستوی هو و من یأمر بال

برداشت فوق، از حذف جواب استفهام (هل یستوی هو . . .) - که می تواند این حذف به خاطر وضوح و بداهت آن باشد - استفاده گردیده است.

249- کتاب علم موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 38 - 3

3 - خداوند اطلاعات دقیق درباره هر چیزی را در کتابی معین (لوح محفوظ) ثبت کرده است.

ما فرطنا فی الکتب من شیء

مراد از «الکتاب» می تواند لوح محفوظ و یا هر جایگاه دیگری برای ثبت اطلاعات کامل درباره موجودات باشد.

250- کثرت موجودات آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 29 - 5

5 - جانداران موجود در آسمان ها ، فراوان و گسترده اند ; نه اندک و استثنایی

و ما بثّ فیهما من دابّه

با توجه به واژه «بثّ» - که به معنای پراکندگی است - فراوانی موجودات زنده در آسمان هارا می توان استفاده کرد; زیرا با توجه به فراخنای آسمان ها، اگر موجودات زنده اندک باشند، تعبیر «بثّ» مناسب نمی باشد.

251- کمال موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 24 - 15

15 - ارزش ها و کمالات موجودات جهان ، نمایانگر اقتدار و حکمت الهی

یسَّبِحْ لَهُ... العزیز الحکیم

در صورتی که تسبیح وجودی و به زبان حال باشد، نمایانگر کمال وجودی موجودات است که خود حکایت از عزت و حکمت آفریدگار آن دارد.

ص: 216

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 2 - 4

4 - نبودن افراط و تفریط در ساختار مخلوقات ، دلیل لزوم تسبیح خداوند و اعتراف به دور بودن او از هر عیب و نقص

سَبِّح اسم رَبِّكَ .. الذی خلق فسوٰی

وصف «الذی ..»، بیانگر علت تسبیح است و حرف «فاء» در «فسوٰی» دلالت دارد که غرض اصلی از توصیف خداوند با جمله «خلق فسوٰی»، بیان تسویه است و ذکر خلقت، به عنوان مقدمه برای بیان تسویه می باشد.

252- کیفیت پیدایش موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 73 - 5

5 - آنچه را خداوند اراده پیدایش آن را بنماید، قطعاً و بدون تخلف پدیدار خواهد شد.

و یوم یقول کن فیکون

253- کیفیت تسبیح موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 41 - 13

13 - خداوند ، به چگونگی نیایش و تسبیح موجودات جهان برای او ، آگاه است .

یَسْبِّحُ لَهُ مِنْ فِي السَّمَوَاتِ .. کُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَ تَسْبِيحَهُ

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که فاعل «علم» الله باشد. گفتنی است که جمله «و الله علیم بما یفعلون» می تواند شاهد همین معنا باشد.

254- کیفیت خلقت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 117 - 7،8

7 - آفرینش هر موجود در گرو تقدیر خدا و فرمان او به تحقق آن است .

إذا قضى أمراً فإنما يقول له كن فيكون

8- فرمان خدا بر پدید آمدن هر چیز، کافی در تحقق یافتن آن است.

فإنما يقول له كن فيكون

حصر در جمله «إنما يقول...» گویای برداشت فوق است.

ص: 217

255- کیفیت دعای موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 41 - 13

13 - خداوند ، به چگونگی نیایش و تسبیح موجودات جهان برای او ، آگاه است .

یسَّبِّحُ لَهُ مِنْ فِي السَّمَوَاتِ .. كَلَّ قَدْ عِلْمَ صَلَاتِهِ وَ تَسْبِيحِهِ

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که فاعل «علم» الله باشد. گفتنی است که جمله «و الله علیم بما یفعلون» می تواند شاهد همین معنا باشد.

256- گواهی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 1 - 2

2 - تمامی موجودات هستی ، شاهدی گویا بر منزّه بودن خداوند از هر عیب و نقص

یسَّبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَ مَا فِي الْأَرْضِ

برداشت یاد شده، بر این اساس است که تسبیح در آیه شریفه، تسبیح تکوینی باشد.

257- مالک موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 116 - 7

7 - خداوند ، در مالکیت موجودات هستی شریکی ندارد .

لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَ الْأَرْضِ

برداشت فوق با توجه به حصر - که از تقدیم «له» بر «ما فی السماوات ..» به دست می آید - استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 131 - 1

1 - خداوند ، مالک تمامی موجودات آسمان ها و زمین است .

و لله ما فی السموت و ما فی الارض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 40 - 1

1 - خداوند ، تنها مالک آسمان ها و زمین (تمام هستی) و حاکم بر آنها

الم تعلم ان الله له ملك السموت و الارض

آسمانها و زمین کنایه از تمامی هستی است. و ملک به معنای حاکمیت و در دست داشتن زمام امور است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 218

2 - مالکیت مطلق خداوند بر موجودات آسمانها و زمین، بدیهی و غیرقابل انکار

قل لمن ما فی السموت و الأرض قل لله

جواب خداوند به سؤال خود، نشانگر بدیهی و غیر قابل انکار بودن جواب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - مالکیت و حاکمیت مطلقه الهی بر هر موجود مستقر در شب و روز

وله ما سکن فی الیل و النهار

«سکن»، از ماده «سکنی» (به معنی مسکن گزید): و «ما سکن ..»، شامل هر موجودی است که در ظرف شب و روز قرار گرفته باشد.

2 - تنها خداوند مالک اشیای ساکن و متحرک در شب و روز

وله ما سکن فی الیل و النهار

بنابراین که «ما سکن»، به معنی ساکن، مقابل متحرک، باشد. نکته دیگر در آیه اینکه گاهی در زبان عرب یکی از ضدین ذکر می گردد و دیگری مسکوت می ماند. چون مذکور، خود کافی از غیر مذکور است. در آیه نیز گر چه تنها «ما سکن» آمده، ولی مراد متحرکها نیز می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - تنها خداوند، مالک همه آفریده ها و فرمانروای آنهاست.

ألا له الخلق و الأمر

در برداشت فوق کلمه «الخلق» به معنای اسم مفعول (مخلوق)، و «أمر» به معنای فرمان دادن گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - هر موجودی در جهان آفرینش مملوک و در وجود یافتن نیازمند آفریدگار است .

أولم ينظروا في ملكوت .. و ما خلق الله من شيء

«ما خلق الله» عطف به «السموات» است. یعنی «أولم ينظروا في ملكوت ما خلق الله». «من شيء» بیان برای «ما» در «ما خلق الله» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 68 - 6

6 - تمامی موجودات آسمان ها و زمین از آن خداوند و ملک بی شریک اویند .

له ما في السموت و ما في الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 57 - 13

ص: 219

13- مالک و مربی بودن خداوند بر همه چیز، مستلزم مراقبت و حفاظت کامل او، از آنهاست.

إن ربی علی کل شیء حفیظ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 52 - 1

1- مالکیت تمامی موجودات آسمان ها و زمین و حاکمیت بر آنها، در انحصار خداوند است.

وله ما فی السموت و الأرض

لازمه مالکیت، حاکمیت است و «أفغیر الله تتقون» (آیا از غیر خدا می ترسید) می تواند قرینه بر این باشد که: مراد از «له ما فی السماوات و ..» حاکمیت نیز هست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 93 - 1

1- تمامی موجودات شعورمند آسمان ها و زمین، بندگان خدا و مملوک اویند.

أن یتخذ ولداً. إن کلّ من فی السموت ... آتی الرحمن عبداً

«آتی» اسم فاعل است و زمان در آن ملحوظ نیست و مراد از «اتیان» معنای مجازی آن است. مقصود آیه این است که موجودات هستی، در برابر خداوند اظهار وجودی جز عبودیت ندارند؛ همگان مملوک اویند و از خود استقلالی ندارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 6 - 5،7

5 - آنچه در زیر خاک های نمناک جهان قرار دارد از آن خداوند است.

له .. و ما تحت الثری

«ثری» به معنای خاک نمناک است (مصباح). ال در «الثری» ظاهراً معنای جنس دارد، لذا شامل هر خاک نمناکی می شود، چه در زمین باشد و چه در کرات دیگر، بلکه چون در آیه «ما فی الأرض» ذکر شده است، احتمال می رود که «ما تحت الثری» مربوط به غیر زمین باشد.

7 - سراسر هستی، و تمامی موجودات آشکار و نهان، در مالکیت خداوندیگانه است.

له ما فى السموت و ما فى الأرض . . . و ما تحت الثرى

تعبير «آسمان ها و زمين و آنچه بين آن دو است» كنايه از تمام جهان است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

11 - انبياء - 21 - 19 - 1

1- خدا، مالک همه کسانى است که در آسمان ها و زمين اند .

وله من فى السموت والأرض

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

12 - مؤمنون - 23 - 84 - 1

1 - زمين و هر آنچه در آن هست، از آن خدا و متعلق به او است .

قل لمن الأرض و من فيها إن كنتم تعلمون

ص: 220

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 85 - 1

1 - اعتراف به مالکیت خدا بر زمین و موجودات روی آن ، امری ناگزیر برای هر انسانِ اهل دانش و خرد

قل لمن الأرض . . . إن كنتم تعلمون . سيقولون لله قل أفلاتدّكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 64 - 1

1 - خداوند ، مالک همه پدیده های موجود در آسمان ها و زمین (جهان) است .

ألا إن لله ما فی السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 26 - 1

1 - خداوند ، تنها مالک تمامی موجودات آسمان ها و زمین است .

وله من فی السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 28 - 4

4 - ملک خداوند بودن تمامی موجودات ، با شریک خدا قرار دادن هر یک از آنها ، ناسازگار است .

هل لكم من ما ملکت أیمانکم . . . تخافونهم کخیفتمکم أنفسکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 26 - 3، 1

1 - تمام موجودات آسمان و زمین ، ملک خداوندند .

لله ما فی السموت و الأرض

3 - آفریدگاری خداوند ، مستلزم مالکیت او بر آفریده های خویش است .

من خلق السموت و الأرض ليقولنَّ الله .. لله ما في السموت و الأرض

«لله ما في ..» به منزله نتیجه آیه قبل است و به خاطر روشن بودن اش، از حرف عطف استفاده نشده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 1 - 8,9

8 - مالکیت مطلق خدا بر موجودات و حکمت و آگاهی او، جلوه ای از کمال های او است .

الحمد لله الذى له ما فى السموت و ما فى الأرض .. وهو الحكيم الخبير

از آن جایی که حمد در برابر کمال است، آوردن صفت های مالکیت، حکمت و آگاهی پس از بیان اختصاص داشتن همه حمدها به خداوند، می تواند به منظور القای نکته یاد شده باشد.

9 - مالکیت مطلق خداوند بر موجودات عالم، مقتضی اختصاص همه حمد و ستایش ها به او است .

الحمد لله الذى له ما فى السموت و ما فى الأرض

ص: 221

صله موصول «الذی» که ما فی السماوات و ما فی الأرض است می تواند علت انشای ثنا و حمد برای موصول باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 37 - 2

2 - یگانه مالک گنجینه های وجود ، دارای اختیار در اعطای رسالت به برگزیدگان خود

أم عندهم خزائن ربک

از ارتباط آیات - که در زمینه اثبات حقانیت رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رد منکران آن است - مطلب بالا استفاده می شود.

258- مالک موجودات آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 116 - 6

6 - همه موجودات آسمان ها و زمین از آن خداوند است .

بل له ما فی السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 132 - 1

1 - خداوند ، یگانه مالک تمامی موجودات آسمان ها و زمین (تمام هستی)

ولله ما فی السموت و ما فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 2 - 2

2- تمامی موجودات آسمان ها و زمین فقط از آن خداوند است .

الله الذی له ما فی السموت و ما فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 53 - 3

3- تمامی موجودات زمین و آسمان ، مملوک خداوند هستی اند .

له ما فی السموت و ما فی الأرض

259- مالک موجودات آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 12 - 2

2- مالکیت مطلق خداوند بر موجودات آسمانها و زمین، بدیهی و غیرقابل انکار

قل لمن ما فی السموت و الأرض قل لله

ص: 222

جواب خداوند به سؤال خود، نشانگر بدیهی و غیر قابل انکار بودن جواب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 93 - 1

1- تمامی موجودات شعورمند آسمان ها و زمین ، بندگان خدا و مملوک اویند .

أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا . إِنَّ كَلَّ مِنْ فِي السَّمَوَاتِ ... ءَاتَى الرَّحْمَنِ عَبْدًا

«آتی» اسم فاعل است و زمان در آن ملحوظ نیست و مراد از «اتیان» معنای مجازی آن است. مقصود آیه این است که موجودات هستی، در برابر خداوند اظهار وجودی جز عبودیت ندارند؛ همگان مملوک اویند و از خود استقلال ندارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 6 - 1

1 - خداوند یگانه مالک آسمان ها و زمین است .

له ما فی السموات و ما فی الأرض

تقدیم «له» بر حصر دلالت می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 26 - 1

1 - خداوند ، تنها مالک تمامی موجودات آسمان ها و زمین است .

وله من فی السموات و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 26 - 1

1 - تمام موجودات آسمان و زمین ، ملک خداوندند .

لله ما فی السموات و الأرض

260- مالک موجودات آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 64 - 1

1 - خداوند ، مالک همه پدیده های موجود در آسمان ها و زمین (جهان) است .

ألا إنّ لله ما فى السموت والأرض

261- مالک موجودات زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 116 - 6

ص: 223

6- همه موجودات آسمان ها و زمین از آن خداوند است .

بل له ما فی السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 132 - 1

1 - خداوند ، یگانه مالک تمامی موجودات آسمان ها و زمین (تمام هستی)

و لله ما فی السموت و ما فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 2 - 2

2- تمامی موجودات آسمان ها و زمین فقط از آن خداوند است .

الله الذی له ما فی السموت و ما فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 6 - 1

1 - خداوند یگانه مالک آسمان ها و زمین است .

له ما فی السموت و ما فی الأرض

تقدیم «له» بر حصر دلالت می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 53 - 3

3 - تمامی موجودات زمین و آسمان ، مملوک خداوند هستی اند .

له ما فی السموت و ما فی الأرض

262- مالک موجودات فضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - تنها خداوند مالک تمامی موجودات مستقر در فاصله زمین و آسمان ها است .

له ... ما بینهما

263- مثل موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 75 - 1

1 - مخلوق در مقایسه با خدا ، همانند برده ای مملوک که فاقد کمترین اراده و اختیار است .

ص: 224

ضرب الله مثلاً عبداً مملوگاً لا یقدر علی شیء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 76 - 1

1- خلق در مقایسه با خدا، به مثابه لالهایی ناتوان و نیازمند سرپرستند .

و ضرب الله مثلاً رجلین أحدهما أبکم لا یقدر علی شیء و هو کلّ علی موله

264- محافظت از موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 57 - 13

13- مالک و مربی بودن خداوند بر همه چیز، مستلزم مراقبت و حفاظت کامل او، از آنهاست .

إن ربی علی کل شیء حفیظ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 21 - 12

12 - ربوبیت خداوند، مقتضی نگهبانی بر هر چیز است .

وربک علی کل شیء حفیظ

265- محافظت از موجودات فضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 32 - 2

2- خداوند، اجرام آسمانی و موجودات فضا را، از سقوط بر اهل زمین محفوظ داشته است . *

و جعلنا السماء سقفاً محفوظاً

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از آسمان، فضا و جوّ باشد که نسبت به زمین چون سقف است و محفوظ بودن آن، به اعتبار سقوط اجرام آسمانی و فضایی و یا نفوذ اشعه کشنده کیهانی از جوّ به سوی زمین باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 65 - 3

3 - محدودیت دانش غیرخدا ، دلیل شایسته نبودن آنان برای پرستش

قل لا یعلم من فی السموت و الأرض الغیب إلا اللّٰه

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که جهت گیری اصلی در این آیه، نفی شرک می باشد.

ص: 225

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 14 - 6

6- آگاهی تمامی موجودات از حقایق در مقایسه با آگاهی های خداوند ، محدود و ناقص است .

و لاینبَنک مثل خبیر

267- محدودیت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 21 - 4

4- همه پدیده های عالم ، از نظر وجود و هستی و چگونگی خلقت ، محدود و متناهی و از پیش تعیین شده اند .

و إن من شیء إلا عندنا خزائنه و ما ننزله إلا بقدر معلوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبا - 78 - 29 - 7

7- موجودات جهان ، محدود و متناهی اند .

و کلّ شیء أحصینه کتباً

امکان احاطه بر هر چیز و احصای آن، نشان محدود بودن آن است.

268- محدودیت موجودات باشعور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 94 - 6

6- موجودات ذی شعور جهان ، متناهی اند .

لقد أحصیهم وعدّهم عدّاً

به عدد و رقم درآمدن چیزی، نشانه متناهی بودن و پایان پذیری آن است.

269- مخلوقیت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 101 - 8

8 - تصور وجود فرزند برای خدا، با توجه به مخلوق خدا بودن همه چیز، امری نامعقول است.

أنی یکون له ولد . . . و خلق کل شیء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 226

9- هر موجودی، جز خدا، مخلوق است و شایسته پرستش نیست.

لا إله إلا هو خلق كل شيء فاعبدوه

270- مدبر موجودات فضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 24 - 2

2- پروردگار جهان، همان مربی و مدبر آسمانها و زمین و موجودات میان آنها است.

قال فرعون و ما رب العلمین . قال رب السموت و الأرض و ما بینهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 37 - 1

1 - خداوند، مالک و مدبر آسمانها و زمین و تمام موجودات بین آنها است.

رب السموت و الأرض و ما بینهما

271- مدت خلقت موجودات فضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 4 - 2

2- آفرینش آسمانها و زمین و موجودات میان آن دو، در شش روز (شش مرحله و دوره) انجام گرفته است.

خلق . . . فی ستة ایام

272- مدح خالق موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 8

8- وجود تمامی موجودات هستی، خود تمجید و ستایش آفریدگارشان است.

وإن من شيء إلا يسبح بحمده

حمد و تسبیح موجودات برای خداوند تسبیح به زبان حال است. یعنی با هستی خود شناگوی اند. به عبارت دیگر، اضافه «تسبیح» به موجودات، اضافه مجازی است نه حقیقی.

ص: 227

273- مدح موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 39 - 3

3- ستایش از هر موجودی، ستایش خداوند است. *

الحمد لله

الف و لام «الحمد» برای جنس است. بنابراین، می توان گفت که مقصود از حمد این است که همه ستایشها بازگشتش به ستایش خداوند است؛ زیرا ستایش از هر چیزی به سبب کمالی است که در آن وجود دارد و هر کمالی از ناحیه خداوند است.

274- مراتب کمال موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 15 - 3

3 - تفاوت و گوناگونی درجه ها و منزلت های موجودات (انسان ها ، فرشتگان و . . .)

رفیع الدرجت

275- مراتب موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 4 - 4

4 - مخلوقات خداوند، از نظر کمال و مراتب وجودی، متفاوت و گوناگون اند.

لأصطفى ممّا يخلق ما يشاء

برداشت یاد شده از آمدن ماده «إصطفاء» (گزینش کردن) استفاده می شود؛ زیرا گزینش از میان اشیایی صورت می پذیرد که از نظر کمال و خصوصیات وجودی، گوناگون و دارای مراتب مختلف هستند.

276- مراحل پیدایش موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 40 - 4

4- تکوّن و پیدایش موجودات پس از دو مرحله تصمیم (قضا) و فرمان خداوند است .

إنما قولنا لشيء إذا أردناه أن نقول له كن فيكون

277- مراحل خلقت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 228

1 - آفرینش آسمان و زمین و موجودات هستی ، بهوسیله خداوند در شش مرحله

و لقد خلقنا السموت والأرض و ما بينهما فی ستة أيام

مراد از «یوم» در آیه شریفه، معنای متعارف آن (روز یا شبانه روز) نیست؛ بلکه مقصود شش دوره و مرحله است؛ زیرا روز به معنای متعارف آن پس از آفرینش آسمان ها و زمین تحقق یافته است.

278- مربی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 24

24 - خداوند رشد دهنده تمامی جهانیان است.

لرب العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 57 - 13

13- مالک و مربی بودن خداوند بر همه چیز ، مستلزم مراقبت و حفاظت کامل او ، از آنهاست .

إن ربی علی کل شیء حفیظ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 65 - 1

1- خداوند ، پروردگار آسمان ها و زمین و موجودات میان آن دو است .

ربّ السموت والأرض و ما بينهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 64 - 18

18 - تمامی موجودات جهان هستی ، تحت ربوبیت خداوند هستند .

اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 7 - 1

1- فرستنده قرآن و رسولان ، همان پروردگار یگانه آسمان ها و زمین و موجودات است .

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ .. إِنَّا كُنَّا مُرْسَلِينَ ... رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا

279- مَرَبِيّ مَوْجُودَاتِ آسْمَانِ هَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 229

10 - مریم - 19 - 65 - 1

1- خداوند ، پروردگار آسمان ها و زمین و موجودات میان آن دو است .

ربّ السموت والأرض و ما بینهما

280- مربی موجودات فضایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 65 - 1

1- خداوند ، پروردگار آسمان ها و زمین و موجودات میان آن دو است .

ربّ السموت والأرض و ما بینهما

281- مرگ موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 65 - 9

9- همه موجودات زنده و شعورمند آسمان ها و زمین ، دارای مرگ و رستاخیز

و ما يشعرون أیّان یبعثون

ضمیر نایب فاعل در «یبعثون» مربوط به «من فی السماوات و الأرض» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 19 - 5

5- نظام حیات و مرگ در جهان هستی ، دلیلی آشکار بر امکان معاد و احیای مجدد انسان ها است .

یخرج الحیّ من المیتّ . . . و كذلك تخرجون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 44 - 2

2- مرگ و حیات موجودات ، جلوه ای از ربوبیت یگانه خداوند بر هستی است .

وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ . . . وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتٌ وَأَحْيَا

از ارتباط این آیه با آیه «وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ»، مطلب بالا قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 27 - 8

8 - مرگ و فنای موجودات زنده، نشانی از اقتدار یگانه پروردگار هستی

كُلٌّ مِّنْ عَلَيْهَا فَانٍ . وَيَبْقَىٰ وَجْهَ رَبِّكَ

از این که خداوند پس از یادآوری فنای موجودات، خود را به وصف «ذوالجلال» توصیف کرده است؛ می توان مطلب بالا را استفاده کرد.

ص: 230

282- مرگ موجودات آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 87 - 11

11 - مرگ و رستاخیز ، حقیقتی عام و دربرگیرنده تمامی موجودات شعورمند آسمان و زمین

ففرع من فی السموت و من فی الأرض . . . و کلّ أتوه

بنابراین فرض که در آیه فوق، هم مرگ لحاظ شده باشد و هم رستاخیز و به عبارت دیگر مراد از «ینفخ فی الصور» هم نفخه اولی باشد و هم نفخه ثانیه، تعبیر «من فی السماوات و من فی الأرض» و نیز عبارت «و کلّ أتوه داخرین» می رساند که حکم بیان شده در آیه، اختصاص به موجوداتی خاص ندارد؛ بلکه همه موجودات هستی مشمول آن حکم می باشند.

283- مطالعه در موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 1 - 8

8 - مطالعه در پدیده های هستی ، راهنمای انسان به معرفت و شناخت خداوند

یسبّح لله ما فی السموت و ما فی الأرض

284- مطالعه فواید موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 81 - 8

8- لزوم اندیشیدن انسان در خواصّ اشیای مورد استفاده خود ، برای خداشناسی

مما خلق ظللاً . . . من الجبال أکنناً . . . سربیل تقیکم الحرّ . . . تقیکم بأسکم

285- مطالعه موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 20 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور بود تا پیام خداوند را مبنی بر سیر در زمین و مطالعه در پدیده های آفرینش ، ابلاغ کند .

قل سيروا فى الأرض فانظروا كيف بدأ الخلق

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - لقمان - 31 - 20 - 1

ص: 231

1 - خداوند ، فراخوان به ژرف کاوی درباره مسخر و رام بودن همه موجودات آسمان ها و زمین ، برای مردم

ألم تروا أنّ الله سخر لكم ما فى السموت و ما فى الأرض

286- مطالعه موجودات آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 20 - 1

1 - خداوند ، فراخوان به ژرف کاوی درباره مسخر و رام بودن همه موجودات آسمان ها و زمین ، برای مردم

ألم تروا أنّ الله سخر لكم ما فى السموت و ما فى الأرض

287- مطالعه موجودات زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 20 - 3

3 - مشرکان ، به خاطر ژرف ننگریستن درباره موجودات آسمان ها و زمین ، مورد سرزنش خداوندند .

ألم تروا أنّ الله سخر لكم ما فى السموت و ما فى الأرض

احتمال دارد مخاطب «ألم تروا» مشرکانی باشد که در این سوره و قبل از پرداختن به قصه لقمان (فأرونى ماذا خلق.. ..) از آنها سخن گفته شده است. در این صورت، استفهام «ألم...» توییخی است.

288- مقهوریت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 43 - 7

7- همه موجودات ، مقهور اراده و خواست خداوندند .

لا عاصم اليوم من أمر الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 20 - 9

9 - خداوند ، والاترین موجودات و در اوج کمال است و همه چیز مقهور او می باشد .

ربّه الأعلی

289- ملکوت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 232

6 - کفرپیشگان به خاطر تفکر نکردن در جنبه ملکوتی موجودات برای پی بردن به معارف الهی (ت--وحید، قیامت و . . .) سزاوار سرزنش هستند .

أولم ينظروا في ملكوت السموت والأرض و ما خلق الله من شيء
استفهام در جمله «أولم ينظروا . . .» انکار توییحی است.

290- مملوکیت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - همگان ، چه معبودان و چه پرستش کنندگان ، بنده خدا و مملوک او هستند .

إن الذين تدعون من دون الله عباد أمثالكم

«عباد»، جمع «عبد»، و به معنای بندگان و مملوکان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - تمامی موجودات زمین و آسمان ، مملوک خداوند هستی اند .

له ما في السموت و ما في الأرض

291- منافع موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - همه موجودات زمین و آسمان ، دارای منفعت و هدف غایی هستند .

ألم تروا أن الله سخر لكم ما في السموت و ما في الأرض

از شمول «ما» ی موصول، چنین استفاده می شود که هیچ موجود آسمانی یا زمینی، عبث و بیهوده نیست، بلکه به منظور هدف و منظوری آفریده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 10 - 1

1 - زمین ، سامان یافته از سوی خدای رحمان ، در جهت منافع انسان

و الأرض وضعها للأنام

واژه «أنام» در یکی از این معانی استعمال شده است: انسان یا جن و انس و یا همه موجودات روی زمین. در برداشت یاد شده معنای اول انتخاب شده است.

ص: 233

منشأ استعداد موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 3 - 2,4

2 - خداوند ، هر یک از موجودات را در مسیری مناسب ، با شایستگی های ذاتی اش قرار داده است .

فهدی

مراد از «هدایت»، یا ارشاد و راهنمایی است که در این صورت محدود به موجودات شعورمند خواهد شد و یا قرار دادن چیزی در جهت و مسیری خاص است که آن مسیر را به طبیعت خود و یا از روی اختیار طیّ کند. در این فرض همه موجودات، مشمول هدایت خواهند بود. متعلق «هدی» - به قرینه «قدر» - تمام اموری است که در وجود هر مخلوق تقدیر شده است.

4 - خداوند ، به دلیل ایجاد زمینه برای ظهور شایستگی های نهفته در هر یک از موجودات ، سزاوار تسبیح و مبرّا دانستن او از هر عیب و نقص

سَبِّح . . . الذی قدر فهدی

292- منشأ بقای موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 29 - 2

2 - خلق در بقای خویش همانند اصل پیدایش ، همواره نیازمند و متکی به خالق خویش

یسله من فی السموت و الأرض

فعل مضارع «یستله»، می نمایاند که خلق پس از تکوّن، بی نیاز از خالق نمی باشند؛ بلکه همچنان در تمنای کسب فیض از مبدأ فیاض اند.

293- منشأ پیدایش موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 3 - 1

1 - خداوند ، برای هر یک از مخلوقات ، اندازه و ویژگی های مشخص قرار داده و زمینه پیدایش شکل ها و شایستگی های خاصی را در آن فراهم آورده است .

مفاد «قدر»، اشاره به آن چیزی است که بالقوه در موجودات وجود دارد و در حالات پیاپی، در صحنه وجود ظاهر می شود و صورت می پذیرد. (مفردات راغب)

294- منشأ تأمین نیازهای موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 29 - 1

ص: 234

1 - نیاز خواهی پیوسته خلاق ، از پروردگار مقتدر و کرامت مند جهان هستی

ذو الجلال و الإکرام . . . یسله من فی السموت و الأرض

295- منشأ تبدیل موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 166 - 4

4- فرمان خداوند و خواست او کافی در تبدیل شدن موجودی به موجود دیگر

قلنا لهم کونوا قرده خسئین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 21 - 8

8 - اشیای مادی با اذن و اراده خداوند ، از حقیقت فعلی خود ، به حقیقتی دیگر قابل تبدیل اند .

سنعیدها سیرتها الأولى

خداوند از حالت اولیه عصای موسی «سیرتها الأولى» تعبیر نموده است. انتخاب این تعبیر و نیاوردن تعابیری چون: «سیرتها الأصلیه» یا «سیرتها الحقیقیه» و... این نکته را نشان می دهد که هیئت و شکل های عارض بر ماده، هیچ یک اصالت نداشته، بلکه ماده قابل تبدیل و تحول به هیئت های مختلف است.

296- منشأ تسخیر موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 13 - 11

11 - دستاورد های بشری در زمینه تسخیر طبیعت و موجودات ، مرهون توفیق و امداد الهی است ؛ نه توانایی انسان .

و ما کنا له مقرنین

«إقران» (مصدر «مقرنین»)، به معنای قدرت داشتن و توانا بودن بر چیزی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 13 - 1

1 - مسخر بودن تمامی موجودات آسمان ها و زمین ، به اراده الهی و در جهت منافع آدمیان

و سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

«لام» در «لکم» برای منفعت است.

297- منشأ تکلم موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 235

5 - خداوند ، اعطا کننده قدرت نطق و سخن گویی به هر موجود

الذی أنطق کل شیء

298- منشأ تمایز موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 3 - 1

1 - خداوند ، برای هر یک از مخلوقات ، اندازه و ویژگی های مشخص قرار داده و زمینه پیدایش شکل ها و شایستگی های خاصی را در آن فراهم آورده است .

و الذی قدر فهدی

مفاد «قدر»، اشاره به آن چیزی است که بالقوه در موجودات وجود دارد و در حالات پیاپی، در صحنه وجود ظاهر می شود و صورت می پذیرد. (مفردات راغب)

299- منشأ تنوع موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 36 - 3

3 - خداوند ، پدیدآورنده انواع و اصناف گوناگون پدیده های شناخته شده و ناشناخته بشر است .

سبحن الذی خلق الأزوج کلها ممّا تنبت . . . و ممّا لایعلمون

300- منشأ حیات موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 158 - 14

14 - حاکمیت مطلق خداوند بر هستی ، دلیل اقتدار او بر زنده کردن موجودات و میراندن آنهاست .

الذی له ملک السموت و الأرض . . . یحیی و یمیت

بیان حاکمیت انحصاری خدا بر هستی و سپس توصیف او به حیات بخشی و مرگ آفرینی می تواند اشاره به این معنا داشته باشد که چون

امور هستی در اختیار اوست، مرگ و حیات موجودات نیز به دست او خواهد بود. بنابراین «له ملک ...» می تواند استدلال برای «یحی و یمیت» باشد.

301- منشأ خلقت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 236

6- ربوبیت خداوند مایه پیدایش آفریده ها و ارائه رهنمود های او است .

لكلمت ربّی . . . كلمت ربّی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 35 - 10، 8

8- آفرینش هر موجود درگرو تقدیر خدا و فرمان او به تحقق آن است .

إذا قضی أمرًا فإتّما یقول له کن فیکون

10- فرمان خداوند بر پدیدار شدن چیزی ، برای تحقق یافتن آن کافی است .

إذا قضی أمرًا فإتّما یقول له کن فیکون

«إتّما» دال بر حصر است؛ یعنی برای تحقق یافتن موجودات، به چیزی جز فرمان الهی نیاز نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 35 - 5

5- پیدایش موجودات ، متکی به مبدئی بی نیاز و قائم به ذات است .

أم خلقوا من غیر شیء أم هم الخلقون

از مجموع آیه شریفه استفاده می شود که پدیده، نیازمند به علتی است که آن علت، خود پدیده و وابسته به غیر نباشد؛ زیرا در غیر این صورت پرسش انکاری همچنان باقی خواهد بود (چگونه معلولی بی علت پدید آمده است).

302- منشأ رفع عیب در موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 27 - 5

5 - خداوند ، قادر به دفع امراض و رفع هرگونه نقص و عیب از موجودات است .

واحلل عقده من لسانی

303- منشأ رفع نقص در موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 27 - 5

5 - خداوند ، قادر به دفع امراض و رفع هرگونه نقص و عیب از موجودات است .

واحلل عقده من لسانی

ص: 237

304- منشأ روزی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 58 - 1

1 - خداوند ، یگانه روزی دهنده در نظام هستی

إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ

ضمیر فصل «هو»، تأکید و اختصاص را افاده می کند.

305- منشأ زوجیت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 49 - 3

3 - حاکمیت قانون زوجیت بر موجودات جهان ، به تدبیر الهی و شایان تأمل و درس آموزی

و من کلّ شیء خلقنا زوجین لعلکم تذكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 45 - 1

1 - قانون «زوجیت» در نظام طبیعت ، پدید آمده به اراده یگانه خداوند

وأنه خلق الزوجین

306- منشأ صورتگری موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 24 - 5

5 - تغییر صورت ها و شکل ها در جهان طبیعت ، در قلمرو تقدیر و تدبیر الهی است .

هو الله الخلق .. المصوّر

307- منشأ عجز موجودات

13 - ناتوانی همگان ، از اعمال نظر و دخالت در تصمیم گیری های جهان آخرت ، برخاسته از فراگیر بودن ربوبیت خداوند و گستردگی رحمت او است .

ربّ السموت والأرض و ما بينهما الرحمن لا يملكون منه خطاباً

ص: 238

308- منشأ قدرت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 40 - 8

8- توان و قدرت موجودات ، عطایی از خداوند به آنهاست .

ما أنزل الله بها من سلطان

309- منشأ مرگ موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 158 - 14

14 - حاکمیت مطلق خداوند بر هستی ، دلیل اقتدار او بر زنده کردن موجودات و میراندن آنهاست .

الذی له ملک السموت و الأرض . . . یحی و یمیت

بیان حاکمیت انحصاری خدا بر هستی و سپس توصیف او به حیات بخشی و مرگ آفرینی می تواند اشاره به این معنا داشته باشد که چون امور هستی در اختیار اوست، مرگ و حیات موجودات نیز به دست او خواهد بود. بنابراین «له ملک ...» می تواند استدلال برای «یحی و یمیت» باشد.

310- منشأ نقص موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 7 - 4

4 - کاستی ها و زشتی های پدیده های زشت و ناقص ، ربطی به آفرینش خداوند ندارد .

أحسن کلّ شیء خلقه

311- موجودات آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 29 - 10

10 - آسمان ها دربردارنده موجوداتی است .

و يعلم ما فى السموات

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - آل عمران - 3 - 191 - 12

12 - آسمان ها و زمين ، آفريده هايى حادث

فى خلق السموات و الارض

ص: 239

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 68 - 5

5- برخی از موجودات آسمان ها و زمین ، از مرگ ناشی از نفخ صور ایمن خواهند بود .

و نفخ فی الصور فصعق من فی السموت و من فی الأرض إلا من شاء الله

312- موجودات آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 101 - 2

2 - پدیده های گوناگون در آسمان ها و زمین ، آیات و نشانه های توحید و ربوبیت مطلق خدا بر جهان هستی است .

قل انظروا ماذا فی السموت و الأرض و ما تغنی الآیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 70 - 1

1 - احاطه علمی خداوند به تمام آنچه که در آسمان ها و زمین هست .

ألم تعلم أن الله یعلم ما فی السماء و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 52 - 7

7 - آسمان ها ، مانند زمین ، دارای موجوداتی است .

یعلم ما فی السموت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 26 - 5

5 - آسمان ها ، چونان زمین ، دربردارنده موجوداتی قابل توجه اند .

لله ما فی السموت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 16 - 4

4 - آگاهی خداوند ، به تمامی موجودات آسمان ها و زمین

والله يعلم ما فى السموت و ما فى الأرض

313- موجودات آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 126 - 1

ص: 240

1 - خداوند ، تنها مالک آسمان ها و زمین و آنچه در آنهاست (تمامی هستی)

و لله ما فى السموت و ما فى الارض

«ما فى السموات و ما فى الارض»، کنایه از تمامی هستی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 59 - 7

7 - خداوند به هر آنچه در دریا و خشکی است آگاهی دارد.

و يعلم ما فى البر و البحر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 133 - 5

5 - موجودات هستی و عوامل طبیعی در اختیار خدا و افعال آنها بسته به اراده اوست .

فأرسلنا عليهم الطوفان و الجراد و القمل و الضفادع و الدم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 33 - 9

9- انسان ، موجودی بس شریف و بلند مرتبه در مجموعه نظام آفرینش و جهان مادی

الله الذى خلق السموت و الأرض ... رزقاً لكم ... و سخّر لكم الشمس و القمر دائبين

از اینکه آسمانها، زمین، ماه، خورشید و ... با همه عظمت‌هایشان، برای انسان شده است، معلوم می شود که انسان موجودی با عظمت و ارزشمندتر از همه آنها و یا دست کم دارای شرافت و مرتبه ویژه ای است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 6 - 25 - 7

7 - جهان آفرینش ، افزون بر موجودات آشکار و شهودی ، دارای حقایق نهان و غیبی

يعلم السرّ فى السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 1 - 3

3 - موجودات هستی ، نمودی روشن بر منزّه بودن خداوند از هر نقص و کاستی

سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

برداشت یاد شده، بدان احتمال است که مراد از تسبیح در آیه شریفه، تسبیح تکوینی باشد. بر این مبنا معنای آیه، بیانگر این حقیقت خواهد بود که وجود هر موجودی، نشانی گویا بر منزّه بودن خداوند است.

314- موجودات با شعور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 241

6- کره زمین ، دارای موجودات با شعور - از نوع غیر انسان - که روزی آنها به دست خداوند است .

و جعلنا لکم فیها معیش و من لستم له برزقین

لفظ «من موصول» نوعاً بر موجوداتی اطلاق می شود که دارای شعور و ادراک باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 70 - 15

15- وجود مخلوقاتی شعورمند علاوه بر انسان ، در جهان آفریش *

وفضّلنهم علی کثیر ممّن خلقنا

آوردن کلمه «من» - که نوعاً برای ذوالعقول و موجودات باشعور به کار می رود - به جای «ما» می تواند مشعر به نکته فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 88 - 9

9- جن ، همانند انسان موجودی شعورمند است .

قل لئن اجتمعت الإنس و الجنّ علی أن یأتوا بمثل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 50 - 14

14- « جن » ، موجودی دارای شعور و اختیار است .

کان من الجنّ ففسق عن أمر ربّه

تمرد و سرپیچی ، نشانه انتخاب گری است و حق انتخاب گری، به موجودی قابل اعطا است که از قدرت تشخیص برخوردار باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 19 - 3

3- وجود موجوداتی دارای شعور و عقل در آسمان ها و زمین

وله من فی السموت والأرض

«من» در موجوداتی استعمال می شود که دارای شعور و عقل باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 23 - 6

6- تمامی مخلوقات با شعور جهان ، موجوداتی مسؤول و مورد بازپرسی خداوند

و هم یسلون

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مرجع ضمیر «هم» «مَن» در «من فی السماوات» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 242

18 - رحمن - 55 - 15 - 3

3- آفرینش انسان و جن ، دو موجود شعورمند ، از دو عنصر کاملاً متفاوت (خاک و آتش) ، نمود قدرت خداوند

خلق الإنسن من .. و خلق الجن من مارح من نار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 16 - 3

3- پیدایش خصلت های ویژه انسانی از مستی خاک و پیدایش موجود زنده دارای درک و شعورمندی چون جن از شعله آتش ، نعمت هایی شایان تأمل و قدرشناسی *

خلق الإنسن من صلصل .. فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 31 - 4

4- ارجمندی و مرتبت جن و انس ، به عنوان دو موجود شعورمند و مسؤول در نظام جهان

سنفرغ لکم آیة الثقلان

ممکن است وصف «ثقلان» (دو موجود وزین و گران سنگ) از آن جهت به جن و انس اطلاق شده باشد که در پرتو شعور و مسؤولیتشان، مورد حسابرسی خداوند قرار می گیرند و شایستگی آن را دارند.

315- موجودات با شعور آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 4 - 2

2- وجود سخن و کلام در میان موجودات آسمانی

قال ربی یعلم القول فی السماء

316- موجودات با شعور آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 66 - 4

4- وجود موجوداتی با شعور و عاقل در آسمانها

من فی السموت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 15 - 5

5- آسمان ها حاوی موجوداتی مادی و دارای عقل و شعور

و لله یسجد من فی السموت . . . و ظللهم

برداشت فوق از کلمه «من» و ضمیر «هم» که برای موجودات دارای شعور و عقل به کار می رود استفاده شده است و سایه

ص: 243

داشتن آن موجودات حاکی از مادی بودن آنهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 4

4- آسمان ها ، دارای موجوداتی با شعور

تَسْبِحُ لَهُ السَّمَوَاتُ . . . وَ مَنْ فِيهِنَّ

کاربرد «من» - که نوعاً برای ذی العقول (موجودات با شعور) است، به جای «ما» که برای عموم موجودات است، دلالت بر نکته یاد شده می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 55 - 5

5- در آسمان ها ، همچون زمین ، موجوداتی باشعور زندگی می کنند .

أَعْلَمُ بِمَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

استعمال «من» - که غالباً برای موجودات ذی شعور اطلاق می گردد - در آیه فوق، می تواند مشعر به نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 93 - 2،7

2- قائلان به فرزندگزینی خداوند ، فرزند خوانده او را از بین موجودات شعورمند آسمان ها و زمین می دانستند .

مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

کلمه «من» موصولی است که برای عاقلان به کار می رود. به کار بردن آن، ممکن است ناظر به پندار فرزندخواندگی فرشتگان، عیسی و عزیر(ع) برای خدا باشد در نتیجه تعبیر «موجودات آسمان ها» کنایه از ملائکه و «موجودات زمین» کنایه از عیسی و عزیر خواهد بود.

7- آسمان ها متعدد و دارای موجوداتی شعورمند است .

إِنَّ كُلَّ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- سلطه و سیطیره خداوند، بر تمامی موجودات با شعور آسمان ها و زمین

إن كلّ من فی السموت .. لقد أحصیهم

«إحصاء» به معنای احاطه داشتن بر چیزی (لسان العرب) و یا به معنای شمارش کردن است؛ ولی در این آیه به قرینه «عدّهم»، معنای احاطه و تحت سلطه خویش داشتن، مناسب تر به نظر می رسد.

3- آمار تمامی موجودات عاقل در آسمان ها و زمین، به طور دقیق در اختیار خداوند و احاطه علمی او است.

إن كلّ من فی السموت .. وعدّهم عدّاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- تمامی موجودات شعورمند آسمان ها و زمین، روز قیامت در محضر خداوند حضور خواهند یافت.

و كلهم آتیه يوم القیمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 19 - 3

3- وجود موجوداتی دارای شعور و عقل در آسمان ها و زمین

و له من فی السموت والأرض

«من» در موجوداتی استعمال می شود که دارای شعور و عقل باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 71 - 9

9- آسمان ها نیز ، همچون زمین در بردارنده موجوداتی شعورمند *

لفسدت السموت و الأرض و من فیهنّ

کلمه «من» گرچه گاهی در غیر ذوی العقول به کار می رود؛ ولی غالباً در عقلا و موجودات شعورمند کاربرد دارد. برداشت فوق، بر پایه کاربرد دوم آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 41 - 4،3،2،1

1 - همه موجودات با شعور آسمان ها و زمین ، تسبیح گوی خدا هستند .

ألم تر أنّ الله یسبّح له من فی السموت و الأرض

«من» برای موجودات دارای شعور به کار می رود.

2 - تسبیح خداوند به وسیله موجودات با شعور آسمان ها و زمین ، قابل درک و فهم برای انسان است .

ألم تر أنّ الله یسبّح له من فی السموت و الأرض

برداشت یاد شده، از استفهام در «ألم تر» - که از نوع تقریری است - استفاده می شود؛ زیرا استفهام تقریری در جایی به کار می رود که مورد آن، برای مخاطب روشن و شناخته است.

3 - تمامی موجودات با شعور آسمان ها و زمین ، معترف به وجود خداوند و تنزیه گوی او از هر گونه نقص و ناروایی

ألم تر أنّ الله يسبّح له من في السموت والأرض

4 - وجود موجودات با شعور در آسمان ها

ألم تر أنّ الله يسبّح له من في السموت والأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 65 - 8

8 - وجود موجوداتی شعورمند در آسمان ها

من في السموت

واژه «من» نوعاً برای صاحبان عقل به کار می رود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 87 - 4، 11

ص: 245

4 - آسمان ها همچون زمین ، دربردارنده موجوداتی شعورمند و با احساس

فَفَزَعِ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ

تعبیر «فزع» نشانگر احساس و «مَنْ» بیانگر شعورمندی موجودات آسمانی است.

11 - مرگ و رستاخیز ، حقیقتی عام و دربرگیرنده تمامی موجودات شعورمند آسمان و زمین

فَفَزَعِ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ . . . وَكُلِّ أُمَّةٍ

بنابراین فرض که در آیه فوق، هم مرگ لحاظ شده باشد و هم رستاخیز و به عبارت دیگر مراد از «يُنْفَخُ فِي الصُّورِ» هم نفخه اولی باشد و هم نفخه ثانیه، تعبیر «مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ» و نیز عبارت «وَكُلِّ أُمَّةٍ» می رساند که حکم بیان شده در آیه، اختصاص به موجوداتی خاص ندارد؛ بلکه همه موجودات هستی مشمول آن حکم می باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 26 - 4

4 - موجوداتی شعورمند ، در آسمان ها وجود دارند .

وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ

از آن جایی که «مَنْ» موصول نوعاً و غالباً برای موجودات دارای شعور به کار می رود، نکته یاد شده فهمیده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 68 - 3، 2

2 - آسمان ها و زمین ، دربردارنده موجوداتی زنده ، شعورمند و با احساس

و نَفَخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ

«مَنْ» برای موجودات دارای شعور به کار می رود. آمدن این کلمه و نیز مسأله مردن و ایستادن و نگاه کردن موجودات آسمانی و زمینی در صحنه قیامت (اذا هم قیام ينظرون)، گویای برداشت یاد شده است.

3 - مرگ و رستاخیز ، حقیقتی عام و در برگیرنده تمامی موجودات شعورمند آسمان ها و زمین و نه مخصوص انسان ها

و نَفَخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ . . . ثُمَّ نَفَخَ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ ق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - وجود مخلوقات شعورمند ، در آسمان ها

یسله من فی السموت

کلمه «من»، غالباً در مورد موجودات شعورمند به کار می رود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 1 - 4

4 - موجودات آسمان ها و زمین ، همگی برخوردار از نوعی شعور و ادراک

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

تسبیح خداوند و میرا دانستن ساحت مقدس او از عیب و کاستی، بیانگر معرفت و شناخت عالی موجودات نسبت به خالق و آفریننده خویش است. شناخت و معرفت کامل خدا، مبتنی بر این است که شناسنده، از نوعی ادراک و شعور بالایی برخوردار باشد. گفتنی است که برداشت یاد شده بدان احتمال است که مراد از «سَبَّحَ...»، تسبیح متداول (تسبیح زبانی) باشد؛ نه

ص: 246

317- موجودات با شعور زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 68 - 3

2- آسمان ها و زمین ، دربردارنده موجوداتی زنده ، شعورمند و با احساس

و نفخ فی الصور فصعق من فی السموت و من فی الأرض

«من» برای موجودات دارای شعور به کار می رود. آمدن این کلمه و نیز مسأله مردن و ایستادن و نگاه کردن موجودات آسمانی و زمینی در صحنه قیامت (اذا هم قیام ینظرون)، گویای برداشت یاد شده است.

3- مرگ و رستاخیز ، حقیقتی عام و در برگیرنده تمامی موجودات شعورمند آسمان ها و زمین و نه مخصوص انسان ها

و نفخ فی الصور فصعق من فی السموت و من فی الأرض ... ثم نفخ فیہ اُخری فاذا هم ق

318- موجودات برتر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 70 - 14

14- وجود مخلوقاتی هم طراز با انسان و یا برتر از او در جهان آفرینش

و فضلنهم علی کثیر

319- موجودات بی سایه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 81 - 6

6- برخی موجودات و مخلوقات الهی ، فاقد سایه اند . *

والله جعل لکم ممّا خلق ظللاً

برداشت فوق، بدان احتمال است که «من» در «مما خلق» برای جدا ساختن مخلوقات بی سایه از موجودات سایه دار باشد.

320- موجودات پلید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 90 - 8

8 - شیطان ، موجودی با کردار های پلید و ناپاک

رجس من عمل الشیطن

ص: 247

321- موجودات پنهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 100 - 3

3 - جنیان (نیروها و موجودات پنهان) مخلوق خداوند هستند.

و جعلوا لله شركاء الجن و خلقهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 27 - 2

2- جن ، موجودی مستور و پوشیده از دیده انسانها

و الجن خلقنه من قبل من نار السموم

برداشت فوق، مبتنی بر این است که احتمالاً وجه تسمیه «جن» به این اسم، با توجه به معنای لغوی آن باشد که به معنای مستور بودن از حواس است.

322- موجودات در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 75 - 11، 9

9 - همه خلایق در قیامت به حمد و ستایش خداوند خواهند پرداخت .

وقیل الحمد لله رب العلمین

11 - « الحمد لله رب العالمین » ، ثنا و آخرین سخن خلایق در قیامت است .

وقیل الحمد لله رب العلمین

323- موجودات دریایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 59 - 7

7 - خداوند به هر آنچه در دریا و خشکی است آگاهی دارد.

و يعلم ما فی البر و البحر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 23 - 1

1 - جلوه های زیبایی در موجودات دریایی (چون مروارید و مرجان) ، نعمت انکارناپذیر الهی برای آدمیان و غیر قابل تکذیب

يُخْرِجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤَ وَالْمَرْجَانَ . فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكذَّبَانِ

ص: 248

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 191 - 12

12 - آسمان ها و زمین ، آفریده هایی حادث

فی خلق السموات و الارض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 101 - 2

2 - پدیده های گوناگون در آسمان ها و زمین ، آیات و نشانه های توحید و ربوبیت مطلق خدا بر جهان هستی است .

قل انظروا ماذا فی السموت و الأرض و ما تغنی الآیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 8

8- شکافتن زمین و بیرون آمدن پدیده های زمینی از آن و نیز شکافتن آسمان و نزول پدیده های آسمانی از آن ، از نشانه های وجود خداوند

أفی الله شکّ فاطر السموت و الأرض

«فاطر» در لغت به معنای شکافتن است و احتمال دارد مراد از «فاطر السموات و الأرض» همان معنای لغوی آن باشد؛ یعنی، شکافتن آسمان و زمین برای بیرون آوردن پدیده های آسمانی و زمینی از آنها.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 20 - 6

6- کره زمین ، دارای موجودات با شعور - از نوع غیر انسان - که روزی آنها به دست خداوند است .

و جعلنا لکم فیها معیش و من لستم له برزقین

لفظ «من موصول» نوعاً بر موجوداتی اطلاق می شود که دارای شعور و ادراک باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 93 - 2

2- قائلان به فرزندگزینی خداوند ، فرزند خوانده او را از بین موجودات شعورمند آسمان ها و زمین می دانستند .

من فی السموت والأرض

کلمه «من» موصولی است که برای عاقلان به کار می رود. به کار بردن آن، ممکن است ناظر به پندار فرزندخواندگی فرشتگان، عیسی و عزیر(ع) برای خدا باشد در نتیجه تعبیر «موجودات آسمان ها» کنایه از ملائکه و «موجودات زمین» کنایه از عیسی و عزیر خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 249

14 - عنكبوت - 29 - 52 - 7

7 - آسمان ها ، مانند زمین ، دارای موجوداتی است .

يعلم ما في السموت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 26 - 5

5 - آسمان ها ، چونان زمین ، دربردارنده موجوداتی قابل توجه اند .

لله ما في السموت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 68 - 5

5 - برخی از موجودات آسمان ها و زمین ، از مرگ ناشی از نفخ صور ایمن خواهند بود .

ونفخ في الصور فصعق من في السموت و من في الأرض إلا من شاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 16 - 4

4 - آگاهی خداوند ، به تمامی موجودات آسمان ها و زمین

والله يعلم ما في السموت و ما في الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 24 - 4

4 - انسان ، موجودی زمینی و زمین بستر مناسب و طبیعی برای تکثیر نسل او

ذراکم في الأرض

مطلب یاد شده، از قید «فی الأرض» استفاده می شود.

325- موجودات زنده آسمان ها

4 - آسمان ها ، دربردارنده موجودات زنده و جاندار

و ما بئ فیهما من دابّه

برداشت یاد شده با توجه به معنای «دابّه» است که به موجود زنده و دارای حرکت، اطلاق می شود.

5 - جانداران موجود در آسمان ها ، فراوان و گسترده اند ؛ نه اندک و استثنایی

و ما بئ فیهما من دابّه

با توجه به واژه «بئ» - که به معنای پراکندگی است - فراوانی موجودات زنده در آسمان هارا می توان استفاده کرد؛ زیرا با توجه به فراخنای آسمان ها، اگر موجودات زنده اندک باشند، تعبیر «بئ» مناسب نمی باشد.

326- موجودات ساکن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 13 - 2

2 - تنها خداوند مالک اشیای ساکن و متحرک در شب و روز

وله ما سكن فی الیل والنهار

بنابراین که «ما سکن» به معنی ساکن، مقابل متحرک، باشد. نکته دیگر در آیه اینکه گاهی در زبان عرب یکی از ضدین ذکر می گردد و دیگری مسکوت می ماند. چون مذکور، خود کافی از غیر مذکور است. در آیه نیز گر چه تنها «ما سکن» آمده، ولی مراد متحرکها نیز می باشد.

327- موجودات غیر آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 17 - 23

23 - وجود موجوداتی میان آسمان ها و زمین

و ما بینهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 8 - 5

5 - شیاطین ، موجوداتی غیر آسمانی

لا یسمعون إلی الملائع

328- موجودات غیر زمینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 17 - 23

23 - وجود موجوداتی میان آسمان ها و زمین

و ما بینهما

329- موجودات غير آسماني

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - صفات - 37 - 8 - 5

ص: 251

5- شیاطین ، موجوداتی غیر آسمانی

لايَسْمَعُونَ إِلَى الْمَلَأِ الْأَعْلَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 17 - 23

23- وجود موجوداتی میان آسمان ها و زمین

و ما بینهما

330- موجودات فضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 6 - 2

2- وجود موجوداتی بین آسمان ها و زمین

و ما بینهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 16 - 2

2- فضای میان آسمان و زمین ، پدیده ها و موجوداتی را در خود دارد .

و ما خلقنا السماء والأرض و ما بینهما لعین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 8 - 8

8- موجوداتی میان آسمان ها و زمین وجود دارد .

خلق الله السموت و الأرض و ما بینهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 5 - 4

4- وجود موجوداتی میان آسمان ها و زمین

ربّ السموت و الأرض و ما بینهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 10 - 5

5- وجود پدیده هایی در فضا و فاصله میان آسمان ها و زمین

السموت و الأرض و ما بینهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 252

15 - ص - 38 - 27 - 4

4- وجود پدیده هایی میان آسمان و زمین

و ما خلقنا السماء و الأرض و ما بینهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 66 - 5

5- وجود پدیده هایی در فاصله میان آسمان ها و زمین

ربّ السموت و الأرض و ما بینهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 37 - 4

4- وجود موجوداتی بین آسمان ها و زمین

و ما بینهما

331- موجودات فضایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 85 - 3

3- میان آسمان ها و زمین (فضا) ، پدیده هایی وجود دارد .

و ما خلقنا السموت و الأرض و ما بینهما إلاّ بالحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 65 - 2

2- حد فاصل بین آسمان ها و زمین ، مشتمل بر موجوداتی است .

ربّ السموت و الأرض و ما بینهما

332- موجودات قبل از آدم(ع)

29 - « عن ابی جعفر محمد بن علی (ع) انه قال فی قول الله عز و جل : « و اذ قال ربک للملائکه انی جاعل فی الأرض خلیفه قالوا أتجعل فیها من یفسد فیها و . . . » قال : . . . و إنما قال ذالک بعض الملائکه لما عرفوا من حال من کان فی الأرض من الجن قبل آدم . . . »

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند که به ملائکه فرمود: «می خواهم در زمین جانشین قرار دهم و ملائکه گفتند: آیا می خواهی کسی را بر روی زمین قرار دهی که فساد کند . . .؟» روایت شده که فرمود: ... این سخن بعضی از ملائکه بود؛ زیرا آنان قبل از آفرینش آدم فساد در زمین را از جن دیده بودند (...).

333- موجودات قبل از انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 7 - 10

10 - قبل از انسان ها ، پدیده های دیگری چون گل (آب و خاک) آفریده شده بودند .

وبدا خلق الإنسن من طین

334- موجودات مادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 48 - 5

5- پدیده های مادی و پیدایش و گردش سایه های آنها از راست و چپ ، از آیات خداوند است .

أولم یروا إلی ما خلق الله من شیء یتفتیوا ظلله عن الیمین و الشمال

مورد سرزنش قرار دادن کسانی که به اشیاء و گردش سایه های آنان نظر عمیق نمی کنند، قطعاً به خاطر خود آنان نیست؛ بلکه از این جهت است که با نظر به آنها می توان به خداوند پی برد.

335- موجودات مادی آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 15 - 5

5- آسمان ها حاوی موجوداتی مادی و دارای عقل و شعور

و لله یسجد من فی السموت . . و ظللهم

برداشت فوق از کلمه «من» و ضمیر «هم» که برای موجودات دارای شعور و عقل به کار می رود استفاده شده است و سایه داشتن آن موجودات حاکی از مادی بودن آنهاست.

336- موجودات متحرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 13 - 2

2 - تنها خداوند مالک اشیای ساکن و متحرک در شب و روز

وله ما سکن فی الّیل و النهار

بنابراین که «ما سکن» به معنی ساکن، مقابل متحرک، باشد. نکته دیگر در آیه اینکه گاهی در زبان عرب یکی از ضدین ذکر می گردد و دیگری مسکوت می ماند. چون مذکور، خود کافی از غیر مذکور است. در آیه نیز گر چه تنها «ما سکن» آمده،

ص: 254

ولی مراد متحرکها نیز می باشد.

337- موجودات مخرب در طبیعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 51 - 2

2- عالم طبیعت ، برخوردار از عوامل طبیعی خنثی کننده و از بین برنده یکدیگر

فانظر ... كيف يحيى الأرض بعد موتها ... ولئن أرسلنا ريحاً فأوه مصفراً

338- ناپایداری حیات موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 65 - 2

2- حیات تمامی موجودات زنده جهان ، حیاتی است روبه زوال و وابسته به خدای جان آفرین .

هو الحیّ

339- ناپایداری موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 8 - 2

2- تمامی موجودات زمین و جلوه های ظاهری آن ، محکوم به فنا و اضمحلال نهایی اند .

وإنا لجعلون ما عليها صعيداً جرّاً

340- نامتناهی بودن موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 109 - 1,2,3

1- تبیین عظمت آفریدگار و وسعت بی کران دامنه خلقت و نعمت های مادی و کلامی او ، از وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله) است .

قل لو كان البحر مداداً لكلمت ربّي لفنّد البحر

«کلمه» به لفظی که معنایی را تفهیم کند، گفته می شود. در مورد «کلمات خداوند دوگونه تفسیر متصور است: 1- به معنای کلمات متعارف، همانند آیات قرآن باشد؛ 2- به معنی موجودات هستی که هر یک به منزله لفظی هستند که بر صانع خود دلالت دارند. چنان که خداوند، مسیح(ع) را «کلمه» خود دانسته است. در حقیقت، معنای نخست نیز در مورد خداوند، چیزی جز مصداقی از معنای دوم نیست؛ زیرا، سخن های خداوند نیز آفریده های اویند. برداشت بالا، ناظر به معنای عام «کلمه» است.

ص: 255

2- موجودات هستی و جلوه های آفرینش الهی ، نامتناهی و غیرقابل شمارش اند .

لنفد البحر قبل أن تنفد كلمت ربّی

3- مرگبی دو برابر حجم دریا ها ، ناکافی برای ثبت و شمارش آفریده های الهی است .

لو كان البحر مدادًا .. لنفد البحر قبل أن تنفد كلمت ربّی

مراد از «مداد» در آیه «مرگب» است که نویسنده را مدد می رساند تا بیشتر بنویسد. مفاد جمله «لو كان البحر...» این است که اگر دو برابر دریاها، مرگبی باشد که بخواهند با آن کلمات پروردگار را بنویسند، مرگب ها تمام شده، ولی کلمات پروردگار همچنان باقی است. «مداداً» اگر به معنای «عون و کمک» باشد، حال است؛ یعنی، گرچه مثل آن دریا را بیاوریم، در حالی که کمک رسان باشد. و اگر است به معنای «مداداً» (مرگب) باشد، تمییز «مثله» خواهد بود؛ یعنی: «ولو جئنا بمثله من المداد.».

341- نامهای موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 33 - 1, 2, 3

1 - خداوند به آدم (ع) فرمان داد تا نام هر یک از حقایق هستی را برای فرشتگان بازگو کند .

قال يأدم أنبئهم بأسمائهم

2 - آدم (ع) ، نام های حقایق هستی را برای فرشتگان بیان کرد .

فلما أنبأهم بأسمائهم

3 - فرشتگان در پی با خبر شدن از نام های حقایق هستی ، دانستند که آسمان ها و زمین دارای غیب و نهان است .

فلما أنبأهم .. قال ألم أقل لكم إني أعلم غيب السموت و الأرض

342- نزول موجودات آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 2 - 4

4 - فرود آمدن موجوداتی از آسمان به سوی زمین و بالا رفتن موجوداتی از ناحیه زمین به سوی آسمان

و ما ينزل من السماء و ما يعرج فيها

343- نشانه های مملوکیت موجودات باشعور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 95 - 4

4- تنهایی و بی کسی موجودات شعورمند آفرینش (معبود های پنداری و عبادت کنندگان آنها) در صحنه قیامت ، تجلی مملوکیت همه آنها در برابر خداوند است .

إلّا آتی الرحمن عبداً.. و کلّهم آتیه یوم القیمه فرداً

ص: 256

344- نطق موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 6

6- ماده، دارای شعور و نطق مخصوص به خویش *

تَسْبِیحَ لَهُ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يَسْبِیحُ بِحَمْدِهِ
بنابر اینکه مراد از تسبیح، تسبیح زبانی باشد، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 1 - 61 - 5

5- همه موجودات هستی دارای شعور و نطق

سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که مراد از تسبیح در آیه شریفه، تسبیح نطقی باشد؛ نه تسبیح تکوینی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 1 - 62 - 4

4- همه موجودات هستی، دارای شعور و نطق

يَسْبِیحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

345- نقش موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 2،8،10

2- آسمان ها و زمین و موجودات مستقر در آنها، خود گویاترین دلیل بر کمال آفریدگار و تنزیه او از شریک و هرگونه نقص و کاستی است

تَسْبِیحَ لَهُ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ

«تسبیح» در لغت به معنای «تنزیه» است (مفردات راغب) و «تنزیه»؛ یعنی، دور دانستن خداوند از چیزهایی که بر او سزاوار نیست (مجمع البحرین). گفتنی است، تنزیه به دو صورت ممکن است: تنزیه به زبان گفتار و تنزیه به زبان حال. برداشت فوق مبتنی بر صورت دوم است.

8- وجود تمامی موجودات هستی، خود تمجید و ستایش آفریدگارشان است.

وإن من شيء إلا يسبح بحمده

حمد و تسبیح موجودات برای خداوند تسبیح به زبان حال است. یعنی با هستی خود ثناگوی اند. به عبارت دیگر، اضافه «تسبیح» به موجودات، اضافه مجازی است نه حقیقی.

10- همه موجودات، علاوه بر تنزیه خداوند از هرگونه شریک و نقص، بر اثبات تمامی شایستگی ها برای خداوند دلالت دارند.

ص: 257

بنابر اینکه «با» در «بحمده» مصاحبت باشد، استفاده می شود که علاوه بر «تنزیه» او را حمد می کنند و چون حمد، در برابر کمال و شایستگی صورت می گیرد، موجودات با حمدشان، به وجود شایستگی و کمال خداوند اعتراف می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 8 - 12

12 - آسمان ها و زمین و موجودات عالم ، از منابع شناخت اند .

أولم يتفكروا .. ما خلق الله السموت والأرض و ما بينهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 20 - 12، 10

10 - مسخّر و در خدمت انسان بودن همه موجودات ، امری محسوس و قابل مشاهده است .

ألم تروا أنّ الله سخر لكم ما فى السموت و ما فى الأرض

12 - همه موجودات زمین و آسمان ، دارای منفعت و هدف غایی هستند .

ألم تروا أنّ الله سخر لكم ما فى السموت و ما فى الأرض

از شمول «ما» ی موصول، چنین استفاده می شود که هیچ موجود آسمانی یا زمینی، عبث و بیهوده نیست، بلکه به منظور هدف و منظوری آفریده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 1 - 5

5 - پدیده های موجود در آسمان ها و زمین ، هر یک نشانی کامل از آفریدگار و مبرّا بودن ذات او از هرگونه عیب و نقص

سبّح لله ما فى السموت والأرض

چنانچه مراد از «سبّح» تسبیح تکوینی باشد، به کارگیری واژه «ما» - که برای افاده عموم است - می رساند که وجود و هستی هر پدیده ای، نشانی گویا از آفریدگار خود بوده و نشان می دهد که او از هر نقصی و کاستی منزّه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - موجودات هستی ، جلوه ای گویا بر منزّه بودن خداوند از نقص و کاستی

يَسْبِحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ

مراد از تسبیح در آیه شریفه، می تواند تسبیح تکوینی باشد. بر این مبنا عبارت «یسبّح لله...» بیانگر این حقیقت است که وجود هر موجودی، نشانی روشن بر بی عیب و نقص بودن ساحت حق تعالی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فلق - 113 - 2 - 2

2 - انسان ، همواره در خطر آسیب دیدن از بعضی مخلوقات

من شرّ ما خلق

ص: 258

346- نقش موجودات آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 20 - 6

6 - آسمان ها ، موجوداتی دارد که همه آنها ، در خدمت انسان اند .

لکم ما فی السموت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 1 - 5

5 - پدیده های موجود در آسمان ها و زمین ، هر یک نشانی کامل از آفریدگار و مبرّا بودن ذات او از هرگونه عیب و نقص

سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

چنانچه مراد از «سَبِّحْ» تسبیح تکوینی باشد، به کارگیری واژه «ما» - که برای افاده عموم است - می رساند که وجود و هستی هر پدیده ای، نشانی گویا از آفریدگار خود بوده و نشان می دهد که او از هر نقصی و کاستی منزّه است.

347- نقش نام موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 31 - 4

4 - نام و علامت اشیا ، دارای نقشی اساسی در فراگیری علوم و معارف

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا

مراد از «الاسماء» حقایق هستی است نه فقط نامها و علامتهای آنها. بنابراین تعبیر کردن از حقایق هستی به نامها و علامتها، بیانگر این است که نام و نشان اشیا نقشی بسزا در علوم و معارف دارد.

348- نقص موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 180 - 3

3 - همگان ، بجز خداوند ، دارای نقص و کاستی و فاقد کمال مطلق هستند .

و لله الأسماء الحسنى

برداشت فوق با توجه به حصری که از تقدیم «لله» به دست آمده، استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 75 - 16

16- غیر از خداوند، هیچ موجودی در کمال و جمال، کامل و مستقل نیست.

الحمد لله

ص: 259

بی شک همه موجودات جهان از نوعی کمال و جمال برخوردارند. بنابراین انحصار تمامی ستایشها به خداوند، می تواند گویای این حقیقت باشد که کمال و جمال آنها کامل و مستقل نیست؛ بلکه ناقص و وابسته به خداست.

349- نگرانی اخروی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 68 - 11

11 - نگاه متحیرانه و بهت آمیز موجودات آسمان ها و زمین ، پس از به پاخاستن با دومین نفخ صور در قیامت

ثم نفخ فيه اُخرى فإذا هم قيام ينظرون

350- نیازمندی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 185 - 2

2 - هر موجودی در جهان آفرینش مملوک و در وجود یافتن نیازمند آفریدگار است .

أولم ينظروا في ملكوت .. و ما خلق الله من شيء

«ما خلق الله» عطف به «السموات» است. یعنی «أولم ينظروا في ملكوت ما خلق الله». «من شيء» بیان برای «ما» در «ما خلق الله» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 68 - 4

4 - خداوند ، غنی مطلق است و ماسوای او همه به او نیازمندند .

هو الغنی

«الغنی» مسند محلی به «الف و لام جنس» مفید حصر می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 25 - 3

3 - تمامی موجودات ، در بقای خویش ، نیازمند به خداوندند .

أن تقوم السماء والأرض بأمره

«السماء والأرض» كناية عن عالم و آفرینش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 62 - 5

5- نیاز تمامی پدیده های جهان ، در بقا و تدبیر امورشان به خالق هستی (خداوند)

اللّٰه خلق كلّ شيء و هو على كلّ شيء وكيل

یادآوری حفاظت و تدبیر امور جهان از سوی خداوند - پس از ذکر خالقیت او - می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

ص: 260

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 38 - 8

8- خداوند ، بی نیاز مطلق و خلق ، سراپا نیاز به درگاه او

والله الغنی و أنتم الفقراء

351- نیازهای معنوی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 78 - 5

5 - نیاز مستمر موجودات هستی به هدایت خدا

الذی خلقنی فهو یهدین

تقریب «فهو یهدین» بر «الذی خلقنی»، بیانگر این نکته است که هر مخلوقی نیازمند هدایت است و چون خدا آن را خلق کرد، هدایتش هم خواهد کرد.

352- نیازهای معنوی موجودات باشعور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 95 - 5

5- هر موجود شعورمند مستقر در زمین ، نیازمند به وحی الهی و هدایت آسمانی

قل لو كان فی الأرض ملئكة یمشون مطمئنین لنزلنا

353- نیازهای موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 35 - 7

7 - غیر خدا ، ذاتاً فاقد توانایی ره یابی به سوی حق بوده و نیازمند هدایت خداست .

أفمن یهدی إلى الحق أن یتبع أمن لایهدی إلا أن یهدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 95 - 3

3- ساکنان زمین - چه انسان باشند و چه فرشته - نیازمند رسولانی از جنس خویشند .

قل لو كان فى الأرض ملئكة . . . لنزلنا عليهم من السماء ملكاً رسولاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 261

6 - نیاز بشر به خدا، بیش از هر موجود دیگری است .

أنتم الفقراء إلى الله

برخی از مفسران بر این باورند که تأکید خداوند بر فقر و نیاز انسان ها به خداوند - با آن که همه موجودات عالم به او نیازمند هستند - گویای حقیقت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 6 - 9

9- نزول قرآن و تقدیر و تدبیر امور خلق، متکی بر آگاهی عمیق خداوند از نیاز آنان است .

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ .. فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ ... إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

جمله «إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ» می تواند تعلیل برای «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ ..» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 36 - 7

7 - خداوند، برآورنده نیازهای نظام جهان و تمامی موجودات آن

فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

ربوبیت و تدبیر موجودات عالم از سوی پروردگار، ملازم با رفع نیازها و ایجاد زمینه برای رشد و پرورش آنها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 29 - 2

2 - خلق در بقای خویش همانند اصل پیدایش، همواره نیازمند و متکی به خالق خویش

يسلوه من في السموات و الأرض

فعل مضارع «يسلوه»، می نمایاند که خلق پس از تکوّن، بی نیاز از خالق نمی باشند؛ بلکه همچنان در تمنای کسب فیض از مبدأ فیاض اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اخلاص - 112 - 2 - 2

2 - همه موجودات نیازمند به خدا

اللّٰهُ الصّٰمِد

مورد توجه بودن خداوند در همه امور و حوائج نشانگر نیاز موجودات به او و بی نیازی او از آنها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اخلاص - 112 - 3 - 6

6 - نیاز همه موجودات به خداوند ، دلیل بی نیازی او از فرزند و پدر و مادر است .

الصّٰمِد . لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ

این آیه، می تواند بیانگر لوازم «صمد» بودن خداوند باشد.

ص: 262

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اخلاص - 112 - 4 - 3

3 - نیاز همه موجودات به خداوند ، دلیل نبود همتا برای او است .

الصمد . . . ولم يكن له كفواً أحد

این آیه مانند آیه قبل، تفسیر «صمد» است؛ یعنی، خداوند مرجع حاجت های همه موجودات است؛ بنابراین، چگونه می توان موجودی را که به او محتاج است، مشابه و نظیر او دانست.

354- نیازهای موجودات فضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 24 - 9

9 - نیاز آسمان ها و زمین و همه موجودات میان آن دو به مربی و مدبّر

ربّ السموت والأرض و ما بينهما إن كنتم موقنین

355- وابستگی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 185 - 4

4 - تأمل در وابستگی موجودات جهان به مالک هستی بخش ، راهنمای انسان به حاکمیت مطلق خدای یگانه بر هستی است .

أو لم ينظروا في ملكوت السموت والأرض و ما خلق الله من شيء

چون روی سخن با مشرکان است، معلوم می شود هدف از فراخوانی آنان به دقت در ملکوت آسمانها و زمین رهنمون شدن آنان به حاکمیت مطلق خداست.

356- وارث موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 23 - 3

3- خداوند ، یگانه وارث همه موجودات است .

ونحن الورثون

357- ولایت بر موجودات

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 263

16- موجودات آسمان ها و زمين ، فاقد وليّ و سرپرستی جز خدا

له غيب السموت و الأرض . . . ما لهم من دونه من وليّ

محتمل است كه ضمير «لهم» - به قرينه «السموات و الأرض» - به موجوداتی كه در آن ها است، بازگردد. در چنین مواردی، اهمیت عقلا، دیگران را تحت الشعاع قرار می دهد و ضمير، مناسب آنان آورده می شود.

17- شایستگی برای ولایت و سرپرستی موجودات ، در انحصار مالک آگاه و هوشمند جهان هستی است .

له غيب السموت و الأرض أبصر به و أسمع ما لهم من دونه من وليّ

358- ولایت بر موجودات آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16- موجودات آسمان ها و زمين ، فاقد وليّ و سرپرستی جز خدا

له غيب السموت و الأرض . . . ما لهم من دونه من وليّ

محتمل است كه ضمير «لهم» - به قرينه «السموات و الأرض» - به موجوداتی كه در آن ها است، بازگردد. در چنین مواردی، اهمیت عقلا، دیگران را تحت الشعاع قرار می دهد و ضمير، مناسب آنان آورده می شود.

359- ویژگیهای حشر موجودات باشعور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- تمامی موجودات شعورمند آفرینش در صحنه قیامت ، يکه و تنها و بدون ياور و همراه ، حاضر خواهند شد .

آتیه يوم القيمه فردًا

«فردًا» حال برای ضمير فاعلی «آتیه» می باشد؛ یعنی، آمدن موجودات در قیامت در حال انفراد و تنهایی است.

360- ویژگیهای حیات موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - حیات تمامی موجودات زنده جهان ، حیاتی است رو به زوال و وابسته به خدای جان آفرین .

هو الحیّ

ص: 264

361- ویژگیهای مالکیت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 40 - 2

2- تمامی مالکیت ها ، جز مالکیت خداوند ، ملغی و فانی خواهد شد .

إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا

خداوند هم اکنون نیز مالک حقیقی هستی است؛ از این رو مقصود از ارث بردن انتقال حقیقی مالکیت نیست؛ بلکه مقصود فناشدن مالکیت های اعتباری دنیا و مالکان آن است، به گونه ای که مالکیت حقیقی بروز و ظهور کامل پیدا کند و هیچ اعتباری در برابر آن باقی نماند.

362- ویژگیهای موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 2 - 3

3- برابری همه مخلوقات ، در داشتن ابزار وجودی خاص خویش *

فسوّی

«تسویه» - آن گونه که از «مقایس اللغة» استفاده می شود - ایجاد اعتدال بین دو چیز است. براساس این معنا جمله «سوّی» دلالت دارد که خداوند در اعطای شرایط مناسب با وضعیت هر یک از مخلوقات، تبعیض روا نداشته و این گونه نیست که از ابزار لازم برای وجود برخی، بکاهد و یا افزون تر از ظرفیت وجودی برخی دیگر، به آنها عطا کند؛ بلکه به همه نگاهی برابر داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 3 - 1

1 - خداوند ، برای هر یک از مخلوقات ، اندازه و ویژگی های مشخص قرار داده و زمینه پیدایش شکل ها و شایستگی های خاصی را در آن فراهم آورده است .

و الذی قدّر فهدی

مفاد «قدّر»، اشاره به آن چیزی است که بالقوه در موجودات وجود دارد و در حالات پیاپی، در صحنه وجود ظاهر می شود و صورت می پذیرد. (مفردات راغب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 50 - 11، 12

11 - خلقت همه موجودات هستی و هدایت آنها، برهان ربوبیت خدا است.

رَبَّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى

تفصیل کلام موسی(ع)، به برهانی منطقی و محکم بازگشت دارد که صورت آن آن چنین است: «اللَّهُ رَبٌّ لَأَنَّهُ خَالِقٌ وَ هَادٍ».

12 - همه موجودات از هدایت های الهی برخوردارند.

ص: 265

أعطى كل شيء خلقه ثم هدى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 35 - 5

5 - خداوند ، هدایتگر جهان هستی و پدیده های آن است .

اللّٰهُ نُورِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از نور، یکی از معانی کنایی و مجازی آن (یعنی، هدایتگری) باشد؛ چرا که از ویژگی های نور، روشنایی بخشی است و روشنایی بخشی خداوند نسبت به پدیده های جهان به این دلیل است که آنها را به مقصد خود هدایت کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 41 - 11

11 - آگاهی آدمیان از نیایش و تسبیح همه موجودات عالم برای خداوند ، راهی برای هدایت آنان به سوی او است .

ألم تر أنّ الله يسبح له من في السموات والأرض والطير صفت كلّ قد علم صلاته

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که آیه شریفه با بیان تسبیح موجودات برای خدا و آگاهی آنان از این عمل، در صدد هدایت انسان ها است.

364- هدفداری خلقت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 8 - 3

3 - آسمان ها و زمین و تمامی موجودات هستی ، آفریده هایی هدف دار و پیراسته از هرگونه باطل اند .

ما خلق الله السموات والأرض وما بينهما إلاّ بالحقّ

«باء» در «بالحقّ» برای «ملاسه» است و دلالت می کند که حق بودن آفرینش، وصف انفکاک ناپذیر آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 46 - 14

14 - پدیده های عالم آفرینش ، برای برآوردن منظور و هدفی ، آفریده شده اند .

أَن يَرْسِلَ الرِّيحَ مُبَشِّرَاتٍ وَ لِيذِيقَكُم .. وَ لَتَتَّبِعُوا مِن فَضْلِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 38 - 2

2- وجود معاد و حیات اخروی ، معنادهنده به آفرینش آسمان ها و زمین و سایر پدیده های جهان

إِنَّ هَؤُلَاءَ لَيَقُولُونَ .. وَ مَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ ... لَعِبِينَ

خداوند، پس از بیان عقیده باطل کافران در زمینه نفی معاد و در جهت تبیین ضرورت معاد، به هدف مند بودن آفرینش اشاره کرده است؛ یعنی، اگر زندگی در حیات دنیا خلاصه شود، آفرینش معنایی عالمانه و حکیمانه پیدا نخواهد کرد.

ص: 266

365- هدفداری موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 20 - 12

12 - همه موجودات زمین و آسمان، دارای منفعت و هدف غایی هستند .

ألم تروا أنّ الله سخر لكم ما فى السموت و ما فى الأرض

از شمول «ما» ی موصول، چنین استفاده می شود که هیچ موجود آسمانی یا زمینی، عبث و بیهوده نیست، بلکه به منظور هدف و منظوری آفریده شده است.

366- هلاکت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 88 - 7

7 - هر چه جز خدا، در معرض هلاکت و نابودی است .

كلّ شيء هالك إلا وجهه

ص: 267

10- موحدان

1- موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 133 - 10

10 - یعقوب ، ابراهیم ، اسماعیل و اسحق (ع) موحدانی پرستشگر خدای یکتا

نعبد إلهک و إله ءابائک إبرهیم و إسمعیل و إسحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 68 - 7

7 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان به او ، همانند حضرت ابراهیم ، موحد و حنیف و تسلیم محض خداوند

و لكن کان حنیفاً مسلماً .. انّ اولی الناس ... و هذا النّبی و الذّین امنوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 146 - 1

1 - پیکار بسیاری از خداپرستان ، در رکاب پیامبران الهی و تسلیم ناپذیری و پایداری آنان

و کاین من نبیّ قاتل معه ربیون کثیر فما وهنوا لما اصابهم

«ربیون» جمع «ربی» است و به معنی کسی که خود را مختص پروردگار کرده، یعنی جز پرستش خدا به کار دیگری نمی پردازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 161 - 11

11 - ابراهیم(ع)، انسانی موحد و به دور از شرک و مشرکان

و ما کان من المشرکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 18 - 16

16- یعقوب (ع) شخصیتی صبور و موحد که تنها خداوند را بر یاری رسانی توانا می دانست .

والله المستعان علی ما تصفون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 268

8 - یوسف - 12 - 23 - 15

15- یوسف (ع) در عنفوان جوانی، انسانی موحد، مطیع و فرمانبردار خدا و در اوج تقوا و پرهیزگاری بود.

معاذ الله إنه ربی أحسن مثوای

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 38 - 9, 10, 16, 20

9- یوسف (ع) و پدرانش ابراهیم، اسحاق، یعقوب (ع)، موحدانی میرا از کمترین شرک‌ورزی به خدا

ما کان لنا أن نشرك بالله من شیء

10- پیامبران، پیراسته از هرگونه شرک‌ورزی و هم‌تا پنداشتن برای خدا

ما کان لنا أن نشرك بالله من شیء

16- اعتقاد ابراهیم، اسحاق، یعقوب و یوسف (ع) و دیگر پیامبران به توحید و مصونیتشان از هرگونه شرک‌ورزی، تفضلی از ناحیه خدا بر آنان بود.

ما کان لنا أن نشرك بالله من شیء ذلک من فضل الله علینا

20- انبیا، پیام‌آوران توحید و معلمان یکتاپرستی بودند.

ما کان لنا أن نشرك بالله من شیء ذلک من فضل الله علینا و علی الناس

اعتقاد توحیدی پیامبران خدا را، تفضّل خدا بر مردمان دانستن - که مفاد «ذلک من فضل الله .. علی الناس» است - می‌رساند که: عموم مردم از طریق پیامبران، به توحید دسترسی پیدا می‌کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 100 - 18

18- یوسف (ع)، معتقد به توحید افعالی، و انسانی قدرشناس و سپاسگزار در برابر نعمت‌های الهی

قد جعلها ربی حقًا وقد أحسن بی إذ أخرجنی من السجن و جاء بکم من البدو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- پیروان پیامبر (صلی الله علیه و آله) مردمانی موحد و بهره مند از دلیل و حجت بر عقیده توحیدی خویش

علی بصیره أنا و من اتبعنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 41 - 5

5- پدر و مادر حضرت ابراهیم (ع) مؤمن و موحد بودند .

ربنا اغفر لی ولدی

از اینکه حضرت ابراهیم(ع) برای پدر و مادرش طلب آمرزش کرد، استفاده می شود که آنان مؤمن و موحد بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 120 - 2،7

2- ابراهیم (ع) در آغاز پیامبریش ، تنها موحد و عبادتگر عصر خویش بود .

ص: 269

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ

برداشت فوق، بر این اساس است که اطلاق «أُمَّة» به ابراهیم(ع) از آن جهت باشد که «امت موحد» در عصر او منحصر به شخص وی بوده است.

7- ابراهیم (ع)، منزّه از شرک و جدا از صف مشرکان بود.

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ... وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 123 - 5

5- موحد بودن ابراهیم (ع) و مبرّاً بودنش از هرگونه کجی و افراط و تفریط، فلسفه و حکمت پیروی پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله) از آن حضرت

اتَّبَعَ مَلَّةَ إِبْرَاهِيمَ

«حنیفاً» که حال برای «ابراهیم» است، به منزله تعلیل برای امر به متابعت است؛ یعنی، از آیین ابراهیم(ع) پیروی کن؛ چون او «حنیف» بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 10 - 12, 6

6- اصحاب كهف، گروهی یکتاپرست و دارای معرفت به ربوبیت یگانه خدا

فَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً

12- اصحاب كهف، یکتاپرستانی بودند که از غیر خدا، قطع امید کرده، نیاز به درگاه او بردند و چشم به رحمت وی داشتند.

فَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً

واژه «من لدنک» می تواند حاکی از این نکته باشد که آنان، از غیر خدا، قطع امید کرده و تنها چشم به رحمتی از سوی او داشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 21 - 6

6- اصحاب كهف، نمونه ای از موحدانی که وعده های خداوند در باره آنان تحقّق یافته است.

ليعلموا أنّ وعد الله حقّ

كسانی كه از اصحاب كهف بازديد به عمل آوردند - به دليل ذیل آیه - مردمی بودند كه ربوبیت خداوند را پذیرفته بودند. عرضه اصحاب كهف بر این مردم، می تواند به عنوان ارائه نمونه ای عینی از امدادهای موعود خداوند باشد تا مردم، با مشاهده آن ها به حقایق و وعده های خداوند، پی ببرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 18 - 7

7 - برخلاف همه پدیده های جهان هستی ، مردم دو دسته اند : بسیاری از آنان معتقد به توحید ربوبی و اهل خضوع و انقیاد در برابر خدا و بسیاری دیگر منکر توحید ربوبی و دیگر پرست هستند .

ألم تر أنّ الله یسجد . . . و کثیر من الناس و کثیر حقّ علیه العذاب

ص: 270

جمله «حَقُّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ» کنایه از شرک و دیگرپرستی و روی گردانی از خضوع در برابر خدا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 50 - 4

4 - توجه و اعتقاد ساحران گرویده به موسی (ع) ، نسبت به معاد هم پای عقیده به پروردگار یگانه هستی

قالوا ءامنا ربَّ العلمین . . . اِنَّا اِلَى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 39 - 2

2 - تاریخ بشر ، همواره شاهد مردمانی مؤمن و خداجو بود .

و أصحاب الیمین . . . ثلثه من الأوّلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 40 - 2

2 - آینده بشر برای همیشه ، شاهد مردمانی مؤمن و خدا جو خواهد بود .

و ثلثه من الآخرین

2- آرامش موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 29 - 4

4 - تحیر و درماندگی مشرکان و آرامش و رضایت مندی موحدان در زندگی

ضرب الله مثلاً رجلاً فیہ شرکاء متشکسون و رجلاً سلماً لرجل

بیشتر مفسران براین عقیده اند که تشبیه شدن مشرک دارای چند معبود، به برده ای که چند مالک ناسازگار و سخت گیر بر سر مالکیت و حاکمیت او نزاع دارند؛ گویای این حقیقت است که همان طوری که چنین برده ای چشم به راه فرمان های مختلف و متعدد مالکان خود است و متحیر است که چگونه رضایت آنان را جلب کند و در صورت متضاد بودن فرمان ها، کدام یک از آنها را به اجرا در آورد، مشرکان نیز در زندگی دچار چنین سردرگمی و تحیر و تزلزل معرفتی هستند.

3- آرزوی اخروی موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 14 - 2

2- برخورداری از نعمت و رفاه جاودان، آرمانی اصیل و تحقق پذیر برای موحدان راستین در قیامت

أولئك أصحاب الجنة خلدین فیها

با توجه به این که آرمان بقا و جاودانگی در موجود زنده، به صورت فطری وجود دارد؛ خداوند این آرمان را در مورد انسان مؤمن محقق شدنی و دست یافتنی اعلام کرده است.

ص: 271

4- آرمان موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 5 - 12,21

12 - یکتا پرستی همگان ، آرمان موحدان است .

ایاک نعبد

آوردن «نعبد» (ما عبادت می کنیم) به جای «أعبد» (من عبادت می کنم) می تواند اشاره به خواسته هر انسان موحدی باشد؛ یعنی، او با گفتن جمله «ما عبادت می کنیم» بیان می دارد که خواهان یکتا پرستی همگان است.

21 - باور همگان به توحید افعالی ، آرمان موحدان است .

ایاک نستعین

به کارگیری «نستعین» (استعانت می جوئیم) به جای «أستعین» (استعانت می جوئیم)، می تواند اشاره به برداشت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 6 - 9

9 - هدایت همگان به صراط مستقیم ، آرمان انسان موحد است .

إهدنا الصراط المستقیم

به کارگیری «اهدنا» (ما را هدایت کن) به جای «اهدنی» (مرا هدایت کن) حاوی نکته ای است که در برداشت فوق آمده است.

5- آزادی موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 89 - 5

5 - مشرکان در اسارت اوهام شرک آلود ، و موحدان رهیده از آن

بعد إذ نجنا الله منها

به کارگیری واژه «نجات» (نجینا الله)، برای دست کشیدن از آیینی و روی آوری به آیینی دیگر، اشاره به این دارد که آیین نخست مایه اسارت و گرفتاری بوده و آیین جدید فرحبخش و باعث آزادی است.

6- آموزش موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 32 - 6

6 - خداوند ، لغزش ها و گناهان یکتاپرستان پایدار بر توحید را ، مورد عفو و بخشش قرار می دهد .

ص: 272

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ . . . نَزَلًا مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ

7- اتکای موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 27 - 10

10 - انسان یکتاپرست و دل‌بسته به خدای یکتا ، همواره متکی به او و امیدوار به رهگشایی های او

فأئنه سیهدین

8- احتضار موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 30 - 14

14 - « فی المجمع فی قوله تعالى « تتنزل علیهم الملائکه » یعنی عند الموت . . . و روی ذالک عن أبی عبداللّٰه (ع) ;

در مجمع البیان درباره قول خدای تعالی « تتنزل علیهم الملائکه » آمده است: مقصود نزول ملائکه هنگام مرگ است . . . و این مطلب از امام صادق (ع) روایت شده است».

9- احسان موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 23 - 7

7- مؤحد واقعی ، خدمتگزار و احسان کننده به پدر و مادر است .

وقضى ربك ألا تعبدوا إلا إياه وبالوالدين إحساناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 2

2- احسان به پدر و مادر ، همواره مورد توجه موحدان و مایه دست یابی آنان به بهشت

جزاء بما كانوا يعملون . و وصينا الإنسن بولديه إحساناً

بیان «وصّینا الإنسان..» - در پی «جزاء بماکانوا یعملون» - بیانگر این ارتباط است که یکی از وظایف مورد عمل یکتاپرستان، احسان به پدر و مادر است.

10- اختلاف مشرکان با موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 273

6- اختلاف دائمی مشرکان با موحدان

لبيّن لهم الذی یختلفون فیه

برداشت فوق، مبتنی بر این احتمال است که متعلق اختلاف تعالیمی باشد که انبیا آورده اند و مشرکان آنها را مورد انکار قرار داده اند. لازم به ذکر است که مضارع آمدن فعل «یختلفون» دائمی بودن اختلاف را می رساند.

11- اختلاف موحدان با مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 46 - 13

13 - وجود نزاع و اختلاف مستمر میان موحدان و مشرکان در طول تاریخ

أنت تحکم بین عبادک فی ما کانوا فیه یختلفون

آمدن فعل «کانوا» و نیز کاربرد فعل «یختلفون» (به صیغه مضارع) دلالت بر استمرار دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 30 - 3

3 - توحید در ربوبیت ، از محور های عمده اختلاف یکتاپرستان و مشرکان

إنّ الذین قالوا ربّنا الله

خداوند پس از بیان حال کافران، به بیان ویژگی ها و سرنوشت مؤمنان پرداخته و در این راستا شعار «توحید ربوبی» را به عنوان اولین ویژگی آنان مطرح می کند. از این مطلب برداشت بالا به دست می آید.

12- اختیار اخروی موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 40 - 11

11 - مؤمنان موحد ، در صحنه قیامت دارای کرامت و برخوردار از اختیار

أفمن یلقى . . . أم من یأتی

تقابل فعل معلوم «یاتی» با فعل مجهول «یلقى»، افاده می کند که حرکت مؤمنان یکتاپرست در قیامت، جبری و ناخواسته نیست. برخلاف منحرفان از آیات الهی که آنان حقیر و مجبوراند.

13- از دیاد نعمت بر موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 40 - 3

3- ربوبیت پروردگار، مقتضی سلب نعمت از فخر فروشان و مشرکان دل بسته به دنیا و اعطای نعمتی افزون تر به موحدان

ص: 274

است ،

فَعَسَى رَبِّي أَن يُؤْتِيَنَا خَيْرًا مِّنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلْ عَلَيْهَا حِسَابًا مِّنَ السَّمَاءِ

14- استقامت موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 54 - 6

6- انسانهایی وجود دارند که در هر شرایط ، عقیده توحیدی خود را حفظ می کنند .

ثُمَّ إِذَا كُشِفَ الضَّرِّ عَنْكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْكُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 14 - 1

1- یکتاپرستان پایدار بر طریق ایمان ، برخوردار از زندگی جاودان در بهشت

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا .. أَوْلَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا

15- استقلال موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 80 - 4

4 - خداوند خواهان استقلال و سلطه ناپذیری پیروان ادیان الهی در برابر کافران

تَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا

16- الگوی موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 6 - 2 - 1

1 - شیوه ابراهیم (ع) و همگامان آن حضرت ، الگویی شایسته برای موحدان

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ

2- دعاها و نیایش های ابراهیم (ع) و همگامانش ، الگویی شایسته برای یکتا پرستان

رَبَّنَا .. لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ

تکرار الگو بودن ابراهیم(ع) پس از دعای «رَبَّنَا ..»، می رساند که آن حضرت نه تنها در میدان برائت از مشرکان؛ بلکه در شیوه دعا نیز شایان پیروی است.

ص: 275

17- امنیت اخروی موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 40 - 7

7 - امن و سلامت در عرصه محشر ، از نعمت های الهی برای مؤمنان یکتاپرست

أم من يأتي ءامناً يوم القيمة

18- امنیت موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 81 - 10، 13

10 - موحدان، به جهت توحید و یکتا پرستی، سزاوار در امان بودن از خشم خداوند هستند.

ولا تخافون أنكم أشركتم بالله .. فأى الفريقين أحق بالأمن

13 - در امان نبودن مشرکان از خشم خداوند و امنیت داشتن موحدان از آن حقیقتی متکی بر علم و آگاهی است.

فأى الفريقين أحق بالأمن إن كنتم تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 30 - 8

8 - فرشتگان الهی ، پیامدار امن و سرور برای یکتاپرستان پایدار بر حق

تنزل عليهم الملكة ألا تخافوا ولا تحزنوا

19- امیدواری موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 5 - 12

12- یأس و ناامیدی مطلق در قلب مردان الهی ، حتی در نامساعدترین شرایط ، راه نمی یابد .

و كانت امرأتی عاقراً فهب لی من لدنک ولیاً

حضرت زکریا، با وجود پیری و فرتوتی خود و همسرش و نیز نازایی او، باز به رحمت خداوند امیدوار بوده و در طلب کوشیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 51 - 9

9 - مؤمنان و موحدان راستین، دارای خوف و رجا در پیشگاه خداوند

إِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطِيئَاتِنَا

ساحران از سویی خود را خطاکار می دانستند و به همین جهت از عذاب الهی در هراس بودند. از سوی دیگر به خاطر پیشتازی در ایمان آوردن به موسی(ع)، امیدوار بودند که خداوند آنان را ببخشد.

ص: 276

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 27 - 10

10 - انسان یکتاپرست و دل بسته به خدای یکتا ، همواره متکی به او و امیدوار به رهگشایی های او

فائنه سیهدین

20- اندوه اخروی موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 30 - 10

10 - نگرانی و هراس انسان ها حتی یکتاپرستان در قیامت

تتنزل علیهم الملئکه الا تخافوا ولا تحزنوا

برداشت یاد شده بر این اساس است که آیه شریفه مربوط به قیامت بوده و نگرانی موحدان از ناحیه سرنوشت و دشواری های مراحل بعد پدید آمده باشد.

21- اهتمام موحدان به معنویات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 6 - 16

16- مردان الهی ، حتی در آرمان های مادی خویش ، به ارزش های معنوی ، توجه دارند .

فهب لی من لدنک ولیئا یرثنی . . . واجعله رب رضیئا

22- اهمیت استقامت موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کافرون - 109 - 3 - 8

8 - سرسختی مخالفان توحید در مواضع خویش ، نباید پایداری اهل توحید را متزلزل سازد .

ولا أنتم عبدون ما أعبد

پایداری اهل توحید، از مضارع بودن «أعبد» استفاده شده است.

23- ایمان موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 98 - 15

15- موحدان معتقد به معاد ، هیچ گاه به دستاورد های فنی و آثار تمدن بشری ، مغرور نشده و فرجام جهان را ویرانی و

ص: 277

انهدام می بینند .

هذا رحمه ربّي فاذا جاء وعد ربّي جعله دڭاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 13 - 1

1- یکتاپرستان استوار بر طریق ایمان ، ایمن از هر بیم و اندوه نسبت به گذشته و آینده

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَمُوا فَلَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

در معنای «لاخوف علیهم» گفته شده است که «خوف» نسبت به آینده و موضوعی است که در شرف وقوع می باشد؛ ولی در «ولا هم یحزنون» حزن و اندوه، همواره بر امری است که تحقق یافته و سپری شده است.

24- برتری موحدان بر کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 24 - 5

5- مؤمنان و موحدان ، هرگز همسان کافران و مشرکان نخواهند بود ، همان طور که بینایان و شنوایان هم طراز کران و کوران نمی باشند .

هل یستویان مثلاً

25- برتری موحدان بر مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 24 - 5

5- مؤمنان و موحدان ، هرگز همسان کافران و مشرکان نخواهند بود ، همان طور که بینایان و شنوایان هم طراز کران و کوران نمی باشند .

هل یستویان مثلاً

26- بشارت به موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 2 - 6

6- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، وظیفه دار مژده دادن به موحدان و بشارت دادن آنان به عاقبتی خوش

أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ .. بشیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 30 - 11

ص: 278

11 - فرشتگان ، بشارت دهنده موحدان پایدار بر حق ، به بهشت موعود

و أٰبشروا بالجنّة الّتی كنتم توعدون

«الإبشار» (مصدر «أبشروا») به معنای مسرور بودن است. بنابراین «أبشروا بالجنّة»؛ یعنی، به بهشت مسرور و خوشنود باشید.

27- بشارت پیروزی موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 85 - 5

5 - نوید خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر دگرگون ساختن وضع مکه و غلبه دادن توحید و ایمان بر شرک و کفر (به هنگام بازگرداندن مجدد وی به آن شهر)

لرأدک إلی معاد

«معاد» در آیه، نکره موصوفه است که صفت آن حذف شده و تقدیر آن چنین است: «لرأدک إلی معاد غیر ما هو الآن؛ ترا به شهری بازمی گرداند که وضع آن غیر از وضعی باشد که الآن دارد». بنابراین تعبیر یاد شده به بازگشت فاتحانه پیامبر (صلی الله علیه و آله) به مکه و دگرگون شدن اوضاع آن شهر با ورود آن حضرت اشاره دارد.

28- بینش موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 98 - 15

15- موحدان معتقد به معاد ، هیچ گاه به دستاورد های فنی و آثار تمدن بشری ، مغرور نشده و فرجام جهان را ویرانی و انهدام می بینند .

هذا رحمة ربّی فإذا جاء وعد ربّی جعله دڠاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 5 - 13

13- اراده الهی ، در بینش موحدان راستین ، بر عوامل طبیعی ، حاکم است .

و كانت امرأتی عاقراً فهب لی من لدنک ولیّاً

29- پاداش موحدان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

17 - احقاف - 46 - 14 - 4

4- بہشت جاودان ، پاداش اعمال نیک و مستمر موحدان

أولئك أصحاب الجنة .. جزاء بما كانوا يعملون

ص: 279

30- پیشگامی موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 61 - 4

4 - موحدانِ بیمناک از پروردگار و روز قیامت ، پیشتاز در انجام کار های نیک

و هم لها سبفون

«لها» متعلق به «سابقون» است که مفعول آن محذوف می باشد. پس تقدیر آن چنین می شود: «و هم سابقون غیرهم لها». «سبق» به معنای پیشی گرفتن است.

31- تبلیغ موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 21 - 39

39- یکتاپرستان ، از هر فرصت مناسب برای ترویج دین و اندیشه الهی بهره می گیرند .

قال الذین غلبوا علی أمرهم لنتخذنّ علیهم مسجدًا

32- ترس اخروی موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 30 - 10

10 - نگرانی و هراس انسان ها حتی یکتاپرستان در قیامت

تتنزل علیهم الملئکه ألاتخافوا و لاتحزنوا

برداشت یاد شده بر این اساس است که آیه شریفه مربوط به قیامت بوده و نگرانی موحدان از ناحیه سرنوشت و دشواری های مراحل بعد پدید آمده باشد.

33- ترس موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 51 - 9

9 - مؤمنان و موحدان راستین ، دارای خوف و رجا در پیشگاه خداوند

إِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطِيئَاتِنَا

ساحران از سویی خود را خطاکار می دانستند و به همین جهت از عذاب الهی در هراس بودند. از سوی دیگر به خاطر پشیمانی در ایمان آوردن به موسی (ع)، امیدوار بودند که خداوند آنان را ببخشد.

ص: 280

34- تشبیه موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 16 - 15

15- نابرابری مشرکان با موحدان بسان نابرابری انبوه تاریکی ها با روشنایی است .

أم هل تستوی الظلمت والنور

35- تفضل بر موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 107 - 8,9

8 - فضل خداوند ، شامل حال کسانی است که یکتا پرست و موحدند .

یصیب به من یشاء من عباده

9- تفضل خداوند بر بندگان موحد خود ، جلوه غفاریت و رحیمیت اوست .

فلا راد لفضله یصیب به من یشاء من عباده و هو الغفور الرحیم

36- تقوای موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 35 - 10

10- مشرکان از زمره کافران و موحدان از زمره تقوایپیشگانند .

تلک عقبی الذین اتقوا و عقبی الکفرین النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 33 - 5

5- تنها پیروان انبیای الهی و ادیان توحیدی ، از تقوایپیشگان اند .

و الذی جاء بالصدق و صدق به

ضمير فصل «هم» مفيد قصر و موجب اختصاص صفت تقوا به «الذی جاء..» است.

37- تقویت روحیه موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 14 - 4

ص: 281

4- قدرت روحی و نیروی قلبی برای مبارزه در راه خدا، موهبتی از جانب او برای قیام کنندگان یکتاپرست

ءامنوا بریهم .. و ربطنا علی قلوبهم إذ قاموا

38- تکلیف موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 15 - 20

20 - تلاش برای تحقق و برپایی عدالت، وظیفه دینی یکتاپرستان

و أمرت لأعدل بینکم

برداشت یاد شده با توجه به اصل اولیه اشتراک احکام دینی بین پیامبر(صلی الله علیه و آله) و دیگران است.

39- تواضع موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 98 - 15

15- موحدان معتقد به معاد، هیچ گاه به دستاورد های فنی و آثار تمدن بشری، مغرور نشده و فرجام جهان را ویرانی و انهدام می بینند.

هذا رحمه ربی فإذا جاء وعد ربی جعله دگّاء

40- حامی اخروی موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 31 - 9، 1

1 - یکتاپرستان پایدار بر توحید، بهره مند از حمایت و یاری فرشتگان در دنیا و آخرت

نحن أولیاءکم فی الحیوه الدنیا و فی الآخره

9- « (فی المجمع) وقیل نحن أولیاءکم فی الحیاه الدنیا ای نحرسکم فی الدینا و عند الموت و فی الآخره عن أبی جعفر (ع)؛

در مجمع البیان ذیل آیه «نحن أولیاءکم فی الحیاه الدنیا و فی الآخره» آمده است: گفته شده (که فرشتگان می گویند) ما اولیای شما در زندگی دنیا هستیم؛ یعنی، در دنیا و هنگام مرگ و در آخرت از شما پاسداری می کنیم و این معنا از امام باقر(ع) روایت شده است».

41- حامی دنیوی موحدان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 282

1 - یکتاپرستان پایدار بر توحید، بهره مند از حمایت و یاری فرشتگان در دنیا و آخرت

نحن أولیاءکم فی الحیوه الدنیا و فی الآخره

9- « (فی المجمع) وقیل نحن أولیاءکم فی الحیاه الدنیا ای نحرسکم فی الدینا و عند الموت و فی الآخره عن أبی جعفر (ع)؛

در مجمع البیان ذیل آیه «نحن أولیاءکم فی الحیاه الدنیا و فی الآخره» آمده است: گفته شده (که فرشتگان می گویند) ما اولیای شما در زندگی دنیا هستیم؛ یعنی، در دنیا و هنگام مرگ و در آخرت از شما پاسداری می کنیم و این معنا از امام باقر(ع) روایت شده است».

42- حامی موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 30 - 1

1- خداوند، حامی و پشتیبان موحدان و مؤمنان به رسالت پیامبران است.

من ینصرنی من الله إن طردتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 25 - 4

4- تاریخ بشر، شاهد حمایت ها و پشتیبانی های خداوند از جبهه توحید و راه انبیا

و کذلک ما أرسلنا من قبلك فی قریه من نذیر .. فانتقمنا منهم

43- حق پذیری موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 80 - 4

4- حق شنوی و حق پذیری، نشانی از حیات جان و سلامت روان انسان در بینش الهی

إنک لاتسمع الموتی .. إذا ولّوا مدبرین

خداوند، کافران حق ناپذیر را هم مرده خوانده است و هم ناشنوا، این نشان می دهد کسانی که حق را به جان می پذیرند و سخن حق را به گوش دل می شنوند، نه مرده اند و نه ناشنوا.

44- حقوق موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 25 - 6

6- مسجدالحرام، از آن عموم مردم خداپرست است و قشر خاصی حق محروم کردن مردم از زیارت آن را ندارد.

ص: 283

45- حمایت از موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 27 - 9

9- انسان یکتاپرست و گام نهاده در مسیر حق ، همواره مورد حمایت و برخوردار هدایت های نوین

فائده سیهیدین

46- خداترسی موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 61 - 4

4- موحدان بیمناک از پروردگار و روز قیامت ، پیشتاز در انجام کار های نیک

و هم لها سفون

«لها» متعلق به «سابقون» است که مفعول آن محذوف می باشد. پس تقدیر آن چنین می شود: «و هم سابقون غیرهم لها». «سبق» به معنای پیشی گرفتن است.

47- خدمتگزاری موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 95 - 6

6- خدمت گزاری به مردم ، بدون چشمداشت اجر و مزد ، از ویژگی های انسان های موحد و بندگان شایسته خداست .

فهل نجعل لک خرجًا .. قال ما مکنّی فیه ربّی خیر

48- خواسته های موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 6 - 1

1 - درخواست هدایت به صراط مستقیم ، مهمترین خواسته انسان عارف به مقام الهی است .

الحمد لله .. إياك نستعين. إهدنا الصراط المستقیم

چنانچه «اهدنا الصراط المستقیم» در ارتباط با «الحمد لله رب العالمین . . .» ملا-حظه شود، حاوی این پیام است که انسان پس از شناخت خدا هدفش سلوک در صراط مستقیم خواهد بود؛ یعنی، همان راهی که خداوند منتهی الیه آن است.

ص: 284

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 7 - 6

6 - خداشناسان موحد ، خواهان هدایت به راه ثابت قدمان بر هدایت هستند .

الحمد لله .. إهدنا الصراط المستقيم. صراط الذين انعمت عليهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 6 - 16

16 - مردان الهی ، حتی در آرمان های مادی خویش ، به ارزش های معنوی ، توجه دارند .

فهب لی من لدنک ولیاً یرثنی . . . واجعله ربّ رضیاً

49- دشمنان موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 27 - 6

6- خصومت مشرکان با یکتاپرستان به خاطر اعتقاد شرک آلودشان ، جریانی مستمر بوده است .

این شرکاءى الذين کنتم تشقون فیهم

ترکیب فعل «کنتم» و «تשאقون» مفید ماضی استمراری و مشعر به معنای یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 19 - 1

1 - جبهه توحید و جبهه شرک ، دو جبهه ای هستند متخاصم و دشمن یکدیگر .

هذان خصمان

«هذان» اشاره است به فرقه های موحد و مشرک که در آیه 17 از آنان یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 77 - 5

5- شرک و توحید ، دو جبهه متخاصم

فإِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِي إِلَّا رَبَّ الْعَالَمِينَ

50- رضایت موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 29 - 4

4- تحیر و درماندگی مشرکان و آرامش و رضایت مندی موحدان در زندگی

ضرب الله مثلاً رجلاً فیه شرکاء متشکسون و رجلاً سلماً لرجل

بیشتر مفسران براین عقیده اند که تشبیه شدن مشرکِ دارای چند معبود، به برده ای که چند مالک ناسازگار و سخت گیر بر

ص: 285

سر مالکیت و حاکمیت او نزاع دارند؛ گویای این حقیقت است که همان طوری که چنین برده ای چشم به راه فرمان های مختلف و متعدد مالکان خود است و متحیر است که چگونه رضایت آنان را جلب کند و در صورت متضاد بودن فرمان ها، کدام یک از آنها را به اجرا در آورد، مشرکان نیز در زندگی دچار چنین سردرگمی و تحیر و تزلزل معرفتی هستند.

51- زمینه تکامل موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 6 - 3

3 - ارائه الگو برای تربیت و تکامل موحدان در مسیر ارزش ها، از روش های تربیتی قرآن

لقد کان لکم فیهم أسوه حسنه

از تکرار این نکته که ابراهیم(ع) و همگامان آن حضرت برای مسلمانان الگو هستند؛ مطلب بالا استفاده می شود.

52- سرور موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 30 - 8

8 - فرشتگان الهی، پیامدار امن و سرور برای یکتاپرستان پایدار بر حق

تتنزل علیهم الملئکه ألا تخافوا ولا تحزنوا

53- سعادت اخروی موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 105 - 6

6- موحدان و مؤمنان به رسالت پیامبران، تشکیل دهنده گروه سعادت‌مندان قیامتند.

فمنهم شقی و سعید

54- شرک ستیزی موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 15 - 3

3- یکتاپرستان واقعی، نمی توانند در قبال شرک و انحرافات عقیدتی مردم، بی تفاوت باشند.

رَبَّنَا رَبِّ السَّمَوَاتِ... هَؤُلَاءِ قَوْمُنَا اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ آلِهَةً

خداوند، اصحاب کهف را به عنوان نمونه ای از موحدان واقعی یاد کرده و در بیان حالات و خصلت های آنان - پس از اقرار به اصل توحید - توجه ایشان به جامعه بشری و تأسف آنان به ضلالت مردم را مطرح ساخته است.

ص: 286

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 24 - 9

9- توحید و نفی شرک ، پیام تمامی پیامبران ، موحدان و کتاب های آسمانی

هذا ذکر من معی و ذکر من قبلی

مشارالیه «هذا» به قرینه آیات قبل، توحید و نفی شرک است.

55- صفات موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 146 - 4,7,8,1

1 - پیکار بسیاری از خداپرستان ، در رکاب پیامبران الهی و تسلیم ناپذیری و پایداری آنان

و کاین من نبی قاتل معه ربیون کثیر فما وهنوا لما اصابهم

«ربیون» جمع «ربی» است و به معنی کسی که خود را مختص پروردگار کرده، یعنی جز پرستش خدا به کار دیگری نمی پردازد.

4 - مصیبت ها و مشکلات ، آنگاه که در راه خدا باشد ، هرگز مردان الهی را به ضعف و ناتوانی و تسلیم در برابر دشمنان نخواهد کشید .

فما وهنوا لما اصابهم فی سبیل اللّٰه و ما ضعفوا و ما استکانوا

7 - یادآوری پایداری و مقاومت خداپرستان پیشین ، از روش های قرآن برای ایجاد روحیه مقاومت در مبارزه با دشمنان دین

و کاین من نبی قاتل معه ربیون کثیر .. فی سبیل اللّٰه

8 - قدرت روحی ، استقامت و تسلیم ناپذیری در مقابل دشمن ، از ویژگی های مردان الهی

و کاین من نبی قاتل معه ربیون کثیر فما وهنوا .. و ما استکانوا

«وهن» به معنای فتور و سستی است، و کلمه «ما استکانوا»، از ماده «سکن»، به معنی خضوع است؛ یعنی در برابر دشمن، خاضع و ذلیل نمی شوند و تسلیم نمی گردند.

56- عبرت موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- پیدایش بوستان ها و کشتزار ها در پی نزول باران ، درسی برای خداجویان

و نزلنا من السماء ماء مبرکاً فأنبتنا به جنت و حبّ الحصيد

57- عقیده موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 287

2 - جبهه توحید ، جبهه ای است معتقد به ربوبیت بی شریک خدا و جبهه شرک ، جبهه ای است منکر ربوبیت خدا و معتقد به پروردگاری غیر او .

هذان خصمان اختصموا فی ربهم فالذین كفروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 50 - 10

10 - مرگ ، بازگشت به سوی خدا در بینش یکتا پرستان

لَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ . قَالُوا لَاضْمِرِ إِنَّا إِلَى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ

58- عوامل اندوه موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 30 - 9

9 - موحدان راستین ، در خوف و هراس نسبت به سرنوشت اخروی خویش و اندوهناک از خطاها و لغزش های خود

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبَّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَمُوا.. . أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا

بنابراین نکته که نزول ملائکه در دنیا و یا به هنگام مرگ باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

59- عوامل ترس موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 30 - 9

9 - موحدان راستین ، در خوف و هراس نسبت به سرنوشت اخروی خویش و اندوهناک از خطاها و لغزش های خود

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبَّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَمُوا.. . أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا

بنابراین نکته که نزول ملائکه در دنیا و یا به هنگام مرگ باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

60- عوامل تقویت موحدان

40- كشف ماجرای اصحاب كهف، عامل تقویت موضع موحدان و معتقدان به معاد بود.

إذ یتزعون .. قال الذین غلبوا علی أمرهم

در بیان آنچه مورد نزاع و اختلاف مردم بود، دو احتمال بیان شد: اگر «إذ یتزعون..» نظر به اختلاف آنان در باره معاد داشته باشد، «الذین غلبوا...» آن دسته از مردم خواهند بود که معاد را پذیرا بودند و با بیداری اصحاب كهف، به دلیلی محکم و ملموس، در برابر خصم خود، دست یافته بودند.

61- عوامل دلداری موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 76 - 4,7

4 - توجه به ناتوانی معبود های ادعایی و عقیده به قدرت مطلق خداوند ، موجب تسلی خاطر و دل گرمی مبلغان اسلام و مدافعان عقیده توحیدی

و اتّخذوا من دون الله ءالٰهه لعلّهم ينصرون . لا يستطيعون نصرهم... فلا يحزنك قولهم

جمله «فلا يحزنك قولهم» جواب برای شرط مقدر است؛ یعنی، «اذا كان هذا حالهم مع ربهم حيث اتّخذوا رجاء النصر ءالٰهه من دون الله لا يقدرّون نصرهم فلا تحزن بسبب قولهم..»؛ وقتی وضعیت آنان چنین است که به امید یاری، معبودهای دیگری جز خدا را - که توانای بر یاری رسانی ندارند - برگزیدند، پس تو از سخنان شان محزون مباش...».

7 - عقیده به آگاهی خداوند از تمامی رفتارها و حرکت های توطئه آمیز کافران ، موجب دل گرمی و تسلی خاطر مبلغان اسلام و مدافعان عقیده توحیدی است .

فلا يحزنك قولهم إنا نعلم ما يسرون و ما يعلنون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که جمله «إنا نعلم..» تعلیل برای نهی در «فلا يحزنك» است؛ یعنی، چون خداوند بر تمامی رفتارهای آدمیان - از جمله کافران - آگاه است، پس نباید در برابر توطئه های آنان محزون بود؛ بلکه باید با دل گرمی و پشتکار به تبلیغ دین پرداخت.

62- فرجام موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 168 - 5

5 - مشرکان ، مدعی بی اطلاعی از سرنوشت خوب و بد مؤمنان و یکتاپرستان گذشته بودند .

لو أنّ عندنا ذكراً من الأوّلین

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که «ذکر» در آیه شریفه به معنای «علم» باشد و مقصود از «الأوّلین» موحدان و مؤمنان گذشته باشد. بر این اساس معنا و پیام آیه چنین می شود: اگر ما از سرنوشت مؤمنان و موحدان گذشته آگاه بودیم و از جایگاه خوب آنان مطلع می شدیم، همچون آنان توحید الهی و بندگی خدای یکتا را می پذیرفتیم.

63- فضایل اخروی موحدان

1 - یکتاپرستان پایدار بر توحید ، میهمانان خداوند در بهشت

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَمُوا... نَزَلًا مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ

«نُزُل» به چیزی گفته می شود که برای پذیرایی از میهمان آماده می کنند.

64- فضایل موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 24 - 5، 2

2- حالت موحدان و مؤمنان به قرآن ، همانند انسان های بینا و شنواست .

مثل الفریقین كالأعمى والأصم والبصیر والسمیع

5- مؤمنان و موحدان ، هرگز همسان کافران و مشرکان نخواهند بود ، همان طور که بینایان و شنوایان هم طراز کران و کوران نمی باشند .

هل یستویان مثلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 16 - 15، 14

14- هرگز موحدان بصیر با مشرکان کوردل برابر نیستند .

قل هل یستوی الأعمى والبصیر

15- نابرابری مشرکان با موحدان بسان نابرابری انبوه تاریکی ها با روشنایی است .

أم هل تستوی الظلمت والنور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 18 - 2

2- موحدان و مؤمنان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و باورداران به قیامت ، اجابت کنندگان دعوت الهی اند .

للذین استجابوا لربهم الحسنی

آیات گذشته بیانگر این است که مراد از «الذین استجابوا» موحدان و مؤمنان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و باورداران به قیامت می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 5 - 12

12- یأس و ناامیدی مطلق در قلب مردان الهی ، حتی در نامساعدترین شرایط ، راه نمی یابد .

و كانت امرأتی عاقراً فهب لی من لدنک ولیاً

حضرت زکریا، با وجود پیری و فرتوتی خود و همسرش و نیز نازایی او، باز به رحمت خداوند امیدوار بوده و در طلب کوشیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 33 - 5

5 - تنها پیروان انبیای الهی و ادیان توحیدی، از تقواییشان اند.

و الذی جاء بالصدق و صدق به

ضمیر فصل «هم» مفید قصر و موجب اختصاص صفت تقوا به «الذی جاء..» است.

ص: 290

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 30 - 6

6 - یکتاپرستان استوار بر طریق ایمان ، برخوردار از جایگاهی ویژه در پیشگاه خداوند

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَمُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ

نزول پیاپی فرشتگان - که از فعل مضارع «تتنزل» فهمیده می شود - نشانگر عنایت ویژه خداوند به موحدان پایدار بر توحید است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 40 - 11

11 - مؤمنان موحد ، در صحنه قیامت دارای کرامت و برخوردار از اختیار

أَفَمَنْ يَلْقَى . . . أَمْ مَنْ يَأْتِي

تقابل فعل معلوم «یأتی» با فعل مجهول «یلقى»، افاده می کند که حرکت مؤمنان یکتاپرست در قیامت، جبری و ناخواسته نیست. برخلاف منحرفان از آیات الهی که آنان حقیر و مجبوراند.

65- قدرت موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 161 - 2

2 - وانهاده شدن مشرکان و معبودهایشان به خود و ناتوانی آنان در برابر خداپرستان و حق جویان

فَأَنْكَمْ وَمَا تَعْبُدُونَ

66- کرامت اخروی موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 40 - 11

11 - مؤمنان موحد ، در صحنه قیامت دارای کرامت و برخوردار از اختیار

أَفَمَنْ يَلْقَى . . . أَمْ مَنْ يَأْتِي

تقابل فعل معلوم «یاتی» با فعل مجهول «یلقی»، افاده می کند که حرکت مؤمنان یکتاپرست در قیامت، جبری و ناخواسته نیست. برخلاف منحرفان از آیات الهی که آنان حقیر و مجبوراند.

67- کمی موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 106 - 3

ص: 291

3- موحدانى كه توحيدشان خالص و از هر گونه شرک پيراسته باشد اندکند .

و ما يؤمن أكثرهم بالله إلا وهم مشرکون

68- کمی موحدان قوم ابراهيم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

13 - شعراء - 26 - 103 - 4

4- وجود اقلیتی مؤمن و موحّد در میان قوم ابراهيم

و ما كان أكثرهم مؤمنين

ضمير «هم» در آيه، به قوم ابراهيم بازمی گردد.

69- کمی موحدان قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

8 - هود - 11 - 40 - 18

18- تنها تعداد بسیار اندکی از قوم نوح، به یکتایی خداوند ایمان آوردند و رسالت نوح را پذیرفتند .

و ما آمن معه إلا قليل

کلمه «قليل» دلالت بر اندک بودن تعداد مؤمنان دارد و قرآن آن را با قیدی همانند «منهم» نیاورد تا به این نکته اشاره کند که: تعداد مؤمنان فی نفسه اندک بودند نه در قیاس با کفرپيشگان و لذا در برداشت با کلمه بسیار، بر قلت مؤمنان تأکید شد (اقتباس از المیزان).

70- کيفر موحدان در دوران اصحاب كهف

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

10 - كهف - 18 - 20 - 2

2- کيفر روى گردانى از آيين شرک در عصر اصحاب كهف، سنگ سار شدن بود .

إنهم إن يظهروا عليكم يرجمکم

از جمله معانى ذکر شده برای «رجم» سنگ سار کردن است.

71- مثل موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 24 - 2

2- حالت موحدان و مؤمنان به قرآن ، همانند انسان های بیبا و شنواست .

ص: 292

مثل الفريقين كالأعمى والأصم والبصير والسميع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 29 - 3

3- مؤمنان و موحدان، همچون بردگانی اند که تنها یک مالک داشته و فقط از او فرمان می برند.

ضرب الله مثلاً.. ورجلاً سلماً لرجل

72- مجادله با موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 13 - 15

15- کفرپیشگان علی رغم مشاهده نشانه های ربوبیت خدا بر سراسر جهان، با موحدان درباره خداوند و ربوبیت او به جدال و جرّ و بحث می پردازند.

هو الذی یریکم البرق . . . و هم یجدلون فی الله

جمله حالیه «و هم یجدلون فی الله» قید برای همه جمله هایی است که در آیات پیشین آمده است؛ یعنی، با آنکه آثار وجودی خدا و ربوبیت او نمایان است و اوست که برق، رعد، ابر و صاعقه را پدید می آورد و همه امور را تحقق می بخشد، آنان درباره وی به جرّ و بحث می پردازند.

73- محمد(صلی الله علیه و آله) و موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 2 - 6

6- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، وظیفه دار مژده دادن به موحدان و بشارت دادن آنان به عاقبتی خوش

ألاّ تعبدوا إلاّ الله إننی لکم منه . . . بشیر

74- مراد از موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 13 - 6

6- یکتاپرستان استوار بر طریق حق ، همان محسنان مورد بشارت قرآن اند .

و بشری للمحسنین . إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَمُوا

از ارتباط این آیه با ذیل آیه قبل ، مطلب یاد شده استفاده می شود.

ص: 293

75- مسؤولیت پذیری موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 15 - 3

3- یکتاپرستان واقعی، نمی توانند در قبال شرک و انحرافات عقیدتی مردم، بی تفاوت باشند.

رَبَّنَا رَبِّ السَّمَوَاتِ... هُوَ لَاءِ قَوْمِنَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً

خداوند، اصحاب كهف را به عنوان نمونه ای از موحدان واقعی یاد کرده و در بیان حالات و خصلت های آنان - پس از اقرار به اصل توحید - توجه ایشان به جامعه بشری و تأسف آنان به ضلالت مردم را مطرح ساخته است.

76- مسؤولیت موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 133 - 9

9 - موحدان باید در آستانه مرگ، بازماندگان خویش را به توحید و ملازمت بر عبادت خدا سفارش و وصیت کنند.

إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتَ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 20 - 4

4- یکتاپرستان، نباید خود را در محیط و شرایطی قرار دهند که بر حفظ ایمان خویش قادر نباشند.

إِنَّهُمْ إِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ... يَئِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 110 - 9

9- انسان موحّد، همواره، باید در هوای رسیدن به رضایت خداوند باشد.

إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَحْدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ

فعل ماضی (كان) در کنار فعل مضارع (يرجوا) بر استمرار دلالت دارد و «فاء» تفریع، گویای برداشت بالا است.

77- مشرکان و موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 16 - 15

15- نابرابری مشرکان با موحدان بسان نابرابری انبوه تاریکی ها با روشنایی است .

أم هل تستوی الظلمت والنور

ص: 294

78- مصونیت موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 156 - 17

17 - موحدان ، پرداخت کنندگان زکات و مؤمنان به آیات الهی ، مصون از عذاب های الهی هستند .

عذابی أصیب به من أشاء ورحمتی .. فسأکتبها للذین ... بایتنا یؤمنون

جمله «سأکتبها» به منزله تفسیری است برای «من أشاء». یعنی بیان می کند که چه کسانی مصون از عذاب الهی هستند و مشیت الهی بر عذاب نکردن آنان تعلق نمی گیرد و چه کسانی در خطر گرفتار شدن به عذاب الهی هستند. منطوق جمله «سأکتبها» بیانگر طایفه اول و مفهوم آن بیانگر طایفه دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 13 - 1

1- یکتاپرستان استوار بر طریق ایمان ، ایمن از هر بیم و اندوه نسبت به گذشته و آینده

إِنَّ الذّین قالوا ربّنا الله ثمّ استقموا فلاخوف علیهم و لا هم یحزنون

در معنای «لاخوف علیهم» گفته شده است که «خوف» نسبت به آینده و موضوعی است که در شرف وقوع می باشد؛ ولی در «و لا هم یحزنون» حزن و اندوه، همواره بر امری است که تحقق یافته و سپری شده است.

79- معاش نیکوی موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 4 - 11 - 7

7- خداوند ، بر اعطای معیشت نیکو به موحدان و عذاب کردن مشرکان و پرستشگران غیر او تواناست .

یمتعکم متعاً حسناً .. و إن تولّوا فإنی أخاف علیکم عذاب یوم کبیر ... و هو علی

در بر داشت فوق، جمله «و هو علی ..» در ارتباط با «یمتعکم» و «أخاف علیکم عذاب یوم کبیر» معنا شده است.

80- مقامات موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- انسان مّوحد و متکی به خداوند ، انسانی هدایت یافته است .

و جعلنه هدّی . . . ألاّ تتخذوا من دونی وکیلاً

«أن» در «ألاّ تتخذوا» برای تفسیر عبارت «جعلناه هدّی لبنی اسرائیل» است و توحید و عدم اتکا به غیر خدا را مظهر و مصداق هدایت معرفی می کند. بنابراین مّوحد، شخص هدایت یافته است.

ص: 295

81- منازعه مشرکان با موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 27 - 5

5- مشرکان ، از معبود های ادعایی خویش به سختی دفاع کرده و با یکتاپرستان دربارہ آنها به منازعه می پرداختند .

این شرکاءى الذین کنتم تشقون فیهم

«تشافون» (از مصدر شقاق) به معنای مخالفت است به گونه ای که شخصی در یک طرف و شخص دیگری در طرف دیگر باشد. فعل «تشافون» از باب مفاعله است که برای فعلهای دو جانبه استفاده می شود و به قرینه مقام طرف درگیر با مشرکان، کسانی اند که معتقد به خدای واحد بودند و از آنها به موحدان تعبیر شده است.

82- منازعه موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 46 - 13

13 - وجود نزاع و اختلاف مستمر میان موحدان و مشرکان در طول تاریخ

أنت تحکم بین عبادک فی ما کانوا فیہ یختلفون

آمدن فعل «کانوا» و نیز کاربرد فعل «یختلفون» (به صیغه مضارع) دلالت بر استمرار دارد.

83- موانع اندوه موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 31 - 2

2 - توجه به پشتیبانی مداوم فرشتگان ، مانع راه یابی هراس و اندوه در دل های موحدان

تتنزل علیهم الملئکه ألاتخافوا . . نحن أولیاؤکم فی الحیوه الدنیا و فی الآخره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 14 - 7

7- توجه یکتاپرستان استوار بر ایمان به جاودانگی در بهشت ، زداینده هر گونه بیم و اندوه از ایشان

فلاخوف عليهم ولا هم يحزنون . أولئك أصحاب الجنّة خلدین فیها

با توجه به ارتباط این آیه با «فلا خوف علیهم ولا هم یحزنون» در آیه قبل، توجه به وعده خداوند به بهشتی بودن موحدان نیک کردار، می تواند زداینده ترس و اندوه آنان باشد.

84- موانع ترس موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 31 - 2

ص: 296

2- توجه به پشتیبانی مداوم فرشتگان ، مانع راه یابی هراس و اندوه در دل های موحدان

تَنْزَلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا . . . نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 14 - 7

7- توجه یکتاپرستان استوار بر ایمان به جاودانگی در بهشت ، زداینده هر گونه بیم و اندوه از ایشان

فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ . أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا

با توجه به ارتباط این آیه با «فلا خوف علیهم و لا هم یحزنون» در آیه قبل، توجه به وعده خداوند به بهشتی بودن موحدان نیک کردار، می تواند زداینده ترس و اندوه آنان باشد.

85- موحدان انسان های نخستین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 19 - 4

4- امت واحد و یکتاپرست نخستین ، دیری نپایید که گرفتار تفرقه دینی شده و به دو دسته موحد و مشرک انشعاب یافتند .

و ما كان الناس إلا أمه وحده فاختلفوا

قید «دیری نپایید» از طرف «فاء» در «فاختلفوا»، بدست می آید.

86- موحدان اهل مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 94 - 3

3- گروهی از مردم مدین ، توحید را پذیرفتند و به رسالت شعیب (ع) ایمان آوردند .

نجينا شعيبًا والذين آمنوا معه

87- موحدان در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - یکتاپرستان پایدار بر توحید ، میهمانان خداوند در بهشت

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَمُوا... نَزَلًا مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ

«نُزُل» به چیزی گفته می شود که برای پذیرایی از میهمان آماده می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 14 - 6، 1

ص: 297

1- یکتاپرستانِ پایدار بر طریق ایمان، برخوردار از زندگی جاودان در بهشت

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا .. أَوْلَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَلِدِينَ فِيهَا

6- بهره مندی همواره و سهل موحدان نیکوکار، از نعمت های الهی در بهشت

أَوْلَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ

تعبیر به «أصحاب» اشاره به همنشینی دائم و همیشگی یکتاپرستان استوار بر طریق ایمان، با نعمت های بهشتی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 2

2- احسان به پدر و مادر، همواره مورد توجه موحدان و مایه دست یابی آنان به بهشت

جزاء بما كانوا يعملون . ووصينا الإنسن بولدیه إحسنًا

بیان «وصّینا الإنسان..» - در پی «جزاء بماکانوا یعملون» - بیانگر این ارتباط است که یکی از وظایف مورد عمل یکتاپرستان، احسان به پدر و مادر است.

88- موحدان در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 146 - 1

1 - پیکار بسیاری از خداپرستان، در رکاب پیامبران الهی و تسلیم ناپذیری و پایداری آنان

و کاتین من نبیّ قاتل معه ربّیون کثیر فما وهنوا لما اصابهم

«ربّیون» جمع «ربی» است و به معنی کسی که خود را مختص پروردگار کرده، یعنی جز پرستش خدا به کار دیگری نمی پردازد.

89- موحدان در سختیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 146 - 4

4 - مصیبت ها و مشکلات، آنگاه که در راه خدا باشد، هرگز مردان الهی را به ضعف و ناتوانی و تسلیم در برابر دشمنان نخواهد کشید.

فما وهنوا لما اصابهم في سبيل الله و ما ضعفوا و ما استكانوا

90- موحدان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 19 - 9

9- قیامت ، روز داوری میان موحدان و مشرکان

ص: 298

و لو لا كلمه سبقت من ربك لقضى بينهم فيما فيه يختلفون

از اینکه خداوند فرمود: دنیا جای داوری میان اهل شرک و توحید نیست، معلوم می شود محل داوری میان آنان، جهانی دیگر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 85 - 3

3- خدای رحمان ، در قیامت میزبان تقوایپیشگان (موحدان) خواهد بود .

یوم نحشر المتّین إلی الرحمن وفداً

«وفداً» چه مصدر و بیان کننده نوع حشر باشد و چه به معنای «وافدین» گرفته شود، بر میهمان بودن متقین دلالت دارد؛ با این تفاوت که در صورت دوم، می رساند که حضور آنان در صحنه قیامت فردی نبوده؛ بلکه به صورت گروهی خواهد بود. در این صورت باید گفت: «وفداً» حال مقدره است؛ یعنی، زمان گروهی بودن از زمان حشر متأخر است؛ زیرا آیات بعد به حضور فردی همگان تصریح دارد.

91- موحدان قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 66 - 5

5- گروهی از قوم ثمود ، توحید را پذیرفتند و به رسالت صالح (ع) ایمان آوردند .

نَجینا صلحاً و الذین ءامنوا معه

92- موحدان قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 58 - 4

4- گروهی از قوم عاد ، توحید را پذیرفتند و به رسالت هود (ع) ایمان آوردند .

والذین ءامنوا معه

93- موحدان مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 86 - 1

1 - گروهی از قوم شعیب به توحید گرویدند و سالکان راه خدا گشتند .

و لا تقعدوا بكل صرط توعدون و تصدون عن سبيل الله من ءامن به

ص: 299

94- موحدان و شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 106 - 2

2- بیشتر موحدان توحید را به گونه ای با شرک درمی آمیزند .

و ما يؤمن أكثرهم بالله إلا وهم مشركون

95- موحدان و کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 80 - 4

4 - خداوند خواهان استقلال و سلطه ناپذیری پیروان ادیان الهی در برابر کافران

تری کثیراً منهم يتولون الذين كفروا

96- میزبان موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 85 - 3

3- خدای رحمان ، در قیامت میزبان تقوایندگان (موحدان) خواهد بود .

يوم نحشر المتقين إلى الرحمن وفداً

«وفداً» چه مصدر و بیان کننده نوع حشر باشد و چه به معنای «وافدین» گرفته شود، بر میهمان بودن متقین دلالت دارد؛ با این تفاوت که در صورت دوم، می رساند که حضور آنان در صحنه قیامت فردی نبوده؛ بلکه به صورت گروهی خواهد بود. در این صورت باید گفت: «وفداً» حال مقدره است؛ یعنی، زمان گروهی بودن از زمان حشر متأخر است؛ زیرا آیات بعد به حضور فردی همگان تصریح دارد.

97- نجات موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 17

17 - هلاکت اقوام مشرک و فسادگر پیشین و رهایی موحدان آن اقوام از عذاب های دنیوی ، دلیلی روشنگر فراسوی قوم شعیب

برخی به قرینه آیات گذشته، برآند که مراد از «بینه» در آیه مورد بحث سرگذشت اقوامی است که مشرکانشان بر اثر شرکورزی، تکذیب انبیا و ابتلا به فسادهای اجتماعی، به عذاب گرفتار آمدند و موحدان صلاح پیشه از آن عذابها رهایی یافتند.

98- نزول ملائکه بر موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 30 - 14، 1

1 - نزول فرشتگان الهی ، بر یکتاپرستان پایدار بر توحید

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَمُوا تَنْزِيلٌ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ

14 - « فی المجمع فی قوله تعالى « تَنْزِيلٌ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ » یعنی عند الموت . . . وروی ذالک عن أبی عبداللّٰه (ع) ;

در مجمع البیان درباره قول خدای تعالی « تَنْزِيلٌ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ » آمده است: مقصود نزول ملائکه هنگام مرگ است . . . و این مطلب از امام صادق (ع) روایت شده است .»

99- نشانه های موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 23 - 7

7- موحّد واقعی ، خدمتگزار و احسان کننده به پدر و مادر است .

وَقَضَىٰ رَبِّيكَ أَلاَّ تَعْبُدُوا إِلاَّ إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا

100- نعمتهای اخروی موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 40 - 7

7- امن و سلامت در عرصه محشر ، از نعمت های الهی برای مؤمنان یکتاپرست

أَمْ مِنْ يَأْتِي ءَامِنًا يَوْمَ الْقِيَمَةِ

101- نعمتهای موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 14 - 4

4- قدرت روحی و نیروی قلبی برای مبارزه در راه خدا، موهبتی از جانب او برای قیام کنندگان یکتاپرست

ءامنوا برّیهم .. وربطنا علی قلوبهم إذ قاموا

102- نیازهای معنوی موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 35 - 15

ص: 301

15- موحد بودن و مصونیت کامل از شرک ، نیازمند به توفیق خداوند و امداد اوست .

واجبونی و بنی آن نعبد الأصنام

برداشت فوق به این دلیل است که حضرت ابراهیم(ع) با آنکه از انبیای بزرگ الهی (اولوالعزم) بود، از خداوند خواستار مصونیت خود و فرزندان از شرک شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 32 - 5

5- انسان ها ، حتی موحدان راستین ، نیازمند مغفرت و آمرزش الهی

نزلاً من غفور رحیم

با توجه به ارتباط این آیه با آیات قبل، مطلب یاد شده به دست می آید.

103- وعده به موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 30 - 12

12 - بهشت ، وعده مکرر خداوند به یکتاپرستان پایدار بر توحید

و أشرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ

104- ویژگیهای موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 95 - 6

6- خدمت گزاری به مردم ، بدون چشمداشت اجر و مزد ، از ویژگی های انسان های موحد و بندگان شایسته خداست .

فهل نجعل لك خرجًا . . . قال ما مكّني فيه ربّي خير

105- هجرت موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- ابراهیم (ع)، افراد مؤمن و موحد را، به هجرت از سرزمین شرک تشویق می کرد.

وقال إني ذاهب إلی ربّی

اعلام ابراهیم(ع) به هجرت خود از سرزمین شرک، ممکن است به این جهت باشد که افراد اندکی که ایمان آورده و موحد شده اند، همانند او هجرت کنند.

ص: 302

106- هدایت پذیری موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 27 - 9

9- انسان یکتاپرست و گام نهاده در مسیر حق ، همواره مورد حمایت و برخوردار هدایت های نوین

فائنه سیهیدین

107- هدایت موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 12

12 - توحید، عقیده ای متکامل که موحدان با هدایت خداوند به آن راه می یابند.

أندعوا من دون الله . . . و نرد علی أعقابنا بعد إذ هدینا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 2 - 6

6- انسان مؤحد و متکی به خداوند ، انسانی هدایت یافته است .

و جعلنه هدی . . . ألا تتخذوا من دونی وکیلاً

«أن» در «ألا تتخذوا» برای تفسیر عبارت «جعلناه هدی لبنی اسرائیل» است و توحید و عدم اتکا به غیر خدا را مظهر و مصداق هدایت

معرفی می کند. بنابراین مؤحد، شخص هدایت یافته است.

108- هشدار به موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 56 - 5

5- لغزیدن در دام هوسها و تمایلات مشرکان و منحرفان، خطری برای رهبران دین و همه موحدان

الذین تدعون من دون الله قل لا أتبع أهواءکم

109- هماهنگی تعالیم موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 24 - 9

9- توحید و نفی شرک ، پیام تمامی پیامبران ، موحدان و کتاب های آسمانی

هذا ذکر من معی و ذکر من قبلی

مشارالیه «هذا» به قرینه آیات قبل، توحید و نفی شرک است.

ص: 303

110- یاور موحدان مهاجر

جلد - نام سوره - سوره - آیہ - فیش

10 - کہف - 18 - 16 - 13

13- خداوند ، فراہم آورنده شرایط مناسب ، برای استوار ماندن یکتاپرستان مهاجر ، بر عقیدہ توحیدی خویش

و یھیء لکم من امرکم مرفقاً

ص: 304

11- مورچگان

1- اوامر ملکه مورچگان قصه سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 18 - 4

4- دستور مورچه پیشوا به پنهان شدن مورچگان در لانه خود، برای مصون ماندن از پایمال شدن توسط سلیمان و سپاهیانش

ادخلوا مسکنکم لایحطمنکم سلیمان و جنوده

«لا» در «لایحطمنکم» ناهیه است. «حَطَمَ» (مصدر «یحطمن») در اصل به معنای شکستن و در این جا معادل پایمال کردن است. تعبیرهای «ادخلوا» و «لایحطمنکم» - که به صورت امر و نهی آمده - بیانگر نوعی ریاست است؛ به ویژه اگر تکبیر «نمله» برای تفخیم باشد.

2- تکلم ملکه مورچگان قصه سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 24

24 - «عن جعفر بن محمد (ع) قال: لما قالت النملة «يا أيها النمل ادخلوا مسانكنم...» حملت الريح صوت النملة إلى سليمان (ع) ...»

از امام باقر (ع) روایت شده که فرمود: هنگامی که آن مورچه [به سایر مورچگان] گفت: «یا ایها النمل ادخلوا مسانکنم...» باد صدای آن مورچه را به سلیمان رسانید...».

3- تکلم مورچگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 3,4

3- سلیمان (ع)، قادر به شنیدن صدای مورچگان و فهم زبان آنها

فتبسم ضاحكًا من قولها

4- خشنودی سلیمان از آگاهی به زبان مورچگان و سپاس گزاری او به درگاه خدا

فتبسّم ضاحكًا من قولها وقال ربّ أوزعني أن أشكر

ص: 305

4- رهبری در مورچگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 18 - 5

5- وجود شعور، نظام رهبری و مدیریت و نیز سازمان اطلاع رسانی در مورچگان

قالت نمله... لایحطمتکم سلیمان و جنوده

5- سپاه سلیمان (ع) در سرزمین مورچگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 18 - 1,3

1- رسیدن سلیمان (ع) و لشگریانش به سرزمین مورچگان، در مسیر حرکت خود

حتی إذا أتوا علی واد النمل

3- اخطار مورچه ای به دیگر مورچگان نسبت به ورود سلیمان و لشگریانش به سرزمین آنها

قالت نمله یاأیها النمل ادخلوا مسکنکم لایحطمتکم سلیمان و جنوده

6- سرزمین مورچگان قصه سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 18 - 2

2- قرار داشتن سرزمین مورچگان، در منطقه ای پایین تر از منطقه اطراف آن

أتوا علی واد النمل

واژه «علی» برای استعلا به کار می رود. بنابراین «علی واد النمل» بیانگر این نکته است که منطقه اطراف سرزمین مورچگان مشرف بر آن بود و سرزمین مورچگان پایین تر از آن قرار داشت.

7- سلیمان (ع) در سرزمین مورچگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - رسیدن سلیمان (ع) و لشگریانش به سرزمین مورچگان ، در مسیر حرکت خود

حتی إذا أتوا علی واد النمل

3 - اخطار مورچه ای به دیگر مورچگان نسبت به ورود سلیمان و لشگریانش به سرزمین آنها

قالت نمله یاأیها النمل ادخلوا مسکنکم لایحطمنکم سلیمان و جنوده

ص: 306

8- شعور مورچگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 18 - 5،7

5- وجود شعور، نظام رهبری و مدیریت و نیز سازمان اطلاع رسانی در مورچگان

قالت نمله... لایحطمتکم سلیمان و جنوده

7- آگاهی مورچه به مقام معنوی و عدالت سلیمان

لایحطمتکم سلیمان و جنوده و هم لایشعرون

تعبیر «و هم لایشعرون» بیانگر این نکته است که آن مورچه می دانست که سلیمان در صورت توجه، نخواهد گذاشت که مورچگان مورد ستم قرار گیرند و پایمال شوند.

9- مدیریت در مورچگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 18 - 5

5- وجود شعور، نظام رهبری و مدیریت و نیز سازمان اطلاع رسانی در مورچگان

قالت نمله... لایحطمتکم سلیمان و جنوده

10- هشدار ملکه مورچگان قصه سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 18 - 3

3- اخطار مورچه ای به دیگر مورچگان نسبت به ورود سلیمان و لشگریانش به سرزمین آنها

قالت نمله یاأیها النمل ادخلوا مسکنکم لایحطمتکم سلیمان و جنوده

ص: 307

12- مؤاخذه

1- آثار مؤاخذه دنیوی انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 45 - 2، 1

1 - در صورت مؤاخذه شدن مردم در دنیا از سوی خداوند ، هیچ جنبنده ای در سطح زمین باقی نخواهد ماند .

و لو یؤاخذ الله الناس بما کسبوا ما ترک علی ظهرها من دابّه

2 - در صورت مؤاخذه شدن مردم در دنیا از سوی خداوند ، هیچ انسانی - چه خوب و چه بد - در سطح زمین باقی نخواهد ماند .

و لو یؤاخذ الله الناس بما کسبوا ما ترک علی ظهرها من دابّه

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که مقصود از «دابّه» انسان ها باشد؛ زیرا مجازات و کیفر مربوط به آنان است. گفتمی است جمله (و لکن یؤخرهم...) - که در آن ضمیر جمع به «الناس» بازمی گردد - تأییدکننده همین مطلب است.

2- آثار مؤاخذه دنیوی ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 61 - 7

7- در صورت تصمیم خداوند بر عقوبت و مؤاخذه دنیوی ظالمان ، همه انسان ها به هلاکت می رسیدند و نسلشان منقرض می شد . *

و لو یؤاخذ الله الناس بظلمهم ما ترک علیها من دابّه

احتمال دارد به قرینه «الناس» و «بظلمهم» و نیز تناسب کیفر با گناه گناهکار، مراد از «دابّه» انسانها باشد.

3- تهدید به مؤاخذه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 16 - 5

5 - تهدید شدن سران کفر و شرک در صدر اسلام ، به مؤاخذه شدن همچون مؤاخذه فرعون

إنا أرسلنا إلیکم رسولاً شهداً علیکم . . . فعصی فرعون الرسول فأخذنه أخذاً ویبلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 15 - 3

3 - خداوند ، با توییح کسانی که به تفریحات خانوادگی سرگرم شده و معاد را بعید شمردند ، آنان را به مؤاخذه اخروی تهدید کرد .

بلی إنّ ربّه کان به بصیراً

خبر از آگاهی خداوند به کارها و خصلت های منکران معاد، تهدید آنان به مؤاخذه با تعبیری توییح آمیز است.

4- حتمیت مؤاخذه مفتریان به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 56 - 10

10- مورد مؤاخذه قرار گرفتن مشرکان به خاطر افترا بستن به خداوند ، امری قطعی است .

تالله لتسئلنّ عمّا کنتم تقفرون

5- ذکر مؤاخذه اخروی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 62 - 1

1 - صحنه روبه رو شدن اهل شرک با مؤاخذه خداوند در روز رستاخیز ، صحنه ای شایان توجه و یادآوری

و یوم ینادیهم فبقول این شرکاءى

«یوم» در «یوم ینادیهم» مفعول برای فعل محذوف «اذکر» است؛ یعنی، «اذکر یوم ینادیهم...».

6- ذکر مؤاخذه مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 65 - 1

1 - مواجه شدن اهل شرک با بازخواست خداوند در روز رستاخیز ، امری قابل توجه و شایان یادآوری

و یوم ینادیهم

«یوم» در «یوم ینادیهم» مفعول برای «اذکر» محذوف است؛ یعنی، «واذکر یوم ینادیهم...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 74 - 1

1 - صحنه رویه رو شدن اهل شرک با مؤاخذه خداوند در روز رستاخیز، صحنه ای شایان توجه و یادآوری

و یوم ینادیهم فیقول این شرکاء

«یوم» در «یوم ینادیهم» مفعول برای فعل محذوف «اذکر» است؛ یعنی، «اذکر یوم ینادیهم...».

ص: 309

7- سهولت مؤاخذه مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 51 - 6

6 - گرفته شدن و مؤاخذه مشرکان ، دور از دسترس نیست و به آسانی انجام می گیرد .

وَأُخَذُوا مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ

8- عوامل مؤاخذه اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 33 - 9

9 - شرک و کفر به خدا ، مؤاخذه و کیفر اخروی در پی دارد .

وَلَوْ تَرَى إِذِ الظَّالِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ . . . وَقَالَ الَّذِينَ اسْتَضعَفُوا لِلَّذِينَ اسْتَکْبَرُوا .

9- عوامل مؤاخذه فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 16 - 3

3 - عصیان و سرپیچی فرعون ، موجب مؤاخذه شدن او از جانب خداوند شد .

فَعَصَى فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيلاً

10- عوامل مؤاخذه مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 19 - 10

10 - مشرکان ، به خاطر ادعا های بی دلیل و فاقد منطق ، مورد بازخواست و مؤاخذه خداوند قرار می گیرند .

سَتَكْتُبُ شَهَادَتَهُمْ وَيَسْأَلُونَ

11- مصونیت از مؤاخذه اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 39 - 2

ص: 310

2- اصحاب الیمین (خوبان و نیکان) ، در قیامت از اسارت کردار خویش آزاد و از بازخواست الهی در امان خواهند بود .

إلا أصحاب الیمین

مقصود از اصحاب الیمین - به قرینه آیات مشابه؛ مانند آیه 27 سوره «واقعه» - خوبان و نیکان اند که بهشت، برای آنان مقرر شده است.

12- ملاک مؤاخذه اخروی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 41 - 7

7- مؤاخذه و کیفر خلائق (جن و انس) ، در قیامت براساس جرم آنان است .

يعرف المجرمون بسیمهم فیؤخذ بالنوصی و الأقدام

13- ملاک مؤاخذه اخروی انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 53 - 3

3- محاکمه آدمیان در قیامت ، براساس مدارک مضبوط و انکارناپذیر

و کلّ شیء فعلوه فی الزّبر . و کلّ صغیر و کبیر مستطر

14- ملاک مؤاخذه اخروی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 41 - 7

7- مؤاخذه و کیفر خلائق (جن و انس) ، در قیامت براساس جرم آنان است .

يعرف المجرمون بسیمهم فیؤخذ بالنوصی و الأقدام

15- مؤاخذه ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- اعراف - 7 - 12 - 1

1 - ابلیس، مورد سرزنش و بازپرسی خداوند به سبب تمرد از سجده بر آدم

قال ما منعك ألا تسجد

در توجیه وجود کلمه «لا» در «ألا تسجد» چند نظر وجود دارد: برخی گفته اند «لا» زائده و برای تأکید است. و برخی دیگر گفته اند «منعک» متضمن معنای «دعاک» است که در این صورت لا نافیة خواهد بود. یعنی چه چیز تورا واداشت که

ص: 311

سجده نکنی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 32 - 2

2- خداوند، در پی سرپیچی ابلیس از فرمان سجده بر آدم (ع)، از انگیزه نافرمانی او جويا شد و وی را مورد بازخواست قرار داد.

قال یابلیس ما لک ألاّ تکون مع السجدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 75 - 2

2 - خداوند، از انگیزه نافرمانی ابلیس از سجده بر آدم، جويا شد و او را مورد بازخواست قرار داد.

قال یابلیس ما منعک أن تسجد

16- مؤاخذه اخروی اغواگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 13 - 6

6 - کافران کوشا برای اغوای مسلمانان، در قیامت، مؤاخذه خواهند شد.

وقال الذین کفروا .. اتّبعوا سبیلنا ... و لیسئلنّ یوم القیمه

17- مؤاخذه اخروی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 7 - 5

5 - جن، همچون انسان، دارای تکلیف و مورد بازخواست خدا و کیفر و پاداش در قیامت

و أنّهم ظنّوا کما ظننتم أن لن یبعث الله أحداً

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که مبعوث شدن انسان ها در قیامت، بیانگر کیفر و پاداش و حسابرسی آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- انسان ، در برابر تمامی رفتارها و کردارهای خویش ، مسؤول و در قیامت مورد بازخواست است .

كلّ نفس بما كسبت رهينه

ص: 312

18- مؤاخذه اخروی انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 5

5 - جنیان و انسانها در قیامت مورد بازخواست مشترک قرار خواهند گرفت.

یمعشر الجن . . . وقال أولیاءهم من الإنس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 71 - 1

1- همه انسان ها در قیامت درباره رفتار و اعمالشان مورد بازخواست قرار خواهند گرفت .

یوم ندعوا کلُّ أناسٍ باممهم

از اینکه خداوند فرموده است: «همه انسانها با پیشوایان خود در قیامت خوانده می شوند» و نیز فرموده است: «هر کس که کتابش در دست راستش باشد» به دست می آید که همه، مورد بازخواست قرار می گیرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 15 - 16

16 - انسان ها ، پس از مرگ ، در پیشگاه خداوند درباره اعمال دنیوی شان ، مؤاخذه خواهند شد .

إلیّ مرجعکم فأنّبتکم بما کنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 25 - 9

9 - انسان ها در قیامت ، درباره عملشان مورد مؤاخذه و پرسش قرار خواهند گرفت .

قل لاتسئلون عمّا أجرنا ولا نسئل عمّا تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 24 - 3

3- وجود « موقف » و جایگاه سؤال و بازخواست از انسان ها ، در عرصه قیامت

وقفوهم إثمهم مسئولون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق - 86 - 9 - 3

3- انسان در قیامت ، بر باور ها و ملکات نفسانی خویش ، مؤاخذه خواهد شد .

یوم تبلی السرائر

مراد از آزمودن سریره ها ، حسابرسی و سنجش میزان کیفر آنها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 11 - 5

5- انسان ها در قیامت ، بر کفران نعمت ، بخلورزی و علاقه شدید به ثروت ، مؤاخذه خواهند شد .

ص: 313

لكنود .. لحبّ الخير لشديد . أفلا يعلم ... إنّ ربّهم بهم يومئذ لخبير

هشدار به آگاهی خداوند از افکار، اسرار و نیت ها، اشاره به مؤاخذه و حسابرسی است.

19- مؤاخذه اخروی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 7 - 5

5- جن ، همچون انسان ، دارای تکلیف و مورد بازخواست خدا و کیفر و پاداش در قیامت

و أنّهم ظنّوا كما ظننتم أن لن يبعث الله أحداً

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که مبعوث شدن انسان ها در قیامت، بیانگر کیفر و پاداش و حسابرسی آن است.

20- مؤاخذه اخروی جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 5

5- جنیان و انسانها در قیامت مورد بازخواست مشترک قرار خواهند گرفت.

يمعشر الجن .. وقال أولياؤهم من الإنس

21- مؤاخذه اخروی جنیان گمراه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 1

1- گمراهان جن و انس در قیامت به صورت جمعی موردبازخواست و توبیخ قرار خواهند گرفت.

يمعشر الجن و الإنس ألم يأتكم رسل

22- مؤاخذه اخروی دشمنان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 20 - 2

2- دشمنان خدا، در آستانه دوزخ، مورد محاکمه ای شگفت و داوری انکارناپذیر

حتی إذا ما جاءوها شهد علیهم سمعهم و... بما كانوا یعملون

گفتنی است که گواهی و شهادت اعضا، در مقام محاکمه و داوری صورت می گیرد و چون چنین محاکمه و شهادتی سابقه و نمونه ای ندارد و اعضای انسان علیه خود او گواهی می دهند، شگفت و انکارناپذیر خواهد بود.

ص: 314

23- مؤاخذه اخروی زنده بگوری دختران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 8 - 1

1 - در قیامت، کسانی که دختران را زنده به گور کرده اند، مؤاخذه خواهند شد.

و إذا الموءودة سئلت

«موءوده»؛ یعنی، دختری که زنده به گور شود. (لسان العرب) مسؤول بودن دختر - با آن که باید قاتل او مسؤول باشد - یا به خاطر زمینه سازی است، تا او از خداوند درخواست انتقام کند و یا مجاز عقلی است؛ یعنی، از قاتل، درباره او مؤاخذه خواهد شد.

24- مؤاخذه اخروی زنده بگوری فرزندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 9 - 3

3 - قیامت روز مؤاخذه و محکومیت کسانی که فرزندان خود را کشته اند.

بأی ذنب قتلت

فعل «قتلت»، گویای این است که کشتن فرزند - گرچه دختر نباشد و یا او را زنده به گور نکرده باشند - مؤاخذه اخروی را در پی دارد.

25- مؤاخذه اخروی سوگندشکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 92 - 14

14- هشدار خداوند به نقض کنندگان عهد و سوگندشکنان، مبنی بر مؤاخذه شدن آنان در قیامت

و أوفوا بعهد الله... تتخذون أيمانكم دخلاً... و لیبيننَّ لكم يوم القيمة ما ك

26- مؤاخذه اخروی شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 39 - 9

9- شیاطین، مورد مؤاخذه و مجازات در روز قیامت *

تَقْبِضُ لَهُ شَيْطَانًا .. أَنْكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ

عذاب شدن شیاطین، می تواند دال بر تکلیف آنان باشد.

ص: 315

27- مؤاخذه اخروی ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 134 - 2

2 - احضار ظالمان در قیامت و بازخواست و کیفر ایشان از وعده های تخلف ناپذیر خداوند

و ینذرونکم لقاء یومکم هذا... این ما توعدون لآت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 31 - 10

10 - مؤاخذه شدن ظالمان در پیشگاه پروردگار در قیامت

و لو ترى إذ الظلمون موقوفون عند ربهم يرجع بعضهم إلى بعض القول

28- مؤاخذه اخروی عهدشکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 92 - 13، 14

13- پیمان شکنان ، مورد مؤاخذه و داوری خداوند در قیامت ، قرار خواهند گرفت .

تتخذون أیمنکم دخلاً... و لیبیننّ لکم یوم القیمه ما کنتم فیه تختلفون

14- هشدار خداوند به نقض کنندگان عهد و سوگندشکنان ، مبنی بر مؤاخذه شدن آنان در قیامت

و أوفوا بعهد الله... تتخذون أیمنکم دخلاً... و لیبیننّ لکم یوم القیمه ما ک

29- مؤاخذه اخروی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 104 - 8

8- احضار دسته جمعی بنی اسرائیل همراه با فرعونیان در قیامت برای مؤاخذه

جننا بکم لفیفاً

بنابر اینکه مراد از «کم» بنی اسرائیل و نیز فرعونیان هلاک شده باشند، این برداشت به دست می آید.

30- مؤاخذه اخروی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 13 - 6,7,8

6 - کافران کوشا برای اغوای مسلمانان ، در قیامت ، مؤاخذه خواهند شد .

ص: 316

وقال الذين كفروا .. اتبعوا سبيلنا ... و ليسئلن يوم القيمة

7- بازخواست کافران ، در قیامت ، به خاطر تلاش همواره آنان در افترا زدن است .

و ليسئلن يوم القيمة عما كانوا يفترون

8- بازخواست کافران ، در قیامت ، بازخواستی ناخواسته و همراه با بی اعتنائی است .

و ليسئلن يوم القيمة عما كانوا يفترون

مجهول آورده شدن فعل «یُستئلن» - که ضمیر نایب فاعلی آن، به «کافران» باز می گردد - حکایت از حقیقت یاد شده می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 31 - 13، 15

13 - کافران به قرآن ، در قیامت مورد مؤاخذه قرار خواهند گرفت .

وقال الذين كفروا لن نؤمن بهذا القرآن .. و لو ترى إذ الظلمون موقوفون عند ربّ

15 - ربوبیت الهی ، مقتضی مؤاخذه کافران به قرآن

وقال الذين كفروا لن نؤمن بهذا القرآن .. و لو ترى إذ الظلمون موقوفون عند رب

31- مؤاخذه اخروی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 2

2- گمراهان برای حسابرسی و جزای عملکردشان در روز قیامت برانگیخته خواهند شد.

و من یرد أن یضله .. و یوم یحشرهم جمیعا یمعشر الجن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 1

1 - گمراهان جن و انس در قیامت به صورت جمعی موردبازخواست و توبیخ قرار خواهند گرفت.

یمعشر الجن و الإنس ألم یأتکم رسل

32- مؤاخذة اخروی مستضعفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 31 - 18

18 - مستضعفان تابع نیز، در صورت انتخاب عقیده کفرآلود، همچون مستکبران مؤاخذة خواهند شد.

ولو ترى إذ الظلمون موقوفون عند ربهم . . . يقول الذين استضعفوا للذين استكبروا

ص: 317

33- مؤاخذة اخروی مستکبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 31 - 18

18 - مستضعفان تابع نیز ، در صورت انتخاب عقیده کفرآلود ، همچون مستکبران مؤاخذة خواهند شد .

و لو ترى إذ الظلمون موقوفون عند ربهم . . . يقول الذين استضعفوا للذين استكبروا

34- مؤاخذة اخروی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 27 - 11، 9، 7، 3، 2

2- مشرکان ، به خاطر عقیده شرک آلود خود ، در قیامت مورد بازخواست قرار خواهند گرفت .

ثم يوم القيمة . . . ويقول این شرکاءى

3- خداوند ، خود بازخواست کننده مشرکان در قیامت

و يقول این شرکاءى

7- مشرکان در قیامت ، جوابی در برابر بازخواست خداوند نخواهند داشت .

این شرکاءى الذين کنتم تشقون فيهم قال الذين أوتوا العلم

از اینکه در آیه به جای پرداختن به جواب مشرکان، سخن اشخاص دیگری را به میان آورده است، به دست می آید که مشرکان در برابر مؤاخذة خداوند جوابی برای گفتن نخواهند داشت.

9- بازخواست مشرکان در قیامت درباره خدایان ادعایی شان ، نمودی از خواری و ذلت اخروی آنان است .

ثم يوم القيمة يخزيهم و يقول این شرکاءى الذين کنتم تشقون فيهم

«واو» در «و يقول» عاطفه است و می تواند عطف تفسیری باشد. بنابراین «مورد مؤاخذة قرار گرفتن مشرکان» نمودی از ذلت و تحقیر آنان است.

11- محاکمه مشرکان در قیامت ، با حضور عالمان انجام می شود .

و يقول این شرکاءى . . . قال الذين أوتوا العلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 63 - 1

1 - سران و پیشوایان شرک ، به هنگام بازخواست پیروانشان از سوی خداوند در قیامت حاضر خواهند شد .

و یوم ینادیهم .. قال الذین حقّ علیهم القول

مراد از «الذین حقّ علیهم القول» (آنان که سخن خدا درباره آنان مصداق یافت)، پیشوایان گمراهی و شرک اند. گفتنی است که برداشت یاد شده با توجه به ارتباط این آیه با آیه قبل استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 31 - 9

9 - مؤاخذه شدن مشرکان در پیشگاه خداوند در قیامت

وقال الذین کفروا .. ولو تری إذ الظلمون موقوفون عند ربّهم

ص: 318

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 40 - 1

1 - در روز قیامت ، همه مشرکان به منظور مؤاخذه و روشن شدن حقایق گردآوری خواهند شد .

و یوم یحشرهم جمیعاً ثم یقول للملئکه أهؤلاء إیتاکم کانوا یعبدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 24 - 1

1 - فرمان خداوند به توقف مشرکان بر سر راه دوزخ به منظور بازخواست از آنان

وقفوهم إیثم مسئولون

35- مؤاخذه اخروی مکذبان قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 31 - 15، 13

13 - کافران به قرآن ، در قیامت مورد مؤاخذه قرار خواهند گرفت .

وقال الذین کفروا لن نؤمن بهذا القرآن .. و لو تری إذ الظلمون موقوفون عند ربّ

15 - ربوبیت الهی ، مقتضی مؤاخذه کافران به قرآن

وقال الذین کفروا لن نؤمن بهذا القرآن .. و لو تری إذ الظلمون موقوفون عند رب

36- مؤاخذه اخروی هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 61 - 9

9 - هدایت ناپذیران ، برای مؤاخذه و کیفر در روز رستاخیز احضار خواهند شد .

ثم هو یوم القیمه من المحضربین

37- مؤاخذه ادعای بی برهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 19 - 12

12 - ادعا ها و گواهی های بدون پشتوانه علمی ، دارای مسئولیت و مورد بازخواست

ستکتب شهدتهم و یسنلون

ص: 319

38- مؤاخذه اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 8 - 1

1 - مؤاخذه هلاکت بار ملت های کفرپیشه و مقتدر پیشین از سوی خداوند

فأهلکنا أشدّ منهم بطشاً

39- مؤاخذه انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 64 - 12

12 - انسان ، نسبت به عقاید و باور های بنیادین خود ، مورد بازخواست خدا قرار خواهد گرفت .

قل هاتوا برهنکم

از این که خداوند، پیامبر(صلی الله علیه و آله) را مأمور ساخت که از مشرکان، دلیل بطلید، استفاده می شود که اصولاً خداوند انسان را در برابر عقایدش بازخواست می کند و در برابر هر عقیده اصولی از او دلیل می طلبد.

40- مؤاخذه بر بخل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 11 - 5

5 - انسان ها در قیامت ، بر کفران نعمت ، بخلورزی و علاقه شدید به ثروت ، مؤاخذه خواهند شد .

لکنود .. لحبّ الخیر لشدید . أفلا یعلم ... إنّ ربّهم بهم یومئذ لخبیر

هشدار به آگاهی خداوند از افکار، اسرار و نیت ها، اشاره به مؤاخذه و حسابرسی است.

41- مؤاخذه بر عقیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق - 86 - 9 - 3

3- انسان در قیامت، بر باور ها و ملکات نفسانی خویش، مؤاخذه خواهد شد.

یوم تبلی السرائر

مراد از آزمودن سریره ها، حسابرسی و سنجش میزان کیفر آنها است.

42- مؤاخذه بر کفران نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 320

5- انسان ها در قیامت، بر کفران نعمت، بخلورزی و علاقه شدید به ثروت، مؤاخذه خواهند شد.

لکنود... لحبّ الخیر لشدید . أفلا یعلم... إنّ ربّهم بهم یومئذ لخبیر

هشدار به آگاهی خداوند از افکار، اسرار و نیت ها، اشاره به مؤاخذه و حسابرسی است.

43- مؤاخذه بر مال دوستی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انسان ها در قیامت، بر کفران نعمت، بخلورزی و علاقه شدید به ثروت، مؤاخذه خواهند شد.

لکنود... لحبّ الخیر لشدید . أفلا یعلم... إنّ ربّهم بهم یومئذ لخبیر

هشدار به آگاهی خداوند از افکار، اسرار و نیت ها، اشاره به مؤاخذه و حسابرسی است.

44- مؤاخذه جمعی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - گمراهان جن و انس در قیامت به صورت جمعی مورد بازخواست و توبیخ قرار خواهند گرفت.

یمعشر الجن و الإنس ألم یأتکم رسل

45- مؤاخذه جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - جنیان اغواگر در برابر بازخواست خداوند از آنان به سبب گمراه ساختن آدمیان، هیچ عذر و پاسخی ندارند.

یمعشر الجن قد استکثرت من الإنس و قال أولیاءهم من الإنس

نقل پاسخ آدمیان به جای پاسخ جنیان، که مستقیماً مورد سؤال بودند، می تواند اشاره به در ماندگی آنان از پاسخ و اعتذار باشد.

46- مؤاخذه خائنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 109 - 5

5 - دادخواهی خداوند از خیانت پیشگان در قیامت

ص: 321

فمن يجعل الله عنهم يوم القيمة

47- مؤاخذة خطاکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 11 - 6

6 - ربوبیت خداوند ، مقتضی حسابرسی و مؤاخذة خطاکاران است .

إنّ ربهم بهم يومئذ لخبیر

48- مؤاخذة در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 76 - 13

13 - یهودیان معتقد به برپایی قیامت ، بر قراری صحنه های محاکمه در آن روز و احتجاج انسان ها علیه یکدیگر در پیشگاه خدا

أتحدثونهم . . . لیحاجوكم به عند ربكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 22 - 4,5,6

4 - بازخواست و محاکمه مشرکان در قیامت به سبب شریک پنداشتن برای خداوند

این شرکاؤکم الذین کنتم تزعمون

5 - پرسش از موقعیت و جایگاه معبودهای پنداری مشرکان، از صحنه های محاکمه آنان در قیامت

ثم نقول للذین أشركوا این شرکاؤکم الذین کنتم تزعمون

6 - بازخواست ذلتبار مشرکان و ستمگران در روز قیامت، نشانگر محرومیت آنها از سعادت و رستگاری است.

إنه لا یفلح الظلمون. و یوم نحشرهم جمیعا ثم نقول للذین أشركوا این شرکاؤکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 30 - 3,8

3 - خداوند در قیامت از منکران معاد بازخواست می کند.

وقالوا إن هی إلا حیاتنا الدنیا و ما نحن بمبعوثین. و لو تری إذ... ألیس هذا بالح

8 - مؤاخذه کافران به توحید، نبوت و معاد در مواقف قیامت

و یوم نحشرهم جمعياً.. و لو تری إذ وقفوا علی ربهم قال ألیس هذا بالحق

«أین شرکاؤکم» (در آیه 22) مؤاخذه درباره توحید، «لا تکذب بآیات ربنا» (در آیه 27) مؤاخذه درباره نبوت، «ألیس هذا بالحق» (در آیه 30) مؤاخذه درباره قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 322

2 - احضار ظالمان در قیامت و بازخواست و کیفر ایشان از وعده های تخلف ناپذیر خداوند

وینذرونکم لقاء یومکم هذا... إن ما توعدون لآت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - عن جعفر بن محمد (ع) وقد سئل عن قوله تعالى «فلله الحجه البالغه» فقال: إن الله تعالى يقول للعبد یوم القیامه: عبدي اکت عالمًا؟ فان قال نعم. قال له: افلا عملت بما علمت؟ وإن قال: كنت جاهلا. قال له: أفلا تعلمت حتی تعمل فیخصمه فتلك الحجه البالغه.

از امام صادق (ع) در پاسخ سؤال از آیه «فلله الحجه البالغه»، روایت شده است: خداوند متعال در قیامت به بنده اش می فرماید: آیا [به وظایف خویش] آگاه بودی؟ اگر بگویند آری، می فرماید چرا عمل نکردی؟ و اگر بگویند آگاه نبودم، به او می فرماید چرا یاد نگرفتی؟ و [به این گونه] او را محکوم می کند. و این است حجت بالغه.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قیامت روز مؤاخذه منکران ربوبیت خداست .

أن تقولوا یوم القیمه إنا كنا هذا غفلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- مشرکان ، به خاطر عقیده شرک آلود خود ، در قیامت مورد بازخواست قرار خواهند گرفت .

ثم یوم القیمه... ویقول این شرکاءى

3- خداوند ، خود بازخواست کننده مشرکان در قیامت

ویقول این شرکاءى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- همه انسان ها در قیامت درباره رفتار و اعمالشان مورد بازخواست قرار خواهند گرفت .

یوم ندعوا کلُّ أناسٍ بآمهم

از اینکه خداوند فرموده است: «همه انسانها با پیشوایان خود در قیامت خوانده می شوند» و نیز فرموده است: «هر کس که کتابش در دست راستش باشد» به دست می آید که همه، مورد بازخواست قرار می گیرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 40 - 7

7 - مؤاخذه در روز قیامت ، صرفاً بر اساس آگاهی های پیشین خداوند نخواهد بود ؛ بلکه ممکن است با حضور طرف های ماجرا باشد .

و یوم یحشرهم . . . ثمّ یقول للملئکه أهؤلاء إیتاکم کانوا یعبدون

ص: 323

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 31 - 7

7- قیامت ، روز بازخواست و محاکمه انسان ها و داوری میان آنان است .

ثم إنكم يوم القيمة عند ربكم تختصمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 44 - 9

9- قیامت ، عرصه بازخواست و حسابرسی

و سوف تسئلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 41 - 2

2- مشخص و محرز بودن گناهان جن و انس در قیامت ، بدون بازجویی

فیومئذ لا یسل عن ذنبه إنس و لاجانّ . . . یعرف المجرمون بسیمهم

49- مؤاخذه دنیوی فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 16 - 2

2- مؤاخذه سخت و سنگین فرعون در دنیا از سوی خداوند

فأخذنه أخذاً ویبلاً

(وبیل) به معنای وخیم و سنگین است (مصباح المنیر).

50- مؤاخذه شدید محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 45 - 1

1 - مؤاخذه شدید پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در صورت دروغ بستن بر خداوند

لأخذنا منه باليمين

«أخذ يمين» در آیه شریفه، کنایه از مؤاخذه شدید است؛ زیرا انسان ها کارهای بزرگ و سخت را با دست راست انجام می دهند که نوعاً نیرومندتر از دست چپ است.

ص: 324

51- مؤاخذه شرک افعالی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 56 - 16

16- نقش استقلالی قائل شدن به ابزار و عوامل ، افترا بی است که مؤاخذه در پی دارد .

و يجعلون لما لا يعلمون نصيبًا .. تالله لتسئلنَّ عما كنتم تفترون

52- مؤاخذه ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 13 - 11

11- مرفهان ستمگر ، در قبال تنعم و بهره مندی از نعمت های الهی ، مورد مؤاخذه و سؤال قرار خواهند گرفت .

ارجعوا إلى ما أترفتم فيه و مسكنكم لعلكم تسلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 42 - 1

1 - ستم پیشگان و تجاوزگران به حقوق مردم ، سزاوار پیگرد ، مؤاخذه و مجازات می باشند .

إنما السبيل على الذين يظلمون الناس

53- مؤاخذه قبل از اتمام حجت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 6 - 4

4- مؤاخذه کفار به جرم مبارزه با اسلام ، پیش از ارائه معارف الهی قرآن به آنان و تمام شدن حجت بر ایشان ، ممنوع است .

و خذوهم و احصروهم ... و إن أحد من المشركين استجارك فأجره حتى يسمع كلم الله

54- مؤاخذه کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مؤاخذه کفار به جرم مبارزه با اسلام ، پیش از ارائه معارف الهی قرآن به آنان و تمام شدن حجت بر ایشان ، ممنوع است .

و خذوهم واحصروهم . . . و إن أحد من المشركين استجارك فأجره حتى يسمع كلم الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 8 - 1

1 - مؤاخذه هلاکت بار ملت های کفرپیشه و مقتدر پیشین از سوی خداوند

ص: 325

فأهلكتنا أشدّ منهم بطشاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 43 - 3

3 - هشدار خداوند به کافران ، نسبت به نداشتن گواه آسمانی بر آزادی مطلق از مسؤولیت و مؤاخذه

أم لکم براءه فی الزّبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 21 - 8

8 - کافران ، بر ترک فروع دین نیز توییح می شوند .

فما لهم . . . لایسجدون

مراد از سجود در آیه ممکن است معنای اصطلاحی آن و به خاک افتادن هنگام شنیدن آیات قرآن باشد.

55- مؤاخذه کافران محارب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 192 - 5

5 - در صورتی که کافران محارب ایمان آورند ، نباید بر خطاهای پیشینشان (کشتن مسلمانان ، فتنه انگیزی و . . .) مورد مؤاخذه قرار گیرند .

فإن انتهوا فإن الله غفور رحيم

56- مؤاخذه گناهکار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 97 - 3

3 - بازخواست گناهکاران ، پس از لحظه مرگ از سوی فرشتگان

إنّ الدّین توقّیهم الملئکه ظالمی انفسهم قالوا فیم کنتم

57- مؤاخذہ گواہی بی برہان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

17 - زخرف - 43 - 19 - 12

12 - ادعا ہا و گواہی های بدون پشتوانہ علمی ، دارای مسؤلیت و مورد بازخواست

ستکتب شہدتہم و یسئلون

ص: 326

58- مؤاخذه متجاوزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 42 - 1

1 - ستم پیشگان و تجاوزگران به حقوق مردم ، سزاوار پیگرد ، مؤاخذه و مجازات می باشند .

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ

59- مؤاخذه مرفهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 13 - 11

11- مرفهان ستمگر ، در قبال تنعم و بهره مندی از نعمت های الهی ، مورد مؤاخذه و سؤال قرار خواهند گرفت .

ارجعوا إلى ما أترفتم فيه و مسکنکم لعلکم تسلون

60- مؤاخذه مسؤولان مقصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 150 - 13، 12،

12 - رهبران دینی نباید به خاطر خویشی و روابط نسبی از مؤاخذه مسؤولان چشمپوشی کنند .

و أخذ برأس أخیه یجره إلیه

13 - مسؤولان مقصر در امر جامعه ، هر چند دارای رتبه ای والا باشند ، باید مؤاخذه شده و به سزایی لازم عقوبت شوند .

و أخذ برأس أخیه یجره إلیه

25 - شاد شدن دشمنان دین از مؤاخذه مسؤولان مقصر نباید بهانه و عذری برای چشمپوشی از مؤاخذه آنان به شمار آید .

إن القوم استضعفونی و کادوا یقتلوننی فلا تشمت بی الأعداء

بدیهی است که موسی(ع) می دانست مؤاخذه هارون موجب شاد شدن دشمنان دین می شود، ولی در عین حال بدین سبب که وی را مقصر تصور می کرد، تصمیم بر مؤاخذه او داشت. هارون نیز پس از بیان کوتاهی نورزیدن خویش، موسی(ع) را از شاد ساختن دشمن بر حذر داشت.

61- مؤاخذة مشركان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9 - نحل - 16 - 56 - 9

9- سوگند خداوند به ذات خود ، برای تهدید و مورد مؤاخذة قرار دادن مشركان

تالله لتسئلنّ عما كنتم تفترون

ص: 327

62- مؤاخذة مشرکان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 173 - 6

6 - خداوند مشرکان را در قیامت مؤاخذة می کند و کیفر می دهد .

أفتهلكنا بما فعل المبطلون

63- مؤاخذة مشمولان نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 13 - 11

11- مرفهان ستمگر ، در قبال تنعم و بهره مندی از نعمت های الهی ، مورد مؤاخذة و سؤال قرار خواهند گرفت .

ارجعوا إلى ما أترفتم فيه و مسکنکم لعلکم تسلون

64- مؤاخذة ممنوع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 6 - 4

4 - مؤاخذة کفار به جرم مبارزه با اسلام ، پیش از ارائه معارف الهی قرآن به آنان و تمام شدن حجت بر ایشان ، ممنوع است .

و خذوهم و احصروهم ... و إن أحد من المشرکین استجارک فأجره حتی یسمع کلم الله

65- مؤاخذة منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 65 - 1

1 - منافقان ، در صورت بازخواست از عملکرد و سخنان ناروایشان ، به دروغ آن را شوخی و سرگرمی می نمایند .

يقولون هو اذن ... و لئن سألتهم ليقولن إنما كنا نخوض و نلعب

66- مؤاخذة مؤمنان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

4 - مائدہ - 5 - 105 - 11

ص: 328

11 - اهل ایمان بر رفتار و کردار ناروای گمراهان و عقاید ناصواب ایشان مؤاخذه نخواهند شد .

يايها الذين ءامنوا .. لا يضرکم من ضل إذا هتديتم إلى الله مرجعکم جميعاً

برداشت فوق بر این اساس است که جمله «لا یضرکم...» در ارتباط با عذابهای الهی مطرح باشد بر این مبنا جمله «علیکم انفسکم لا یضرکم...» یعنی مراقب ایمان خویش باشید، شما بر بی ایمانی کافران و اعمالشان مؤاخذه نخواهید شد و بدین سبب ضرری از ناحیه آنان متوجه شما نمی شود.

67- مؤاخذه هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 150 - 10

10 - موسی (ع) به خاطر مقصر شناختن هارون در انحراف بنی اسرائیل ، با گرفتن موهای سر او و کشیدنش به سوی خود ، در صدد مؤاخذه وی برآمد .

أخذ برأس أخيه يجره إليه

مفسران در معنای جمله «أخذ برأس أخيه» گفته اند که موسی موهای هارون را گرفت. گویا تفسیر «راس» به موهای سر به دلیل جمله بعد (یجره إليه، او را به سوی خود می کشید) باشد. زیرا اگر موسی سر هارون را گرفته بود، طبعاً هارون با او فاصله ای نداشت تا او را به سوی خود بکشد.

68- مؤاخذه های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 56 - 11, 16

11- نسبت دادن نجات از گرفتاری - که کار خداست - به غیر او ، مورد مؤاخذه شدید قرار خواهد گرفت .

ثم إذا كشف الضّر عنکم إذا فریق منکم برّبهم یشرکون .. و یجعلون لما لا یعلمون نص

16- نقش استقلالی قائل شدن به ابزار و عوامل ، افترابی است که مؤاخذه در پی دارد .

و یجعلون لما لا یعلمون نصیباً .. تالله لتسئلنّ عما کنتم تفترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 8 - 1

1 - مؤاخذه هلاکت بار ملت های کفرپیشه و مقتدر پیشین از سوی خداوند

فأهلکنا أشدَّ منهم بطشاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 16 - 4,3,2

2 - مؤاخذه سخت و سنگین فرعون در دنیا از سوی خداوند

فأخذنه أخذاً وبيلاً

«وبیل» به معنای وخیم و سنگین است (مصباح المنیر).

ص: 329

3 - عصیان و سرپیچی فرعون ، موجب مؤاخذه شدن او از جانب خداوند شد .

فَعَصَى فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيلاً

4 - عصیان و سرپیچی در برابر دعوت پیامبران ، موجب مؤاخذه سخت الهی است .

فَعَصَى فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيلاً

69- مؤاخذه یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 134 - 9

9 - مؤاخذه یهود به خاطر رفتار نادرست نیاکانی از آنان ، از پندار های باطل ایشان *

و لا تستلون عما كانوا يعملون

مخاطب قرار دادن یهودیان و یادآور شدن این حقیقت که شما مسؤول اعمال گذشتگان نیستید، می تواند اشاره به برداشت فوق باشد.

ص: 330

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

